VAK- & KUNSTWOORDEN.

Nr 5

AMBACHT VAN DEN METSELAAR.

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE VOOR TAAL- & LETTERKUNDE
Afdeeling : Nieuwere Taal- en Letterkunde.

VAK- & KUNSTWOORDEN.

Nr 5.

AMBACHT VAN DEN METSELAAR,

BEZORGD DOOR

J. en V. VAN KEIRSBILCK

Bekroond door de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde.

GENT
A. SIFFER
Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie
1899

EEN WOORD VOORAF.

Doordien de prijskamp voor het samenstellen eener woordenlijst aangaande het ambacht van den Metselaar tezelfdertijd uitgeschreven werd als deze over het ambacht des Timmermans, en wij in beide wedstrijden meêdongen, zoo was het ons onmogelijk, gezien het kort tijdstip den Mededingers vergund, onze lijst volledig ter beoordeeling in te zenden. Naderhand hebben wij, voor zooveel het ons mogelijk was, er de aanvullingen en wijzigingen aan toegebracht, welke de achtbare Heeren Verslaggevers wenschelijk achtten.

Bij het samenstellen dezer woordenlijst hebben wij ons niet tevreden gehouden met het opzoeken van zuiver Nederlandsche woorden; hetgeen ons vooral belangwekkend scheen, was het opsporen van eigenaardige Vlaamsche vaknamen en uitdrukkingen in de geschrevene taal nog weinig of niet gekend en verspreid en welker gemeenmaking den taalschat van Zuid en Noord, met betrekking tot bedrijf en ambacht,

wellicht meer gepastheid, afwisseling en uitbreiding geven zal.

Een vakwoordenboek, in dezen aard opgesteld, dient niet alleen geraadpleegd te worden door taalkundigen, maar tevens ook, en nog wel het meest, door werklieden en bazen, leerlingen en meesters. Om deze reden hebben wij het raadzaam geoordeeld, er menigen uitleg en menige aanhaling uit Noord- en Zuidnederlandsche vakwerken in te lasschen.

Opdat dit werk met de meeste vrucht mogelijk zou kunnen geraadpleegd worden door de Openbare besturen, bij het opmaken der lastkohieren en bestekken, hebben wij achter in het boek eene Alphabetische lijst der Fransche woorden en uitdrukkingen geplaatst, met verwijzing naar de bladzijden op welke het woord in het Vlaamsch voorkomt.

Zoo zullen langzamerhand de talrijke verfranschte en nieuwgesmede woorden, die men hedendaags in sommige lastkohieren en bestekken maar al te veel aantreft, als vanzelf verdwijnen, om plaats te maken voor echte Vlaamsche vakwoorden.

DE SCHRIJVERS.

Brugge, den 25 Maart 1898.

VERKORTINGEN.

Afl. = afleiding.
b. w. = bedrijvend werkwoord.
bijv., b. v. = bij voorbeeld.
bijv. nw. = bijvoeglijk naamwoord.
bijw. = bijwoord.
Brab. = Brabant.
cM. = centimeter.
d. i. = dit is.
dM. = decimeter.
Eng. = Engelsch.
enz. = en zoo voorts.
Fr. = Fransch.
geh. = gehoord, in de omgangstaal gehoord.
gmv. = geen meervoud.
Hgd. = Hoogduitsch.
Kemp. = Kempen.
Kl.-Brab. = Klein-Brabant.
Limb. = Limburg.
m. = mannelijk zelfstandig naamwoord.
mM. = millimeter.
mvd. = meervoud.
N.-Nederl. = Noord-Nederland.
o. = onzijdig zelfstandig naamwoord.
O.-Vl. = Oost-Vlaanderen.
o. w. = onzijdig werkwoord.
Schm. = Schuermans.
v. = vrouwelijk zelfstandig naamwoord.
W.-Vl. = West-Vlaanderen.
Z.-Nederl. = Zuid-Nederland.
= gelijk aan.

Nedl. el. = 1 meter.
Nedl. palm. = 1 decimeter.
Nedl. duim. = 1 centimeter.

GERAADPLEEGDE WERKEN :

Annales de la société d'émulation pour l'étude de l'Histoire et des Antiquités de la Flandre.

Bachelet, M.-T. : Dictionnaire général des lettres, des beaux arts et des sciences morales et politiques, 2 vol. Paris.

Boyer, A. : The Royal Dictionnary : English and French.

Closset, G. : Traité de construction pratique. Namur, Wesmael-Charlier, 1897.

Coopman, Th. : Vak- en Kunstwoorden n^{r} 1, Steenbakkerij, Gent, A. Siffer, 1894.

Corroyer, Ed. : L'Architecture gothique. Paris, Ancienne maison Quantin.

De Bo, L.-L. : West-Vlaamsch Idioticon, heruitgegeven door J. Samyn. Gent, A. Siffer, 1892.

Demanet, A. : Cours de construction professé à l'école militaire de Bruxelles 2 vol. avec atlas.

Depierreux, Fr. : Aide-mémoire du Constructeur. Bruxelles, L. Bourlard, 1888.

De Vlaamsche Kunstbode : Letterkundig tijdschrift. 18de jaargang.

Dupiney de Vorepierre : Dictionnaire français illustré et encyclopédie universelle.

Fleming-Tibbins : The Royal Dictionnary English and French.

Foubert : De nieuwe Vignole der Werklieden.

Gailliard, J. : De Ambachten en Neringen van Brugge, of beschrijving hunner opkomst, bloei, werkzaamheden, gebruiken en voorrechten. Brugge, J. Gailliard, 1854.

Guérin, P. : Dictionnaire des Dictionnaires, avec supplément.

Harres, B.-J.-G. van Ghendt J^{r} : De behandeling en samenstelling der voornaamste Metselwerken. Tweede vermeerderde druk, herzien door D. H. Haverkamp. Amsterdam, Ten Brink en de Vries, 1889.

Heremans : Nederduitsch-Fransch Woordenboek.

Kramers-Bonte : Nederduitsch-Fransch Woordenboek.

Laboulaye, Ch. : Dictionnaire des Arts et Manufactures, 7me édition.

Lange, W. : Katechismus der Baukonstruktionslehre. Dritte vermehrte und verbesserte Auflage. Leipzig, Verlagsbuchhandlung von J.-J. Weber, 1895.

Loquela : Taalkundig tijdschrift.
MOERMAN, CH. : Traité des constructions civiles, 2me édition. Bruxelles, 1876.
MOZIN-PESCHIÈRE : Dictionnaire complet des langues française et allemande.
PLANAT, P. : Encyclopédie de l'architecture et de la construction. Paris, Aulanier et Cie.
ROLAND LE VIRLOIS, M.-C.-F. : Dictionnaire d'architecture civile et militaire.
RUTTEN, A. : Bijdrage tot een Haspegouwsch Idioticon.
SCHOLTEN, G.-A. : De practische Timmerman. Handboek voor timmerlieden, onderbazen, opzichters en aanstaande architecten. Met atlas. 's Gravenhage, Gebroeders Van Cleef, 1895.
SCHUERMANS, L.-W. : Algemeen Vlaamsch Idioticon.
Id. Bijvoegsel tot het Algemeen Vlaamsch Idioticon.
SLEECKX en VAN DE VELDE : Nederduitsch-Fransch Woordenboek.
TOUSSAINT, MAGNIER, PICAT et ROMAIN : Nouveau manuel complet du maçon, du stucateur, du carreleur et du paveur. (Manuels Roret.)
TUERLINCKX, J.-F. : Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon.
VAN DALE : Nieuw Woordenboek der Nederlandsche Taal.
VAN HEUSDEN, L. : Handleiding tot de Burgerlijke Bouwkunde. Achtste vermeerderde druk, herzien door F.-L.-Z. Berghuis. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1897.
VIOLLET-LE-DUC, E. : Dictionnaire raisonné de l'Architecture française du XIme au XVIme siècle. Paris, Ve A. Morel et Cie, 1875.
Id. Histoire d'une maison. Paris, Hetzel et Cie.
WEILAND, P. : Nederduitsch taalkundig Woordenboek. — Kunstwoordenboek.
Woordenboek der Nederlandsche Taal.
Algemeene en bijzondere lastkohieren van werken, onder beheer der stad Brugge, van den Provincialen Technischen dienst der Provintie West-Vlaanderen, van het Ministerie van Spoorwegen, van Oorlog, van Openbare werken, enz. enz.

VAK- EN KUNSTWOORDEN.

Nr 4.

Ambacht van den Metselaar.

Aalkelder, m. — Gewelfde put in de aarde gemetseld, waarin men de aal bewaart, die uit de aalputten getrokken wordt. (W.-Vl.) Wordt ook soms gezegd voor **Beerput.**

Aalput, m. — Gemetselde put waarin het vloeibaar mest uit de stallen samen loopt. (W.-Vl.) Wordt ook soms gezegd voor **Beerput.**

Aanaarden, b. w. — Een muur aanaarden, d. i. een aarden wal er langs maken, aarde aan den voet van een muur opwerpen. — Fr. *Remblayer.*
Ook **Aanvullen.**

Aanaarding, v. — Aangebrachte, opgebrachte aarde; het aanaarden, het opbrengen van aarde. — Fr. *Remblai.*
Ook **Aanvulling.**

Aanbinder, m. — Zie **Steigerbalk.**

Aanbranden, b. w. — (Bij 't gieten van haarmortel.) Wordt gezegd van 't zand, dat, bij gebrek aan genoegzame omroering, neerzinkt in den grond van den mortelput. (W.-Vl.)
Zie ook onder **Roerspaan.**

Aandak, o. — Het bovengedeelte van een trap- of topgevel, dat voorbij de dakschilden schiet, de schuins- of boogsgewijze opgaande randen eener gevelspits, voor zooverre die boven de dakschilden

uitsteken. (Sch. 1.) — Fr. *Bord saillant d'une façade.* Een gevel met een aandak.

Het dak is de bedekking van het huis, het aandak de uitstekende rand van den gevel, die de bedekking aanvult, door daaraan een gepasten vorm te geven.

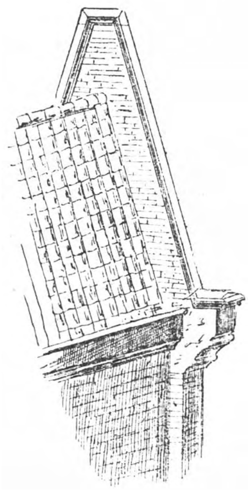

Sch. 1.

In W.-Vl. **Windbalk, windberg** en **windsberg.**

Aandrijven, b. w. — Zie **Drijven.**

Aanleg, m. — Benedendikte van een muur. Een muur van vier steen aanleg. De aanleg van dien muur is te zwaar, te licht.

Aanleggen, b. w. — Zie **Aanzetten.**

Aanloop, m. — Zie **Geboorte.**

Aanmetselen, b. w. — 1° Metselende verbinden, door metselen aan bestaand metselwerk vervoegen; 2° spoed maken met metselen.

In W.-Vl. **Aanmetsen.** — Fr. 1° *Ajouter ou joindre en maçonnant,* 2° *maçonner plus vite, se hâter de maçonner.*

Aanmetsen, b. w. — Zie **Aanmetselen.**

Aanpleisteren, b. w. — 1° Het ontbrekende of beschadigde van pleisterwerk, door bepleistering aanvullen of herstellen; 2° spoed maken met pleisteren. — Fr. 1° *Plâtrer, achever de plâtrer ce qui a été endommagé,* 2° *se hâter de plâtrer.*

Afl. **Aanpleistering.**

Aanrazeeren, b. w. — De ruimte op en tusschen gewelven met metselwerk aanvullen en met het overige gelijk maken. — Fr. *Combler de maçonnerie l'espace entre et sur les voûtes, araser.* — Eng. *To make level.* — Hgd. *Abgleichen.*

Ook **Aanvlakken**, in W.-Vl. **Spondeeren.**

Aanrazeering, v. — Het bijmetselen tusschen en op gewelven. — De daad van aanrazeeren. — Fr. *Arasement.* — Eng. *Levelling.* — Hgd. *Anrazirung.*

Ook **Aanvlakking**, in W.-Vl. **Spondeering.**

Aanslag, m. — Breedte eener kantelaaf (negge) aan de binnenzijde; in andere woorden, het vlak waartegen de staanders van een deur- of vensterkozijn geplaatst worden. (Sch. 2 A B.) — Fr. *Feuillure.* — Eng. *Scarving.* — Hgd. *Halbe Spundung,*

Sch. 2.

In W.-Vl. **Slag.**

Aansmeren, b. w. — Een muur grof met kalk bestrijken. — Fr. *Enduire.*

— De losliggende pannen door het tusschenin smeren van kalkmortel aaneenhechten. — Fr. *Sceller les tuiles au mortier.*

In W.-Vl. **Spijzen**, te Brugge **Smeren.**

Aanstampen, b. w. — Fr. *Damer.* — Eng. *To ram.* — Hgd. *Feststampfen.* — Door middel van stampen dieper indrijven; — van onsamenhangende stoffen, als zand, aarde enz. Door stampen dichter ineenwerken met het doel om eene vaste massa te verkrijgen, of om zooveel mogelijk in eene beperkte ruimte te bergen. In W.-Vl. ook **opstampen.**

Spoed maken met stampen, snel met den stamper bewerken. — Fr. *Damer rapidement.*

Afl. **Aanstamping.**

Aanstrijken, b. w. — Een muur aanstrijken : een bekalkten muur opnieuw hier en daar met kalkmortel bestrijken om de beschadigde gedeelten te herstellen. — Fr. *Réparer un enduit quelconque, enduire,*

Aanstuik, m. — Zie onder **Aanstuiken.**

Aanstuiken, b. w. — Bij het metselen van dikke muren worden de lagen trapsgewijs naar achter opgemetseld met eene verschransing van een halven steen. Zoo komt het bijv. dat een muur van drij steen dikte, 't zij zes halve steenen, vijf ongelijke lagen in de hoogte aanbiedt. Het effenwerken dezer vijf lagen heet men **aanstuiken**. Wanneer deze lagen zijn platgemetseld, legt men opnieuw vijf lagen trapsgewijze aan om ze daarna weer aan te stuiken. Dit gedeelte metselwerk heet **aanstuik.** (Sch. 3.)

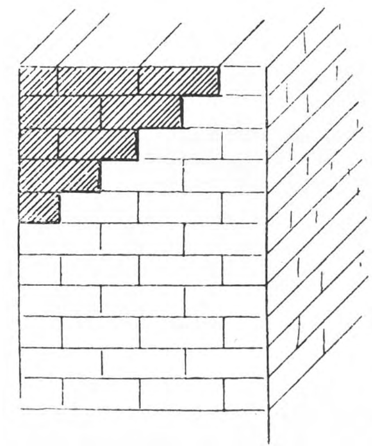

Sch. 3.

(Geh. te Brugge.)

Aantrede, v. — De breedte der treden van eene trap; de onderlinge afstand der stootborden; eig. de breedte der trede waarop men den voet zet, waar men op of aantreedt. — Fr. *Giron.* — Eng. *Tread.* — Hgd. *Auftritt.*

Aanvlakken, b, w. — Zie **Aanrazeeren.**

Aanvlakking, v. — Zie **Aanrazeering.**

Aanvullen, b. w. — Zie **Aanaarden.**

Aanvulling, v. — Zie **Aanaarding.**

Aanwitten, b. w. — In den zin van aanvulling; van het ontbrekende gedeeltelijk witten om den vorigen staat van witheid te herstellen. — Fr. *Enduire de lait de chaux.*

Aanzetten, b. w. — Een metselwerk beginnen, de eerste vormen geven aan het op te trekken metselwerk. — Een muur aanzetten.

Ook **Aanleggen.**

Niet te verwarren met **Opzetten.**

Aanzoomen, b. w. — Zoomende aanvoegen. Den vorst of nok aanzoomen, d. i. de nokpannen met mortel langs de zoomen vast op het dak aanstrijken. (W.-Vl.)

Aardboog, m. — Boog die, over de aarde gesteken, op twee pijlers rust en dient tot besparing der grondvesten van een metselwerk. (Sch. 4.) — Fr. *Voûte de décharge.*

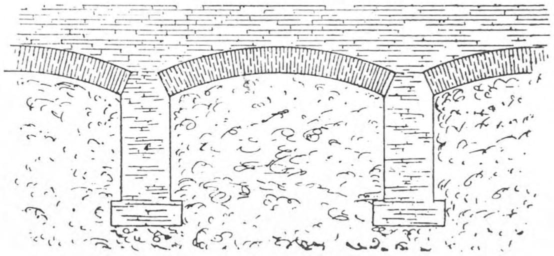

Sch. 4.

Ook **Spaarboog** en **spaarwulf,** te Avelgem **rolboog.**

*** Als men aardbogen steekt, moeten er geene grondvesten gemetseld worden.

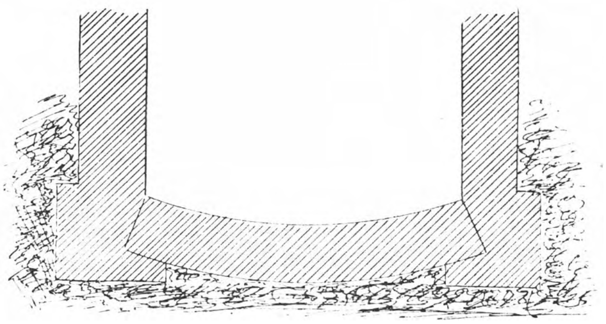

Sch. 5.

— De omgekeerde aardboog (sch. 5) Fr. *Arc renversé* is deze waarvan de binnenwelving naar boven is gekeerd. (Zie **Omgekeerd gewelf.**)

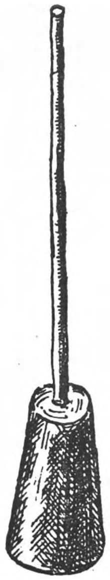

Sch. 6.

Aarden dam, m. — Zie **Dam.**

Aardewerk, o. — Door aardewerk wordt meest verstaan het uitgraven der fundeeringen, waterloopen, welputten, kelderingen enz., alsook het aanvullen, aanstampen en afvoeren van opene plaatsen enz. — Fr. *Terrassement.* — Eng. *Earth-work.* — Hgd. *Erdarbeit.*

Aardplakker, m. — Werktuig bij aardewerken in gebruik. Het bestaat uit eene vierkante plank, in welker midden een steel onder een hoek van 45° bevestigd is, dienende om de boven- en zijvlakken van versch opgeworpen aardewerken, vast en gelijk te slaan.

*** De aardplakker is geen aardstamper.

Aardstamper, m. — Houten blok met een steel, dienende om grond of aarde aan te stampen. (Sch. 6.) — Fr. *Dame.* — Eng. *Earth-rammer.* — Hgd. *Stampfer.*

— Zie ook **Stamper.**

Aardwinde, v. — Zie **Dommekracht**.

Achtergevel, m. — Fr. *Façade postérieure*. — Zie **Gevel**.

Achterwulf, Achterwulfsel, o. — Soort van ge-

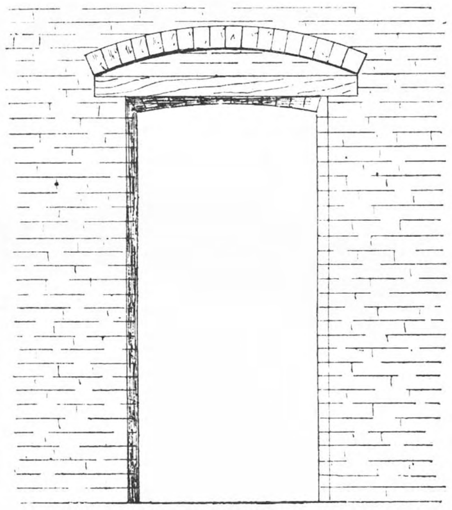

Sch. 7.

welf achter eene deur- of vensteropening. (Sch. 7.) -- Fr. *Arrière-voussure*. — Hgd. *Innere Gewölbe*.

Afbeloenen, b. w. — De negge van eenen muur afschrooden. (W.-Vl.) — Fr. *Délarder*.

Afbikken, b. w. — Zie **Afschrabben**.

Afbladeren, b. w. **Afbladderen, Bladderen**, b. ww. **Afschilferen, schilferen**. — Deugdelijke steen mag niet **afbladeren**.

Afbraak, v. — Oude steenen van een huis enz., dat afgebroken of verbrand is. Bij Weiland ook **afbrek**, v. en **afbreuk**, v., bij De Bo **braak** en **brake**.

In N.-Limb. **kooten**. — Fr. *Abatis, abattis.* — Eng. *Rubbish.* — Hgd. *Bauschutt.*

Afbreken, b. w. — (Van metselwerk) verbreken, door de deelen uit elkander te nemen, een huis, een muur, enz. — Fr. *Abattre, démolir.*

Afdaggen, b. w. — Met de dagge eene bies trekken in de effengestrekene mortel, die tusschen de voegen van de steenen zit. (W.-Vl.)

Een muur afdaggen.

Afdammen, b. w. — Fr. *Arrêter, détourner (l'eau) par une digue.* — Hgd. *Abdämmen.* — Wanneer de fundeering van een werk aan of in het water moet komen, terwijl de uitvoering hiervan in het droge moet geschieden, dan moet men dit werk afdammen door middel van een waterkeerende dam. Op deze wijze wordt de werkput afgesloten en vervolgens droog gemaakt.

Afdamming, v. — De daad van afdammen. — Fr. *Action d'arrêter, de détourner l'eau au moyen d'une digue.*

— Het middel om af te dammen. De dam waarmede het water afgesloten wordt. — Fr. *Bâtardeau, digue.*

Afdekken, b. w. — Van eenen muur : Dien aan de bovenzijde met dekstukken of met eene rollaag bedekken om het bovenvlak tegen inwateren en afbrokkelen te beveiligen. — Fr. *Couvrir une maçonnerie d'un chaperon, de tablettes.*

Afl. **Afdekking.**

— Gedurende regen, of wanneer er niet gewerkt wordt, moet men het metselwerk en de metselspecie van boven met planken afdekken.

Afkalken, b. w. — Van kalk ontdoen, er de kalk van afbikken (van muren enz.) — Fr. *Défaire qc. de chaux, ôter la chaux de qc.*

— o. w. — Afschilferen. — Fr. *Tomber en écailles* (*de chaux, de plâtre*). De muur kalkt af, de kalk laat los en valt in schilfers.

Afl. **Afkalking.**

Afkanten, b. w. — Den scherpen kant van een steen schuin afwerken. — Fr. *Délarder.* — Hgd. *Behauen.*

— Zie **Afschuinen.**

Afkrabben, b. w. — Zie **Afschrabben.**

Afleggen, b. w. — Om een ingewikkeld en soms moeilijk te verstaan metselwerk nauwkeurig af te werken is het goed eerst dit metselwerk op den grond af te leggen, d. i. met baksteenen de vormen aan te wijzen, die dit werk moet verkrijgen.

De rookpijpen van een schoorsteen, den ezelsrug van een blinden muur, eene vooruitspringende kroonlijst enz. afleggen.

Ook **Uitleggen.**

Afleider, m. — Gemetselde uitlooper, bijv. aan een regenbak. — Fr. *Trop-plein.*

Aflooden, b. w. — Zie **Looden.**

Afloop, m. — Schuinsche kap boven een muur, om het water te doen afloopen (Sch. 8.)

Afmetselen, b. w. — Ten einde metselen, metselwerk voltooien. — Fr. *Finir de maçonner, achever un maçonnage.*

Afmuren, b. w. — (Van eene opene toegankelijke ruimte.) Ze door een muur van de belendende ruimte afscheiden. — Fr. *Séparer par un mur.* — Hgd. *Abmauern.*

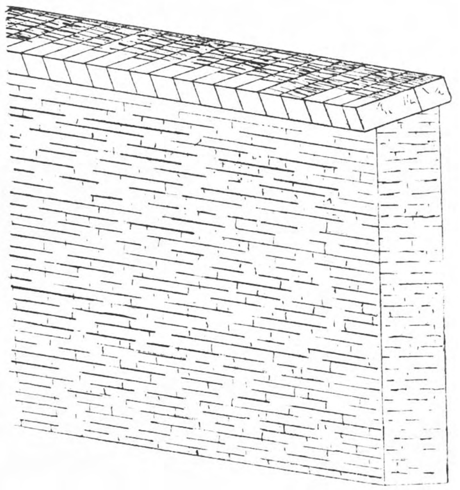

Sch. 8.

Afnoeschen, b. w. — Zie **Afschuinen.**

Afpassen, b. w. — Zie **Waterpassen.**

Afreuzen, o. w. — Reuzende afvallen, van kleine stukjes kalk, witsel enz. (W.-Vl.)

Afschrabben, b. w. — Van een muur enz. het witsel wegnemen. — Fr. *Gratter, regratter, riper.*
Ook **Afkrabben, afschrapen, afschrappen, afbikken, bikken** en in W.-Vl. **afschrepen.** (Vergel. **Vladen.**)

Afschrapen, b. w. — Zie **Afschrabben.**

Afschrappen, b. w. — Zie **Afschrabben.**

Afschrepen, b. w. — Zie **Afschrabben.**

Afschuinen, b. w. — Van steenen enz., ze aan de kanten schuinsch doen afloopen door iets van de dikte in schuinsche richting weg te nemen. — Fr. *Chanfreiner.* — Eng. *To bevel.* — Hgd. *Abfasen.*

In W.-Vl. **Afkanten** en **afnoeschen.**

Afschuining, v. — De daad van afschuinen, de schuinsche richting van de steenen, die men afgeschuind heeft, de schuinsch bewerkte kant. (Sch. 9.) — Fr. *Chanfrein.* — Eng. *Chamfer.* – Hgd. *Afgestoszene Kante.*

In W.-Vl. **Beloen, biljoen, sefrein, sofrein.**

In N.-Nederl. **Vellingkant.**

a b c is een **ezelsoor.** (Zie dit woord.)

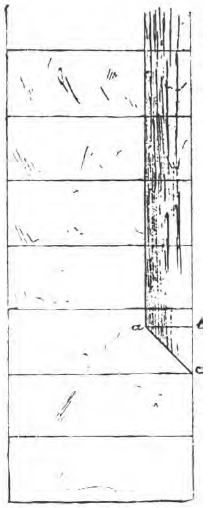

Sch. 9.

Afslechten, b. w. — De pannen afslechten, d. i. een pannendak opknappen, met de mortel, die men tusschen de pannen gesmeerd heeft, effen te strijken met een natten borstel, dien men er over haalt. (De Bo.)

Te Brugge **Afwasschen.** — Fr. *Laver.*

Afstompen, b. w. — Een steen afstompen, d. i. de scherpe kanten er van wegnemen. — Fr. *Délarder, rebattre les arêtes ou angles d'une pierre.*

Afvloeren, b. w. — Het vloeren ten einde brengen, alles vloeren wat er te vloeren is. — Fr. *Achever de paver, de carreler.*

Afvoegen, b. w. — De voegen van een metselwerk met mortel toestrijken.

Gedaan maken met voegen. — Fr. *Achever de jointoyer.*

Afwasschen, b. w. — Zie **Afslechten**.

Afwelven, b. w. — (Van gebouwen die overwelfd moeten worden.) Ze voltooien voor zooverre dit gedeelte van het werk betreft; het verwulf geheel afwerken. — Fr. *Achever de voûter, de cintrer.*

Ook **Afwulven.**

Afwitten, b, w. — Met kalk bestrijken, wit maken, ten einde witten. -- Fr. *Blanchir entièrement avec de la chaux, finir de blanchir.*

Afwulven, b. w. — Zie **Afwelven**.

Afzaat, v. — Het schuinsch, hellend bovenvlak van een waterpas metselwerk. — Fr. *Glacis.*

Bij De Bo **Schoot** (scherpl. **oo**).

A Sch. 10 verbeeldt de afzaat aan het benedendeel van een kerkvenster.

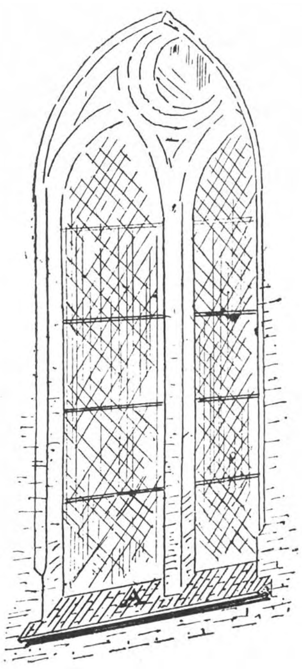

Sch. 10.

Samenst. **Afzaatswijze**: met hellend bovenvlak.

Aisement, o. – Zie **Gemak**.

Ajieren, b. w. — Zie **Beslaan**.

Aker, m. – Zie **Emmer**.

Alaam, o. gmv. – Verzameling van al de werktuigen, het gereedschap van den metselaar. — Fr. *Outillage.* — Eng. *Tools.* — Hgd. *Werkzeuge.*

In W.-Vl. ook **Alm** en **Alme.**

Alaamzak, m. – Zak, dien de metselaar gebruikt om

zijn klein alaam, zooals truweelen, mokers, steenbeitels enz. in te bergen. — Fr. *Sac à outils.*

Deze zak is meestal een cementzak.

Altaarsteen, o. — Fr. *Brique d'autel.* — Zie **Vuurvaste steen.**

Ambachtshuis, o. — Vergaderingshuis van de metselaars in vorige eeuwen, te Gent **neringhuis.**

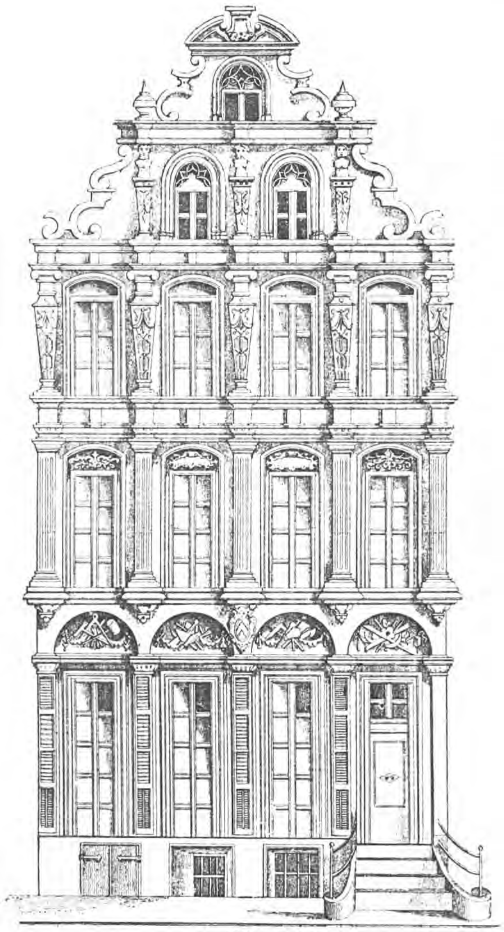

Sch. 11.

— Fr. *Maison des maçons*. Het hier afgebeelde huis (Sch. 11) was bijgenaamd *den Grooten Vos*, en bevindt zich heden nog in de Steenstraat C 1, nr 18, te Brugge. Het werd ten jare 1621 op de kosten van het genootschap opgericht. Zijn bouwtrant behoort tot het 2de tijdstip van den bouwaard der Kunstherbloeiing (Renaissance). Het buitenste is merkwaardig door eene groote eenvoudigheid en door de grootheid en schoonheid der schikkingen. Op den voorgevel staan vier halfverhevene beeldwerken, verbeeldende de verscheidene halamstukken van het ambacht.

(Zie : *De Ambachten en Neringen van Brugge*, door J. GAILLIARD, 2de deel, blz. 85.)

Anderhalfsteensmuur, m. — Muur ter dikte van de lengte en breedte van den steen te zamen genomen. (Sch. 12.) — Fr. *Mur d'une brique et demie d'épaisseur*.

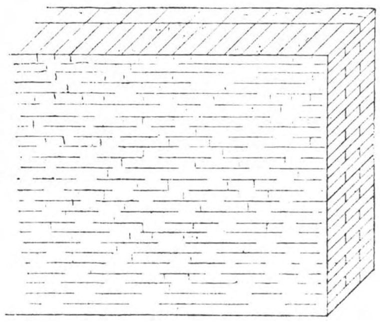

Sch. 12.

Anderhalfsteensrollaag, v. — Zie **Rollaag**.

Ankeren, b. w. — Wanneer de metselaar een muur metselt van kleine afmeting, b. v. van een halven steen dikte, op vier meters hoogte en eene aanzienlijke lengte, is hij gedwongen den muur halverwege te ankeren; dit doet hij op volgende wijze : Halfwege en langs den muur plant hij eenen kloeken staak; op middelhoogte van dien staak kapt hij een gat in den muur, steekt er een sterk touw door en spant den staak hard tegen den muur. Langs den tegenovergestelden kant maakt hij aan het touw een stuk

hout vast, dat, alzoo sterk gespannen zijnde, den muur in zijne loodrechte richting houdt en hem belet over te hellen. (Sch. 13.) (Geh. te Brugge.)

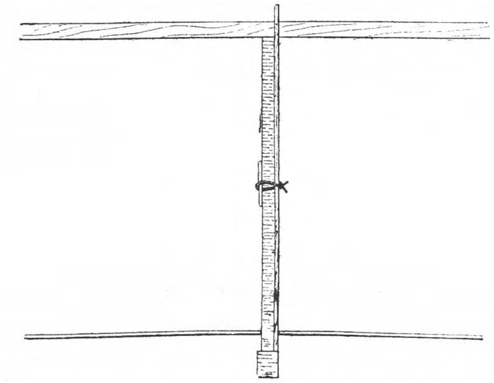

Sch. 13.

Ankergat, o. — Gat in den muur, waar het anker door ligt. Dit gat is dikwijls veel wijder dan het anker dik is, zoodat er de vogels kunnen in kruipen en nestelen.

Ankersteen, m. — Bindsteen, grijpsteen, bij deur- of vensteropeningen. (Sch. 14 A.) — Fr. *Harpe*.

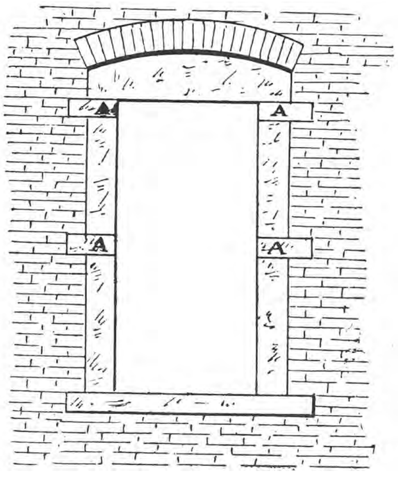

Sch. 14.

Appelbloesem, v. gmv. — Bleekroode klinkers.

(Zie **Utrechtsche** of **Vechtsche steen** en **Roode steen**.)

Arcade, v. — Boogvormige opening, waarvan de uiteinden op pijlers of

zuilen rusten. (Sch. 15.) — Fr. *Arcade.* — Eng. *Arcade.* — Hgd. *Arcade.*

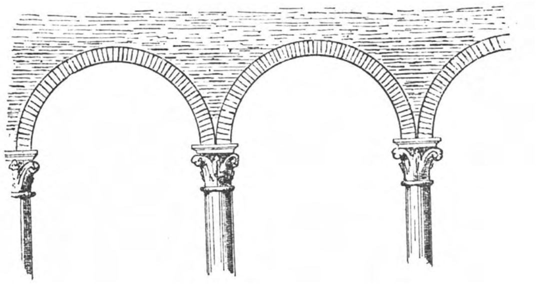

Sch. 15.

Blinde arcade. — Fr. *Arcade aveugle.*
Looze arcade. — Fr. *Arcade feinte.*

Arduin, o. — Zie **Hardsteen.**

Ariaan, m. — « In de steenbakkerij, als benaming « van baksteen, tot betere soorten behoorende, die « bij de schifting worden uitgesloten, omdat zij óf « door minder goede kleur of onvoldoende hardheid « ongeschikt zijn om tot gevelsteenen te dienen, óf « bij het bakken in de hoeken of kanten beschadigd « en onbruikbaar geworden zijn. »

(Zie Wdl. der Nederl. Taal, blz. 644 2de deel, 5de afl. 1894, bewerkt door Dr Kluyver.)

Asch, v. — Fijne afval van verbrande steenkool, die, door eene zeef, zorgvuldig van alle slechte en grove bestanddeelen gezuiverd, dient om aschmortel te maken. — Fr. *Cendre.* — Eng. *Ash.* — Hgd. *Assche.*

Aschgat, o. — Opening in een vuurhaard onder den rooster aangebracht, om de asch en onverbrande deelen der brandstoffen, die tusschen de roosterstaven vallen, te verzamelen. (Sch. 16 *a.*) — Fr. *Cendrier,*

Aschmortel, v. — Kalk, die met steenkoolasch vermengd is.' — Fr. *Mortier de cendrées.* — Eng. *Ash-mortar.* — Hgd. *Aschmörtel.* De steenkoolasch vervangt hier het zand.

Te Brugge ook **Hoeliemoortel.**

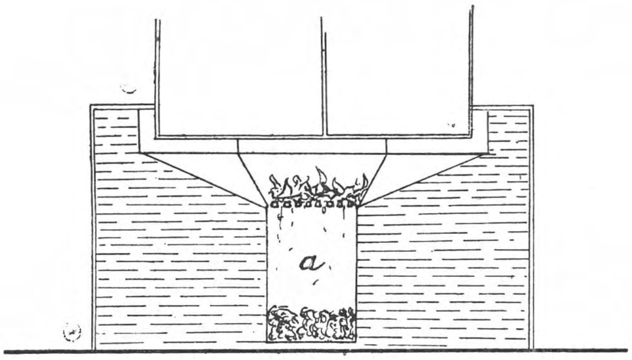

Sch. 16.

Asemgat, o. — Luchtgat, opening langswaar de lucht in een kelder, in een stal, in een scheerzolder

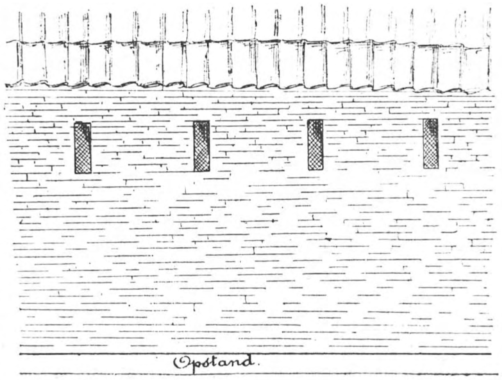

Sch. 17.

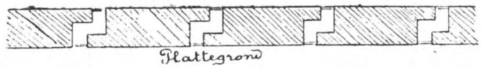

Sch. 18.

enz. vernieuwd wordt. (Sch. 17 en 18.) — Fr. *Soupirail.*

Ook **Mazegat.** (De Bo.)
Vergel. **Keldergat.**

Asphalttegel, m. — De asphalttegels worden, of over eene laag baksteenen, of over eene laag van ruwe steenplaten in zand met open voegen gelegd; of wel op eene betonlaag ter dikte van 16 tot 25 cM. Men giet over deze laag de gesmolten asphalt, vermengd met 4 deelen scherp zand. (Behandeling der Metselw. blz. 305.)

Ast, m. — Zie **Eest.**

Baantegel, v. — N.-Nederl. Er zijn **roode** en **blauwe** — 30 duim □. — Met de blauwe worden gangen enz. bevloerd; met de blauwe zoowel als met de roode worden ook riolen bedekt. (Vak- en Kunstwoorden n^r 1, *Steenbakkerij*, blz. 4.)

Baar, v. — Toestel waarmede men steenen en andere materialen verdraagt. — Fr. *Bard, bar.* — Eng. *Barrow.* — Hgd. *Bahre.*

Ook **Berrie, draagbaar** en **draagberrie.**

De baar, die de metselaars gebruiken, verschilt van die der timmerlieden, doordien zij geene pooten heeft.

Baard, m. — Bij het voegen met volle voeg worden de voegen gelijk met den voorkant der steenen volgezet. De uitpuilende buitenkanten, in N.-Nederl. **baarden** en in W.-Vl. **bramen** genaamd, Fr. *Bavres,* worden dan met den voegspijker of met een mes afgesneden.

Badder, m. — Zie **Mortel.**

Bak, m. — Zie **Metselaarsbak.**

Bakborst, v. — Barst, borst, scheur in pannen en tegels, ontstaan bij het bakken dezer bouwstoffen. Pannen met bakborsten kunnen niet dienen, omdat het water er door zijpelt. (Geh. te Brugge.)

Bakhuis, o. — Zie **Ovenhuis**.

Bakkeet, v. — Zie **Ovenhuis**.

Bakkersoven, m. — Zie **Oven**.

Bakklinker, m. — Zie **Friesche steen**.

Bakkot, o. — Zie **Ovenhuis**.

Bakoven, m. — Zie **Oven**.

Bakschop, Bakschup, v. — Groote houten schop met hooge boorden als een bak, die de metselaars somtijds gebruiken wanneer zij beneden den beganen grond werken, om daarmede het water, slijk enz. van kant te werpen. (W.-Vl.) (Sch. 19.)

Te Brugge ook **Beerschup(pe)**.

Sch. 19.

Bakstaak, m. — Staak, dien men schuin in den grond plant om daaraan het lengtouw vast te leggen. (Geh. te Brugge.)

Baksteen, m. (eens en vooral zij aangeteekend dat **steen** als voorwerpsnaam M. is, als verzam. stofnaam V. zonder meerv., en als zuivere stofnaam O. zonder meerv.) gebakken steen. — Friesch, *Bakstien*. — Eng. *Backstone* (verouderd), *burnt brick*. — Hgd. *Backstein*.

De baksteen wordt verdeeld in drie hoofdsoorten : 1° metselsteen, 2° straatsteen, 3° vloersteen.

De meeste hier te lande gebakken steenen hebben geenen Franschen naam. Ze worden in Fransche

teksten opgegeven met hunne nederlandsche benaming, b. v. : *briques dites* « papesteen », « klampsteen », « roostersteen », « klinkaard », « paddesteen » enz., enz.

Van de gewone baksteenen is de breedte gelijk aan de dubbele dikte en de lengte gelijk aan de dubbele breedte. (Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 5.)

De metselaar dient niet alleen vertrouwd te zijn met de hoedanigheden en gebreken der baksteenen; maar ook met hunne afkomst en hunne afmetingen. Hierom hebben wij het nuttig geoordeeld eene lijst te geven van de baksteenen in België gebakken. Onderstaande lijst deelen wij mede, deels naar « Depierreux, » deels naar « Moerman ». (Zie Geraadpleegde Werken.)

Aalst :		0,200 × 0,095 × 0,053
Aarlen :		0,200 × 0,100 × 0,050
Amougies :		0,215 × 0,105 × 0,055
Anseremme :		0,225 × 0,105 × 0,055
Ath :		0,230 × 0,110 × 0,060
Avelgem :		0,215 × 0,110 × 0 060
Bergen :		0,230 × 0,108 × 0,057
		0,228 × 0,107 × 0,057
Boom, Hemixem, Niel, Rumpst, Basel en de boorden van den Rupel.	Klinkaard :	0,185 × 0,090 × 0,045
	Klampsteen :	0,185 × 0,090 × 0,045
	Papesteen :	0,180 × 0,085 × 0,045
	Derdelingen :	0,165 × 0,075 × 0,040
	Putsteen-Papesteen :	0,170 × 0,100 en 0,070 × 0,045
	Putsteen-Derdeling :	0,155 × 0,090 en 0,060 × 0,040
	Klompen :	0,135 × 0,065 × 0,032
Brussel :		0,200 × 0,095 × 0,053
Charleroi :		0,225 × 0,105 × 0,055
Châtelet :		0,205 × 0,110 × 0,060
		0,240 × 0,120 × 0,060
Couvin :		0,220 × 0,100 × 0,055
Cuesmes :		0,231 × 0,104 × 0,055
		0,226 × 0,110 × 0,058
		0,226 × 0,106 × 0,057
Denderleeuw :		0,200 × 0,095 × 0,053
Diest :		0,200 × 0,095 × 0,060
		0,210 × 0,100 × 0,055

Doornik :	0,230 × 0,108 × 0,057 0,220 × 0,110 × 0,060 0,230 × 0,110 × 0,055
Eine :	0,220 × 0,108 × 0,054
Exel :	0,200 × 0,100 × 0,050
Gavere :	0,215 × 0,105 × 0,055
Gent :	0,215 × 0,110 × 0,050
Gosselies :	0,220 × 0,105 × 0,055
Hechter (Beverloo) :	0,200 × 0,100 × 0,050
Herk-St.-Lambrecht (Hasselt) :	0,240 × 0,115 × 0,060
Houdremont :	0,200 × 0,100 × 0,050
Jemappes :	0,231 × 0,110 × 0,058 0,238 × 0,110 × 0,057
Kwatrecht :	0,213 × 0,100 × 0,055
Leuze :	0,215 × 0,100 × 0,057
Loven :	0,200 × 0,095 × 0,053
Luik :	0,230 × 0,110 × 0,060
Mechelen :	0,200 × 0,095 × 0,053
Meirelbeke :	0,220 × 0,110 × 0,050
Mooreghem :	0,220 × 0,110 × 0,055
Namen :	0,220 × 0,105 × 0,055
Nijvel :	0,220 × 0,115 × 0,057
Nimy :	0,228 × 0,107 × 0,057
Orroir :	0,215 × 0,105 × 0,055
Oostende :	0,220 × 0,110 × 0,c60
Oudenaarde :	0,220 × 0,110 × 0,055
Peer :	0,200 × 0,100 × 0,050
Philippeville :	0,220 × 0,105 × 0,060
Quaregnon :	0,230 × 0,109 × 0,058
Ronse :	0,215 × 0,100 × 0,057
Rossignol :	0,200 × 0,100 × 0,050
Sottegem :	0,215 × 0,105 × 0,055
Stekene :	0,185 × 0,090 × 0,040
Veurne :	0,215 × 0,100 × 0,055
Vilvoorde :	0,200 × 0,095 × 0,053
Waasten :	0,210 × 0,100 × 0,050
Waver :	0,220 × 0,115 × 0,057
Wijgmaal :	0,200 × 0,100 × 0,050

Bakte, v. — Zie **Bed.**

Bakwagen, m. — Zie **Kruiwagen.**

Balkgat, o. — Zie **Steigergat.**

— Gat in den muur, onder de zoldering, waar het einde van den balk in bevestigd wordt. — Fr. *Ope.*

In W.-Vl. **Roosteringgat.**

Banketbakkersoven, m. -- Zie **Oven.**

Barst, v. — Spleet, kloof, scheur in een muur. — Fr. *Crevasse, lézarde.*

Bij Kramers ook **Berst** en **scheur**, in W.-Vl. ook **borst**.

Barsten, o. w. – Scheuren, spleten of barsten krijgen. — Fr. *Se crevasser, se fendre.*

Bij Kramers ook **Bersten** en **scheuren**.

De muur begint te scheuren. — Fr. *La muraille commence à se crevasser, à se fendre.* – Geborsten muur. — Fr. *Mur crevassé, fendu, lézardé.*

Basècles vloer, m. — Zie **Vloer.**

Bassin, m. — Zie **Kalkbad.**

Bast, m. — Snoer of draad, wiens een einde vast ligt in een middenpunt en wiens ander einde dient om de ronding van een boog of gewelf af te schrijven. (W.-Vl.)

Den bast gebruiken om te onderzoeken of eene welving juist rond is langs alle kanten.

Zie ook **Brandpunt** en **breeknagel.**

Basterdtras, o. — Zie **Trasmortel.**

Bazement, o. — Zie **Fundament.**

Beblendemuren, b. w. — Eene ruimte met een blinden muur omzetten (Geh. te Wijnghene, W.-Vl.)

Bed, o. – Een bed mortel is de benaming, die gegeven wordt aan eene zekere hoeveelheid mortel, welke men in eens beslagen heeft.

Te Kortrijk en te Avelgem zegt men **Pegel en bakte**; te Brugge **pekel.**

Een gewoon bed is van vier tot vijf zakken kalk.

Bedding, v. — Zie **Rooster**.

Beer, m. (zware **ee**.) — Soort van steenen afsluiting aan de monding eener groote onderaardsche riool, ten einde het zand en de vuiligheid te beletten in de riool te spoelen. (Sch. 363 *a b*.)
(Geh. te Brugge.)

— Muurstut, schoormuur. — Fr. *Contre-fort, contre-boutant*.

— Zekere dikke in het water gemetselde muur, van gedaante als een stormbeer, om den slag van het water af te keeren. — Fr. *Môle*.

Beerkot, o. — Zie **Beerput**.

Beerkuil, m. — Zie **Beerput**.

Beerput, m. — Gemetselde put onder het gemak. (Sch. 20.) — Fr. *Fosse d'aisances*. — Eng. *Cess-pool*. — Hgd. *Abtrittsgrube*.

In N.-Nederl. ook **Secreetput**, bij De Bo ook **aalkelder**, **aalput**, **boldput**, **boltput** en **bouwdput**.

Te Brugge ook **Gemakput** en **privaatput**.

In Haspegouw **Beerkot** en **beerkuil**.

A is de **valbuis**. (Zie dit woord.)

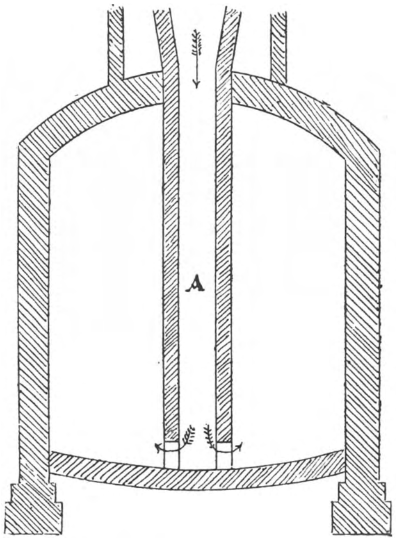

Sch. 20.

Beerschup, v. — Zie **Bakschup**.

Begel(e), m. — Zie **Waterpas.**

Bekalken, b. w. — Met kalk bestrijken. — Fr. *Enduire de chaux.*

Afl. **Bekalking.**

Bekappen, b. w. — Een muur bekappen, d. i. eene kap of een schuin dak op een muur maken. — Fr. *Chaperonner.* — Hgd. *Verkappen, bedachen.*

Bekleeden, b. w. — Een muur met tegeltjes bekleeden. — Fr. *Revêtir une muraille de carreaux.*

Afl. **Bekleeding, bekleedsel.**

Bekleedingsmuur, m. — Muur, die aan de eene

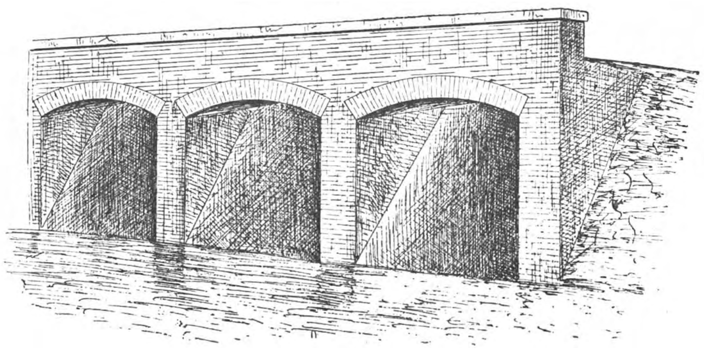

Sch. 21.

zijde vrij staat en aan de andere tot keering of steun van grond dient. (Sch. 21.) — Fr. *Mur de revêtement.*

Belijnen, b. w. — Aflijnen, met de lijn afslaan, naar de lijn metselen, opbouwen. — Fr. *Enligner.*

Beloen, o. — Zie **Afschuining.**

Beloenen, b. w. — De negge van iets schuin afzagen of afhouwen. (W,-Vl.) — Fr. *Chanfreindre, chanfreiner.*

Ook **Biljoenen**.

Een steen beloenen.

Bemetseling, v. — De bemetseling eener pomp is het metselwerk, dat rondom het lijf der pomp is aangebracht en waarin dit geheel is ingesloten. (Sch. 22.) — Fr. *Revêtement en maçonnerie du corps de pompe.*

Te Brugge en omstr. **Pompelijf.**

Bemuren, b.w. — Met muren omringen. — Fr. *Murer, clore.* — Eng. *To wall.*

Ook **Muren.**

Benedengevel, m. — Ondereind des gevels. — Fr. *Partie inférieure de la façade.*

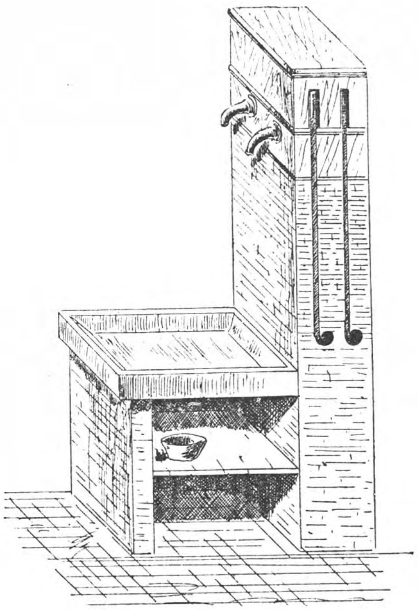

Sch. 22.

Beplakken, b. w. — Zie **Berapen.**

Bepleisteren, b. w. — Met fijne kalk of pleister bestrijken. — Fr. *Enduire de mortier ou de plâtre.*

Afl. **Bepleistering.**

Beraapwerk, o. — Fr. *Crépissage.*

In W-Vl. **Plak, plaksel** en **plakwerk.**

Te Antwerpen **Bezetwerk.**

In Haspegouw **Geplak** en **geplek.**

In N.-Nederl. ook **Raapwerk.**

Berapen, b. w. — Een muur met mortel effen strijken. — Fr. *Crépir.* — Eng. *To squirt.* — Hgd. *Berappen.*

In W.-Vl. **Plakken en beplakken**, te Antwerpen **bezetten**, bij Schm. ook **plekken**.

Beraping, v. — De daad van berapen. – Fr. *Action de crépir*.

Beregende steen, m. — Zie **Poksteen**.

Beren, b. w. — Zie **Beslaan**.

Berrie, v. — Zie **Baar**.

Berriebank, m. — Zie **Beurbank**.

Berst, v. — Zie **Barst**.

Bersten, o. w. — Zie **Barsten**.

Beschot, o. — Door het blusschen van de kalk vermeerdert zij in omvang. Deze vermeerdering noemt men beschot. — Fr. *Foisonnement*.

(Geh. te Brugge.)

Het beschot wisselt af naar de soort van kalk en de manier van blusschen.

Beslaan, b. w. — Het dooreenwerken met de kalkhouw van de onderscheidene bestanddeelen der mortel; d. i. ze zorgvuldig omroeren en bewerken, totdat zij goed weze om te vermetselen. — Fr. *Corroyer, gâcher du mortier*.

Bij De Bo **Ajieren, beren** en **slaan**, in N.-Nederl. **bouwen**.

— Dun, dik beslaan. — Fr. *Gâcher lache* of *clair, gâcher serré*.

Besproeien, b. w. — Zie **Wateren**.

Beste blauwe (tegel), m. – Tegel welke de donkerste kleur heeft.

Betemperen, b. w. — Droge stoffen met eenig vocht vermengen en beslaan om er eene soort van deeg van te maken (W.-Vl.) — Fr. *Détremper.*

Gebluschte kalk betemperen met water om mortel te beslaan.

Beton, o. — Het beton is eene vermenging van steenen met kalk- of watermortel en heeft de voortreffelijke eigenschap, dat het eene dichte en gelijkvormige massa vormt, die in korten tijd de vastheid en den wederstand van steen verkrijgt. — Fr. *Béton.* — Eng. *Beton.* — Hgd. *Steinmortel.*

Vergel. **Concrete.**

Betonfondeering, v. — Fr. *Empâtement.* — Grondslag van beton. Voor fundeerwerken wordt het beton in twee gevallen gebruikt; in het eerste dient het tot het maken van een hechten grondslag voor gebouwen, als de natuurlijke grond te zwak bevonden wordt om zelf onmiddellijk tot grondslag te dienen; in het tweede, tot het vormen van eene fundeering onder water en tot vervanging van metselwerk op die plaatsen, waar geene gelegenheid is, noch middelen kunnen worden uitgedacht, om den fundeerput af te dammen en droog te houden. — (Behandeling der metselwerken, blz. 99 en 100.) Zie **Fundeering.**

Betonhouw, v. — Getuig, dat de metselaar gebruikt bij het maken van beton, om dezes onder-

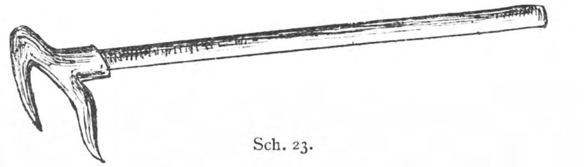

Sch. 23.

scheidene bestanddeelen goed dooreen te mengen. (Sch. 23.) — Fr. *Griffe à deux dents.*

Te Brugge **Tweetand.**

Beugel, m. — Zie **Bult**.

Beurbank, m. — Zoo noemt men in O.-Vl. een steenen bank van ongeveer een voet hoog en omtrent

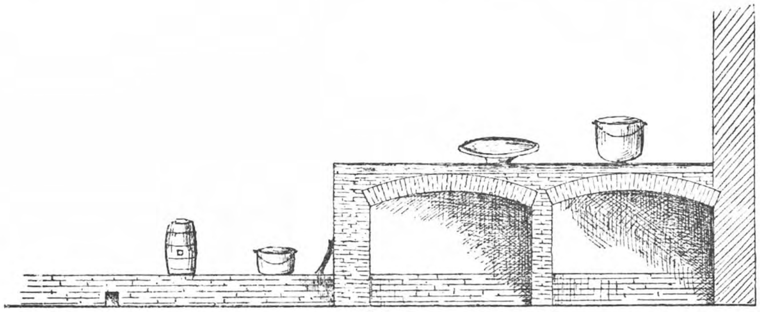

Sch. 24.

even breed, dien men bij meest alle Vlaamsche boeren in de keuken ziet. Hij dient om er ketels, melkkuipen enz. op te zetten. (Sch. 24 A.)

Te Antwerpen **Moosbank**, in Kl.-Brabant **Mozebank**, te Maksenzeel **Berriebank**.

Een beurbank van daaromtrent 70 a 80 cMs. hoog en even breed, dien men in den kelder der boerenhuizen gemeenlijk vindt, wordt te Brugge **Kannebank** geheeten. (Sch. 24 B.)

Beveel, o. (scherpl. **ee**.) — Zie **Geboorte**.

Bevloeren, b. w. — Met een vloer bedekken. — Fr. *Paver, daller, carreler.* — Eng. *To pave.*

Ook **Vloeren**.

Bevloering, v. — Het bevloeren, vloer. — Fr. *Action de paver, pavement, pavé.*

Bezetbard, o. — Zie **Plakbord**.

Bezetmortel, v. — Zie **Plakmortel**.

Bezetten, b. w. — Zie **Berapen** en **Voegen**.

Bezetwerk, o. — Zie **Beraapwerk.**

Bijgang, m. — Zie **Voetpad.**

Bijltje, o. — Fr. *Hachette.* - De metselaar gebruikt een bijltje (Sch. 25) om oud steen enz. te kuischen.

Bijtende, bijw. - Zie **Reveltandig.**

Bik, o. gmv. — Afval, stukken en brokken van Bentheimer steen. — Fr. *Déchet ou fragments de la pierre rouge dite de Bentheim.*

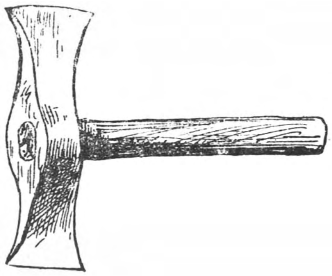

Sch. 25,

— v. — Zie **Pikhouweel.**

Bikhamer, m. — Hamer om steenen te bikken. (Sch. 26.) — Fr. *Smille.* — Eng. *Cutting-hammer.* — Hgd. *Hammer.*

Bikkel, m. — Zie **Pikhouweel.**

Bikken, b. w. — Zie **Bfschrabben.**

Biksteen, m. — Afgebikt steengruis. — Fr. *Grès.*

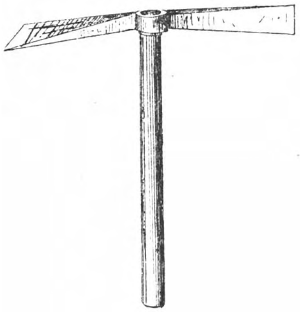

Sch. 26.

Biljoen, o. — Zie **Afschuining.**

Biljoenen, b. w. — Zie **Beloenen.**

Binden, o. w. — Zie **Harden.**

Binding, v. — Zie **Harding.**

Bindsteen, m. — Zie **Hoeksteen.**

— Steen, waar zich al de bogen van 't gewelf vereenigen. — Fr. *Tholus.*

— Verbandsteen, uitstekende steen ter verbinding met een later op te trekken muur. — Fr. *Pierre d'attente, harpe.*

Ook **Kantsteen** en **koppelingsteen.**

Wigvormige bindsteen. — Fr. *Claveau.*

— Zie ook **Tand.**

Binnenmuur, m. — Inwendige muur. — Fr. *Mur intérieur.*

*** Den muur binnen een gebouw maakt men zelden lichter dan 1/2 steen; gewoonlijk heeft hij de zwaarte van één steen. Moet hij alleen tot afscheiding van vertrekken en niet tot het dragen van balken dienen, dan is de dikte van een halven steen voldoende.

— Een binnenmuur, waar niets op rust en die tot scheiding van twee kamers dient, heet in Haspegouw ook **losse muur** en **onderslag.**

Binnentrap, v. — Zie **Trap.**

Sch. 27.

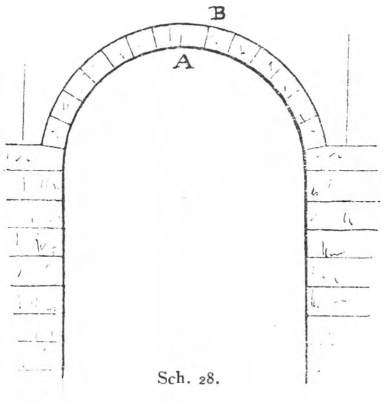

Sch. 28.

Binnenvlak, o. — Het binnenvlak der muurdikte aan eene deur- of vensteropening heet in 't Fr. *Tableau.* (Sch. 27 A B.)

Binnenvlakte, v. — Zie **Binnenwelving.**

Binnenwelving, v. — Holle afronding van de binnenzijde eens boogs of gewelfs. (Sch. 28 A.) — Fr.

Douelle intérieure, intrados. — Eng. *Intrados.* — Hgd. *Innere Leibung.*

Ook **Binnen-** of **Ondervlakte.**

B is de **Buitenwelving.**

Bladderen, b. w. — Zie **Afbladeren.**

Bladderige steen, m. — Zie **Afbladeren.**

Blaffen, o. w. — Zie **Gapen.**

Blasoen, o. — Zie **Wapen.**

Blauwe pan, v. — Zie **Pan.**

Bleeke(n), — Steen, die te weinig gebakken is en bijgevolg zeer bleekrood er uit ziet. (Rupelmonde en omliggende.) — Zie **Bleeker** en **Bleeksteen.**

Bleeker, m. — Niet hard gebakken klinker. (Zie **Geldersche IJselsteen.**)

Bleeksteen, m. (De Bo's West-Vlaamsch Idioticon, blz. 126.) — Zoo heeten de kareelbakkers eenen plaksteen nadat de steenoven gebrand is, omdat die steen, slechts langs eenen kant aan het vuur rakende en niet kunnende doorgloeien, maar half gebakken is.

Blinde arcade, v. — Zie **Arcade.**

Blinde deur, v. — Toegemetselde deuropening. — Fr. *Fausse porte.* — Eng. *Back-door.* — Hgd. *Hinter-Thür.*

Eene blinde deur of venster is doorgaans zóó gemetseld, dat de aanvulling iets dieper dan het effene van den muur is ingewerkt, zoodanig dat de vorm der blinde deur of venster zich duidelijk op het muurvlak afteekent.

Blinde muur, m. — Muur zonder deur of vensters. — Fr. *Mur orbe.* — Eng. *Dead wall, orbwall.* — Hgd. *Blinde, fensterlose Mauer.*

Blinde Nis, v. — Zie **Nis**.

Blind venster, o. — Toegemetselde vensteropening in een muur. — Fr. *Fausse fenêtre.* — Eng. *Dead-window.* — Hgd. *Blinde Fenster.*
Zie ook **Blinde deur**.

Blokket, o. — Klein vierkant stuk hout op de wijze van eene brik, dat men in den muur metselt om er dan eene kram, een duimijzer of een deurkozijn aan vast te maken. (W.-Vl.) (Sch. 29 *a*.)

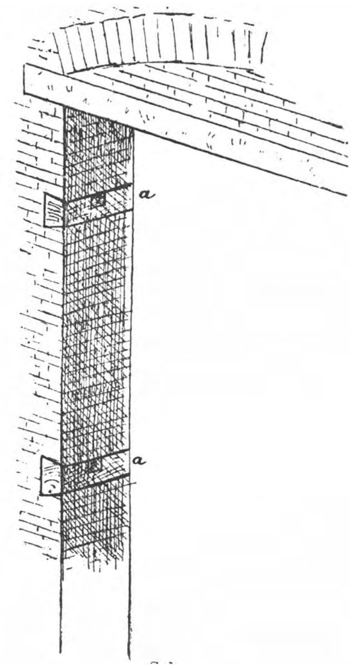

Sch. 29.

Blokschijf, v. — Zie **Katrolschijf**.

Bloksteen, m. — Bouwsteen, metselsteen.

Blokstelling, v. — Zie **Steiger**.

Bloktand, m. — Zie **Tand**.

Blokverband, o. — Zie **Staand verband**.
— Zie **Verband voor vloeren van gebakken steen**.

Blokwagen, m. — Kloeke lage wagen met vier even hooge wielen en zonder schalieren, die de metselaars gebruiken om zware gewichten en arduin te vervoeren. — Fr. *Binard, fardier, gabrielle.*

In N.-Nederl. ook **Mallejan**.

— Zie ook **Rolwagen, handkar** en **steekkar**.

Blusschen, b. w. — Fr. *Eteindre*. — Eng. *To slack*. — Hgd. *Löschen*.

Ook **Lesschen**.

Het blusschen van de levende kalk heeft op vier verschillende wijzen plaats :

1° Op gewone wijze. — Fr. *Extinction ordinaire*. — De levende kalk wordt in een houten bak met water geroerd, totdat zij eene dunne brij vormt, welke door een aanwezig rooster in een kuil loopt. Het aanwezige water trekt dan in den grond en de gebluschte kalk blijft als een stijf deeg over. (Zie ook **Mortelgieter**.)

2° Door **indompeling**. — Fr. *Extinction par immersion*. — De levende kalk wordt gedurende eenige seconden in het water gedompeld; daartoe breekt men de kalksteenen tot brokjes, plaatst deze in eene mand en houdt die zoo lang onder water, totdat het aan de oppervlakte een weinig begint op te borrelen; alsdan neemt men de mand uit het water, laat haar een oogenblik uitleken en werpt de kalk in kisten of vaten, waarin zij allengskens tot poeder vervalt. Deze kisten worden met stroo gedekt en op eene droge plaats gesteld.

3° Door **besproeiing**. — Fr. *Extinction par aspersion*. — De kalk wordt bij zekere hoeveelheid door middel van een emmer of gieter met water besproeid. Hierdoor vervalt de kalk allengskens tot poeder. Het geschiktste is, iederen avond zooveel te blusschen als men denkt den volgenden dag noodig te hebben en die hoeveelheid te dekken met het zand, dat tot bereiding der metselspecie moet gebezigd worden.

4° Bij de **vierde wijze** van blusschen wordt de

kalk slechts aan de werking van de lucht blootgesteld, en de groote verwantschap van de levendige kalk tot het water geeft aanleiding, dat zij een gedeelte der waterdampen, die de lucht bevat, tot zich trekt en langzamerhand tot poeder vervalt. — Fr. *Extinction spontanée.*

Blusscher, m. — Klein ongebluscht kalksteentje, dat in den pleister of mortel zit, waarmede men een muur beplakt, en dat later opengaande, zich uitzet op de bepleistering en openbarst. — Fr. *Incuit.*

De mortelgieters moeten zorgen dat er geene blusschers in de mortel steken. (De Bo.)

Bocht, v. — Sprong, onregelmatige kromming als gebrek aan de ronding van een gewelf, van een boog enz. — Fr. *Jarret.* — Eng. *Jarrete.* — Hgd. *Ungleicheit.*

Inspringende bocht. — Fr. *Jarret rentrant.*

Uitspringende bocht. — Fr. *Jarret saillant.*

— Zie **Boogronding.**

Boei, v. — Zie **Loods.**

Boerengrauw, o. — Steen uit de bovenste, doorgaans de tweede steenlagen. (Zie **Geldersche ijselsteen** en **Utrechtsche** of **Vechtsche steen** en **Grauw.**)

Boerengrauw wordt o. a. gebruikt voor gevels en buitenmuren, metselwerk van fondeeringen, zware sluis-, kaai- en brugmuren, spaarbogen, metseling van schoorsteenen, benedendaks, vestingwerken.

Boerengrauw zijn baksteenen, die behooren tot de hardste en helderste.

Boerengrauw is grauwer van kleur en helderder van klank dan **ondergrauw.** (Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij,* blz. 7.)

Boeresteen, m. — In Z.-Nederl., steensoort tusschen de **moffen** (zie **Moef, Mop**) en de gewone baksteenen.

— Te Brugge geeft men den naam van boeresteen aan zulken, die gebakken wordt in de omstreken van Brugge, Oostende en Nieuwpoort. — Fr. *Briques de localité.*

Boesem, m. — Zie **Schoorsteenboezem.**

Boezem, m. — Zie **Schoorsteenboezem.**

Boheemsch kapgewelf, o. — In Duitschland wordt een gewelf, dat door een flauwen boog gevormd, zoo licht mogelijk gemaakt is en zwakke rechtstanden overspant, een Boheemsch kapgewelf genaamd. — Hgd. *Böhmische Kappengewölbe.*

Bij het overwelven van langwerpige lokalen is deze soort van gewelven boven het kruisgewelf te verkiezen.

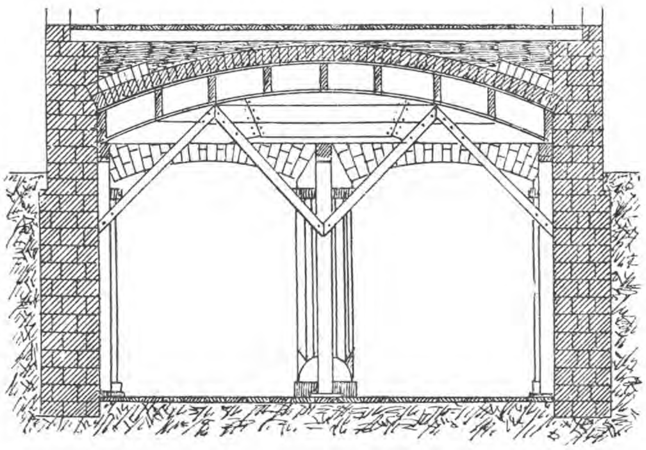

Sch. 30.

Het metselen van deze gewelven geschiedt met behulp van eenige formeelen, hetzij uit de vrije hand,

hetzij op daarop gelegde dunne latten, waarbij met de hoeken begonnen en in diagonale richting gemet-

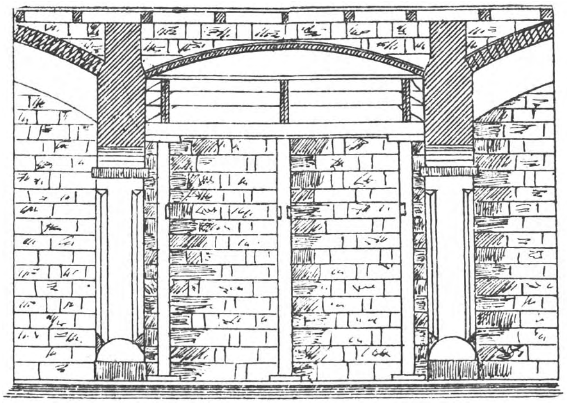

Sch. 31.

seld wordt, zoodat de lagen in de kruin ter eener en ter andere zijde in elkander grijpen.

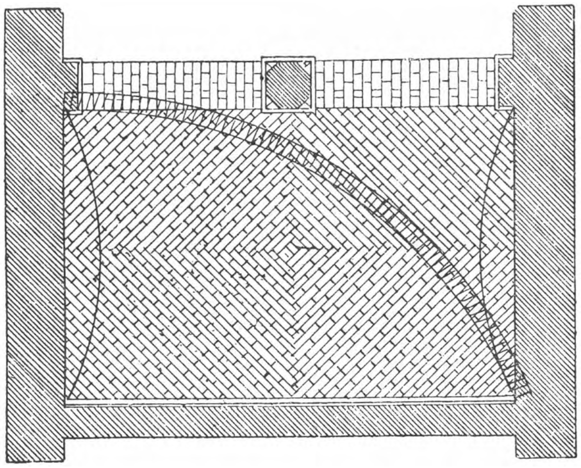

Sch. 32.

Uit de sch. 30 tot 33, waarvan sch. 30 de lengtedoorsnede, sch. 31 het onderaanzicht, sch. 32 den plattegrond met de formeelschinkels en sch. 33 de dwarsdoorsnede van een Boheemsch kapgewelf voor-

stelt, dat eene langwerpige vierkante ruimte overspant, kan men de inrichting van het gewelf, zoowel als de formeelbetimmering gemakkelijk nagaan.

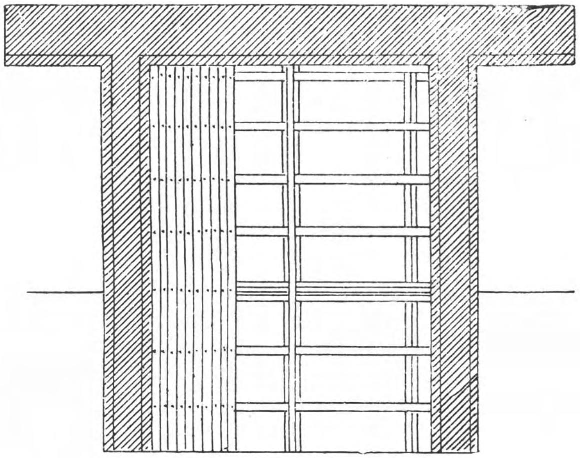

Sch. 33.

(Behandeling en samenstelling der Metselwerken, blz. 293, 295 en 296.)

— Zie ook **Kapgewelf.**

Bok, m. — Zie **Windas.**

Boldput, m. — Zie **Beerput.**

Boltput, m. — Zie **Beerput.**

Bomgat, o. — Zie **Galmgat.**

Boog, m. — Kromming van een gewelf. (Zie **Gewelf.**) — Fr. *Arc, arceau d'une voûte.* — Eng. *Vault.* — Hgd. *Schwibogen.*

Zie **Aard-, brug-, cirkel-, deur-, drielobbige-, gedrukte-, hang-, hellende-, hoefijzer-, korf-, krans-, moer-. ogief-, omgekeerde aard-, ontlastings-, ontlossings-, paander-, platte-, punt-, rol-, rond-, spaar-, spits-, steek-, steun-, streksche-, veellobbige-, venster-, verhoogde-** en **vijflobbige boog.**

Booggewelf, o. — Gewelf, dat het beloop heeft van een halven cirkel en op de rechtstanden minder zijdelingsche drukking uitoefent dan het plat gewelf. — Fr. *Voûte en plein cintre.* — Eng. *Semicircular vault.*

Ook **Cirkelvormig gewelf** geheeten.

Boogopening, v. — Zie **Boogwijdte.**

Boogpijler, m. — Zie **Steunboog.**

Boogpilaar, m. — Zie **Steunboog.**

Boogrib, v. — Boogribben zijn ribben, bogen of gedeelten van bogen, die zich aan een gewelf vereenigen en elkander in evenwicht houden. — Fr. *Nervure.* — Eng. *Nerve.* — Hgd. *Rippe.*

Boogronding, v. — De ronding, die een gewelf afteekent. — Fr. *Voussure.* — Eng. *Bending of a vault.* — Hgd. *Bogen-Runding.*

Ook **Bocht** en **Kromte.**

Boogstelling, v. — Verbinding van kleine gewelfde bogen onder vensters. — Fr. *Arcature.*

— Zie **Formeel.**

Boogvlak, o. — De vlakken van den welfsteen, die in de richting van den boog komen, heeten boogvlakken.

Boogwijdte v. — Spanwijdte van een boog (in de breedte). — Fr. *Portée d'un arc.*

Ook **Boogopening**.

Tegenovergestelde van **Spanning.**

Boom, m. — Zie **Trapwang.**

Boomsche steen, m. — Benaming van den steen, welke in de gemeente Boom en in het omliggende vervaardigd wordt.

De metselsteen van Boom behoort, met dien van Rupelmonde, tot de harde soorten.

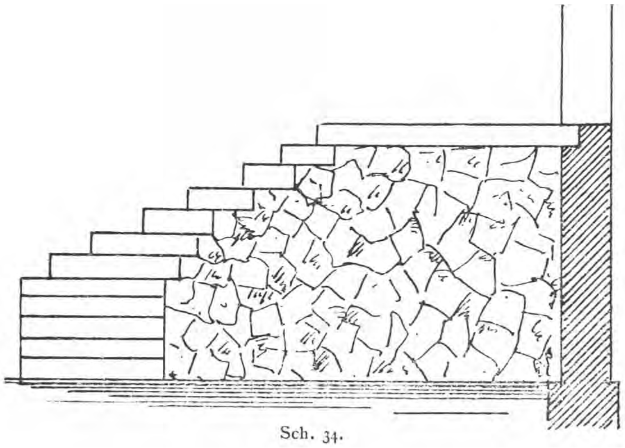

Sch. 34.

Boote, v. — Eene mand om kalk te meten. Deze boote heet in sommige plaatsen **vatmand**. (De Bo.)

Bordes, o. — Steenen optred, buitentrap van een huis, hooge stoep. (Sch. 34.) — Fr. *Perron.* — Eng. *Padron.* — Hgd. *Steps.*

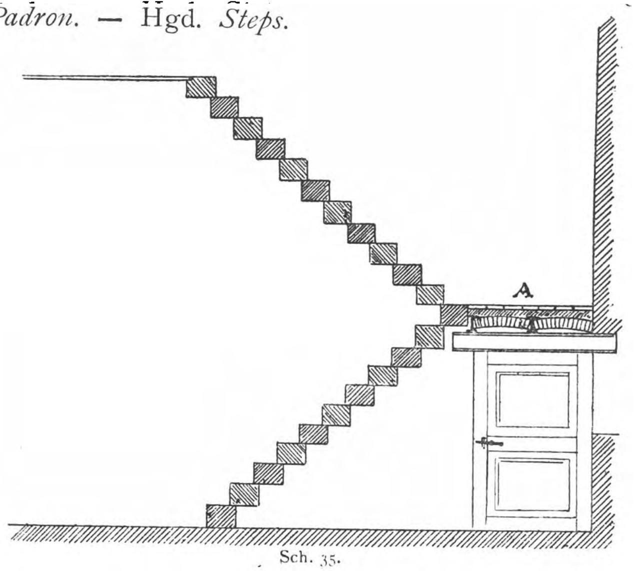

Sch. 35.

Vierkant bordes. — Fr. *Perron carré.*

Bordes waarvan de trappen afgerond of ovaal zijn. — Fr. *Perron cintré.*

Bordes met afgesneden hoeken. — Fr. *Perron à pans.*

Dubbel bordes (waar men van twee kanten op komt). — Fr. *Perron à double rampe.*

— Rustplaats van kleine afmeting op eene trap. (Sch. 35 A.) — Fr. *Palier.*

Bij De Bo **Vertert.**

In W.-Vl. ook **Palier.**

In Fr.-Vl. **Versnijd.**

Bordestrap, v. — Trap, die door een of meer bordessen in twee of meer traparmen verdeeld is. (Sch. 35.) — Fr. *Escalier à repos.*

In W.-Vl. **Paliertrap.**

Bornput, m. — Zie **Put.**

Bornputkeef, v. — Zie **Putkuip.**

Bornputkuip, v. — Zie **Putkuip.**

Borst, v. — Zie **Barst.**

Borstel, m. — Fr. *Brosse.* — De metselaar gebruikt een borstel om het metselwerk te besproeien, te kaleien, te witten enz.

De Bo maakt onderscheid tusschen **borstel** en **breuze** en merkt aan dat de eerste van verkenshaar en met een touwtje vast omwonden is als een bussel, terwijl het haar van de breuze peerdshaar is en uit verscheidene tappen bestaat, die vastzitten in de gaten van een hout.

Breuze is denkelijk eene verbastering van 't Fr. *Brosse.*

Borstweer, v. — Zie **Borstwering.**

Borstwering, v., in W.-Vl. ook **Borstweer**. — Muur, leuning ter beschutting. – Fr. *Appui.*

Ook **Leunmuur**.

De borstwering aan bruggen, kaaien enz. is de borstmuur, die den achtergrond tegenhoudt. — Fr. *Parapet.*

— Het doorloopend metselwerk aan een gebouw, begrepen tusschen deur- en vensterbogen en de daarboven liggende vensterdorpels.

In breede borstweringen metselt men soms paneelen of versieringen om de eentoonigheid weg te nemen.

— Zie **Borstweringmuur**.

Borstweringmuur, m. — De muren van een gebouw, dat maar éene zoldering heeft, worden doorgaans tot eene zekere hoogte (0,70 a 1 M.) boven

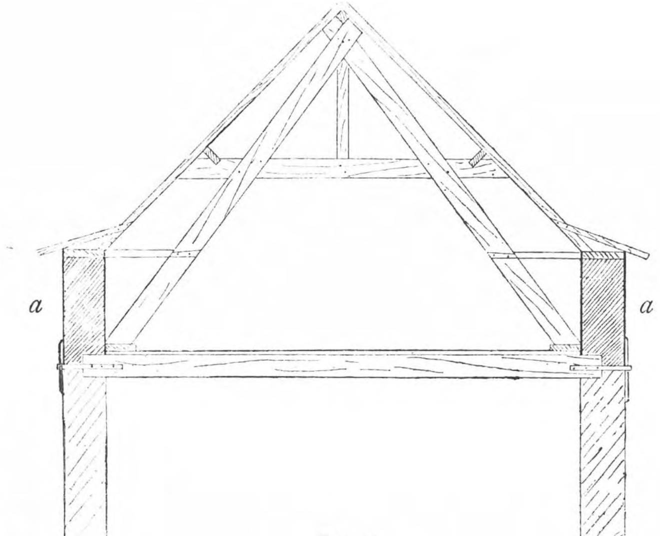

Sch. 36.

den zoldervloer opgetrokken, zoowel voor het winnen van ruimte op den zolder als voor het maken van eene kroonlijst tot afsluiting van de gevels.

Dit gedeelte muur (Sch. 36 *a.*) wordt in N.-Nederl. **borstweringmuur** en **borstwering genaamd,** bij De Bo **plooiboom, verdiep** en **wasoening.**

Boschwin, v. — Zie **Dommekracht.**

Bouwdput, m. — Zie **Beerput.**

Bouwen, b. w. — Zie **Beslaan.**

Bouwette, v. — Zie **Klokpan.**

Bouwgrond, m. — De plaats, welke voor de uitvoering van eenig bouwwerk is bestemd, noemt men **bouwgrond.** — Fr. *Terrain à bâtir.* — Eng. *Site, building ground.* — Hgd. *Baugrund.*

Ieder bouwwerk oefent door zijn gewicht eene meerdere of mindere drukking op den ondergrond uit; deze moet dus voldoenden weerstand kunnen bieden aan die drukking om het bouwwerk te kunnen dragen.

Men onderscheidt vier klassen van bouwgrond, waarbij de wederstand, dien de grond aan de zwaarte van het gebouw biedt, tot grondslag is genomen.

De eerste klasse sluit de vaste rotssoorten in, die de belasting volkomen dragen en in het geheel niet samengedrukt worden.

De tweede klasse omvat de kiezelhoudende en verdere vaste zandgronden, die niet samendrukbaar zijn, als zij in bepaalde ruimten zijn omsloten.

De derde klasse zijn alle grondsoorten, die samengedrukt worden, doch door de belasting niet zijdelings uitwijken. Hiertoe behooren de klei- en leemgronden, en de tuinaarde en veen bevattende grondsoorten.

De vierde klasse bestaat uit zulke gronden, die niet alleen samengeperst worden, maar bovendien zijdelings uitwijken. Tot deze slechtste soorten behoo-

ren veen-, moeras-, en in vele gevallen ook aangevulde gronden.

*** De verschillende grondsoorten komen dikwijls dicht bij elkander en soms in lagen van zeer uiteenloopende dikten voor, en hiertoe is het noodig, dat de grond op nauwkeurige wijze onderzocht worde.

(Behandeling der Metselwerken, blz. 113 en 114.)

Bovengevel, m. — Oppergevel, hoogste deel des gevels. — Fr. *Pignon, haut de la façade.*

Bovengrauw, o. — Steen van de bovenste laag in het midden van den oven. (Zie **Grauw** en **Utrechtsche** of **Vechtsche steen.**)

Bovengrauw is evenals **hardgrauw**, grauwer van kleur, gladder in oppervlak en harder van kop dan het **boerengrauw.** (Vak- en Kunstwoorden n^r 1, *Steenbakkerij*, blz. 7.)

Boven-Schelde-steen wordt gebakken tusschen Gent en Oudenaarde.

Bovensteen, m. — Steen uit de bovenste laag. De graad van doorbakkenheid is gering. — Fr. *Brique peu cuite.*

Bovenvlakte, v. — Zie **Buitenwelving**.

Braak, **Brake**, v. — Zie **Afbraak.**

Braam, v. — Zie **Baard.**

Brabantsche steen wordt o. a. gebakken in Loven's omstreken. Hij is grooter dan de papesteen, maar zoo deugdelijk niet als deze. Wordt ook hier en daar genaamd **Brabantsche klinkaard.** (Vak- en Kunstwoorden n^r 1, *Steenbakkerij*, blz. 8.)

Brander, m. — Baksteen, die min of meer verbrand is en daardoor vele oneffenheden aanbiedt.
(Geh. te Brugge.)

— Zie **Oostendsche steen.**

Brandewijnketel, m. — Zie **Ketelvuurhaard.**

Brandgevel, m. — Zie **Trapgevel.**

Brandpunt, o. — Elkeen van de middenpunten, die binnen in zeker kromme lijnen als een centrum zijn, naar hetwelk men lijnen trekt van de verschillige punten der kromme lijn, om den vorm van deze lijn te bepalen. — Fr. *Singliot, foyer.*

In W.-Vl. **Breekpunt.**

De ellips heeft twee brandpunten.

Zie **Bast** en **Breeknagel.**

Breekhamer, m. — Zie **Moker.**

Breekijzer, o. — Zie **Steenbeitel.**

Breeknagel, m. — Een nagel die, in een breekpunt (brandpunt) geslagen zijnde, dient om door middel van den bast eene ovale lijn te trekken.

Breekpunt, o. — Zie **Bast** en **Brandpunt.**

Brei, v. — Zie **Voetpad.**

Breidel, **Breiel**, m. — De breidel eener brug is de steenen leuning, die niet alleen den mensch belet van de brug af in 't water te vallen, maar hem nog tot de brug geleidt, door de verlengde uiteinden die, schuinsweg van weerzijden eenige schreden ver de straat insluiten, als in opengestrekte armen. (Sch. 37.) (W.-Vl.) — Fr. *Garde-fous d'un pont.*

Breukings- of Breukvoeg, v. — Voeg tusschen de welfsteenen van een boog. — Fr. *Joint de rupture.* — Hgd. *Trennungsfuge.*

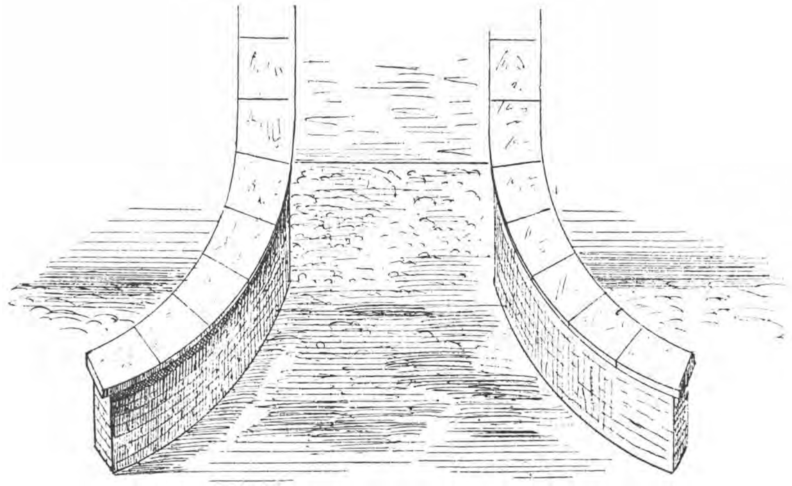

Sch. 37.

Breuksteen, m. — Natuurlijke gebroken steen van onregelmatigen vorm en kleine afmeting, die zoowel in den afval der steenhouwerij als in de steengroeven wordt gevonden. — Fr. *Moëllon.*

Men onderscheidt de onderstaande soorten van bewerking :

Sch. 38.

1° **Muren van natuurlijke onbehakte steenen;** d. i. van ruwe onbehakte steenen (Sch. 38.) — Fr. *Maçonnerie en moëllons bruts.*

2° **Muren van onregelmatigen breuksteen**; dit zijn deze, die gemetseld worden van breuksteen, dat

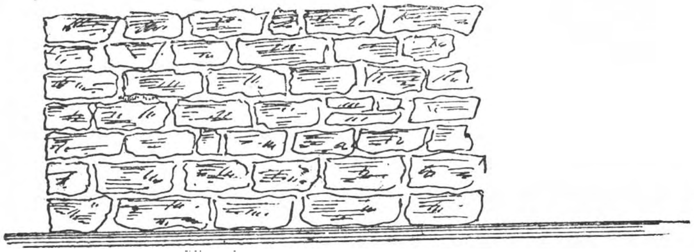

Sch. 39.

van de dunne en schilferachtige bovenlagen der steengroeven gehakt wordt. (Sch. 39.) — Fr. *Maçonnerie en moëllons débrutis.*

3° **Muren van regelmatigen breuksteen**; dit zijn deze, die gemetseld zijn uit breuksteenen, welke zich gemakkelijk laten bewerken en min of meer een

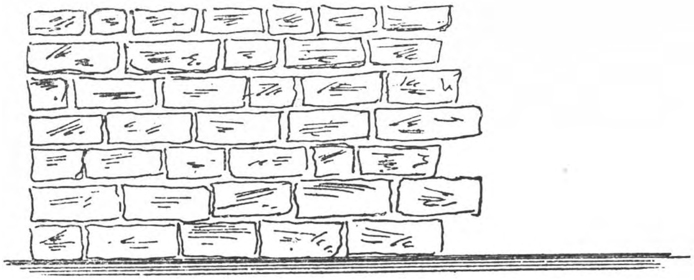

Sch. 40.

vierkanten vorm hebben. (Sch. 40.) — Fr. *Maçonnerie en moëllons piqués.*

Sch. 41.

Sch. 41 stelt den plattegrond voor van schetsen 39 en 38.

Breuze, v. — Zie **Borstel**.

Briek, **Brijk**, v. — (W.-Vl.) Kareelsteen. — Fr. *Brique*.

Brik, o. en v. — Briksteen. Meervoud is brikken, niet briksteenen. — Friesch *Brikke*. — Eng. *Brick*. — Hgd. *Backstein, gebrannter Stein, Ziegelstein*.

Briksteen, . — In W.-Vl. zegt men ook **briek**, **brijk**, **brike**, **brijke**, in Limb. en N.-Nederl. **brik voor baksteen** of **kareelsteen**.

Brikbekleeding. (Zie § 75, blz. 26. *Algemeene voorschriften* enz., N.-Nederl.) : ... « De grond tusschen « de paalrijen goed vlak aangestampt zijnde, daarop « te storten eene laag fijne roode puin, met een « ijzeren stamper van 15 K. G., goed vast aange- « dreven en tot eene gelijke vlakte tot de dikte van « 5 cM. gestampt, en deze laag met goede harde « **brik** van niet kleiner dan een halven steen te over- « straten. Daartoe in rechte rijen en haaks, op de « evenwijdige overlangsche paalrijen, en daartusschen, « de **briklaag** op den kop in zeer zuivere kleispecie « te verstraten, zooveel mogelijk in halfsteens ver- « band, zoodat de stootnaden verspringen; de **brik** « met de gave koppen naar de buitenoppervlakte « gekeerd, en dicht sluitende, eenigszins tonrond in « de straten en onder het juiste beloop met houten « stampers in te stampen. »

§ 84, blz. 29 : Aanvulling met puin en grond : « de ruimte tusschen den eersten en derden tuin « wordt met de in het bestek beschreven puin of « **briksteen** en met de beste in de nabuurschap te « verkrijgen klei- of leemspecie volgewerkt. »

*** In N.-Nederlandsche lastkohieren wordt dikwijls bepaald :

— Fundamenten : **Brikken** in basterdtras.

— Zinkputten : hard gebakken **brikken** in sterk tras.

— Ondermetseling van pompen, stoomketels, keldervloeren, ringmuren, trasraam, rollagen : hard gebakken **brikken**.

— Metselwerk : hard gebakken **brikken**; gesorteerde hard gebakken **brikken**.

— Bestrating : **brikken** in zand.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 9.)

Brietse en ook **Brootse**, v. — Zie **Pikhouweel**.

Bril, m. — De metselaar gebruikt een bril volgens sch. 42 wanneer hij het witsel van muren enz. moet afkrabben. Deze bril is van fijn traliewerk voorzien, ten einde de oogen tegen kalk, stof enz. te vrijwaren. — Fr. *Lunette de maçon*.

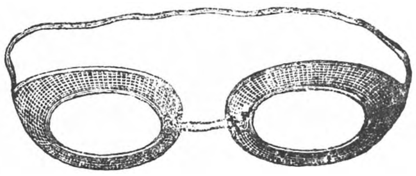

Sch. 42.

Broekschouw, v. — Zie **Sprietschouw**.

Brug, v. — Gebouwde overgang van steen. (Sch. 43.) — Fr. *Pont*. — Eng. *Bridge*. — Hgd. *Brücke*.

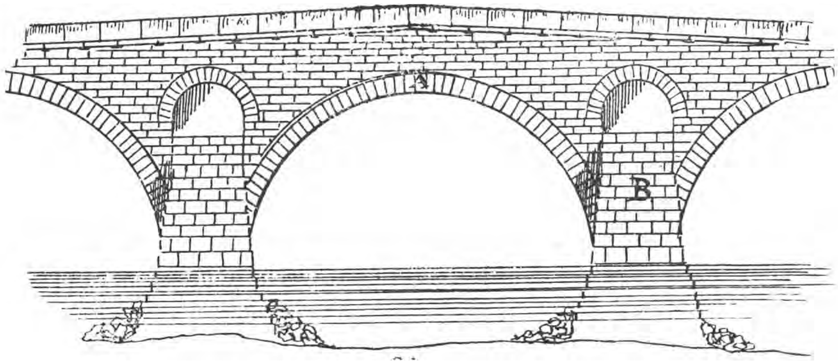

Sch. 43.

Brugboog, m. — Gemetselde boog eener brug. (Sch. 43 A.) — Fr. *Arche d'un pont.* — Eng. *Arch of a bridge.* — Hgd. *Bogen.*

Bruggenhoofd, o. — Voorwerk aan eene brug. — Fr. *Culée de pont.* — Eng. *Abutment.* — Hgd. *Landpfeiler.*

Ook **Hoofd** en **landhoofd** geheeten.

Brugpaal, m. — Zie **Brugpilaar.**

Brugpilaar, m. — Brugpijler, paal, pilaar, pijler, waarop eene brug rust. (Sch. 43 B.) — Fr. *Pilier massif ou pile de pont.* — Eng. *Pile.* — Hgd. *Brückenpfeiler.*

Ook **Brugpaal.**

Buik, m. — Zie **Bult.**

Buis, v. — Zie **Kanne-, knikker-, pot-, schouw-** en **trekbuis.**

Buisoven, m. — Zie **Mouteest.**

Buitenmuur, m. — Fr. *Mur extérieur, muraille de dehors.*

Buitentrap, v. — Zie **Trap.**

Buitenvlakte, v. — Zie **Buitenwelving.**

Buitenwelving, v. — Bolronde buitenzijde of rug van een gewelf. (Sch. 28 B.) — Fr. *Douelle extérieure, extrados.* — Eng. *Back, extrados.* — Hgd. *Rücken, auszere Leibung.*

In N.-Nederl. ook **Boven-** of **buitenvlakte.**

Buitenwerken, b. w. — Bij pannendekkers. — De pannen dusdanig leggen, dat er het onderdeel

van bloot ligt op het dak. — De pannen buitenwerken op vier duim. (W.-Vl.)

Buitenwerksel, o. — Bij pannendekkers. — Het deel van eene pan, dat bloot ligt op een dak. (W.-Vl.) — Fr. *Pureau.*

Het is op het buitenwerksel, dat de regen valt en neervloeit.

Bukkesteen, m. en o. — Zie **Veldsteen.**

Bulsterhout, o. — Zie **Korteling.**

Bult, v. — Fr. *Bosse, ventre.* — Bult in een muur : plaats die niet geheel effen gewerkt is met het overige van den muur en zich dientengevolge min of meer uitzet.

In N.-Nederl. ook **Buik,** rond Tienen **Beugel.**

— Bulten in een muur worden niet altijd door onervarenheid in het vak te weeg gebracht; ook door ouderdom of verslapping van het metselwerk gebeurt het heel dikwijls, dat de muren uitzetten en alzoo bulten veroorzaken.

Het tegenovergestelde van bult is **put**; vandaar zegt men : een muur met putten en bulten.

Bulten, o. w. — Zie **Uitzetten.**

Bunsem, m. — Zie **Korteling.**

Buwette, v. — Zie **Klokpan.**

Caisson, m. — Zie **Uitsparing.**

Caissongewelf, o. — Gewelf waar, aan de binnenzijde, uitsparingen of **caissons** gemetseld zijn. — Fr. *Voûte à caissons.*

In sch. 44 en 45 worden de loodrechte doorsneden

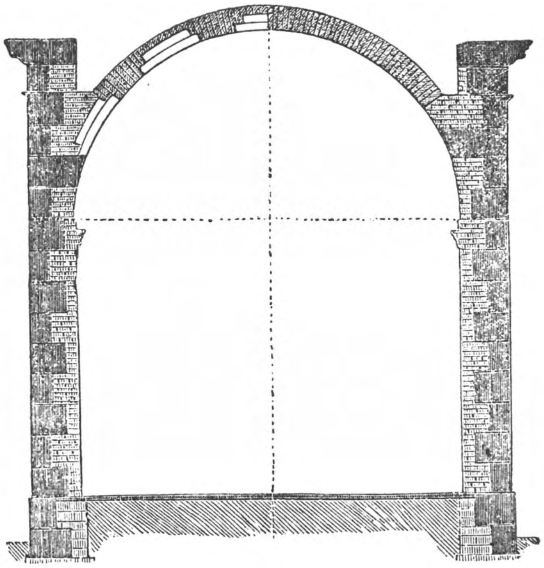

Sch. 44 en 45.

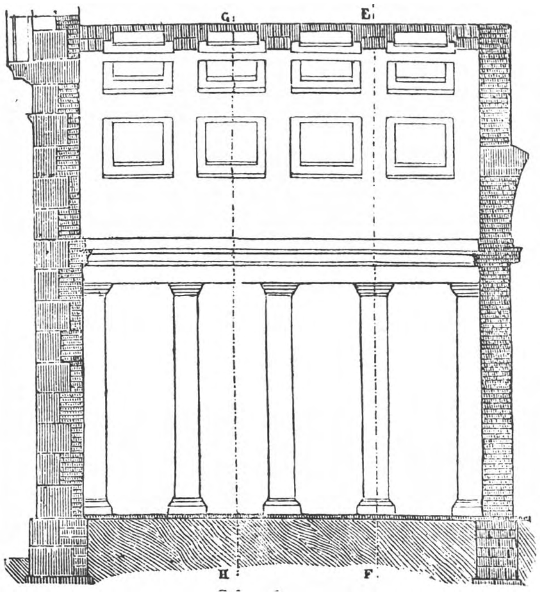

Sch. 46.

en in sch. 46 de lengtedoorsnede van zulk een gewelf van anderhalven steen dikte voorgesteld. De doorsneden der sch. 44 en 45 stemmen overeen met de gestippelde lijnen, die in sch. 46 getrokken zijn.

*** Deze soort van gewelven wordt in dezen tijd meest aangewend voor lichte gewelven, die alleen hunne eigene zwaarte te dragen hebben.

Capestran, Capistran, m. — Zie **Lier.**

Cement, o. — Eene soort van kalk, welke inzonderheid gebruikt wordt om het metselwerk meer kloekte te geven en het tevens voor het doordringen van het water te beveiligen. — Fr. *Ciment.* — Eng. *Cement.* — Hgd. *Cement.*

— **Snel verhardend cement** is dit, welk hoogstens in een half uur versteent. In N.-Nederl. **snel bindend cement.** — Fr. *Ciment à prise rapide.* — Eng. *Quick setting cement.* — Hgd. *Schnell bindende cement.*

— **Langzaam verhardend cement** is dit, welk daartoe meer dan twee uren noodig heeft. In N.-Nederl. **langzaam bindend cement.** — Fr. *Ciment à prise lente.* — Eng. *Slow-setting cement.* — Hgd. *Langsam bindendes cement.*

Men onderscheidt voornamelijk :

Portlandsch cement.
Romeinsch »
Kunst- »
Parijsch »
Medina »
Doorniksch »

Cementeeren, b. w. — Vereenigen, verbinden, dicht maken door middel van cement. — Fr. *Cimenter.*

Cementmortel, v. — Fr. *Mortier de ciment.* — De goede cementen worden zonder zand en alleen

met water door krachtig stampen tot eene stijve mortel beslagen, en verharden onder water in zeer korten tijd. Door bijmenging van zand wordt de versteening vertraagd, maar de vastheid in vele gevallen vermeerderd.

Cementtegel, m. — Fr. *Carreau de ciment.* — De cementtegels worden uit goede waterkalk- of cementmortel over eene vaste onderlaag van beton of baksteenen gelegd en zijn vooral geschikt voor bevloering van voetpaden, kegelbanen, badhuizen enz. De cementtegels worden vooral te Gent gemaakt.

Cementvloer, m. — Zie **Vloer**.

Cementzak, m. — Fr. *Sac à ciment.* — Langwerpige zak, waarin doorgaans de cement vervoerd wordt.

Een zak cement weegt vijftig K. G.

Center, m. — Zie **Formeel**.

Centrifugaalpomp, v. — Fr. *Pompe centrifuge.* Bij het droogmaken van groote fundeeringsputten

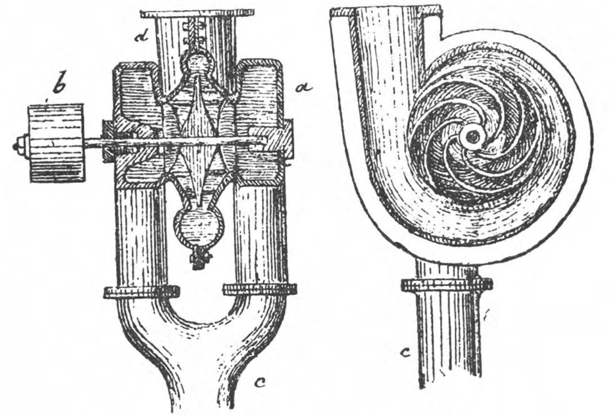

Sch. 47.

is de centrifugaalpomp het geschiktste werktuig. Zij bestaat uit drie hoofddeelen: 1° de **zuigbuis** of **aanvoerbuis** *c*, 2° de **eigenlijke pomp** of **trommel** *a* (Sch. 47), een klein cylindervormig vat, waarin een rad met 6 of 8 schoepen of vleugels om eene horizontale as met groote snelheid ronddraait. Die as is aan de eene zijde buiten den trommel verlengd; op dit verlengde gedeelte is eene riemschijf *b* bevestigd, waarop de drijfriem van een stoomtuig werkt. De zuigbuis komt nabij de as in den zijwand van den trommel uit; beter is het, dat de buis zich onder den trommel in twee takken verdeelt, zoodat in elken zijwand eene toevoeropening komt; 3° de **stijg-** of **afvoerbuis** *d*, welke aan den omtrek van den trommel aansluit en aan het boveneinde omgebogen is, waardoor het water in eene waterpas-richting wordt uitgeworpen.

Door middel van een drijfriem wordt de riemschijf, en dus ook het schoepenrad, met groote snelheid bewogen; door die snelle beweging ontstaat er in de pomp eene luchtverdunning, tengevolge waarvan het water, onder den luchtdruk van buiten, in de aanvoerbuis stijgt. In den trommel aangekomen, worden de waterdeeltjes met groote snelheid volgens kromme lijnen voortgestuwd en verkrijgen daardoor eene groote middelpuntvliegende (centrifugale) kracht, welke eene drukking naar boven uitoefent en het water in de afvoerbuis doet stijgen.

Die pomp is gemakkelijk te stellen en wordt dan ook veel gebruikt.

Ceramiek, m. — De ceramieke tegelen, Fr. *Carreaux céramiques*, die eene bijzondere plaats in de bouwnijverheid hebben ingenomen, zijn vervaardigd uit klei, vermengd met smeltbare en kleuraanbren-

gende stoffen. Naar gelang de plaats der ontgraving van de klei, worden de tegelen met den naam hunner afkomst bestempeld.

De bijzonderste fabrieken in België zijn : St.-Ghislain, Forges bij Chimay en Jurbeke (Fr. *Jurbise*). In Frankrijk : Maubeuge enz.

Ceramieke vloer, m. — Zie **Vloer.**

Cirkelboog, m. — Volkomen volle boog, juist een halven cirkel omvattende. (Sch. 48.) — Fr. *Arc en plein cintre, plein cintre.* — Eng. *Semi-circular Arch.* — Hgd. *Cirkelbogen.*

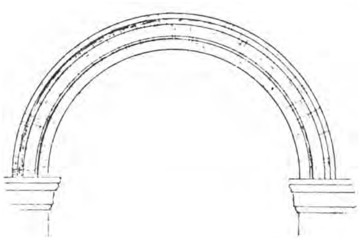

Sch. 48.

In N.-Nederl. ook **Rondboog** en **steekboog.**

Cirkelvormig gewelf, o. — Zie **Booggewelf.**

Citerne, v. — Zie **Regenwaterput.**

Concrete, v. — Door de Engelschen wordt onderscheid gemaakt tusschen **beton** en **concrete.**

Concrete is eene kunstmatige vermenging van ongebluschte kalk, kiezel of steenstukken, zand en water, waarvan de steenstukken het meerendeel der massa vormen en door mortel verbonden zijn.

Concrete wordt voor het fundeeren van gebouwen, in plaats van zandinvullingen gebezigd, op die plaatsen waar de natuurlijke bodem geen genoegzaam samenhangenden bodem heeft.

(Behandeling der Metselw., blz. 100.)

Conter-marche, v. — Zie **Stootbord.**

Conter-vaute, v. — Zie **Omgekeerd gewelf.**

Cordon, m. — Zie **Muurband.**

Coulissepan, v. — Fr. *Tuile à emboîtement.* — Zoo noemt men in W.-Vl. de pan volgens sch. 49.

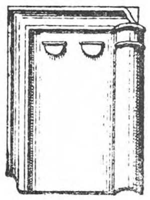
Sch. 49.

Door middel dezer pannen bekomt men eene meer vlakke, goed sluitende en ook sierlijke dakbedekking, welke zonder verdere middelen eene volkomen waterdichte afsluiting oplevert.

Deze pannen grijpen in elkander met verschillende sponningen en kragen en zijn in den regel ook van inkervingen en ruggen voorzien, welke ten doel hebben het water bij het afloopen meer te verdeelen.

C-vormige pan, v. — Zie **S-vormige pan.**

Dag, m. — De dag van eene opening, 't zij deur- of vensteropening, is de afstand tusschen de twee kantelaven (neggen); 't is te zeggen de afmeting der ruimte, die aan de buitenzijde in het zicht komt. (Sch. 50 A.)

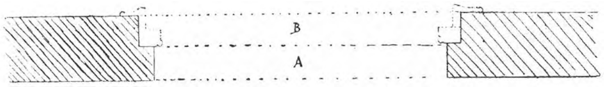

Sch. 50.

De afmeting tusschen de sponningen of de opening, die aan de binnenzijde is gezien, heet **Nacht.** (Sch. 50 B.)

Dagge, v. — Een ijzeren lemmer, een weinig gebogen, bijna op de wijze van een snoeimes of sikkel, met een houten handvat aan 't einde en eene

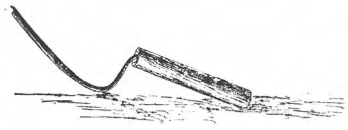
Sch. 51.

groef in den rug, die dient om in de voegen van een muur eene bies te trekken nadat zij met den voegspijker zijn effen gestreken. (Sch. 51.) (W.-Vl.)

Daggen, b. w. — Met de dagge, biezen strijken in versch metselwerk. (W.-Vl.)

Dak, o. — Het bovenste gedeelte van een gebouw, welk het voor wind en weer bedekt. — Fr. *Toit.* — Eng. *Roof.* — Hgd. *Dach.*

Daken, b. w. — Zie **Dekken.**

Dakkeel, v. — Inhoek, plaats waar de hellende vlakken van twee daken elkander ontmoeten. (Sch. 52 A B.)

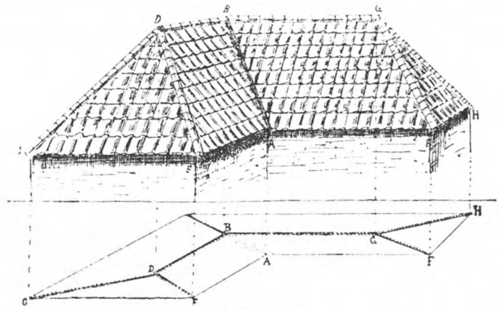

Sch. 52.

Eigenlijk de rij pannen, aan wederzijden de dakkeel of goot, die volgens de helling van het dakvlak moet aangepast worden. — Fr. *Noue.* — Hgd. *Einkehle.*

In N.-Nederl. ook **Kiel** en **Dakvoege.** In W.-Vl. **Slaper.**

CD, ED, FG, HG zijn **hoeksparren.**

Dakken. b. w. — Zie **Dekken.**

Dakpan, v. = **Dekpan,** v. — Men heeft : Bouwetten of Buwetten (kleine klokpannen).

Burgondische pannen.
Dubbele of lange pannen.
Fransche pannen.
Gaatpannen.
Gewone pannen.
Hoekpannen.
Hollandsche pannen.
Holle pannen.
Kappannen.
Kleine pannen.
Klokpannen.
Kruinpannen.
Linksche pannen.
Luchtpannen.
Nokpannen.
Platte pannen.
Rechtsche pannen.
Rietvorsten.
Vlaamsche pannen.
Vorstpannen.

⁂ Uit **Algemeene voorschriften...** N.-Nederl., § 370, blz. 157 :

« De ronde en blauwe **dakpannen** en **vorsten**, « moeten zijn goed doorbakken, dicht gesloten, gelijk « en zuiver gevormd, helder klinkend en gelijk van « kleur, zonder schilfers, scheuren, rammelaars en « wrakke pannen.....

« Met de holle zijde op den grond gelegd, moeten « zij het gewicht van 75 K. G. kunnen dragen. »

⁂ In N.-Nederl. is de **gewone** dakpan ruim 36 duim lang bij 24 tot 25 duim breed; — de **dubbele** of **lange** dakpan : 42 duim lang bij 24 tot 25 duim breed; — de **kleine** dakpan : lang 32 tot 33 duim bij 21 duim breed. Die drie soorten zijn dik : 1 tot 2 duim.

[*Ndl. duim* = *1 centimeter.* — *Nedl. streep* = *1 millimeter.*]

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 11 en 12.)

Dakpanscherf, v. — Afkapsel van dakpannen. — Fr. *Tuileau.* — Eng. *Broken Tile.* — Hgd. *Ziegelstück.*

In W.-Vl. **Pannestuk.**

De metselaar gebruikt dakpanscherven om aanvullingen te doen, ook om het werk in zekere omstandigheden zijne vereischte hoogte te geven.

Daktruweel, Dektruweel, o. — Zie **Truweel.**

Dakvenster, o. — Venster, aangebracht tot verlichting van de zoldering. Het dakvenster rijst loodrecht met den buitenmuur op en vormt eene soort van dak op zijn eigen. (Sch. 53.) — Fr. *Lucarne flamande.* — Hgd. *Flämisches Dachfenster.*

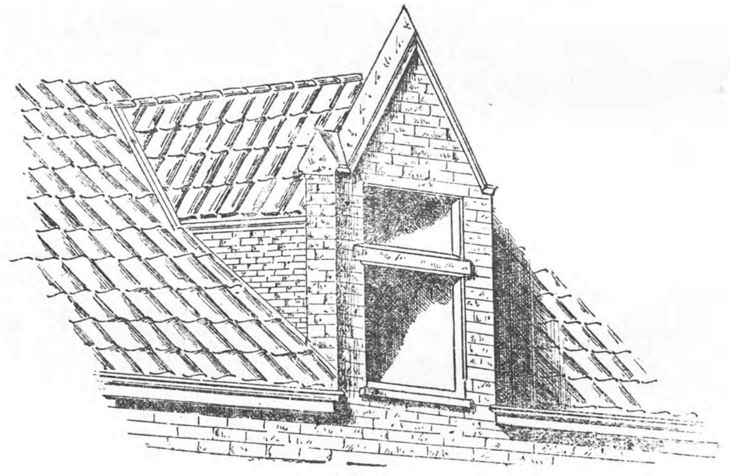

Sch. 53.

In N.-Nederl. ook **Hollandsch dakvenster** en **staand dakvenster**, in W.-Vl. **standvenster.**

— **Rond dakvenster.** Ronde of ovale opening in een muur, dienende tot verlichting. — Fr. *Œil de bœuf.* — Eng. *Circular Sky-light.* — Hgd. *Rundfenster.*

Dakvoege, v. — Zie **Dakkeel.**

Dakvorst, v. — Zie **Vorst.**

Dam, m. — Zie **Voetpad.**

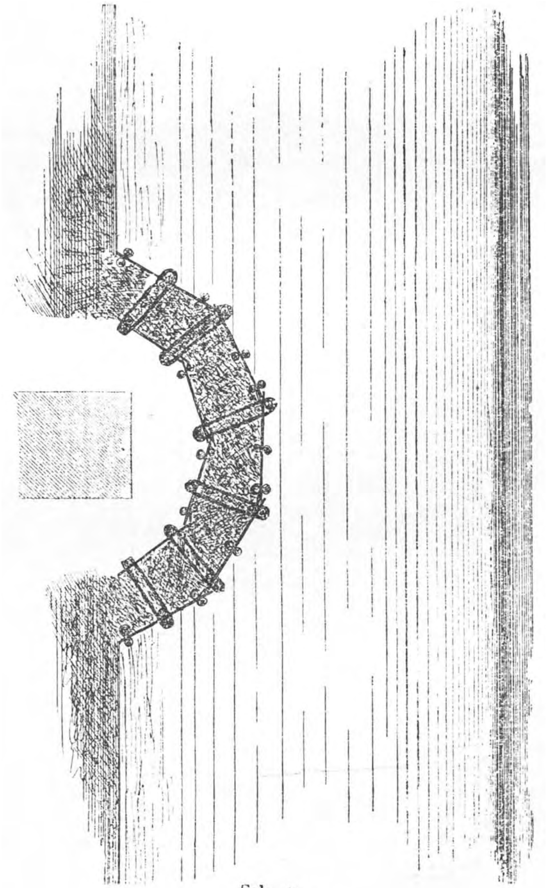

Sch. 54.

— Opgeworpen waterkeering tot afsluiting van den werkput, waar men de fundeering moet leggen van een werk, aan of in het water komende. — Fr. *Barrage, digue, bâtardeau.* — Eng. *Dam.* — Hgd. *Damm.*

Men onderscheidt den **aarden dam** en den **kistdam.**

De **aarden dam** verkrijgt het profiel van een dijk met eene kruin in het midden en glooiingen aan weerskanten. Tot behoud van meerdere ruimte of besparing van grond sluit men soms den buitenkant van den dam met een houten wand af.

De **kistdam** (sch. 54) bestaat in 't algemeen uit twee evenwijdig loopende houten wanden, welke aan de bovenzijde zijn gekoppeld en waarvan de tusschenruimte met grond is aangevuld. — Fr. *Bâtardeau.* — Eng. *Coffer-dam.* — Hgd. *Fangedamm.*

Damverband, o. — Zie **Verband voor vloeren van gebakken steen.**

Dekken, b. w. — Een dak met pannen, met tegels dekken. — Fr. *Couvrir un toit de tuiles, de tuiles plates.*

In W.-Vl. ook **Daken.** In Brab., Kemp. en N.-Brab. **Dakken.**

Bij het dekken legt men de pannen eerst nagenoeg op hunne plaats, waarbij ze met de neuzen achter de latten, en met de kragen op elkander worden gelegd. Na dit voorloopig dekken worden de pannen **verdekt** of **gedreven.** (Zie **Drijven.**)

Deklaag, v. — Zie **Rollaag.**

Deksteen, m. — Fr. *Pierre de couverture, pierre de couronnement.* — Hardsteenen plaat, dienende om iets af te dekken.

De deksteen, waarmede men 't ruimgat van een beerput, een regenwaterput enz. afdekt, wordt **ruimsteen** genaamd.

Dektegel, m. — Platte dakpan, die eertijds de tegenwoordige bolle pan verving. — Fr. *Carreau pour toitures, tuile plate.* Ook **daktegel**.

De dektegels, die men van oude dakingen afbreekt, worden nog gezocht om ouderwetsche daken te vermaken, muren te bedekken, schooten aan schoorsteenen te leggen enz.

Delven, b. w. — Zie **Uitgraven**.

Derdeling, m. — Zie **Papesteen**. — Wordt meest gebakken te Boom, te Rupelmonde, te Niel en omliggende.

Groot : 0,150 × 0,073 × 0,738.

Deurboog, m. — Gewelfboog boven eene deur aangebracht om de drukking van 't muurwerk te

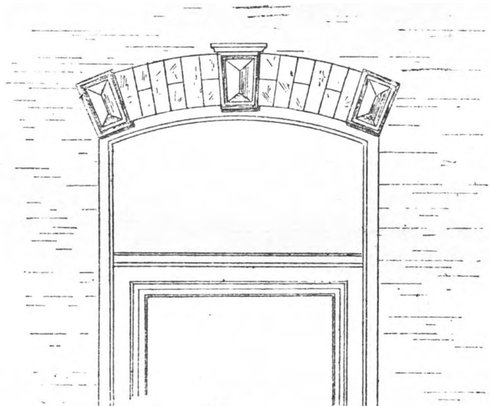

Sch. 55.

verminderen. (Sch. 55.) — Fr. *Arc de décharge, remenée.*

In de omstreken van Oostende, en te Gent, ook **Strek**.

Deurdorpel, m. — Zie **Deurdrempel**.

Deurdrempel, m. — Waterpas liggende hardsteen of laag baksteenen aan den onderkant van een deurkozijn. — Fr. *Seuil.* — Eng. *Treshold of a door, ground-sill, door-sill.* — Hgd. *Thürschwelle.*

Ook **Deurdorpel**, **drempel** en in W.-Vl. **zille** en **zulle**.

Deurgat, o. — Zie **Deuropening**.

Deur- of Vensteromlijsting, v. — Versiering in gebakken steen, die rondom eene deur- of vensteropening is aangebracht in vorm van een platten band ter breedte van een tot twee steenen. (Sch. 56.) — *Chambranle de porte ou de fenêtre.* — Eng. *Doorcase, Window-case.* — Hgd. *Thür-, Fenstereinfassung.*

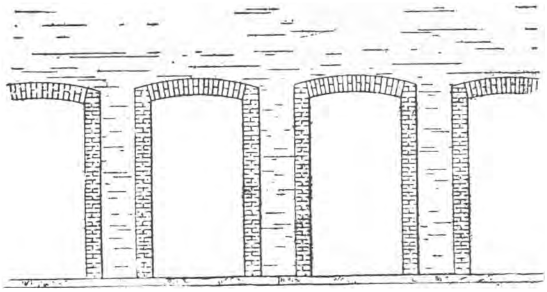

Sch. 56.

*** De steenen, die de omlijsting uitmaken, zijn gewoonlijk van eene uitstekende kleur bij het overige metselwerk, opdat zij lichtelijk in 't oog zouden springen.

Deuropening, v. — Open vlak in een opgetrokken muur, ter plaatsing van eene deur. — Fr. *Baie ou jour de porte.* — Eng. *Door-stead.* — Hgd. *Thüröffnung.*

Ook **Deurgat** geheeten.

Dichten, b. w. — Een metselwerk met mortel (vooral cementmortel), voor het water ondoordringbaar maken.

Ook **Verdichten.** (W.-Vl.)

Kelders, regenwaterputten enz. dichten.

Dichtmetselen, b. w. — Zie **Toemetselen.**

Dief, m. — Een gespleten stokje of spie, dat de metselaar steekt op den draad langs denwelken hij de steenen legt en schikt. De dief dient om den draad een weinig 'te verhoogen, zoodanig dat hij het leggen der steenen niet belemmere. (W.-Vl.)

Dienen, b. w. — De metsers dienen. (W.-Vl.) Dit is het werk van den metserdiener, namelijk alles gereedmaken en bijhalen wat de metselaar noodig heeft.

Dijselnok, m. — Zie **Metsersknoop.**

Dik werken, b. w. — De metselaar moet **dik werken** (d. i. dat de mortel, die hij tusschen de steenen legt, eene buitengewone dikke voeg vormt) wanneer hij met een bepaald getal steenlagen eene zekere hoogte moet bereiken.

Tegenovergestelde : **Dun werken.**

*** Wanneer er zeer dun gewerkt wordt, dan bestaat er gevaar, dat de steenen op sommige plaatsen op of tegen elkander komen, hetgeen aanleiding zou geven tot inwatering.

Dok, v. — Zie **Stroopop.**

Dommekracht, m. — Getuig om zware lasten op te vijzelen. Het bestaat voornamelijk uit eene ijzeren stang met kerven, waarin een vervangwiel grijpt, dat

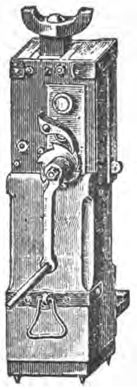

Sch. 57.

men met eene vrang ronddraait. (Sch. 57.) — Fr. *Cric.* — Eng. *Screw-jack, hand-jack, dumcraft.* — Hgd. *Schraubenwinde, Daumkraft, Klauwenwinde.*

In N.-Nederl. ook **Winde** en **Aardwind.**

Bij De Bo en te Gent, ook **Keldervijs, Kat(t)ermalje, Kremalje** en **Duitsche Winde**; te Aarschot ook **Boschwin** of **Boswin** geheeten.

Dompen, b. w. — Bij 't verhandelen van zware stukken arduin legt men daaronder dikke stukken hout of rollen; ligt het stuk hout of de rol in 't midden, dan is de vracht in evenwicht, zoodat men ze gemakkelijk langs het eene einde kan doen nederhellen om het andere einde op te lichten. Dit nederhellen heet men **dompen.**

Dompen om de rol te verleggen. (Geh. te Brugge.)

Doode kalk, v. — Wanneer de kalk, na het branden, langen tijd aan de vochtige lucht is blootgesteld en daardoor met water en koolzuur is verzadigd, bluscht zij zeer moeilijk en geeft men haar den naam van **doode kalk.** — Fr. *Chaux fusée.* — Eng. *Dead lime.* — Hgd. *Abgestorbene Kalk.*

In N.-Nederl. ook **Verweerde kalk.** In W.-Vl. **verstorvene kalk**; in Haspegouw **vervallene kalk.**

— Zie **Verweeren.**

Doomschouw, v. (schouw = schoorsteen). — Eene schouw van steen, langs waar de doom van een ziedend vocht opstijgt en verdwijnt. In eene zoutziederij zijn er hier en daar doomschouwen in het dak boven de pannen, om den damp van den kokenden pekel te lossen. (W.-Vl.)

Doorbakken, b. n. **steen** = harde steen.

Doorbouwen, b. w. — Zie **Mortelbereiding.**

Doorhangen, o. w. — Wordt gezegd van den draad des metselaars die, op eene aanzienlijke lengte gespannen zijnde, in 't midden doorzakt. Als de draad doorhangt, wordt hij **gepingeld**. (Zie **Pingelen**.)

Doorniksch cement, o. – Cement, dat verkregen wordt door het branden van kalksteenen, welke in de omstreken van Doornik gevonden worden. – Fr. *Ciment de Tournai.*

Men onderscheidt het Doorniksch cement in wit en in blauw.

Doorsnede, v. — De doorsnede van een gebouw stelt dezes verschillige gedeelten voor, zooals deze zouden zijn, moest men het gebouw in eene loodrechte richting doorsnijden. — Fr. *Coupe.* — Eng. *Section.* — Hgd. *Durchschnitt.*

De **dwarsche doorsnede**, in N.-Nederl. **dwarsdoorsnede**, Fr. *Coupe transversale.* — Eng. *Transverse section.* — Hgd. *Querschnitt,* duidt de hoogten en dikten der muren aan, alsook den uitsprong der muurbanden, plinten, dorpels en kroonlijsten.

De **overlangsche doorsnede**, in N.-Nederl. **langsdoorsnede**, Fr. *Coupe longitudinale.* — Eng. *Longitudinal section.* — Hgd. *Längendurchschnitt,* duidt de dikte en breedte van het hout der kap en roostering aan, alsook de hoogte der binnendeuren, het zicht van de trap enz.

Doorzetten, o. w. — Zie **Zakken**.

Dorpel, m. — Zie **Deurdrempel**.

Draad, m. — Draad van den metselaar. — Richtsnoer, dat gespannen wordt om daarlangs grondvesten te delven of metselwerken te verrichten. — Fr. *Cordeau.* — Eng. *Line.* — Hgd. *Meszschnur.*

Ook **Lijn, meetlijn, meetsnoer, richtlijn** en **richtsnoer.**

Een muur naar den draad metselen. — Fr. *Alligner une muraille au cordeau, tirer une muraille à la ligne.*

— **Den draad opnemen, spannen.** — Hem in zulkdanige richting spannen, dat hij een juist richtsnoer weze voor het te verrichten werk. — Fr. *Tendre le cordeau.*

— **In den draad werken.** — Bij het metselen de juiste richting volgen, die de draad aanwijst. Deze uitdrukking wordt meest gebruikt bij het uiten der bekwaamheid van een metselaar, b. v. : Die metselaar is reeds zoo lang op 't ambacht en kan nog **in den draad** niet werken. — Tegenovergestelde : **Uit den draad werken,** d. i. den draad niet volgen.

— **Den draad pingelen.** — De metselaarsdraad wordt gepingeld wanneer hij, op eene aanzienlijke lengte gespannen zijnde, iets doorweegt; men legt dan een steen van dezelfde dikte waarmede men metselt, in 't midden onder den draad, zoodat deze over de geheele lengte pijlrecht zij.

Sch. 58.

De draad wordt gemeenlijk gewonden op twee ijzeren spijkers of priemen, in W.-Vl. **stekken.** — Fr. *Fiches.* (Sch. 58.)

Draagbaar, v. — Zie **Baar.**

Draagbak, m. — Zie **Mortelbak.**

Draagband, m. — Zie **Kruizeel.**

Draagberrie, v. — Zie **Baar.**

Draaghoek, m. — Zie **Gewelfshoek.**

Draagkussen, o. — Zie **Kussen.**

Draagplank, v. — Zie **Steenplank.**

Draagsteen, m. — Beneden- bindsteen van een gewelf. — Fr. *Sommier*.

— Draagsteenen zijn waterpas gemetselde steen-

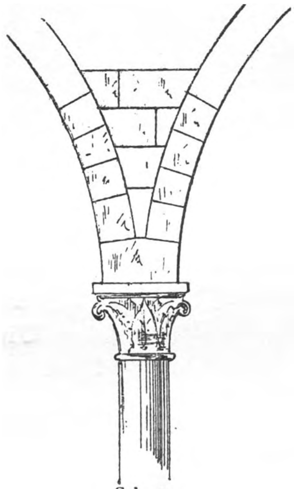

Sch. 59.

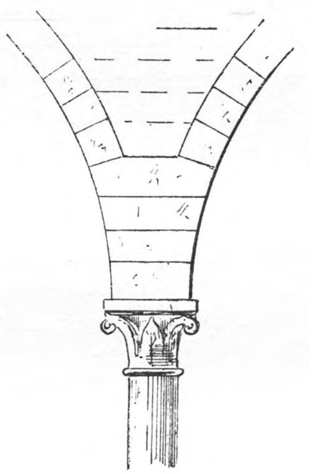

Sch. 60.

lagen boven een steunpunt, zooals pijler enz., ten einde hooger metselwerk te dragen.(Sch. 59, 60 en 61.) — Fr. *Tas de charge*. — Hgd. *Kragstein*.

Ook **Kraagsteen.**

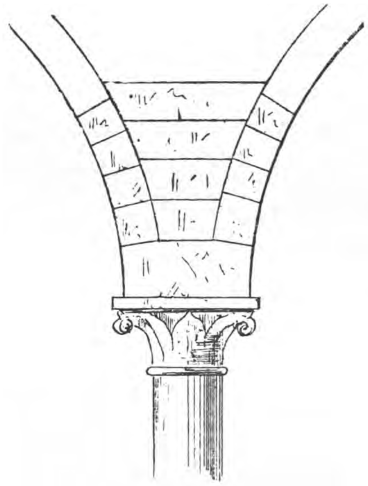

Sch. 61.

Draaitrap, v. — Zie **Wenteltrap.**

Dracht, v. — Lengte van een horizontaal gelegden steen enz. — Fr. *Portée*.

Drefster, m. — Zie **Welzand.**

Dreft, m. — Zie **Welzand.**

Drempel, m. — Zie **Deurdrempel**.

Dreumer, m. — Zie **Steunmuur**.

Drie, v. — Zie **Katrol**.

Driedubbele katrol, v. — Zie **Katrol**.

Drieklesoor, m. — Zie **Klesoor**.

Drieling, m. — Mvd. : Drielingen.

De Rupelmondsche drielingen zijn lang 16, breed 8, dik 4 duim.

De Utrechtsche drielingen komen nagenoeg met de Rijnsteenen overeen; doch zijn gewoonlijk iets dikker en worden in de kubieke el verwerkt van 1105 tot 1120 steenen, zooals dit ook met de Rijnsteenen plaats heeft. (Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 13.)

— Zie **Oostendsche steen**.

Drielobbige boog, m. — Zie **Veellobbige boog**.

Drieloop, m. — Fr. *Moufle à trois poulies*. — (Zie **Katrol**)

Drieschijfsblok, o. — Zie **Katrol**.

Driewiere, v. — Zie **Vergaarkuil**.

Drijfzand, o. — Zie **Welzand**.

Drijven, b. w. — De pannen van een dak drijven, d. i. deze zoodanig tegen elkander doen sluiten, dat men er schier de lucht niet door ziet. — Fr. *Serrer les tuiles d'un toit.* In N.-Nederl. ook **aandrijven** en **verdekken**.

De pannen worden eerst los op het dak gelegd, daarna gedreven om vervolgens aangesmeerd te worden.

Dril, v. — Zie **Muurboor.**

Droge laag, v. — Zie **Grondlaag.**

Droogmetselen, b. w. - Bij het bereiden van kalkmortel moet de kalk niet bepaald vloeibaar, maar eene soort van lijm wezen, welke, naarmate de steen harder of zachter is, ook iets stijver of dunner genomen behoort te worden. Hierop kan ook het jaargetijde van invloed wezen; wanneer men bijv. in het najaar metselt, neemt men de specie, ter behoeding tegen vorst, iets droger, hetgeen men doorgaans **droogmetselen** noemt. Men moet hiervan echter zoo weinig mogelijk gebruik maken, daar dit veel minder degelijk metselwerk zal opleveren.

Drommer, m. — Zie **Steunmuur.**

Droomer, m. — Zie **Steunmuur.**

Druimer, m. — Zie **Steunmuur.**

Drummer, m. — Zie **Steunmuur.**

Druwiere, v. — Zie **Vergaarkuil**

Dubbele katrol, v. — Zie **Katrol.**

Dubbel onverdeelde loopvuur, o. — Zie **Loopvuur.**

Dubbel verdeelde loopvuur, o. — Zie **Loopvuur.**

Duiker, m. — Zie **Waterleiding.**
— Gewelfde doordocht onder een weg. — Fr. *Tunnel.* — Eng. *Tunnel.* — Hgd. *Tunnel.*
— Onderaardsche steenen buis, die boogvormig onder een stroom of vaart gemetseld is en dient om langs daar het water van eene andere rivier te

doen wegvloeien, zonder zich met het eerste water te vermengen. — Fr. *Siphon.* — Eng. *Siphon.* — Hgd. *Dücker.*

Duimstok, m. — Zie **Regel**.

Duinzand, o. — Zie **Zand**.

Duitsche winde, v. — Zie **Dommekracht**.

Duivel, m. — Zie **Rolwagen**.

Duivengat, o. — Een gat of opening, in een muur aangebracht, dat tot doorgang van de duiven dient. Ook **Duivenkijker**.

Duivenkijker, m. — Zie **Duivengat**.

Duivenpan, v. — Zie **Klokpan**.

Dun werken, b. w. — Zie **Dik werken**.

Duwiere, v. — Zie **Riool** en **Vergaarkuil**.

Dwarslaag, v. — Dwars gemetselde rij steenen, zoodat elke steen de dikte van den muur beslaat. — Fr. *Assise de parpaing.* — Hgd. *Querschichte.*

Dwarsmuur, m. — Dikke muur, dwars door een watergracht. — Fr. *Mur en traverse ou de bâtardeau.* Bij De Bo **ridane**, **redane**.

Die woorden zijn veel gebruikt te Kortrijk, alwaar men in de vesten rond de stad zulke muren ziet met eene soort van torentje in 't midden. Het volk zegt ook **sodane**.

Echels, v. mvd. — Zie **Scheef**.

Eemer, m. — Zie **Emmer**.

Eensteensmuur, m. — Muur, waarvan de dikte gelijk is aan de lengte van den steen. (Sch. 62.) — Fr. *Mur d'une brique d'épaisseur*.

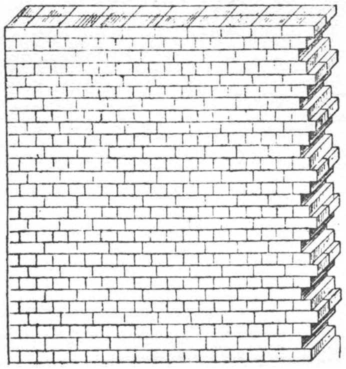

Sch. 62.

Eensteensrollaag, v. — Zie **Rollaag.**

Eentje, o. — Zie **Katrol.**

Eenvoudig loopvuur, o. — Zie **Loopvuur.**

Eenvoudig verdeelde loopvuur, o. — Zie **Loopvuur.**

Eerd, m. — Zie **Vloer.**

Eerste steen, m. — Fr. *Première pierre.*

Bij het maken van groote openbare gebouwen is het een aloud gebruik, dat het leggen van den eersten steen met zekere plechtigheid geschiede. Hiertoe kiest men het oogenblik waarop de grondvesten zijn opgemaakt en men het eigenlijke gebouw aanlegt.

De eerste steen van het opgaand werk wordt min of meer versierd; er wordt een jaartal of eenig opschrift als aandenken op gegrift en door middel van een blinkend en soms zilveren of verguld truweel wordt hij onder veel plechtigheid door een voornaam overheidspersoon in den mortel vastgelegd.

Dit truweel wordt dan gemeenlijk als aandenken bewaard.

Het museum van het Broodhuis te Brussel, onder andere, bezit eene rijke verzameling van dergelijke truweelen.

⁂ Bij 't leggen van den eersten steen krijgen de werklieden gemeenlijk eene fooi. (Zie dit woord.)

Eest, m. — Droogoven, soort van overdekte zolder of vloer boven een fornuis, dienende om iets te drogen. — Fr. *Touraille*. — Eng. *Malt-kiln*. — Hgd. *Darre*, *Maltdarre*.

In W.-Vl. **Ast**. (Zie ook **Mouteest**.)

Eeuwige laag, v. — Zie **Zwijn**.

Eg, v. — De dagzijde van het vooruitstekend gedeelte muurwerk, aan eene opening in een metselwerk. — Fr. *Arête*. — Eng. *Angle*, *edge*, *arris*. — Hgd. *Kante*.

In W.-Vl. **Egge** en **Negge**.

In N.-Nederl. **Kantelaaf**.

Egge, v. — Zie **Eg**.

Eindschild, o. — Zie **Schild**.

Elleboog, m. — Zie **Potbuis**.

Ellipsvormig gewelf, o. — Zie onder **Koepelgewelf**.

Emmer, m. — Klein ijzeren of houten vat, dat de metselaars gebruiken om water, mortel enz. in te doen. (Sch. 63.) — Fr. *Seau*. — Eng. *Bucket*. — Hgd. *Eimer*.

In W.-Vl. **Eemer**, **seule** en **aker**.

In 't Hageland **Tob**(**be**).

Sch. 63.

Endsteen, m. — Half gebakken en half ruwe steen. (Rupelmonde en omliggende.)

Engelsche trap, v. — Zie **Wenteltrap**.

Engelschman, m. — Zie **Katrol**.

Enkele katrol, v. — Zie **Katrol**.

Ente, v. — Zie onder **Steiger**.

Erkel, m. — Naar buiten aangebrachte en geheel afgeslotene bemetseling, rustende op consolen of uit-

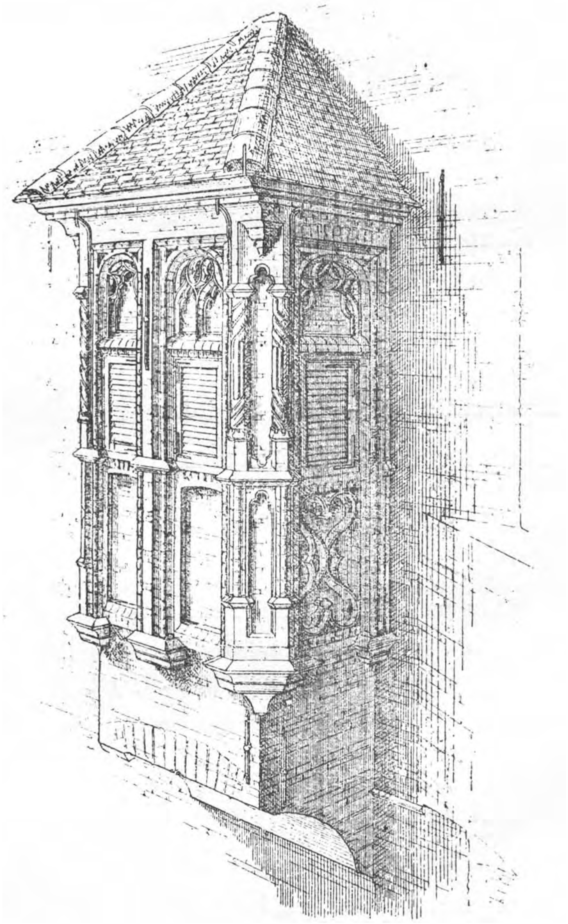

Sch. 64.

gemetselde tanden. (Sch. 64.) — Fr. *Cage saillante ajourée, tribune.*

*** Viollet-Le-Duc, in zijn werk « *Histoire d'une maison* » blz. 161, vertaalt het ook door *window*. — Eng. *Bow-window*.

Het doel, waarvoor erkels worden aangebracht, moet in de eerste plaats gezocht worden in het verkrijgen van een goed uitzicht over de straat, zonder dat men verplicht zij naar buiten te gaan.

Sch. 64 (bl. 74) verbeeldt een erkel aan het huis F 74 in de Vlamingstraat te Brugge.

Dit klein meesterstuk dagteekent van rond 1515 en werd hersteld ten jare 1877.

Estrik, m. mvd. -en. — Gebakken vloersteen. (N.-Nederl.)

Euzielaag, v. — De bovenlaag van een muur, waar de **euzie**- of muurplaat van het dak op rust. (W.-Vl.)

Ezelsoor, v. — De spitstoeloopende overgang van een beloen, dat eindigt naar de negge van een muur of kolom. (Sch. 9 *a b c*.) — Fr. *Oreille d'âne*.

Bij De Bo **Ezeloor.**

Ezelsrug, m. — Kapvormig bovendeel van een muur. (Sch. 65.) — Fr. *Dos d'âne*. — Hgd. *Eselsrücken*.

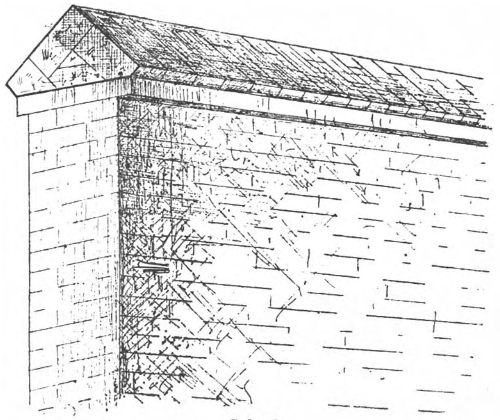

Sch. 65.

Bij De Bo **Peerd** en **Zwijn**, te Brugge **Zwijnenrug**.

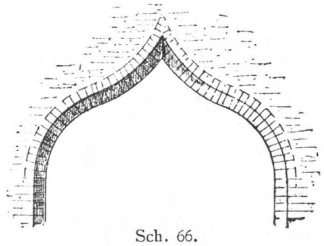

Sch. 66.

— Boog, dien men in 't Fr. *Arc en accolade* noemt. (Sch. 66.)

Fabriekschoorsteen, m. — Zie **Schoorsteen**.

Fabriekschouw, v. — Zie **Schoorsteen**.

Fiseerzaag, v. — Zie **Voegijzer**.

Fiseeren, b. w. — Zie **Voegen**.

Fondament, o. — Zie **Fundament**.

Fondatie. v. — Zie **Fundament**.

Fondeering, v. — Zie **Fundeering**.

Fondement, o. — Zie **Fundament**.

Fooi, v. vkl. **Fooitje**. — Feestje of kermisje, bestaande meestendeels uit een avondmaal, gegeven aan de metselaars en timmerlieden, wanneer een huis onder dak gestoken is. Gemeenlijk krijgen zij dan eenig drinkgeld van den eigenaar. (W.-Vl.)

Zie ook **Mei**.

Formeel, o. — Houten getimmerte, afgewerkt naar den loop van den daarop te metselen boog en

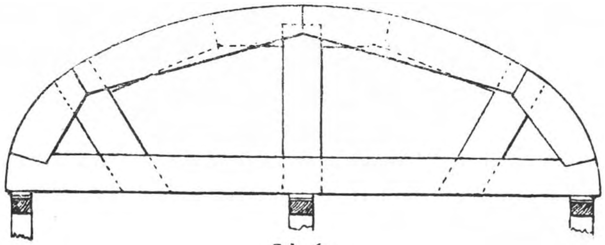

Sch. 67.

dienend om de zwaarte van den boog tijdens het metselen te dragen. (Sch. 67, 68, 69 en 70.) — Fr. *Cintre de charpente.* — Eng. *Center.* — Hgd. *Lehrbogen.*

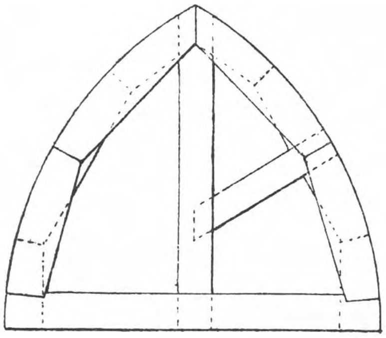

Sch. 68.

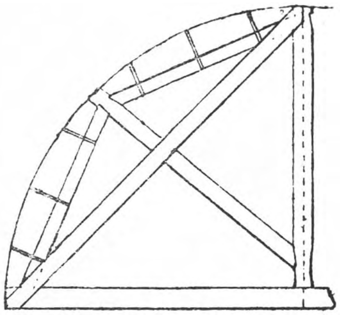

Sch. 69.

In N.-Nederl. ook **Boogstelling** en **gewelfstel.** In W.-Vl. **center.**

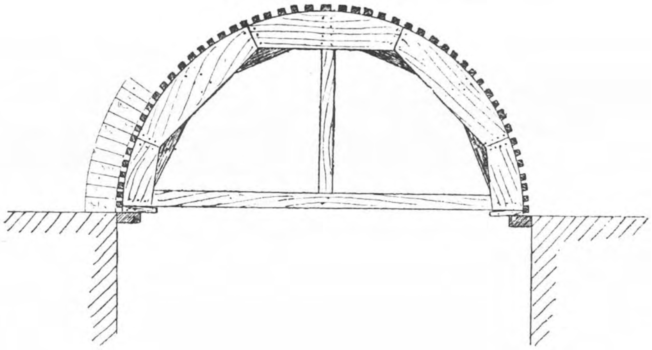

Sch. 70.

Bij De Bo **Semier, simier** of **somier, fremelet** en ook **fremeletse.** (In oude Kerkrekeningen komt **fremelet** voor, in den zin van houten gewelf. — Fr. *Voûte en bois.*)

— Het formeel, voor 't steken van een grafkelder of kleinen duiker heet te Brugge **wieg,** te Kortrijk **kevietje,** verklw. van **kevie** = **kooi.**

— Zie ook **Pulfer.**

Formeelschild, o. — Het formeel van een grooten welfboog wordt gemaakt uit twee vlakken, waarvan ieder bestaat uit twee of drie op elkander geklampte deelen, die met kleine dwarslatjes aan elkander zijn verbonden om door sterke stukken hout aan het geheel de vereischte kloekte te geven. Ieder zulkdanig vlak heet een **formeelschild**.

Fornuis, o. — Stookplaats, vuuroven, kookkachel. — Fr. *Fourneau*. — Eng. *Furnace*. — Hgd. *Ofen*.

Foyer, m. — Zie **Plaat**.

Fraat, o. — Zie **Steunmuur**.

Fransche pan, v. — Zie **Burgondische pan**.

Fransche schouw, v. — Zie **Spaansche schouw**.

Freit, o. — Zie **Steunmuur**.

Fremelet, **Fremelets**, o. — Zie **Formeel**.

Friesche steen wordt in Friesland vervaardigd, meestal in de omstreken van Harlingen en Franeker.

De grootste is
lang : ... 23 duim tot 23,55
breed : ... 12 duim.
De kleinste is
lang : ... 18 duim tot 18,31
breed : ... 9 duim.
De verschillende soorten heeten :

Klinkermoppen :
Gele »
Witte »
Bonte »

Bakklinker :

Beste straatklinker,
Middel »
Kromme »
Hamburger »
Beste gele steen,
Middel gele steen,
Ondergele,
Beste bonte,
Onderbonte,
Putsteen.

Voor eene vierkante el bestrating worden ongeveer 115 stuks gevergd.

[*Ndl. el = 1 meter. — Ndl. palm = 1 decimeter. — Ndl.* □ *el = 1* □ *meter.*]

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 15.)

Frijt, v. — Zie **Steunmuur**.

Fronton, o. — Zie **Geveldak.**

Fundament, o. — Door fundament verstaat men het metselwerk onder den beganen grond, dat tot ondersteuning van het daarop komende bouwwerk dient. (Sch. 71.) — Fr. *Fondement.* — Eng. *Foundation.* — Hgd. *Fundament.*

Ook **Fondament, fondement, fundament, fondatie, fundatie, gronding, grondslag, grondvest, grondvesting** en **voet.** Bij De Bo ook **bazement, solement, zolement, onderwerk** en **voeting.**

a b c d (Sch. 71) zijn **Fundeeringssleuven.**

— Fundament (meest in 't meervoud) wordt soms verkeerd gebruikt voor de fundeeringsputten of -sleuven, die men graaft.

Zoo zegt men dikwijls : De fundamenten delven, Fr. *Creuser les fondements.*

(Zie **Fundeering.**)

Fundatie, v. — Zie **Fundament.**

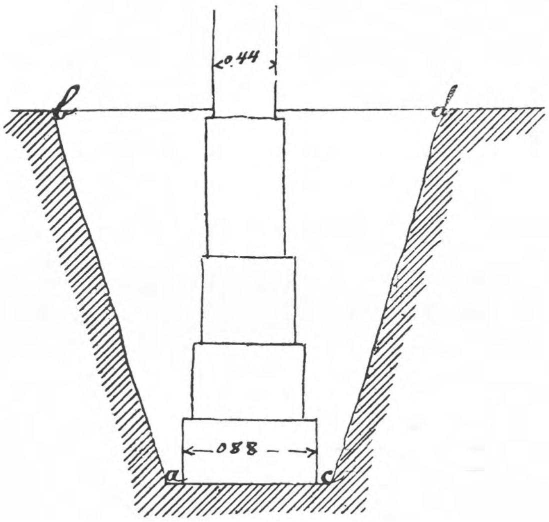

Sch. 71.

Fundeeren, b. w. — De fundeering van een gebouw leggen.— Fr. *Poser les fondations d'un bâtiment.*

De wijze van fundeeren verschilt volgens de soort van grond, dien men voorhanden heeft.

Fundeering, v. — In het algemeen verstaat men door fundeering de uitvoering van de metselwerken onder den grond, die tot ondersteuning van eenig bouwwerk dienen; daarin begrepen alle verdere werkzaamheden, welke tot het verbeteren van den bouwgrond of de gelijkmatige verdeeling eener ongelijk werkende belasting noodig geoordeeld worden, ten einde het bouwwerk een hechten en onveranderlijken stand te verzekeren. — Fr. *Fondations.* — Eng. *Foundation* — Hgd. *Fundamente.*

Ook **Fondeering.**

De meest gebruikte fundeeringen zijn de gewone fundeering (**fundament**), de **betonfundeering** en de **houten fundeering**. (Zie ieder dezer woorden)

Fundeeringsmuur, m. — Fr. *Mur de fondation.* — Hgd. *Grondmauer.* — Muur der fundeering. Ook **grondmuur** genaamd.

Fundeeringsput, m. — Uitgraving voor den aanleg der grondslagen van een gebouw. — Fr. *Fouilles de fondations.*

Wanneer de ontgraving niet over de geheele oppervlakte, die het gebouw beslaat, wordt gedaan, maar slechts zoo groot wordt genomen als noodig is voor den aanleg der metselwerken, wordt zij **sleuf fundeeringssleuf** geheeten. — Fr. *Cunette de fondation.* (Sch. 71 *a b c d.*)

Fundeeringssleuf, v. — Zie **Fundeeringsput** en **Fundament.**

Fundement, o. — Zie **Fundament.**

Gaar en **Gaaf**, bn., bijw. — Goed doorbakken en ongeschonden. — « Goede steen moet zijn **gaar** en **gaaf.** »

Gaatpan, v. — Luchtpan. Is eene gewone dakpan, met een nisvormig gat in het midden. Rond die opening is eene sponning, waarin men eene glazen ruit kan zetten.

Galgestrop, o. — Zie **Metsersknoop.**

Galmgat, o. — Gat of opening in een toren, waar-

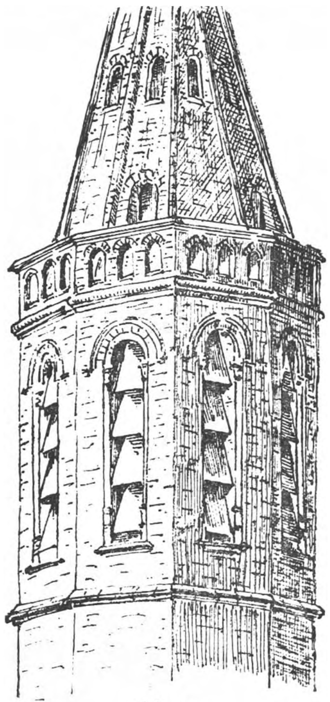

Sch. 72.

door het geluid der klok naar buiten galmt; klank- of geluidgat. (Sch. 72.) — Fr. *Ouverture d'un clocher par où sort le son des cloches, abat-voix.*

In N.-Nederl. ook **Bom-** en **Helmgat.**

In W.-Vl. **Klokgat.**

Gapen, o. w. — Wanneer, bij het drijven der pannen, deze niet goed op elkander sluiten, zegt men dat zij **gapen** of **blaffen.** — Fr. *Bailler.* — Eng. *To gape.* — Hgd. *Klaffen.*

Om dit te voorkomen worden, voor zooveel het noodig is, de oneffenheden of kanten weggehakt en afgeknipt.

Gasmaker, m. — In de glasblazerij. Gemetselde cylindrische kuip, waarin men uit turf of bruinkolen het gas maakt of bereidt, dat daarna door buizen, naar den glas- of smeltoven ter verbranding geleid wordt.

Gat, o. — Zie **Opening.**

— **Anker-, asch-, asem-, balk-, bom-, deur-, duiven-, galm-, geut-, gewelf-, goot-, helm-, heule-, kelder-, klok-, lok-, lucht-, maze-, maziele-, mazier-, mazuur-, moese-, moeze-, moze-, muur-, muzuur-, oven-, pulfer-, rave-, rook-, roostering-, ruim-, slok-, steiger-, stelle-, stelling-, tocht-, trek-, vane-, venster-, verzier-, veurst-, water-** en **zielegat.**

Gebakken steen, m. — Steen nadat hij uit den oven komt.

« De **gebakken steenen** worden, om hunne minkostbaarheid.... het meest gebruikt; men brengt ze gevoeglijk tot drie hoofdsoorten, als **metsel-, straat-** en **vloersteenen;** en deze soorten worden weder onderscheiden in **Utrechtsche, Leksche** of **Waalsche, Leidsche** of **Rijn-, IJselsche** en **Friesche** steen, en, in het algemeen, naar de namen der plaatsen, waar de

klei gevonden, gevormd en tot steen gebakken wordt.»

(Handl. tot de Burg. Bouwk., blz. 39.)

— In Zuid-Nederland : **Boomsche, Brabantsche, Rupelmondsche steen, Scheldesteen,** enz. enz. (Vak- en Kunstwoorden n^r^ 1, *Steenbakkerij*, blz. 16.)

Gebluschte kalk, v. — Kalk die gebluscht is. (Zie **Blusschen.**) — Fr. *Chaux éteinte.* — Eng. *Slaked lime.* — Hgd. *Gelöschte Kalk.*

Geboorte, v. — Onder geboorte of voet van het gewelf verstaat men de hoogte, waarop de rechtstanden eindigen en de eerste welfsteen gelegd wordt. (Schets 73 A A.) — Fr. *Naissance, retombée d'une voûte.* — Eng. *Springing.* — Hgd. *Kampfer.*

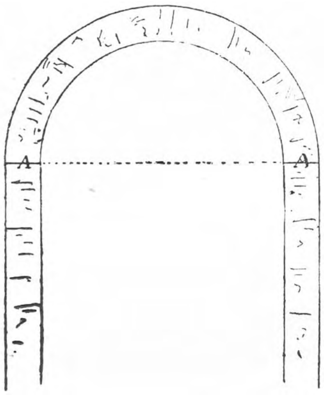

Sch. 73.

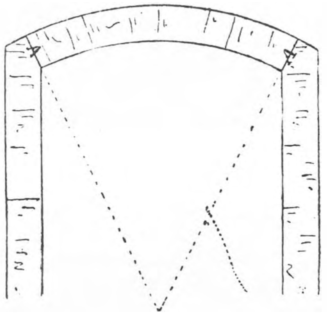

Sch. 74.

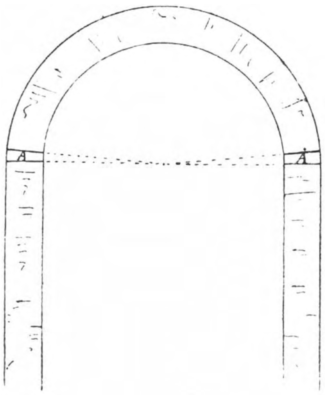

Sch. 75.

In N.-Nederl. ook **Aanloop.**

— Wanneer de geboortelijn schuin naar het straalpunt toeloopt, (Sch. 74 AA) zegt men te Avelgem **beveel** (scherpl. **ee**) en te Brugge **kaping.**

De Bo schrijft **Kape**, doch bediedt hierdoor de eerste schuinsche steenlaag onderaan een gewelf. (Sch. 75 A A.)

— De **kape** rust op den muur en het gewelf rust op de kape.

Zie **Gewelfvoet.**

Geboortelijn, v. — Hgd. *Kämpferlinie.*

De geboortelijn wordt deze lijn genoemd, waarin de gewelfzool en de binnenvlakte van het gewelf elkander snijden.

Geboortepunt, o. — Hgd. *Kämpferpunt.*

Het kruisgewelf heeft geene geboortelijn, maar alleen geboortepunten; overeenkomende met de hoekpunten van de grondfiguren, welke door pijlers of zuilen ondersteund worden.

Gebros, o. — Zie **Gruis.**

Gedrukte boog, m. — Boog, minder hoog dan de halve basis, met meer breedte dan hoogte. (Sch. 76.) — Fr. *Arc surbaissé.* — Eng. *Surbased arch.* — Hgd. *Gedrückte Bogen.*

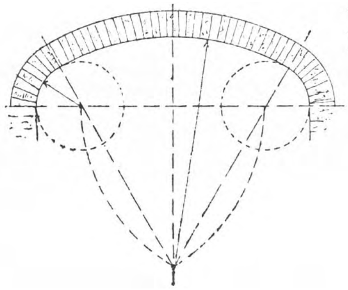

Sch. 76.

Ook **Verlaagde boog** geheeten.

Gedrukt gewelf, o. — Deze soort van gewelven is zeer onderscheiden van aard en bij allen is de pijl- of kruinshoogte minder dan de halve spanwijdte.

Men beschrijft ze met cirkel-, elliptische-, korf- en andere bogen, terwijl de gestrekte of vlakke overwelving daaronder ook moet gerekend worden.

De meest gebruikelijke zijn de cirkelbogen van minder grootte dan 180 graden, en de korfbogen

die uit 3, 5, of meer middelpunten beschreven zijn. — Fr. *Voûte surbaissée.* — Eng. *Surbased vaulting.* — Hgd. *Gedrückte Gewölbe.*

Ook **Streksch-** en **plat gewelf** geheeten.

Gegoten vloer, m. — Zie **Vloer.**

Geheelbak, o., g. mrd. — Zie **Heelbak**.

Geldersche IJselsteen, m. — De G. IJ. steenen, welke gebakken worden in de omstreken van Zutfen, zijn de grootste : lang 23,55 duim; de kleinste: 18,31 duim.

Soorten :

Putklinkers,
Regenbakklinkers,
Harde klinkers,
Beste gevelklinkers,
Beste klinkers,
Gele klinkers,
Getrokken klinkers,
Putsteen,
Boerengrauw,
Grauwe steen,
Kleine grauwe,
Bleekers,
Kleine mopjes,
Beste paardenklinkers,
Paardenklinkers,
Mondsteen,
Rapelaars.

Van de paardenklinkers gaan er 111 stuks in eene vierkante el bestrating. (Vak- en Kunstwoorden n[r] 1, *Steenbakkerij,* blz. 17.)

Geleider, m. — Goot of buis in steen om water van de eene plaats naar de andere te doen afvloeien. — Fr. *Conduit.* — Eng. *Conduit.* — Hgd. *Röhre.*

Gele steen, m. — (Zie **Friesche steen**, **Geldersche IJselsteen.**)

Gelijkvloers, b. nw. — Zie **Verdieping.**

Gemak, o. — Klein, soms versierd huisje, waar men aan de natuurlijke behoeften gaat voldoen. — Fr. *Retrait, lieu, aisance, commodité.* — Eng. *Privy.* — Hgd. *Abtritt.*

In N.-Nederl. ook **Gemakhuisje** en **secreet.**

Bij De Bo **Vertrek** en **aisement.**

In Brab. en Antw. **Huisken** en **Weerdribbe.**

Gemakhuisje, o. — Zie **Gemak.**

Gemakput, m. — Zie **Beerput.**

Gemalen kalk, v. — Fr. *Chaux pulvérisée.* — Gemalen kalk komt voornamelijk uit Doornik en omstreken en wordt meest gebruikt aan werken, die gauw moeten drogen en aan zware krachten weerstand te bieden hebben; ook tot vochtwering aan buitenmuren enz.

Gemetsel, o., gmv. — Het metselen. — Fr. *Action de maçonner.*

— Zie **Metselwerk.**

Geplak, o. — Zie **Beraapwerk.**

Geplek, o. — Zie **Beraapwerk.**

Gereedschap, o. — Zie **Alaam.**

Gesmoorde steen, m. — Wanneer de steen, nadat die gaar gebakken is, eenige dagen in den rook van smeulend elzenhout of in den damp van steenkool in den oven blijft, verkrijgt hij eene blauwe kleur. Hij wordt dan **gesmoorde steen** genaamd.

Gesneden voeg, v. — Fr. *Joint Hollandais.* — Voor het aanbrengen van gesneden voegen worden de steenen vóór het vermetselen naar de verdeellat zooveel noodig behakt. Nadat de voegen met de voegspecie goed met eenigszins verhoogde bandjes zijn volgezet, worden ze langs de rij zuiver afgesneden; hierbij staan dus de voegen iets buiten het voorvlak van den muur; de loopende voegen worden gewoonlijk wat dikker genomen dan de stootvoegen.

Gesteken steen = met wrakke plaatsen, holten in.

Gestrikte tegel, m. — Zie **Verglaasde tegel.**

Getrokken steen, m. — Kromme, scheefgetrokken steen.

Geutgat, o. — Zie **Gootgat**.

Gevautsel, o. — Zie **Gewelf.**

Gevel, m. — Is volgens zijne afleiding : het bovenste stuk van een muur, dat in een driehoek uitloopt. (Sch. 77 *a b c.*) — Fr. *Pignon.* — Eng. *Gable.* — Hgd. *Giebel.*

Het wordt echter *in 't bijzonder* toegepast op den geheelen voorkant van een gebouw; in den zin van 't Fr. *Frontispice.*

In *'t algemeen* de buitenmuur van een gebouw, hetzij aan den voor- of achterkant of aan een der zijden. — Fr. *Façade.* — Eng. *Front.* — Hgd. *Aussenseite.*

— **Achter-, beneden-, boven-, brand-, punt-, Spaansche-, spits-, top-, trap-, vliegende-, voor- en zijgevel.**

Geveldak, o. — Driehoekig of half cirkelvormig

sieraad boven aan gebouwen, deuren, vensters enz.

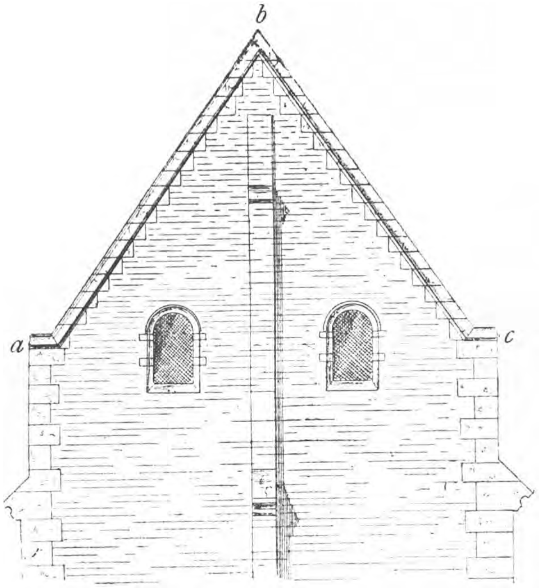

Sch. 77.

(Sch. 78.) — Fr. *Fronton.* — Eng. *Pediment.* — Hgd. *Giebel.*

In W.-Vl. **Fronton.**

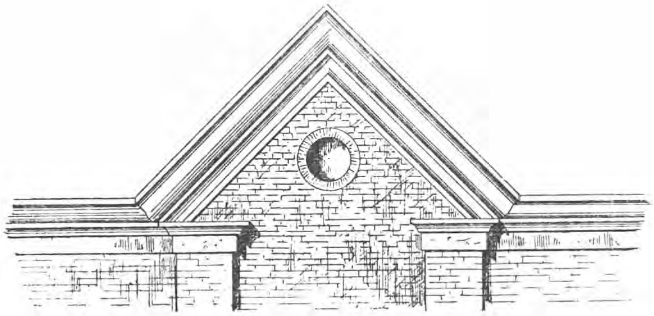

Sch. 78.

Gevelgrauw, o. — Zie **Grauw, Utrechtsche** of **Vechtsche steen.**

*** N.-Nederl. : M³ gelijkkleurig gevelgrauw in slappe basterdtras : G. 20.

M[3] Friesche gevelsteen : G. 20,50, G. 21.
(Vak- en Kunstwoorden n[r] 1, *Steenbakkerij,* bl. 18.)

Gevelklinker, m. — Zie **Geldersche IJselsteen.**

Gevelmuur, m. — Een der hoofdmuren van een gebouw. — Fr. *Mur de façade.* — Eng. *Front-wall.* — Hgd. *Bordermauer, Giebelmauer.*

Gevelspits, m. — Het bovenste topeinde van een gevel, ook **geveltop**. -- Fr. *Pointe de pignon.* — Hgd. *Giebelspitzel.*

Geveltop, m. — Zie **Gevelspits.**

Gevelvenster, o. — Opening in vorm van een klein venstergat, tot verlichting van den zolder. — Fr. *Fenêtre dans un pignon.* — Eng. *Gable window.* — Hgd. *Giebelfenster.*

Gewand, o. — Gewand beteekent, in 't algemeen, al het gereedschap, dat dient om zware gewichten op te hijschen.

Zie **Dommekracht, Katrol, Lier, Reep, Schalk** en **Windas.**

Gewelf, o. — Eigenlijk holgebogen zoldering, inzonderheid bij aanzienlijke gebouwen.

In 't bijzonder. Een gewelf is onderscheiden van een boog in zooverre als het aanmerkelijk breeder is. — Fr. *Voûte.* — Eng. *Vault.* — Hgd. *Gewölbe.*

In N.-Nederl. ook **Overwelfsel, overwelving, verwelf, verwelfsel, verwulf, verwulfsel, welfsel, welving** en **wulfsel.**

In W.-Vl. **Gevautsel, vaute** en **voute.**

Een gewoon gewelf bestaat uit de volgende deelen : (Sch. 79.)

De binnenwelving A, de buitenwelving B, de rechtstandsmuren C, de sluitsteen D, de geboorte E,

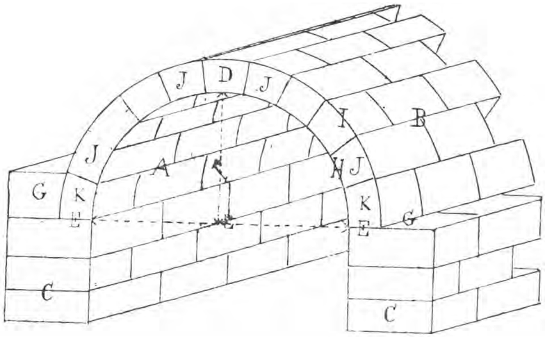

Sch. 79.

de spanning F, de hoeken G, de binnenwelflijn H de buitenwelflijn I, de gewelfsteenen J, de gewelfschinkels K, de boogwijdte L.

— Zie **Boheemsch kap-, boog-, caisson-, cirkelvormig-, ellipsvormig-, gedrukt-, kap-, kegel-, kelder-, klooster-, koepel-, kogelvormig-, kruis-, ogief-, omgekeerd-, oven-, plak-, schelp-, schutgat-, spiegel-, steek-, ster-, streksch-, ton-, trompet-** en **verhoogd gewelf.**

Zie ook **Pulfer** en **samenstelling**.

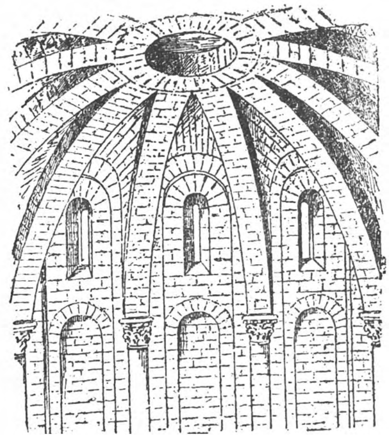

Sch. 80.

Gewelfd, b. nw. – Boogsgewijze gevormd. (Zie **Welven**.)

Gewelfdikte, v. — De dikte van den boog, die een gewelf uitmaakt.

Gewelfgat, o. **Gewelfopening**, v. — Ronde opening in het hoogste vlak van een

gewelf, waar de boogribben samen komen, (bijzonderlijk in kerken). (Sch. 80.) — Fr. *Œil de voûte.*

Gewelfpijler, m. — Zie **Steunboog.**

Gewelfrug, m. — Bolronde buitenzijde van een gewelf. — Zie **Buitenwelving.**

Gewelfschenkel, m. — Onderste gedeelte van een gewelf. — Fr. *Esselle.*

Gewelfshoek, m. — De gewelfshoeken worden gevormd door de hoeksteenen, die een gewelfboog ondersteunen. (Sch. 81.) — Fr. *Reins de voûte.* — Eng. *Haunches, spandrill.* — Hgd. *Gewölbzwickeln.*

Ook **Hoek** en te Brugge **okseling** geheeten. In kohieren van lasten (Ministerie van Spoorwegen) **draaghoek.**

Zie **Gewelf.**

Gewelfsleutel, m. — Zie **Sluitsteen.**

Gewelfsteen, m. — Elk der steenen, die de boogvormige kromming van een gewelf helpen vormen. — Fr. *Voussoir, vousseau.* — Eng. *Voussoir, arch-stone, vault-stone.* — Hgd. *Gewölbstein.*

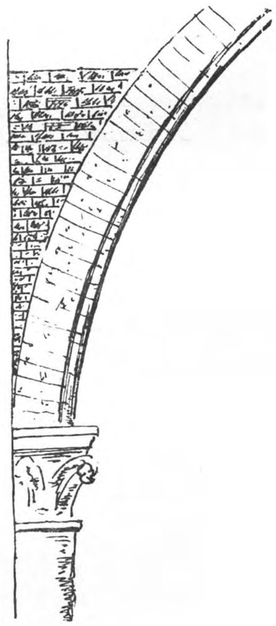

Sch. 81.

Ook **Welfsteen.**

Tandsgewijs ingevoegde gewelfsteenen. — Fr. *Voussoirs engrenants.*

Gewelfstel, o. — Zie **Formeel.**

Gewelfveld, o. — Het platte ondervlak van een gewelf. 't Is aan de richting der gewelfvelden, dat men de soort van gewelven kan onderscheiden.

Gewelfvoet, m. — Hgd. *Gewölbefusz.* — Het deel van het gewelf, dat onmiddellijk op de rechtstanden rust.

Gewelfwang, v. — Zie **Wang**.

Gewelfzool, v. – Hgd. *Gewölbesohle.* — Het onderste vlak van den gewelfvoet, dat op de rechtstanden rust.

Gewone fundeering, v. — Zie **Fundeering**.

Gewone kalk, v. — Soort van kalk, die de eigenschap heeft in de lucht, maar niet onder het water, volkomen te versteenen. — Fr. *Chaux ordinaire.* — Eng. *Ordinary Lime.* — Hgd. *Gewöhner Kalk.*

Gewone mortel, v. — Mortel, die alleen in de lucht of in den droge den grootsten graad van hardheid kan bekomen. — Fr. *Mortier ordinaire.* — Eng. *Ordinary Mortar.* — Hgd. *Gewohnlicher Mörtel.*

Die mortel bestaat uit kalk en zand.

Gieten, b. w. — Mortel gieten. (Zie **Mortelgieter.**)

Gieter, m. — Getuig, dat de metselaar gebruikt tot het wateren van steen, het blusschen van kalk enz. (Sch. 82.) — Fr. *Arrosoir.* — Eng. *Rose.* — Hgd. *Gieszkanne.*

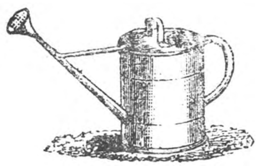

Sch. 82.

Gildeproef, v. – Eigenlijk. — Het vervaardigen van het meesterstuk waarmede iemand het meesterrecht verwierf. — Zijne gildeproef afleggen.

Overdrachtelijk. — Het voorwerp, welks vervaar-

diging voor de toelating tot een gilde gevorderd werd; **proefstuk, meesterstuk.** — Fr. *Pièce d'essai, Chef-d'œuvre de l'apprenti* (*candidat-ouvrier*).

⁂ Het meesterstuk der metselaars, in vorige eeuwen, bestond te Brugge in het maken van een schouwbiljoen, eene achtkantige poort of een staand venster met een volkomenen boog. (GAILLIARD : *De Ambachten en Neringen van Brugge*, 2de deel, blz. 86.) Te Gent in een gewelf, een kwart van eene draaiende trap, een boog van een kwart rond, met doorsnijdingspunt van geslepen dubbel metselwerk ter dikte van een halven steen. De leerling mocht driemaal herbeginnen, voldeed de derde proef aan de keurders niet, hij werd tot de meesterschap niet toegelaten. (Fr. DE POTTER : *Gent van den oudsten tijd tot heden.*)

Gips, o. — Het gips is een wit of grijsachtig poeder, dat verkregen wordt door het branden van den zoogenaamden gipssteen, welke bestaat uit eene verbinding van kalkaarde met zwavelzuur, waarbij nog eenige andere aardsoorten voorkomen. — Fr. *Plâtre, gypse.* — Eng. *Plaster.* — Hgd. *Gips, Gypse.*
Ook **Pleister** en in W.-Vl. **plaaster.**

Gipsen, b. w. — Met gips bestrijken. — Fr. *Plâtrer.* — Eng. *To plaster, to parget.* — Hgd. *Gipsen.*

Gipsmortel, v. — De vermenging van fijn gemalen gips met water, tot een brijachtig geheel, dat zeer snel droogt en in korten tijd eene vastheid en hardheid verkrijgt, waarvan voor verschillende doeleinden partij wordt getrokken. — Fr. *Mortier de plâtre.*
Ook **Pleistermortel.**

Glasschuim, o. — Zelfstandigheid, die met cement gemengeld, eene stevige metselspecie uitmaakt. — Fr. *Laitier.* — Eng. *Dross.* — Hgd. *Glasschaum.*

Men gebruikt ook **ijzerschuim.**

IJzer- of **glasslakken.** (Algemeen lastkohier van ijzerenwegen, enz.)

Glooiing, v. — Schuinte, schuine afloop b. v. van een muur, van een aardewerk enz. — Fr. *Pente, talus.* — Eng. *Slope, declivity.* — Hgd. *Böschung, Talut.*

In W.-Vl. **Schoot, valkant, vloeiing** en **talud.**

Goot, v. — Waterleiding vóór de huizen, langs de stoepen, in peerd- en koeistallen om water en vuilnis langs daar weg te doen vloeien. — Fr. *Egout à ciel ouvert.*

In W.-Vl. ook **Greppe, grippe, gruppe.**

Bij Schm. **Grep, greppel, groel, groep, zeppe** en **zode.**

Te Brussel **Beek.**

In Kl.-Brab. en elders **Greb, grebbe,** in Limb. **ziep, zijpe, zip,** te Diest **zouw,** bij Kiliaan **grippe, gruppe, groeve.**

Gootgat, Gotegat, o. — Gat in den muur, langs waar het vuil water wegvloeit, anders **klokgat** genoemd. (W.-Vl.)

In Br., Kl.-Br., Antw., Kempen **Mozegat.**

In W.-Br. en l. v. Aalst **Moesegat** of **moezegat.**

Omstr. van Vilvoorde **Mozekot.**

In W.-Vl. ook **Heulegat.**

Te Breda en elders in N.-Br. en Kempen **Geutgat.**

Elders ook **Mazegat.**

Het gootgat van den watersteen is op dezelfde hoogte in den muur als de watersteen; doch er zijn ook gootgaten aan den grond, langs waar het water spoelt van de vloeren, als men die schuurt. — Fr. *Chatière.* — Eng. *Cat's-hole.* — Hgd. *Katzenloch.*

Bij Plantijn beteekent **Mozegat** ook de opening, niet slechts van waschhuizen, maar ook van de riolen der stadsstraten. — Latijn *Foramen cloacae.*

Bild. (II 258) geeft : **mozier** van **moze** op als een verouderd woord in den zin van goot, en moziergat voor gootgat.

Gootsteen, m. — Steenen bak (in eene keuken) waarin eene opening is, waardoor het water wegloopt naar de goot. — Fr. *Evier, souillard.* — Eng. *Sink, gutter stone.* — Hgd. *Gossenstein.*

In W.-Vl. ook **Watersteen** en **waschsteen.**

Deze steen wordt meest vervaardigd uit arduin; doch 't gebeurt ook dat hij gemaakt wordt uit harde klinkers en dan geheel gecementeerd.

Gordel, m. — Zie **Kransboog**.

Gording, m. — Zie onder **Pulferen.**

Gorgestuk, o. — Zie **Trapwang**.

Gothisch verband, o. — Zie **Vlaamsch verband**.

Graanscherm, m. — Zie **Horde**

Graanweeg, m. — Zie **Horde.**

Graat, v. — Zie **Rib**.

Graatbalk, m. — Zie **Hoekspar**.

Graatspar, v. — Zie **Hoekspar.**

Graf, o. — Zie **Stookput.**

Grafkelker, m. — Onderaardsche gemetselde begraafplaats. (Sch. 83.) — Fr. *Caveau funéraire.*

In N.-Nederl. ook **Groef** en **groeve** geheeten,

Grauw. — Zie **Utrechtsche** of **Vechtsche steen.**
Gevelgrauw,
Walgrauw,
Bovengrauw,
Hardgrauw,

Ondergrauw,
Zie **Rijnsteen :**

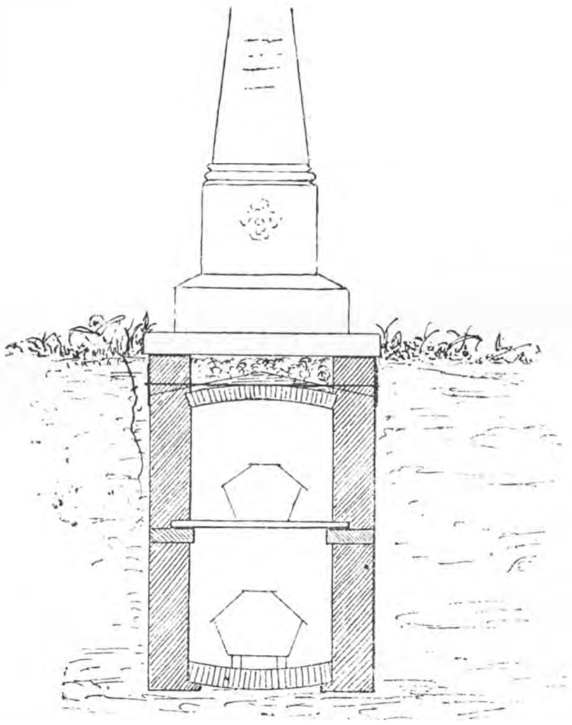

Sch. 83.

Beste grauw,
Boerengrauw,
Zie **Hollandsche IJselsteen**
Boerengrauw,
Zie **Geldersche IJselsteen :**
Boerengrauw,
Grauwe steen,
Kleine grauwe,

Grauw = grauwe steen, = middensteen die in het midden van den oven ligt. In N.-Nederl. schrijft men :

Metselwerk van **boerengrauw**, van **hardgrauw**, van **gelijkkleurig hardgrauw**, van **miskleurig hardgrauw**.

In N.-Nederl. wordt « **grauwe steen** onderschei-
« den in **boerengrauwe**, **gemeen grauwe** en **best**
« **grauwe** of in **ondergrauwe**, **boerengrauwe**, **boven-**
« **grauwe**, **walgrauwe**, **Rijngrauwe** en **loosjesgrauwe**,
« welke eenigszins in kleur en hardheid verschillen,
« zijnde de eerste gemeenlijk van eene helder roode,
« de andere van eene meer grauwe kleur, die, naar
« hunne meerdere hardheid, ook in donkerheid toe-
« neemt. »

(*Handl. tot de Burgerl. Bouwk.*, blz. 45-46.)
(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 19.)

Grauwe mortel, v. — Zie **Plakmortel**.

Grebbe, v. — Zie **Goot**.

Greep, m. — Zie **Reep**.

Grees, **Greis**, o. — Zie **Gruis**.

Greppe, **Grippe**, **Gruppe**, v. — Zie **Goot**.

Grezel, m. — Zie **Gruis**.

Grijpen, o. w. — Zie **Harden**.

Grijze klinkers. — « Zekere soort van baksteen,
« in onderscheiding van andere gekleurde steenen
« van hetzelfde baksel; de onderscheidene kleur toch
« is tevens een kenmerk voor de hardheid en tevens
« voor de hoedanigheid der steenen. »

(PIJTAK, *Bouwkundig Woordenboek*.)
(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 19.)

Grijze mortel, v. — Zie **Plakmortel**.

Grindzand, o. — Zie **Zand.**

Grippe, v. — Zie **Goot.**

Groef, Groeve, v. — Zie **Grafkelder.**

Groefleger, o. — De steenen, die in de natuur voorkomen en door lagen of banken worden afgescheiden, moeten doorgaans op dezelfde zijde rusten, waarop zij oorspronkelijk lagen; d. i., zij moeten op hun groefleger geplaatst worden, opdat men verzekerd weze dat zij den grootsten last kunnen dragen. — Fr. *Lit de carrière.* — Hgd. *Natürliches Lager.*

De plaatsing van zulke steenen op eene andere zijde of op de tegenzijde van die, waarop zij in de steengroeve lagen, alsook die tegenzijde zelve, heet in 't Fr. *Délit.* — Eng. *Breaking grain.* — Hgd. *Falches Lager.*

Groene steenen. — Slecht gebakken steenen.

Groep, v. — Zie **Goot.**

Gronding, v. — Zie **Fundament.**

Grondlaag, v. — De eerste, de onderste laag steenen, die zonder mortel in de fundeeringssleuven wordt gelegd. — Fr. *Première assise.* — Hgd. *Grundschichte.*

Ook **droge laag** geheeten. (Zie ook **Slijklaag**.)

Grondmuur, m. — Zie **Fundeeringsmuur.**

Grondpaal, m. — Zie **Heipaal.**

Grondpijler, m. — Grondpilaar. — Fr. *Pilier fondamental, colonne fondamentale.* — Hgd. *Grundpfeiler.*

Grondslag, m. — Zie **Fundament.**

Grondvest, v. — Zie **Fundament.**

Grondvesting, v. — Zie **Fundament.**

Groninger steen, m. — De Groninger steenen zijn lang 24, — breed 12 — en dik 5,5 cM. — Zij worden verdeeld in :

Klinkers,
Grauwe steenen,
Gare steenen,
Mondsteenen.

Gruis, o. gmv. — Verbrijzeld puin, kleine brokkelingen van steen, pannen, mortel enz. — Fr. *Menues décombres.*

In W.-Vl. ook **Grees** en **greis.**

Geheel fijn gruis heet bij De Bo **Grezel,** bij Schm. **gebros.**

Haak, m. — Bij het steken van gewelven moet men noodzakelijk zorg dragen dat het formeel goed vast zit om alle verschuiving te beletten. Te dien einde gebruikt men schoren om het formeel daarop kloek vast te spieën, doch de ijzeren haken, door sch. 84 A voorgesteld, verdienen boven alles de

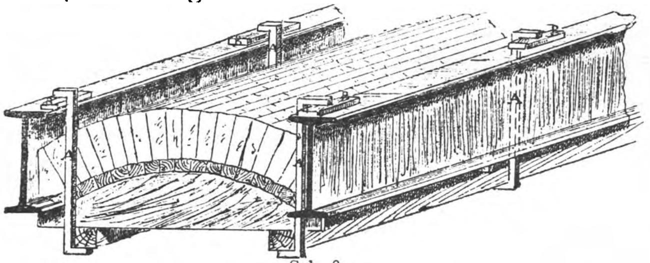

Sch. 84.

voorkeur, omdat het vastzetten veel spoediger en met meer zekerheid geschiedt. De haak is langs boven naar buiten, en langs onder naar binnen omgeplooid. De haak, die langs onder het formeel omvat en in evengewicht houdt, hangt langs boven aan den boord des balks en wordt met kloeke spieën B opgesloten

— Zie **Winkelhaak.**

— (In den haak.) Zie **Haakswijs.**

Haaks, bijw. — Zie **Haakswijs.**

Haaksch, bnw. — Zie **Haakswijs.**

Haakswijs, Haakswijze, bijw. — Behoorlijk naar den winkelhaak. — Fr. *D'équerre.* — Eng. *Square.* — Hgd. *Nach dem Winkel-haken.*

In N.-Nederl. **Haaks** en **haaksch.**

In W.-Vl. zegt men **in den haak**; tegenovergestelde : **uit den haak.**

Haakswijze werken. — Fr. *Dresser à l'équerre.* — Eng. *To square.* — Hgd. *Nach dem Winkel-haken bearbeiten.*

Haakzwee, v. — Zie **Winkelhaak.**

Haar, o. — Koehaar (wit en grauw) dat de metselaar gebruikt om in de plakmortel te doen. — Fr. *Poil.* — Eng. *Hair.* — Hgd. *Haar.*

Haard, m. — Zie **Kook-, ketelvuur-** en **vuurhaard.**

Haardplaat, v. — De haardplaat is het onderste gedeelte van den schoorsteen, de grond van eene haardstede, de muur waartegen het brandhout ligt en langswaar de vlam en de rook opwaarts stijgen. — Fr. *Contre-cœur, fond de cheminée.* — Eng. *Chimney-back, fireplate.* — Hgd. *Kaminplatte.*

In N.-Nederl. ook **Schoorsteenplaat** en **vuurplaat.**

In W.-Vl. **Schoot, vuurschoot, veurster** en **vierveurster.**

Haardstede, v. — Zie **Vuurhaard.**

Haarmortel, v. — Mortel met haar vermengd voor de vastheid. — Fr. *Mortier de bourre.* — Eng. *Hair-grout.* – Hgd. *Haarmörtel.*

De pannen worden al binnen met haarmortel bepleisterd.

Hak, v. — Zie **Pikhouweel.**

Halfbak, o. in sommige gewesten van Zuid-Nederland m. — Half of in geringen graad gebakken steen of tegel.

Roode en blauwe **vloertegels** en **estrikken** worden in N.-Nederl. ook onderscheiden in : **halfbakken**, groot 18 cM. zijde bij 3 cM. dikte, en dunne en dikke **heelbakken.**

Halfsteensmuur, m. — Muur ter dikte van de breedte van den steen. — Fr. *Mur d'une demi-brique.*

Halfsteensrollaag, v. — Zie **Rollaag.**

Halfsteens verband, o. — Het halfsteens verband bestaat uit strekssche lagen, zoodanig boven elkander geplaatst, dat de stootvoegen van de eene

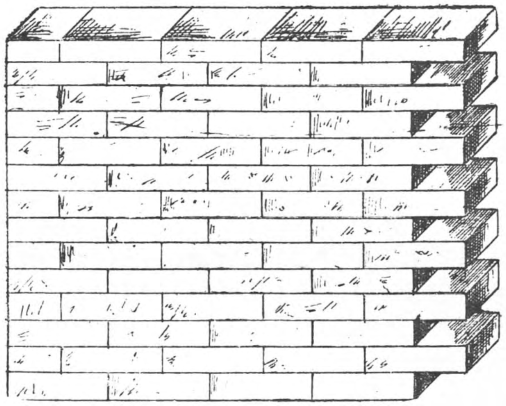

Sch. 85.

laag zich bevinden boven het midden der steenen van de andere laag, zooals in sch. 85 te zien is.

Dit verband is voor muren van een halven steen dikte geschikt.

Halfvette kalk, v. — Zie **Vette kalk.**

Halsband, m. — Zie **Kruizeel.**

Halvemaanzolder, m. — Ten einde in een diepen welput te kunnen neerdalen, worden daarin op afstanden van ongeveer 4 meters, halvemaanzolders aangebracht, welke uit vloeren, op ingemetselde ribben bevestigd, bestaan; welke vloeren over de helft van den put liggen, beurtelings aan de eene en aan de andere zijde, om daartegen ladders te stellen, wanneer men in den put wil dalen. (Sch. 86.)

(Behandeling der Metselw. blz. 307.)

Halve steen, m. — Zie **Klesoor.**

Hamer, m. — Fr. *Marteau.* — Eng. *Hammer.* — Hgd. *Hammer.* — De hamers, die meest gebruikt worden door den metselaar zijn : de bikhamer, de houwhamer en de moker. (Zie ieder dezer woorden.)

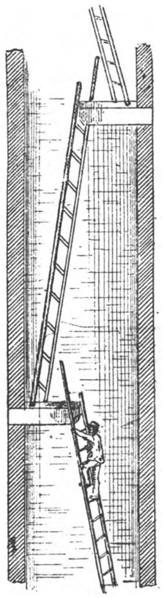
Sch. 86.

Sch. 87.

Sch. 88.

Handboom, m. **Hefboom.** -- Eene rechte ijzeren staaf, welke op een vast punt (draai- of steunpunt) rust, en dient om een zwaar gewicht te bewegen. (Sch. 87.) — Fr. *Levier, pince.* — Eng. *Hand-spike.* — Hgd. *Hebe-baum.*

- Is het onderste einde van den handboom gespleten op wijze van den voet eener koe, dan heet hij meer bepaaldelijk **koevoet**. (Sch. 88.) — Fr. *Pince en*

pied de biche. — Eng. *Crooked crow.* — Hgd. *Kuh-fusz.*

*** Een houten hefboom heet in N.-Nederl. ook **Spaak, handspaak,** in W.-Vl. **speek, waag, wage.**

Handhei, v. — Fr. *Hie, demoiselle, dame.* — Eng. *Rammer.* — Hgd. *Handramme.*

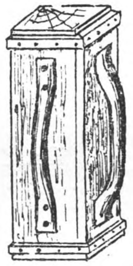

Sch. 89.

De handhei bestaat uit een vierkant, meestal eikenhouten blok van 40 a 60 K.Gr. zwaarte, tegen welks zijvlakken vier lange houten handvatsels zijn bevestigd; om elk einde is een gesmede ijzeren band gelegd om het afsplinteren en splijten te voorkomen. (Sch. 89.) — De handhei wordt gebruikt om korte en lichte palen en damplanken in den grond te drijven.

Handkar, v. — Stootwagen op twee wielen. — Fr. *Charrette à bras, carriole.*

In W.-Vl. **Karooie.**

*** De handkar, waarmede de metselaars steen enz. vervoeren, is zeer lang en smal, met twee zijdeplanken en twee tramen en wordt door één man voortgestoken.

Handlanger, m. — Zie **Metserdiener.**

Handspaak, v. — Zie **Handboom.**

Handvorm-steenen. — Steenen, die door werklieden worden gevormd. — De andere zijn bekend onder de benaming van **machinale steenen.**

In W.-Vl. **Machine-steen.**

Hangboog, m. — Overhangende gewelfboog zonder rechtstand. — Fr. *Pendentif.* — Eng. *Pendentive.* — Hgd. *Pendentif.*

Men zegt ook **Pendentief.**

Hangende steiger, m. — Zie **Steiger**.

Hangzeel, o. — Zie **Kruizeel.**

Harden, o. w. — Sprekende van mortel, cement. — Het vroeg of langzaam hard worden der specie, na het verwerken. — Fr. *Faire prise.*

In N.-Nederl. **Binden.** In W.-Vl. **grijpen, pakken.**

Hard gebakken steenen. — Fr. *Briques bien cuites.* — **Te hard gebakken** = *trop cuites.*

Hardgrauw, o. — Zie **Grauw** en **Utrechtsche** of **Vechtsche steen, Waalsteen.**

Bogen en gewelven worden doorgaans gemaakt van **hardgrauw**, sommige fundeeringen en opgaande muren van **kleurig hardgrauw**.

In de N.-Nederl. lastkohieren wordt een M^3 **miskleurig hardgrauw** in basterdtras berekend tegen 13 G. 50, **hardgrauw** in basterdtras 16 G. 50, **gelijkkleurig hardgrauw** in slappe basterdtras G. 16, G. 17.

Hardgrauwe waalsteen, in sterk basterdtras wordt gebruikt voor rompmuren van zinkputten, bodems van zinkputten, rompmuren voor straatkolken.

1 M^3 metselwerk van hardgrauwen waalsteen, in slappe basterdtras = G. 18.

Vloeren voor scholen, bergplaatsen, loodsen enz., worden soms gemaakt op de volgende wijze :

1e laag : **miskleurig hardgrauwen** waalsteen.

2de laag : hard gebakken vloertegels.

Gevels, met gesneden voegen, die netjes moeten opgemaakt worden, trekt men op met **best hardgrauw** en kiest daarvoor de schoonste en vlakste uit.

Hardgrauw is evenals **boerengrauw** grauwer van kleur, gladder van oppervlak en harder van kop dan het **boerengrauw**.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 22.)

Harding, v. — Sprekende van mortel, cement. — De daad van harden. — Fr. *Prise.*

In N.-Nederl. **Binding**.

Hardsteen, m. — Deze steensoort, ook **arduin** geheeten, wordt hier te lande meestal gebruikt als gehouwen steen bij het maken van gebouwen. — Fr. *Pierre de taille, petit granit.* — Eng. *Ashlar, cutstone, freestone.* — Hgd. *Haustein.*

Hij wordt ons uit België en wel voornamelijk uit Henegouw toegevoerd, waar de groeven van Ecaussines, Soignies, Ligny en Maffles de best bekende zijn.

Haringgraatbouw, m. — Muurverband met aarvormigen stand der steenen. — Fr. *Arête de poisson.*

Havendam, m. — Zie **Havenhoofd**.

Havenhoofd, o. — Gemetselde berm of dam aan den ingang eener haven (steenen beer). — Fr. *Jetée, môle.* — Eng. *Mole.* — Hgd. *Damm.*

Ook **Havendam**.

Heelbak, o. — Wel doorbakken steen en wel doorbakken vloertegel. In sommige gewesten van Z.-Nederl. m. In N.-Nederl. is de groote of heelbakken tegel 23 $^1/_2$ duim in het vierkant. De kleine of halve 19 $^1/_2$ duim in het vierkant. De groote zijn ongeveer 4 duim dik; de laatste 2 $^1/_2$.

De heelbakken tegel wordt het meest gebruikt tot het bevloeren van keukens.

(Vak- en Kunstwoorden n^r^ 1, *Steenbakkerij*, blz. 22 en 23.)

Hefboom, m. — Zie **Handboom**.

Hei, v. — Zie **Heiwerktuig**.

Heiblok, o. — Zie onder **Handhei** en **Trekhei**.

Heie, v. — Zie **Horde**.

Heien, b. w. — Met een heiwerktuig palen inslaan. — Fr. *Piloter, hier.* — Eng. *To drive in piles.* — Hgd. *Grundpfähle einschlagen, einrammen.*

Heimast, m. — Zie **Heipaal**.

Heipaal, v. — Mast, juffer, paal die ingeheid moet worden. — Fr. *Pilotis, pieu.* — Eng. *Pile.* — Hgd. *Grund-Phahl.*

Ook **Grondpaal** en **Heimast**.

Heistelling, v. — Zie **Trekhei**.

Heiwerktuig, o. — De toestellen, welke gebruikt worden tot het indrijven van palen en damplanken in den grond, heet men **heiwerktuigen** of **heien**.

Zij bestaan in 't algemeen uit twee hoofddeelen, namelijk de heistelling en het **heiblok**.

*** De meest gebruikte heien zijn de **handhei** en de **trekhei**.

Helderklinkende steen. — Fr. *Briques sonores*.

De steenen, die bij het **klinken** tegen elkander den minst **helderen** klank geven, zijn de zachtste. Hoe harder en vaster en grauwer, hoe **helderder** in het algemeen de klank is.

Helftmuur, m. — Zie **Middelmuur**.

Hellen, o. w. — Eene schuine richting hebben, uit den haak zijn, niet waterpas of niet loodrecht zijn. — Fr. *Pencher, incliner.* — Eng. *To lean.*

In W.-Vl. **Schieten**.

Hellende boog, m. — Boog, waarvan de geboorten op ongelijke hoogten geplaatst zijn. (Sch. 90.) — Fr. *Arc rampant.* — Hgd. *Abschlüssiger Bogen.*

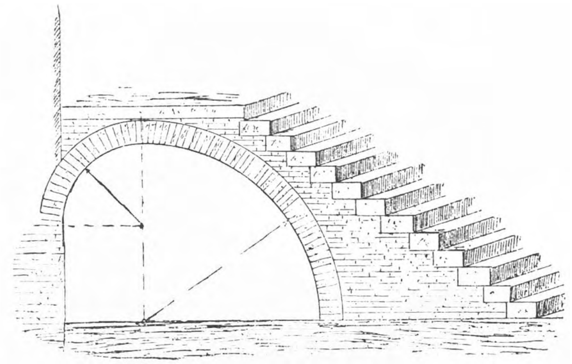

Sch. 90.

*** Men gebruikt zulke bogen meest bij het maken van gewelfpijlers, hellende muren en trapgewelven.

Helletje, o. — Eene oude maat, ook **Heltje** en **Hiltje** geheeten, te Brugge **Halletje.**

Wordt nog veel gebruikt voor het meten van kalk. Een halletje kalk om den muur te witten.

Helling, v. — Schuine richting van een vlak. — Fr. *Pente, inclinaison.* — Eng. *Declivity.* — Hgd. *Abhang.*

In W.-Vl. **Schote, scheute en val.**

De helling eener bevloering.

» » van een spitsgevel enz.

Helmgat, o. — Zie **Galmgat.**

Helpzeel, o. — Zie **Kruizeel.**

Helte- of **Hiltemuur**, m. — **Middelmuur.**

Hermetselen, b. w. — Weder-, opnieuw metselen. — Fr. *Remaçonner, maçonner de nouveau.* — Eng. *To repair masonry.* — Hgd. *Wieder, von Neuem mauern, vermauern.*

Hermetseling, v. De daad van hermetselen. — Fr. *Action de remaçonner.*

Herspijzen, b. w. — Zie **Hervoegen.**

Herspijzing, v. — Zie **Hervoeging**.

Hervoegen, b. w. — De voegen van een muur wederom met mortel toestrijken. — Fr. *Rejointoyer.* — Hgd. *Wieder verstreichen.*

In N.-Nederl. ook **Opvoegen** en **Vervoegen.**

In W.-Vl. **Herspijzen.**

Hervoeging, v. — De daad van hervoegen, het hervoegde. — Fr. *Action de rejointoyer, rejointoiement.*

In W.-Vl. **Herspijzing.**

Herwitten, b. w. – Weder-, opnieuw witten. — Fr. *Reblanchir, blanchir de nouveau.* — Eng. *To re-wash, to wash again.* — Hgd. *Frisch weiszen.*

Heul(e), v. — Zie **Waterleiding**.

Heulegat, o. — Zie **Gootgat.**

Hoefijzerboog, m. — Deze boog bestaat uit een cirkelboog, grooter dan een halven cirkel, zoodat het middenpunt hooger ligt dan de geboorte. (Sch. 91.) – Fr. *Arc en fer à cheval.* — Eng. *Horse-shoe-arch.*— Hgd. *Hufeisenbogen.*

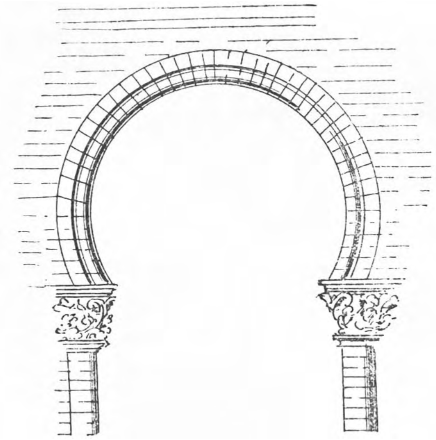

Sch. 91.

Zulke bogen vindt men veel in de monumenten der Moorsche bouwkunst.

Hoek, m. — Inspringende hoek door de samenkomst van twee muren. — Fr. *Encoignure.* — Eng. *Corner, coin, angle.* — Hgd. *Mauerecke.*

Hoekbalk, m. — Zie **Hoekspar.**

Hoekkeper, m. — Zie **Hoekspar.**

Hoekmeter, m. — Zie **Zwei.**

Hoekmuur, m. — Groote hoeksteen aan een bruggenhoofd. — Fr. *Culée.* — Eng. *Culee.* — Hgd. *Widerlage.*

Hoekpan, v. — Fr. *Tuile arêtière.* 330 × 265 × 15.

Hoekpilaar, m. — Hoekpijler. — Fr. *Poteau cornier.* — **Uitstekende hoekpilaar.** — Fr. *Ante.* — Eng. *Anta.* — Hgd. *Vorspringende Eckpfeiler.*

Hoekpleistering, v. — Pleister- of kalkbedekking aan de hoek- of graatsparren. — Fr. *Arêtière.* — Eng. *Pointing.* — Hgd. *Bewurf an den Eck-sparren.*

Hoekspar, v. — De rij pannen, dienende tot dichtmaking van den hoek, in tegenoverstelling van de dakkeel. (Sch. 52 CD, ED, FG, HG.) — Fr. *Arêtier.* — Eng. *Hip, corner.* — Hgd. *Eck-sparren.*

In N.-Nederl. ook **Hoekbalk, hoekkeper, graatbalk** en **graatspar.**

In W.-Vl. **Oorboom, ooreboom** en **noorboom.**

In Haspegouw **Horeboom**, in 't land van Aalst **hoornbalk**, te Wachtebeke **hoebalk.**

Hoeksteen, m. — Grondsteen aan een hoek van een gebouw. — Fr. *Pierre angulaire, pierre d'encoignure.* — Eng. *Angle stone.* — Hgd. *Eckstein.*

In W.-Vl. ook **Winkel** en **Winkelsteen.**

— Hoeksteen aan een venster- of deurmuur. — Fr. *Ecoinçon.* — Eng. *Corner stone.* — Hgd. *Eckstein an Thür- und Fenstergemauern.*

— Hoeksteen, die tot verbinding dient (bindsteen) — Fr. *Pierre de refend.*

— Groote hoeksteen aan een bruggenhoofd. — Fr. *Butée.*

Hoektoren, m. — Toren op den hoek van een anderen toren of van een muur. (Sch. 92.) — Fr. *Echauguette.*

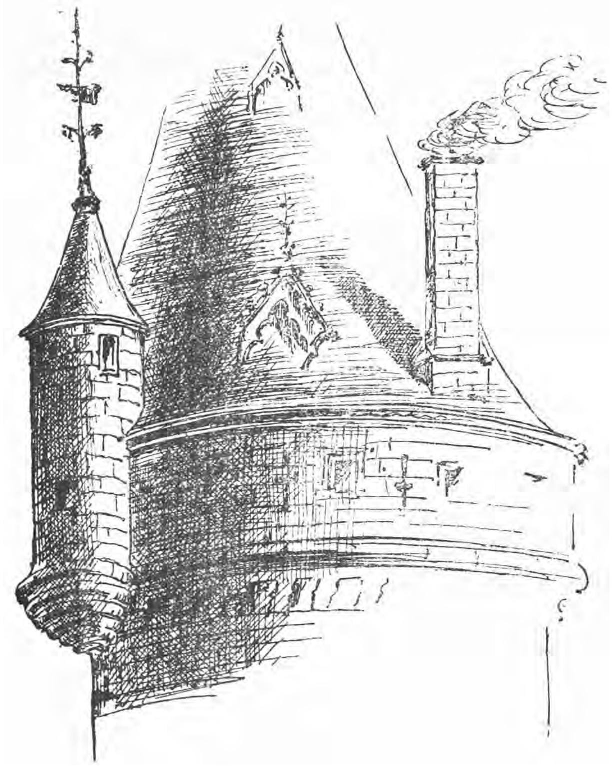

Sch. 92.

Hoekvatter, m. -- Zie **Zwei**.

Hoekvenster, o. — Vensteropening in de ronding van een hoek. — Fr. *Fenêtre d'encoignure.* — Eng. *Corner-window.* — Hgd. *Fenster an einem verbrochenen Ecke.*

Hoekverbinding, v. – Zie **Verband.**

Hoeliemortel, v. — Zie **Aschmortel.**

Hoereverband, o. — Zie **Spaansch verband.**

Hollandsch dakvenster, o. — Zie **Dakvenster.**

Hollandsche IJselsteen, komt voornamelijk uit de omstreken van Gouda.

Hij is lang : 15,7 tot 16 duim.
breed : 7,8 » 8 »
dik : 4 duim, soms iets meer.

Soorten :

Rechte klinkers,
Metselplavei,
Kleine »
Ondersteen (handelsbenaming : IJselondersteen).
Beste ondersteen,
Gewone »
Boerengrauwe bovensteen,
Bovensteen, (IJselbovensteen),
Blauwe straatklinkers,
Gele »

*** **IJselklinkers** (in zand en op kant) worden veel gebruikt voor voetpaden, opene plaatsen van scholen enz.;

IJselklinkertjes, op kant, voor keldervloeren;

IJselondersteen (in portland-cement) voor halfsteens troggewelven.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij,* bl. 23.)

Hollandsche pan, v. 267 × 247 × 15. — Zie **Vlaamsche pan.** — Fr. *Tuile forme hollandaise.*

Holle steen, m. — Zie ook **Papesteen.** — Fr. *Brique creuse.* — Eng. *Hollow brisk, tubular brick.* — Hgd. *Hohlziegel.*

« Bij het maken van gewelven, scheidingsmuren
« en lijstwerken van gebakken steen, is de eenvou-
« dige vierkante vorm van de gebakken metselstee-
« nen niet altijd doelmatig. In sommige gevallen is
« zij te zwaar, in andere kan men daarmede geen
« gewenschten vorm, geen goed profiel bekomen.
« Dit heeft geleid tot het bakken van **holle-** en
« **profielsteenen.** Zij zijn zeer verschillend in grootte
« en soort. Onder de holle steenen kan men rekenen
« de **tochtsteenen.** Zij hebben dezelfde lengte en
« breedte, maar de dubbele dikte van gewone stee-
« nen en zijn zoodanig van gaten voorzien, dat zij,
« in den muur bemetseld, voor tochtsteenen of lucht-
« kokers kunnen dienen. Holle steenen worden echter
« vooral gebruikt tot het opmetselen van scheidings-
« muren, waar, om bijzondere redenen, een zware
« muur moet vermeden worden. Ook doen deze
« muren zeer goed dienst tegen vochtigheid en voort-
« planting van het geluid. Zij zijn zoowel in- als
« uitwendig zeer verschillend van vorm en hebben
« meerdere dikte dan gewone steenen; de buiten-
« wanden zijn gedeeltelijk vlak en gesloten, maar
« slechts eenige centimeters dik, terwijl zij behalve
« de noodige steun- of verbindingsstukken van bin-
« nen hol zijn. »

(Beknopt Handboek der Burg. Bouwk., blz. 39.)

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 24 en 25.)

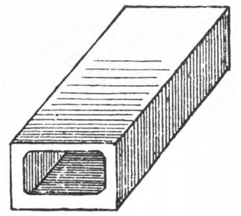

Sch. 93.

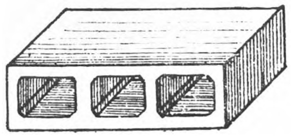

Sch. 94.

Sch. 93 is een holle steen, in de richting der lengte met éene opening voorzien, terwijl in sch. 94 over de breedte drie gaten gevonden worden.

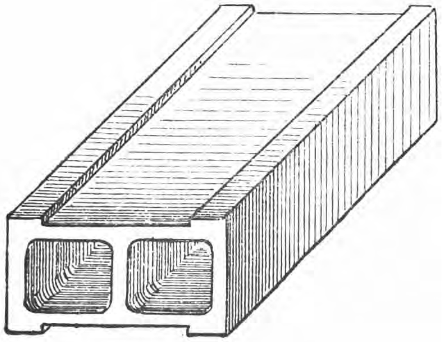

Sch. 95.

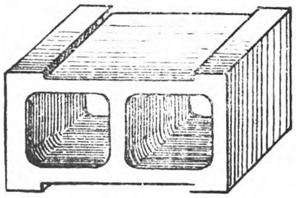

Sch. 96.

— Bij het metselen van holle steenen moeten deze op zulke wijze gelegd worden, dat de openingen aan de schoone zijden van den muur niet in

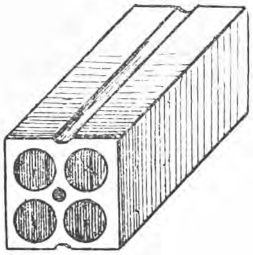

Sch. 97.

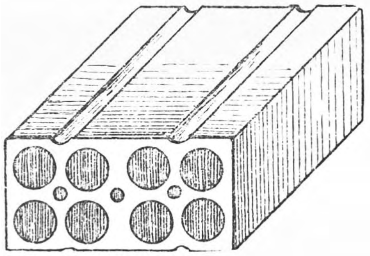

Sch. 98.

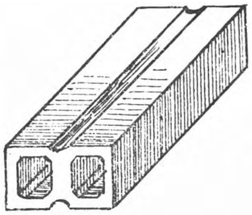

Sch. 99.

het zicht komen; het behouden van een goed verband met éénen vorm van steen is ondoenlijk en alleen het halfsteensverband kan worden toegepast. Om hierin te gemoet te komen, zijn de meeste soorten, vormen van twee verschillende afmetingen voorhanden; zoo zijn in sch. 95 en 96 twee steenen van

gelijke breedte, doch verschillende lengte afgebeeld. Voor muren van meerdere dikte dan één steen worden steenen van enkele en dubbele breedte (zie sch. 97 en 98) gebruikt, waardoor in de dikte van den muur doorgaande, een goed verband behouden blijft en de openingen van de smallere en breedere steenen, steeds met elkander overeen komen.

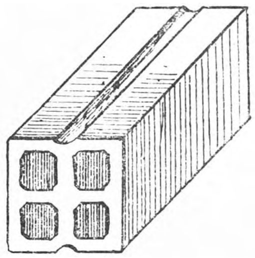

Sch. 100.

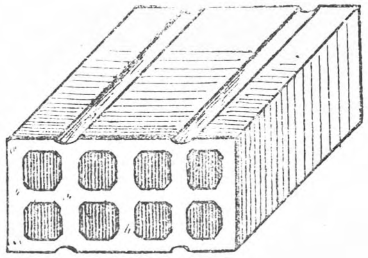

Sch. 101.

Voor scheidingsmuren zijn de holle steenen aan te bevelen, daar zij het geluid minder doen doordringen en minder zwaar zijn, hetwelk vooral bij het plaatsen van muren op gebinten van belang is.

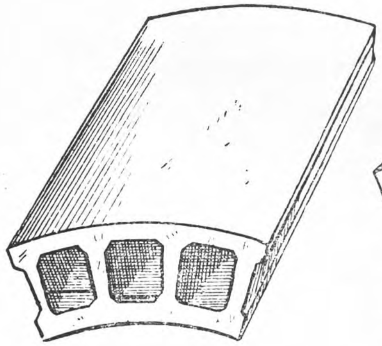

Sch. 102.

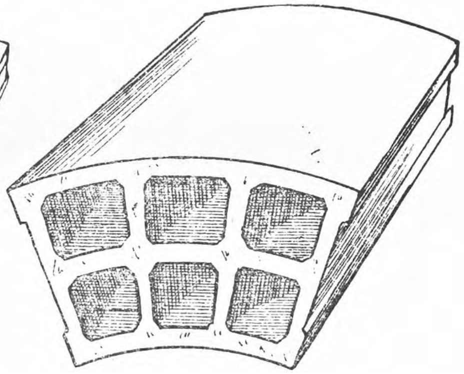

Sch. 103.

Onder meer andere geven wij nog als voorbeelden sch. 99, 100 en 101 aan, welke met twee, vier en acht, kanalen voorzien zijn.

Uit de afbeeldingen van sch. 95 tot 101 zien wij,

dat het meerendeel der holle steenen met groeven of indiepingen voor de metselspecie voorzien is.

De holle steenen worden ook gebruikt voor gewelven, met dit goed gevolg, dat de steenen min wegen en bijgevolg op de rechtstanden min last opgeven. (Sch. 102 en 103.)

(De Behandeling en samenstelling der voornaamste Metselwerken, blz. 40, 41 en 42.)

Holle voeg, v. — Zie **Open voeg**.

Hommeleest, Hommelast (Wvl.), m. — Ast in eene hommelkeet, waar men den hommel (hop) droogt en sulfert.

De hommelast bestaat voornamelijk uit drie deelen : den loop, de hel en de vlaak. (De Bo.)

Hondekot, o. — Zie **Hondenhok** en **Schoorsteenkap**.

Hondenhok, o. — Gemetseld huisje tot schuilplaats van den hofhond. — Fr. *Chenil.* — Eng. *Dogkennel.* — Hgd. *Hunds-Stall.*

Ook **Hondekot**.

— Zie **Schoorsteenkap**.

Hoofd, o. — Zie **Bruggenhoofd**.

— Het hoofd van den welfsteen is dat gedeelte, welk in het front of de voorvlakte van het gewelf zichtbaar is.

Hoofdmuur, m. — Bijzonderste muur, groote muur, dikke muur. — Fr. *Mur principal, grand mur, gros mur.* — Eng. *Out-wall.* — Hgd. *Dicke Mauer, Hauptmauer.*

De vier hoofdmuren van een gebouw. — Fr. *La cage, l'œuvre.* — Eng. *The four walls of a house.* — Hgd. *Die vier Hauptmauern eines hauses.*

Hoogte, v. — Hoogte van een boog, een gewelf. Zie **Spanning**.

— **Van hoogte zijn**. — Fr. *Etre à hauteur.*

Een metselwerk is van hoogte wanneer het zijne volle hoogte bereikt heeft.

Een muur, die van hoogte is = die hoog genoeg is.

Een gebouw dat van hoogte is = dat hoog genoeg is om er de roostering, het dak op te plaatsen.

Hoornbalk(e), v. — Zie **Hoekspar.**

Hoospomp, v. — Zie **Pomp**.

Hooreboom, m. — Zie **Hoekspar**.

Horde, v. — Laag muurken in steen, tusschen den dorschvloer en den schuurwinkel. — Fr. *Claie.* — Eng. *Hurdle.* — Hgd. *Hurde.*

In W.-Vl. **Hurde, heie, peie, graanweeg, graanhurde** en **pooiweeg.**

Te Waregem **Speitwee.**

In Antw. pr. en Polder **Pui.**

In Haspegouw **Graanscherm**.

Houten fundeering, v. — De houten fundeeringen bestaan uit een samenstel van ribben of platen, een zoogenaamd roosterwerk, met een vloer erop, hetwelk of op den grond rust, of gedragen wordt door palen. Zij worden daarom onderscheiden in : **liggend roosterwerk**, Fr. *Fondations sur grillage* en in **paalroosterwerk**, meer bekend onder den naam van **paalfundeering**. — Fr: *Fondations sur pilotis.*
Zie **Fundeering**.

Houw, v. — Zie **Beton-** en **Kalkhouw.**

Houweel, o. — Zie **Pikhouweel**.

Houwhamer, m. — IJzeren gereedschap van een voet lang, twee a drie vingers breed, doch smaller in 't midden, hebbende aan elk uiteinde geheel het fatsoen van een beitel. (Sch. 104.) (W.-Vl.)

De metselaar gebruikt den houwhamer om aan de briken te kappen.

Sch. 104.

Huisken, o. — Zie **Gemak.**

Hurde, v. — Zie **Horde.**

Hurter, m. — Zie **Steunmuur.**

Hydraulische kalk, v. — Zie **Waterkalk.**

Hydraulische mortel, v. — Zie **Watermortel.**

Iefer, ieffer, m. — Zie **Steigerpaal.**

IJdele voeg, v. — Zie **Open voeg.**

IJdel werken, b. w. — De metselaar werkt ijdel wanneer hij de mortel niet geheel en gansch op de steenlaag openspreidt, zoodanig dat de voegen, die hij vormt, soms 1 tot 1 $^1/_2$ centimeter hol zijn. Om deze voegen later te voegen, moet men er versche mortel in steken. De metselaar moet ijdel werken, wanneer zijn werk later moet gevoegd worden, ook nog wanneer het verscheidene weken na de voltooiing aan het gure wintergetijde zal blootgesteld worden. (Geh. te Brugge.)

Zie **Open voeg.**

IJsbreker, m. — Zie **Steekschoor.**

IJselsteen. (Zie **Geldersche, Hollandsche.**)

IJskelder, m. — Kelder waar het ijs in bewaard wordt. (Sch. 105.) — Fr. *Glacière.* — Eng. *Ice-house.* — Hgd. *Eis-Grube.*

A is een sterfput. (Zie dit woord.)

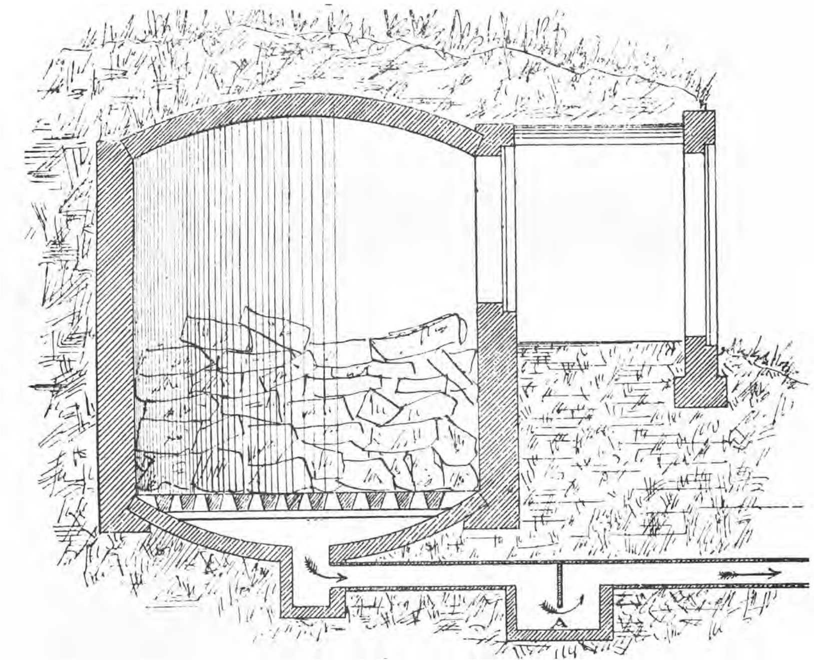

Sch. 105.

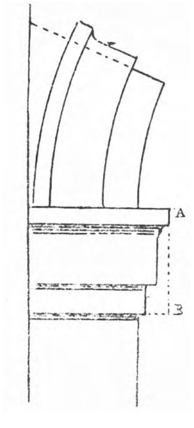

Sch. 106.

IJzerschuim, o. — Zie **Glasschuim**.

Impost, m. — Uitstekende rand of lijst, waarop de boog van een gewelf rust. (Sch. 106 A B.) — Fr. *Imposte.* — Eng. *Impost.* — Hgd. *Kämpfer, Knauf, Impost.*

Ook **Kamper**.

In den haak. — Zie Haakswijs.

Inheien, b. w. — Inslaan, palen in den grond slaan door middel van een

heiwerktuig. — Fr. *Piloter, hier.* — Eng. *To ram in, to drive in piles.* — Hgd. *Grund-pfähle einschlagen, Einrämmen.*

Inkassing, v. — Bij sommige bouwwerken gebeurt het, dat de voorgevel van een gebouw later opgetrokken wordt dan de andere muren, om reden dat de voormuur soms geheel ander materiaal, andere laagverdeeling, netter werk enz. vereischt. Het metselwerk van den voorgevel wordt dan aan het andere verbonden door blokken, waarvoor in de zijmuren openingen zijn uitgespaard. Die openingen heet men in N.-Nederl. **inkassingen**, in W.-Vl. **kassen**.

Inmetselen, b. w. — Door metselen **invoegen**; met metselwerk omringen, in Z.-Nederl **inmetsen**. — Fr. *Maçonner dans..., mettre, sceller, renfermer dans un mur, murer dans..., entourer d'une muraille, fermer par une muraille.*

Inmetseling. v. — Het inmetselen. — Fr. *Action de maçonner, de murer, d'emmurer, d'enfermer entre des murailles, fermeture de maçonnerie.*

Inmetsen, b. w. — Zie **Inmetselen**.

Inplaasteren, b. w. — Zie **Vastplaasteren**

Inplakken, Inplekken, b. w. — Een muur inplakken, d. i. de scheuren en kloven toeplakken met kalk. (Schm.)

Instrijken, b. w. — Zie **Voegen**.

Inte, v. — Zie onder **Steiger**.

Intrekken, b. w. — Zie **Versnijden**.

Intrekking, v. — Zie **Versnijd**.

Invoegen, b. w. — Zie **Voegen**.

— Een steen tusschen een anderen invoegen. — Fr. *Enclaver une pierre.*

Invullen, b. w. — Zie **Voegen**.

Inwerken, b. w. — Zie **Versnijden**.

Het inmetselen van een nieuw metselwerk in een bestaande, zoodanig dat het er aan verbonden zij.

Ook het ergens inmetselen van ijzer, hout enz., als ankers, roosteringen. (W.-Vl.)

Inwerking, v. — Zie **Versnijd**.

Jachtkomfoor, o. — Onbeweegbaar gemetseld komfoor, met eene opening langs waar de lucht door de kolen vaart en den gloed aanjaagt. (W.-Vl.)

Ook **Jachtkafoor**.

Sch. 107 verbeeldt de opstand; sch. 108 het bovenvlak.

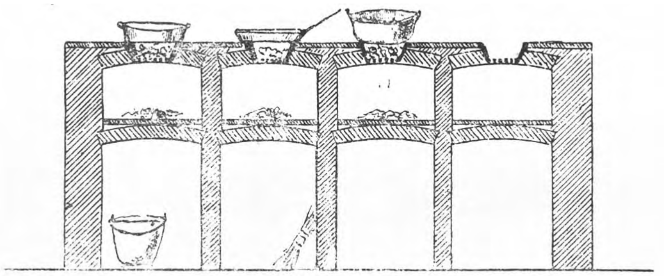

Sch. 107.

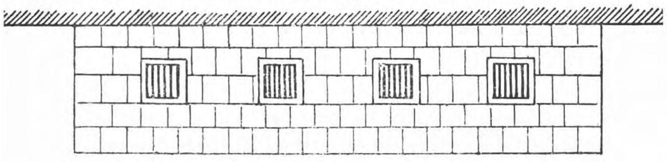

Sch. 108.

In de keuken is er somwijlen een geheel metselwerk waar vier of zes jachtkomfooren in zijn.

De jachtkomfooren zijn in geen verband met eene schouw.

Jodenlijm, v. gmv. — Asphalt of aardhars, eene vaste of kleverige stof van bruine of zwarte kleur, welke gebruikt wordt tot het leggen van terrassen, en in de groote steden voor voetpaden. — Fr. *Bitume*. — Eng. *Bitumen*. — Hgd. *Judenpech*.

Juffer, Joeffer, v. — Zie **Steigerpaal**.

Jufferklinker, m. — Zie **Rijnsteen**.

Kaaf, v. — Zie **Schoorsteen**.

Kaafmantel, m. — Zie **Schoorsteenmantel**.

Kaai, v. — Gemetselde weg, langs het water, havendam. — Fr. *Quai*. — Eng. *Quay, key*. — Hgd. *Kai*.

— Bij zoutzieders. De muur rond de vuring, waarop de pan vastgemetseld is. De kaai van de zoutziederij is omtrent twee voet hoog en omtrent een voet dik. (W.-Vl.)

— De kaaien van eene keldertrap zijn de schutmuurtjes, die men somtijds ziet aan beide kanten van den ingang eens kelders. (W.-Vl.)

— Zie **Kaaimuur**.

Kaaimuur, m. — Kleine muur van omtrent twee voet hoog en een voet en half dik, langs een water, om te beletten dat er kinderen in vallen of wagens in rijden. — Fr. *Rebord d'un quai, d'un pont*. — Eng. *Edge of a quay, curb-stone of a quay*.

In W.-Vl. ook **Kaai**.

Kaak, v. — **Kake door bek metsen**, d. i. overhands eene streksche en eene patijtsche laag briken metselen. (W.-Vl.)

Kaapstander, m. — Soort van windas, dat men

gebruikt bijv. om den reep van een schalk aan te halen. — Fr. *Cabestan.* — Eng. *Capstan.* — Hgd. *Haspel.*

De kaapstander, door sch. 109 voorgesteld, bestaat uit eene loodstaande spil, die in een houten toestel kan ronddraaien. De last wordt aan een touw bevestigd, dat, na over een leihoofd te zijn gevoerd, eenige

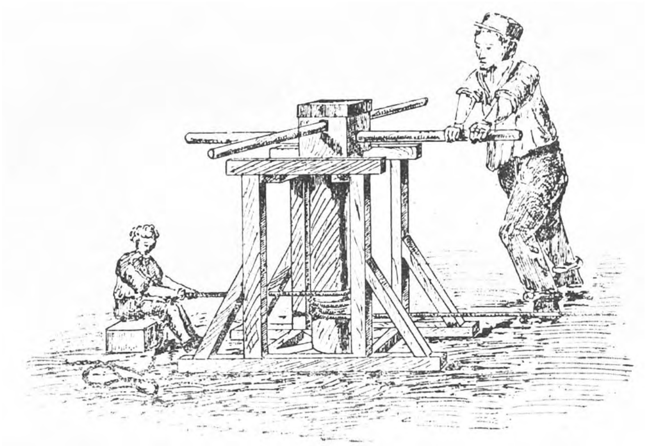

Sch. 109.

malen om de spil geslagen, door een jongen wordt vastgehouden en gaandeweg ingepalmd. Door de as gaan twee spaken, waaraan, al naar hunne lengte, 4 tot 16 man kunnen werken. Als deze de spil draaien, zijn de wrijving van het touw op de spil, de stramheid van het touw en de kracht van den jongen te zamen voldoende om het doorschieten te voorkomen. Doordien het touw schroefvormig om de as ligt, zal het, bij het verder ronddraaien, oploopen en eindelijk, tot de dekplaat gekomen, verder winden beletten. Alsdan wordt een touw, **versijntouw** genoemd, dat aan het toestel stevig bevestigd is, herhaalde malen om den looper geslingerd en met de hand er op vastgedrukt. De **voorhouder** geeft

hierop een weinig **loos**, en terwijl de last door het versijntouw wordt opgehouden, verslaat men het touw geheel naar beneden, waarna het winden weder voortgezet kan worden. Bij sommige kaapstanders is de as van boven iets dikker dan van onder. Laat men dan het eind van het touw een oogenblik schieten, zoo **verschrikt** het touw op de as, dit wil zeggen het verspringt van zelve naar beneden. Bij het ophijschen van zware lasten is dit echter gevaarlijk wegens de schokken, die er door ontstaan.

(De samenstelling der voornaamste timmerwerken, door J.-G. VAN GENDT.)

In W.-Vl. wordt de kaapstander **koe** geheeten; de as ervan heet het **kalf**.

Het winden der touw heet men er **melken**; deze die windt, **melker**.

Kabel, m. — Zie **Reep**.

Kafkoen, o. — Zie **Schoorsteen**.

Kafoor, o. — Zie **Schoorsteen**.

Kake door bek metsen, b. w. — Zie **Kaak**.

Kal, v. -- Zie **Waterleiding**.

Kalei(e), v. — Zie **Klei**, **Pleisterkalk**, **Stopkalk**, **Kalkpuin**, **Borstel** en **Kwast**.

Kaleiborstel, m. — Borstel om te kaleien. In W.-Vl. **Kaleibreuze**.

Kaleibreuze, v. — Zie **Kaleiborstel**.

Kaleien, **Kaleiten**, b. w. — In N.-Nederl. **vertinnen**. Met kalei bepleisteren, bestrijken of grondverwen. (W.-Vl.)

Afl. **Kaleiing**, **kaleisel**, **kaleiting**.

Muren, die niet geplakt of volgezet (gevoegd) zijn, worden doorgaans plat volgezet, dan **gekaleit** om vervolgens gewit te worden.

Kaleisel, o. — Zie **Stopkalk** en **Pleisterkalk**.

— Ook de uitslag van de kaleiing. Een muur witten op het kaleisel.

Kaleite, v. — Eene rib, rol, stok of ander stuk hout, dat op den grond ligt om daarop iets te stellen of voort te rollen. (W.-Vl.)

Eene eiken kaleite. — Een arduinstuk op kaleiten voortrollen.

Een balk op kaleiten voortslepen.

Kaleiten, b. w. — Zie **Kaleien**.

Kalf, o. — Zie onder **Kaapstander** en **Trekhei**.

Kalk, v. — Fr. *Chaux*. — Eng. *Lime*. — Hgd. *Kalk*.

De kalk is het meest gebruikelijke verbindingsmateriaal in de bouwkunde. Zij wordt aangetroffen in verschillende steenen, aardsoorten en schelpen en daarnaar onderscheiden in **steenkalk**, **mergelkalk** en **schelpkalk**, welke soorten door branding verkregen worden.

Zie ook **Doode-**, **gebluschte-**, **gemalen-**, **levendige-**, **lucht-**, **ongebluschte-**, **stuif-**, **verstorvene-**, **vervallene-**, **verweerde-** en **witkalk**.

Zie verder nog **Gewone-**, **vette-**, **halfvette-** en **magere kalk**; **water-**, **krachtige water-**, **zeer krachtige water-**, **zwakke water-** en **kunstwaterkalk**.

Kalkbad, o. — Houten bak waarin de kalk met water verwerkt wordt. — Fr. *Bassin à éteindre la chaux*.

In N.-Nederl. ook **Kalkbed**.

Te Brugge **Bassin**.

Kalkbak, m. — Zie **Mortelbak**.

Kalkbed, o. — Zie **Kalkbad**.

Kalkboei, v. — Zie **Kalkloods**.

Kalkbrij, v. gmv. — De kalkbrij wordt door de bezinking uit kalkmelk verkregen. — Fr. *Pâte de chaux*. — Hgd. *Kalkbrei*.

Kalken, b. w. — Met kalk besmeren. — Fr. *Enduire de chaux*. — Eng. *To coat with lime*. — Hgd. *Bekalken, mit Kalk übertünchen*.

Kalkhouw, v. — De kalkhouw is het getuig waarmede de mortel beslagen wordt. (Sch. 110.) — Fr. *Houe*. — Eng. *Beater*. — Hgd. *Kalkhacke*.

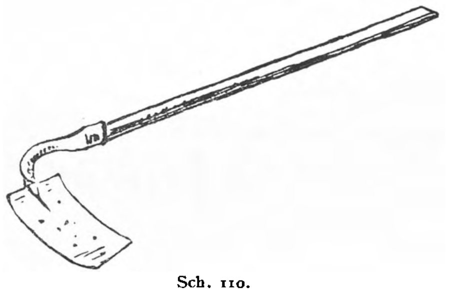

Sch. 110.

In N.-Nederl. ook **Houw, kalkkloet, kalkklopper, kalkstok, kloet** en **kloetstok**, in W.-Vl. **mortelhouw**.

Kalkklopper, m. — Zie **Kalkhouw**.

Kalkloods, v. — Het pakhuis van een metselaar, waar de bouwstoffen en voornamelijk de kalk in afzonderlijke hokken tegen vocht bewaard worden. — Fr. *Hangar à chaux*.

In W.-Vl. ook **Kalkboei** en **Kalkschuur**.

Bij groote bouwwerken wordt de mortel bereid in eene afzonderlijke plaats der kalkloods; hierom

wordt de kalkloods in W.-Vl. ook wel **mortelkot** geheeten. — Fr. *Baraque à mortier.*

Hiervoor is de vloer met plavuizen of planken bedekt, ten einde de metselspecie goed te kunnen wrijven, en te voorkomen dat, bij het omzetten daarvan geene aarde of andere vreemde deelen worden opgenomen.

Kalkluis, v. — Zie **Muis.**

Kalkmeel, o. — Gebluschte kalk. — Fr. *Chaux en poudre, chaux éteinte à l'air.*

Kalkmelk, v. — Zie **Witsel.**

Kalkmortel, v. — Eene vermenging van kalk en zand. — Fr. *Mortier de chaux,*

Kalkoven, m. — Fr. *Four à chaux.* — Eng. *Lime-kiln.* — Hgd. *Kalkofen.*

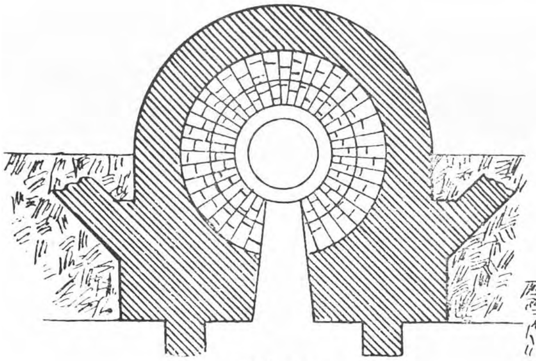

Sch. 111.

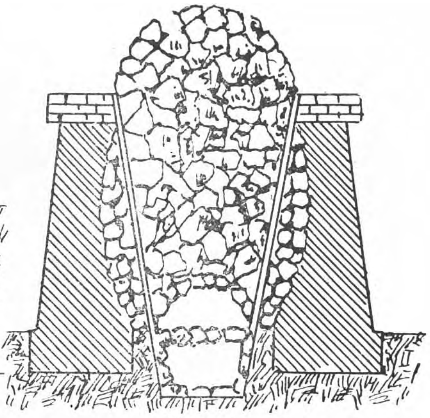

Sch. 112.

Gemetselde oven, die tot het branden van kalksteenen benuttigd wordt.

Sch. 111 stelt den plattegrond, sch. 112 de door-

snede en sch. 113 het aanzicht voor, van een kalkoven geschikt voor periodiek gebruik.

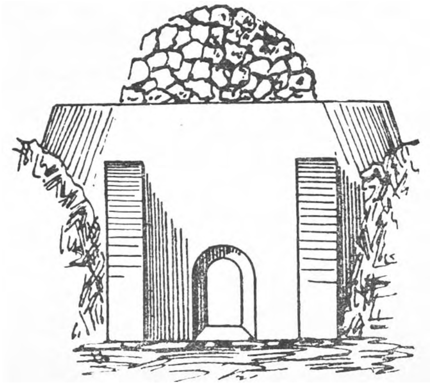

Sch. 113.

Sch. 114.

Kalkpuin, o. — Afval van plak, mortel en gruis van een ouden of omgeworpen muur of gebouw. - Fr. *Plâtras*.

In W.-Vl. **Kalei(e)**.

Kalkschop, v. — Schop die gebruikt wordt bij het bereiden van mortel, om de kalk en het zand goed dooreen te mengen. (Sch. 114.) — Fr. *Gâche*.

In W.-Vl. **Mortelschop** en **mortelschup**.

Kalkschuur, v. — Zie **Kalkloods**.

Kalksteen, m. — Kalksteenen zijn steenen, die gebrand worden en hierdoor veranderen in **levendige kalk**. — Fr. *Pierre calcaire*. — Eng. *Lime-stone*. — Hgd. *Kalksteine*.

Kalkstok, m. — Zie **Kalkhouw**.

Kalktob(be), v. — Zie **Mortelkuip**.

Kalkwater, o. — Fr. *Eau calcaire*.

De vorming van koolzure kalk heeft plaats door tusschenkomst van het water, dat in de mortel aan-

wezig is en met kalk verzadigd zijnde (kalkwater vormende) koolzuur opneemt, de koolzure kalk als het ware als kristallen afzet en zich opnieuw met kalk verzadigt, om daarna kristallen te vormen. Bij volkomen versteende mortel zullen de daarin voorkomende zandkorrels door kalkkristallen omgeven zijn. (HARRES en VAN GHENDT. De behandeling en samenstelling der voornaamste Metselwerken, blz. 64.)

Kalkzak, m. — Fr. *Sac à chaux*. — Zak waar men de kalk in doet, die bij kleine hoeveelheden gebruikt wordt. Een kalkzak kan ongeveer veertig a vijftig kilogr. kalk bevatten.

Kalkzeef, v. — Zie **Zeef.**

Kalverkeete, v. — Afgezonderd hok, gemeenlijk uit steen gebouwd en dienende tot stal voor kalvers. (De Bo.)

Kamijn, m. — Uitgesproken te Godsenhoven : **kamaai, kameie** of **kammei**, m. en beteekent aldaar misvormde kareelsteen, die zeer hard gebakken en verbrand is. (Schm.)

Kamper, m. — Zie **Impost.**

Kannebank, m. — Zie **Beurbank**

Kannebuis, v. — Zie **Trekbuis.**

Kanteel, m. — Getand metselwerk op oude stads-

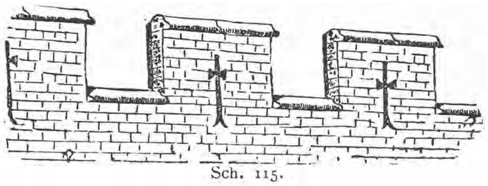

Sch. 115.

en burchtmuren. (Sch. 115.) — Fr. *Créneau*. — Eng. *Battlement*. — Hgd. *Zinne*.

Ook **Kanteeling** en **Tinne.**

Kanteelen, b. w. — Uittanden, uitkepen, kerven, van kanteelingen voorzien. — Fr. *Créneler.* — Eng. *To make into battlements.* — Hgd. *Mit zinnen versehen.*

Kanteeling, v. — Zie **Kanteel.**

Kantelaaf, v. — Zie **Eg.**

Kantlaag, v. — Zie **Rollaag.**

Kantstaander, m. — Zie onder **Venster.**

Kantsteen, m. — Kantsteenen zijn steenen, die ter gelijkmaking van metsellagen dienen. — Fr. *Arases, pierres d'arase.* — Hgd. *Abgleichsteine.*

Ook **Lijststeen** en **vereffeningssteen.**

Kap, v. — De tusschen de kapwelven gevoegde tonwelfjes of **kappen** zijn flauwe cirkelbogen, die niet meer dan $^1/_5$ of $^1/_{10}$ hunner spanning tot hoogte hebben. — Fr. *Chape d'une voûte.* — Eng. *Bed over a vaulting.* — Hgd. *Gewölbuberguss.*

— Zie **Schoorsteenkap.**

Kape, v. — Zie **Geboorte.**

Kapelleken, o. — Zie **Nis.**

Kapgewelf, o. — Onder de tongewelven kunnen ook gerekend worden de zoogenaamde **kapgewelven,** zijnde niets anders dan evenwijdig aan elkander geplaatste tongewelven van zeer geringe breedte, die niet op penanten rusten, maar door bogen gedragen worden, welke doorgaans eene elliptische gedaante hebben. — Fr. *Voûte en berceaux suspendus.*

Ook **Vlak tongewelf** geheeten.

Deze gewelven zijn alleen opmerkenswaardig om

de verschillende wijzen van metselen, die bij de richting der streksche voegen wordt in het oog gehouden In de schetsen 116 tot 119 zijn de dwarsdoorsneden, met de daarbij behoorende plattegronden voorgesteld van een kapwelf, dat de zwaarte van een halven steen heeft. Bij het gewelf, in de schetsen 116 en 118

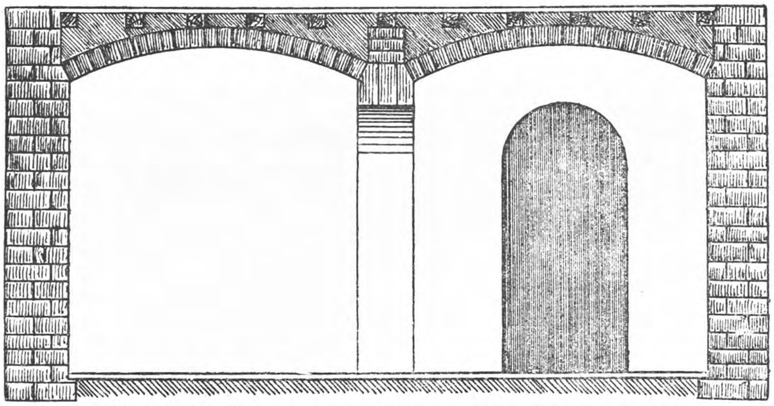

Sch. 116. Sch. 117.

aangegeven, loopen de streksche voegen volgens de richting der dwarslijnen en hierdoor grijpen de steenen in de kruin, beurtelings ter eener en ter andere zijde.

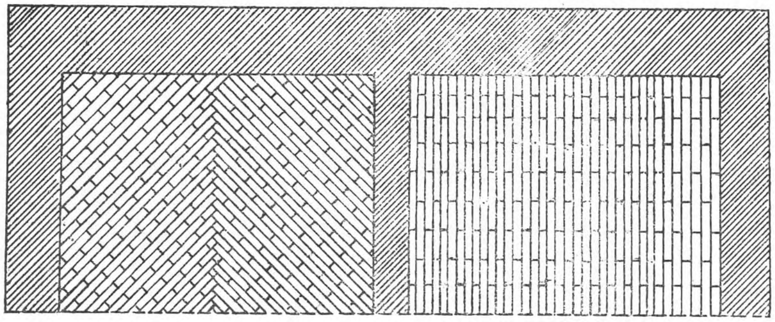

Sch. 118. Sch. 119.

Het gewelf, door de schetsen 117 en 119 afgebeeld, is van de rechtstandsmuren af met daaraan

evenwijdige lagen opgetrokken. De zijdelingsche drukking werkt alleen op de rechtstanden en is over de geheele lengte van het gewelf gelijkelijk verdeeld.

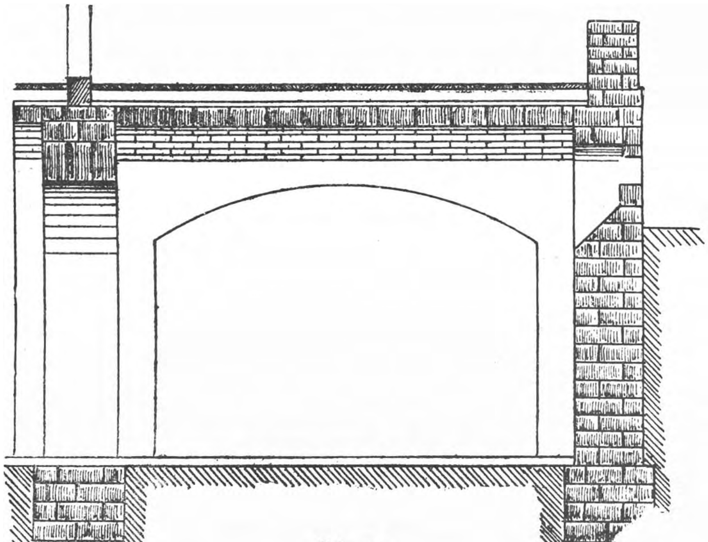

Sch. 120.

Sch. 120 stelt de lengte-doorsnede voor, van het gewelf, door de sch. 117 en 119 aangegeven, over de kruin genomen. (De behandeling en samenstelling der voornaamste Metselwerken, blz. 268 en 269.)

Zie ook **Boheemsch kapgewelf**.

Kaping, v. — Zie **Geboorte**.

Kappan, v. — Wordt evenals de **gaat-** of **luchtpan** gebruikt om lucht of licht op zolders of vlieringen toe te laten.

Zie **Gaatpan**.

Kappen, b. w. — Een gat in een muur kappen. — Fr. *Faire un trou à une muraille.*

— In de omstr. van Brugge en Oostende zeggen de metserdieners **kappen, uitkappen**, tegen het

uitstorten van een bak mortel, een kruiwagen steen, zand, greis enz.

De metserdieners kappen soms hunnen bak mortel, dat de stelling davert.

Kapuitje, o. — Uiterste top van een spits toeloopenden gevel enz., namelijk als die uiterste top den vorm heeft van een hoofdeken of iets dat er op trekt. Vgl. l. *caput* = hoofd. (De Bo.)

Kar, v. — Zie **Hand-** en **Steekkar**.

Kareel, m. — Algemeen gebruikte verkorting voor **kareelsteen**.

Middelnederl. : **quareel**.

Afl. **Kareelvloer**.

Kareel beteekent ook in 't Fr. *Carreau*.

Bij Kiliaan : **kareel, kareelsteen** : Gal. *Quareau*, Ital. *Quadrello*.

Karlewei, v. — Zie **Kruiwagen**.

Karooie, v. — Zie **Handkar**.

Kas, v. — Zie **Inkassing**.

Kasijn, o. **Kasijne**, v. **Kassijn**, o. — Zie **Rand**.

Kasselsche vlamoven, m. — Zie **Steenoven**.

Katermalie, Katermalje, v. — Zie **Dommekracht**.

Katrol, v. — Eene cirkelvormige schijf, tot het opnemen van eene koord, aan haren omtrek van eene groeve voorzien die zich om eene door haar middelpunt gaande spil laat draaien, welke door een beugel of huisje gedragen wordt. — Fr. *Poulie*. — Eng. *Pulley*. — Hgd. *Rolle, Kloben*.

In N.-Nederl. ook **Winde**.

Men heeft **vaste** katrollen en **losse** of **beweegbare** katrollen.

Eene **katrol**, wier **beugel** (in W.-Vl. **draainagel**) vastgemaakt is, heet eene **vaste katrol**, Fr. *Poulie dormante;* laat de beugel zich met den daaraan hangenden last op en neer bewegen, dan heet de katrol eene **losse katrol**. — Fr. *Poulie courante.*

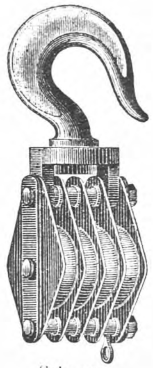

Sch. 125.

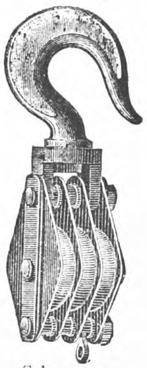

Sch. 124.

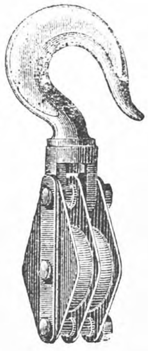

Sch. 123.

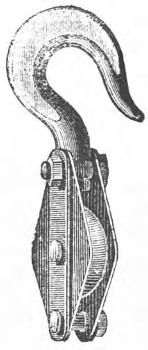

Sch. 122.

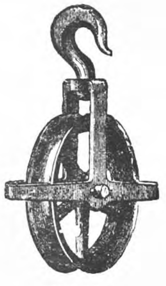

Sch. 121.

Enkele katrol (met ééne schijf). — Fr. *Poulie simple.* In W.-Vl. **eentje.** (Sch. 121 en 122.)

Dubbele katrol (met twee schijven). — Fr. *Poulie double.* In W.-Vl. **twee.** (Sch. 123.)

Driedubbele katrol (met drie schijven). -- Fr. *Poulie triple.* In W.-Vl. **drie, drieloop**. In N.-Nederl. **drieschijfsblok.** (Sch. 124.)

Vierdubbele katrol (met vier schijven). -- Fr. *Poulie quadruple.* In W.-Vl. **vier, vierloop.** (Sch. 125.)

Veelvoudige katrol. — Fr. *Poulie multiple.*

— Sch. 126 verbeeldt eene katrol met vaste keten zoodanig ingericht, dat iedere schakel der keten in het katrolblok zelf gevat is, zoodat het gewicht, welk men wil ophijschen, op zich zelf kan blijven hangen om 't even op welke hoogte. Zoo eene katrol

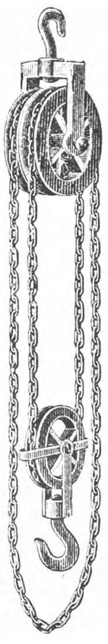

Sch. 126.

gaat uiterst licht en gemakkelijk; doch men moet er voorzichtig meê omgaan. — *Poulie différentielle de Weston.*

In W.-Vl. heet men zulke katrol **Engelschman,** denkelijk omdat zij uit Engeland afkomstig is.

Katrolblok, o. — Houten of ijzeren blok waarin één of meer katrolschijven bevestigd zijn. — Fr. *Moufle.* — Eng. *Tackle.* — Hgd. *Zugwerk.*

In W.-Vl. ook **Schijfblok** en **schijfhoofd.**

Katrolschijf, v. — De katrolschijf is alleenlijk dit deel waarop het touw ligt, dat 't gewicht opneemt; terwijl de katrol geheel het samenstel is met de schijf en de deelen, die er onafscheidelijk aan verbonden zijn. — Fr. *Rouet de poulie.* — Eng. *Sheave of a pulley.*

Ook **Blokschijf** en **rammelschijf.**

Sch. 127.

Kave, v. — Zie **Schoorsteen**.

Kavejong, o. — Vierkante pijp uit klompjes gemetseld tegen den grondmuur van den schoorsteen, ter plaats waar gemeenlijk de heerd is en dienende om het uiteinde der horizontale buis van eene kachel te ontvangen, en aldus den rook door de schoorsteenpijp weg te leiden. (Sch. 127.) (Geh. te Avelgem.)

In 't Noorden van W.-Vl. **Kombuis**, klemtoon op buis.

Keef, v. — Zie **Putkuip**.

Keel, v. — De keel van een beerput is de opening, die onder het gemak in het gewelf van den put is gelaten en waarop, tot aan den bril, eene buis

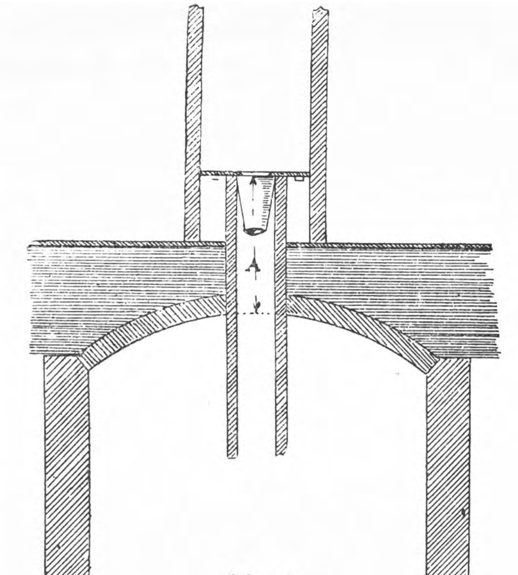

Sch. 128.

is gemetseld om den beer in den put te leiden. (Sch. 128 A.) (Geh. te Brugge.) — Fr. *Cheminée, chausse d'aisances.* — Eng. *Pipe.* — Hgd. *Abtrittröhre, Abtrittslauch.*

In N.-Nederl. **Secreetbuis** en **Secreetpijp.**
Zie ook **Beerput** en **Valbuis.**
— Zie **Putkuip.**

Keeraafsche, Kraafsche vout(e), v. — Zie **Omgekeerd gewelf.**

Keertouw, o. — Zie **Lengtouw.**

Keest(e), v. — Keesten zijn het gruis, dat in het kalkbad overblijft, wanneer er het kalkwater uit is. (W.-Vl.) — Fr. *Biscuits.* — Eng. *Pebbles found in limestone.* — Hgd. *Kalkkiesel.*

Keesten, die bij geval in den pleister geraken, worden **blusschers.** (Zie dit woord.)

Keet, v. — Gemetselde bak (tot het zoutzieden). — Fr. *Saunerie, saline.* — Eng. *Saline.* — Hgd. *Salzkothe.*

Kegelgewelf, o. — Zie **Trompetgewelf.**

Keiwerk, o. — Metselwerk van keien. — Fr. *Cailloutage.* — Hgd. *Kieselarbeit,*

⁂ Paneelen in buitenmuren worden nog al veel met keiwerk bezet.

Kelder, m. — Eene holle ruimte, inzonderheid eene gemetselde, gewoonlijk gewelfde bergplaats onder den grond, hetzij om er allerlei voorraad in te bergen, hetzij om er in te wonen. (Sch. 129.) — Fr. *Cave.* — Eng. *Cellar.* — Hgd. *Keller.*

Keldergat, o. — Lucht-, vensteropening in een kelder. — Fr. *Soupirail.* — Hgd. *Kellerloch.*

— Opening waar de keldertrap in geplaatst wordt. — Fr. *Entrée de la cave.*

Keldergewelf, o, — Het gewelf van den kelder. (Sch. 129 A.) — Fr. *Voûte de la cave.* — Hgd. *Kellergewölbe.*

In N.-Nederl. ook **Kluis,** in W.-Vl. **Keldervaute, Keldervoute**.

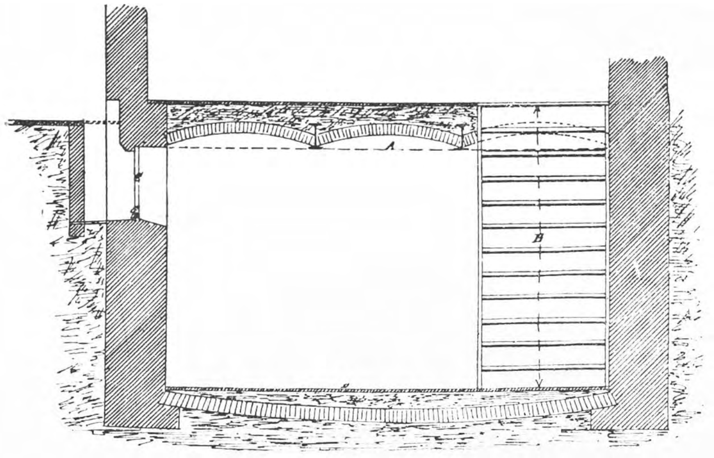

Sch. 129.

Keldering, v. (collectief). — De kelders van een gebouw. (W.-Vl.)

Een huis met groote keldering.

Keldermond, m. — Zie **Keldervenster.**

Keldertrap, v. — Trap in een kelder. (Sch. 129 B.) — Fr. *Escalier de cave.* — Hgd. *Kellertreppe.*

Keldervaute, Keldervoute, v. — Zie **Keldergewelf.**

Keldervenster, o. — Venster om den dag in den ondergrond van een gebouw te geven. (Sch. 129 C.) — Fr. *Soupirail.* — Eng. *Trunk-light.* — Hgd. *Kellerfenster.*

In Br. **Keldermond.**

Schuinsch keldervenster. — Zie **Vallicht.**

Keldervijs, v. — Zie **Dommekracht.**

Keldervloer, m. — Fr. *Pavé de cave.* — Vloer die gelegd wordt in den grond van een kelder. (Sch. 129 D.) Hij bestaat uit gebakken tegels of steenen, ofwel uit vloeibaar cement, dat op de oppervlakte van den **ondervloer** is plat gestreken. De vloer van tegels of steenen wordt in sommige natte gronden uit ten minste drij lagen samengesteld. Bij de eerste laag worden de steenen droog nevens elkander gelegd, terwijl de tweede laag in volle cement goed tegen het water wordt dicht gemaakt. Deze twee lagen maken den **ondervloer** uit.

De bovenste laag van tegels of steenen wordt, evenals de tweede laag, goed in het cement dichtgewerkt en de voegen zorgvuldig vol gestreken.

Kem, Kemme, Kim, v. — Horizont, gezichteinder. Op de kemme werken. — Wordt bij de metselaars gezegd wanneer zij, in het open veld een muur of een huis bouwende, den horizont in 't oog houden, in plaats van het waterpas te gebruiken, om de streksche steenlagen hare juistheid te geven. (W.-Vl.)

Kenmerken of **eigenschappen** of **vereischten** van den gebakken metselsteen : (gewone uitdrukkingen voorkomende in den handel en gedrukt in N.- en Z.-Nederlandsche lastkohieren) :

Gaar en **gaaf, vast, goedgevormd** of **zuiver** van **vorm,** d. i. met **scherpe kanten** en **platte vlakken, vlak, hard, goed doorbakken,** uitwendig **niet te glad, dicht van stof** of **dichtgesloten, vrij** van **scheuren** en **bersten, helderklinkend** (Fr. *Sonores*), **vrij** van **sprongen** en **putten,** zonder **wanbak,** niet **wrak,** eene (in den regel) **donkerroode kleur,** op de breuk eenigszins **glasachtig.**

De steenen moeten « onderling dezelfde maat

houden ». De steen moet, zooveel mogelijk, in 't bijzonder de steen voor de **dagzijden** (Fr. : *Briques pour parements*), **gelijk van kleur** zijn (Fr. : *De couleur uniforme*). De steenen moeten zijn **zonder rammelaars en ratelaars.** (Fr.: *Les briques doivent être sans fêlures ni ébrêchures*).

Boven- of **Mondsteenen** worden geweigerd.

Ook worden afgekeurd :

Overdroogde (die bij het bakken bersten), **gestekene, bevrozene, beregende, gebarstene, mottige, uitgebakkene, groene.**

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij,* bl. 28 en 29.)

Keperverband, o. — Zie **Verband voor vloeren van gebakken steen.**

Kerksteen, kerktegel, in Z.-Nederl. veel genaamd **kerktichel, kerkplavei.**

Enkele breedte : 0,144 × 0,144 × 0,025 = 48 voor een □ m.

Dubbele breedte: 0,170 × 0,170 × 0,025 = 37 voor een □ m.

De gewone **Kerktegel** :

0,210 × 0,210 × 0,030 = 22 voor een □ m.

Niet te verwarren met de **schorren, vloersteenen, voetsteenen** = Fr. *Dalles*, welke van hardsteen zijn.

Zie ook **Papesteen, Tegel, Vloertegel, Plavuis.**

Kerkstegel(e), m. — Kerksteen, steenen verhoog, omtrent de kerk of 't gemeentehuis.

't Is op den kerkstegel(e), te lande, dat de veldwachter na de mis, de afkondigingen ten gehoore afleest. (W.-Vl.)

Kerktichel, m. — Zie **Kerksteen** en **Kerktegel.**

Kernsteen noemt men, in Klein-Brabant, de steen uit het binnenste van den oven, die bijgevolg de beste is.

Kerteel, **Karteel**, o. — Zie **Trap**.

Ketelvuurhaard, m. — Metselwerk rondom den ketel eener brouwerij, ziederij, branderij enz.

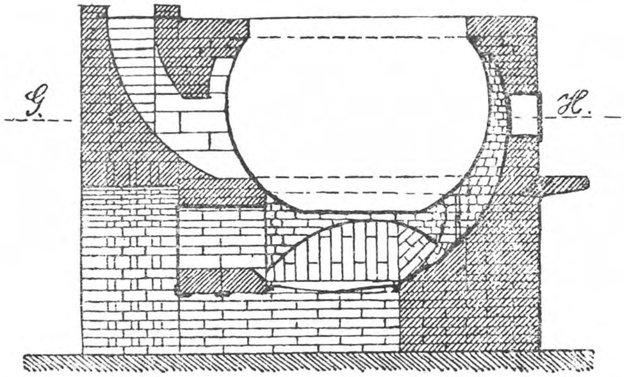

Sch. 130.

Een ketelvuurhaard voor eene ziederij of brou-

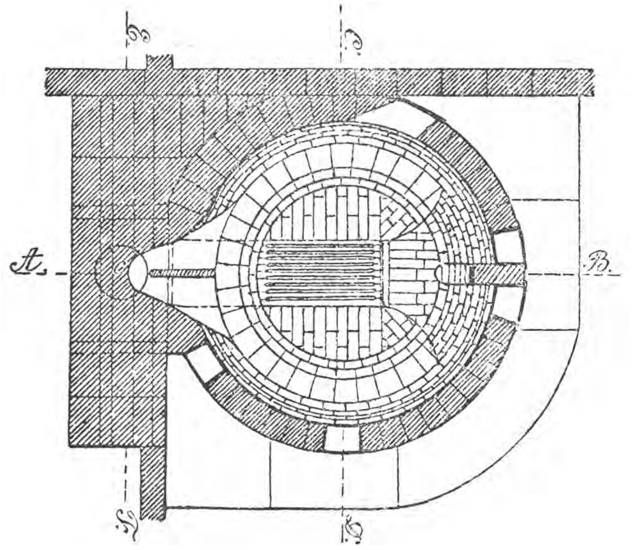

Sch. 131

werij met gescheiden vuur, dat den ketel in zijne geheele oppervlakte bestrijkt en waarvan de schoor-

steen rechtstreeks boven den vuurhaard is aangebracht, is voorgesteld door de sch. 130 tot 133. Sch. 130 is eene doorsnede volgens de lijn A B van den

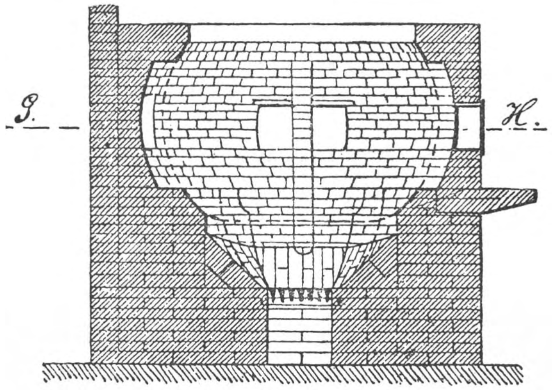

Sch. 132.

plattegrond, welke door sch. 131 wordt voorgesteld, en die genomen is volgens de lijn G H van sch. 130. Sch. 132 is eene dwarsdoorsnede volgens de lijn C D

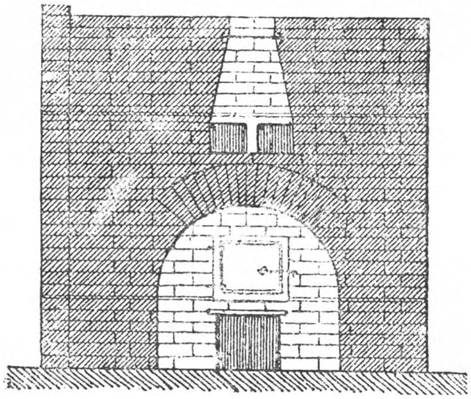

Sch. 133.

van den plattegrond en sch. 133 eindelijk eene doorsnede volgens de lijn E F door den schoorsteen en met het aanzicht van de stookopening.

Daar de schoorsteen, bij dezen aanleg, zich boven

de stookopening bevindt, zoo moet die schoorsteen op een gewelf gemetseld worden, dat deze opening overspant, zooals sch. 133 aantoont.

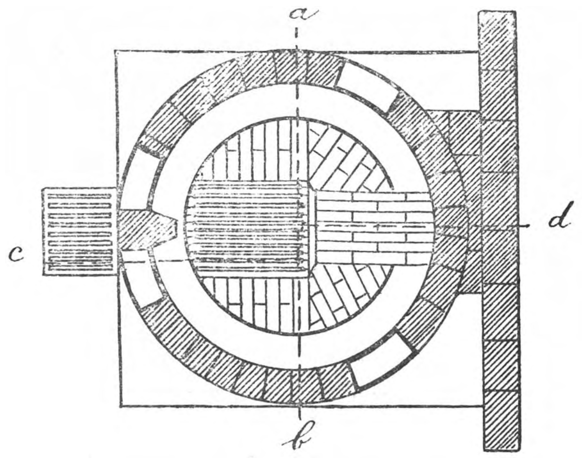

Sch. 134.

— Ketels voor brandewijnstokerijen worden meestal zoo aangelegd, dat de hitte van den vuur-

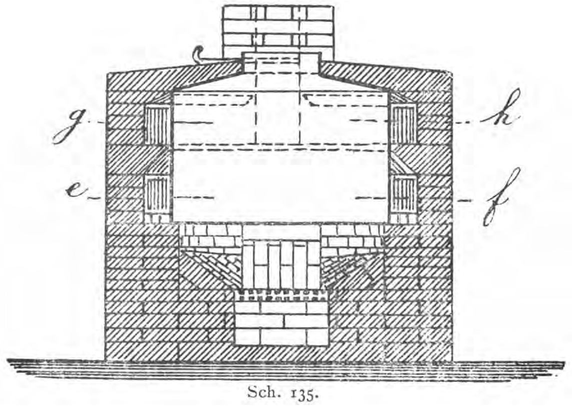

Sch. 135.

haard, nadat zij den ketelbodem verwarmd heeft, den ketel naar beide zijden gelijkmatig bestrijkt, waardoor men een dubbel loopvuur aanbrengt, opdat de ontwikkelde hitte zoo gelijkmatig mogelijk gebruikt worde.

Een voorbeeld van zulk een aanleg voor een brandewijnketel met dubbele verwarmingskanalen en welke met steenkolen gestookt moet worden,

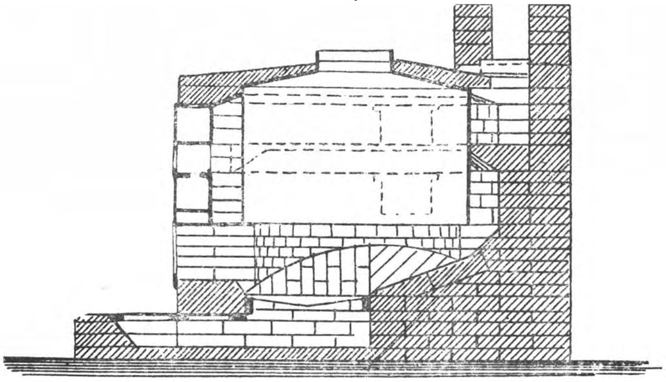

Sch. 136.

geven wij op in de sch. 134 tot 137. Hierbij bevindt zich de schoorsteen tegenover de stookope-

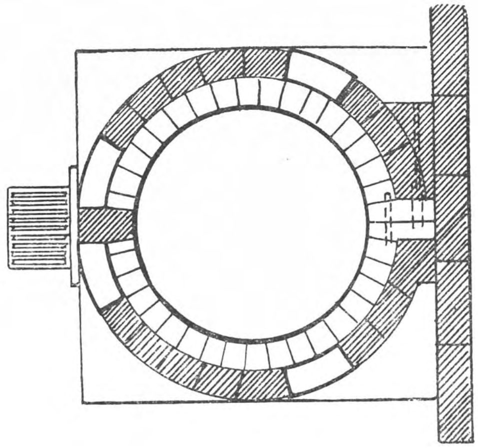

Sch. 137.

ning. Sch. 134 stelt den plattegrond volgens de lijn *e f* van sch. 135 voor; sch. 135 de dwarsdoorsnede volgens de lijn *a b* van sch. 134; sch. 136 is de lengtedoorsnede volgens de lijn *c d* van den platte-

grond en sch. 137 een plattegrond volgens de lijn *g h* van sch. 135.

(De Behandeling en Samenstelling der voornaamste Metselwerken, blz. 355 tot 361.)

Keurrood, o. — Uitgelezen, uitgezochte **roode** steen. (Zie **Rood** en **Roode steen**.)

Keuveleinde, o. — Zie **Schild**.

Kevietje, o. — Zie **Formeel**.

Kiel, v. — Zie **Dakkeel**.

Kistdam, m. — Zie **Dam**.

Kladsteen, gedeeltelijk gebakken, soms gesmolten steen. Staat gewoonlijk in de buitenzijden van den steenoven. Is **wanbak** of **misbak**.

Klamp, m. — Zie **Stapel** en **Neus**.

Klampen, baksteen groot : 0,135 × 0,60 × 0,035.

Klamplaag, v. — Laag, die waterpas, rechtstaande ofwel in overhoekschen stand tot bekleeding van

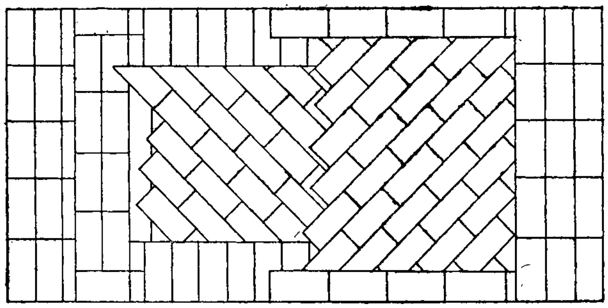

Sch. 138.

kelders en regenbakken gebruikt wordt. (Sch. 138.) — Fr. *Assise diagonale*.

Ook **Stroomlaag** geheeten.

Klampsteen is, met **Papesteen**, de hoofdbenaming der steenen, welke te Boom, te Niel, te Rupelmonde en in het omliggende gebakken worden, voor de behoeften van den gewonen handel. Men zegt ook **klamp, klampen.**

Klampsteen, gebakken in open ovens, geeft :

1° **Klampsteen,**

2° **Klinker, klinkaard,**

3° **Bleeke klampsteen,** (klampsteen-padde, harde klampsteen of paddesteen),

4° **Putsteen** of **schouwsteen,**

5° **Rupelmondsche platte.**

De klampsteen van Niel en Rupelmonde is groot: 0,190 X 0,090 X 0,047 of 0,050.

⁂ **Klampsteen** is sterk, maar zoo effen niet als papesteen; hij heeft een dofferen klank, maar weerstaat aan alle luchtgesteltenissen. Hij wordt meest gebruikt omdat hij gewoonlijk van lageren prijs is.

⁂ **Droge klampsteen** is de steen die **naar de laag** ligt. (Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 31.)

Klas, m. — Zie **Stapel.**

Klassen, b. w. — Zie **Stapelen.**

Klei, v. **kleiaarde**, v. — Fr. *Argile.* — Eng. *Clay.* — Hgd. *Thon, Thonerde.*

Vette, vaste aarde, ook **leem.**

In W.-Vl. **Kalei(e)** en **klijte.**

— De metselaar gebruikt de klei bij het maken van ovengewelven, het plaatsen van potbuizen enz.

Kleine steen wordt veel gebakken te Niel en te Rupelmonde. Afmetingen : 0,135 X 0,050 X 0,035.

Klemmen, b. w. — Zie onder **Mortelbereiding.**

Klesoor, klezoor, klisoor, m.; mvd.: **klesooren, klezooren, klisooren.** — Een deel van een metselsteen, dat door den metselaar met het truweel van den heelen steen wordt afgeslagen. Nu worden ook hier en daar die stukken steen op 't noodig formaat opzettelijk gebakken. Zij dienen tot het bekomen van een deugdelijk metselverband.

Men geeft den naam van **Klesoor** aan het stuk, dat maar een vierde gedeelte van den steen uitmaakt. (Zie schetsen 139 en 140.)

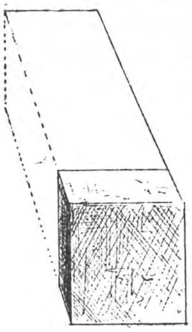
Sch. 139.

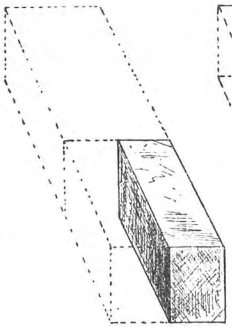
Sch. 140.

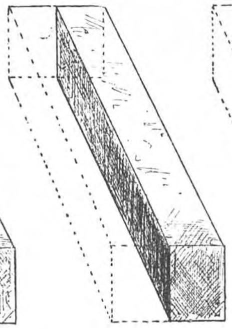
Sch. 141.

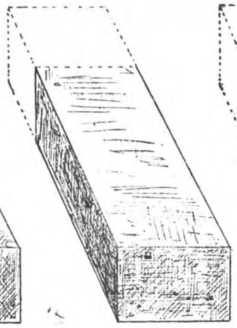
Sch. 142.

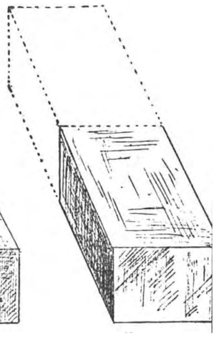
Sch. 14.

Klisklesoor heet het stuk, dat de geheele lengte van den steen en maar de halve breedte heeft. (Zie schets 141.)

Drieklesoor heet het stuk, dat de volle breedte, doch maar $^3/_4$ of $^1/_2$ van de lengte heeft.

Daarom wordt drieklesoor ook wel **halve steen** geheeten. (Zie schetsen 142 en 143.)

Een drieklesoor van $^3/_4$ heet te Brugge ook **Langstuk.**

Een drieklesoor van $^1/_2$ heet in N.-Nederl. **Kopstuk.**

Klesoor, in N.-Limburg **klatsoor,** o. — in sommige andere Z.-Ndl. gewesten **kleisoor,** o.

Klesse, v. — Zie **Stapel.**

Klinke, v. — Zie **Voeg** en **Klinke trappelen**.

Klinken, b. w. — Kloppen op eene pan, tegel, steen enz. om te weten of ze nog goed zijn, of er geene barsten of holligheden in zijn.

Ook **Uitklinken**.

Voor waterdicht werk, als kelders, regenbakken enz. mogen geene niet helder klinkende steenen gebruikt worden.

Klinker, klinkaard, m. — Fr. *Brique* dite *klinkaard*. — Eng. *Clinker, dutch brick, flemish brick*. — Hgd. *Klinker*. — Friesch *Klinkert, klinkertstien*.

Klinker is de beste baksteen.

« Op de **grauwe** steensoorten volgen de **klinkers**; « aldus genaamd naar den helderen klank, dien zij « van zich geven, wanneer men ze tegen elkander « slaat, en welke klank de genoegzame gaarte, vast- « heid en hardheid der steenen doet kennen. Naar « mate van hunne helderheid van klank, schoonheid, « vlakte en kleur, worden zij onderscheiden in **grijze** « klinkers, **groote** en **kleine stads-vlakke** klinkers, « **regenbakklinkers** en **blauwe** en **grijze gevelklin-** « **kers**. Eindelijk heeft men beneden uit den oven « de **kromme** klinkers en **mondsteenen**, welke door « het vuur **kromgetrokken** zijn. Vele andere soorten « bestaan er nog; doch deze zijn meest in gerin- « gere hoeveelheid te bekomen of moeten gerekend « worden gebreken te hebben. »

(Handl. tot de Burg. Bouwk. blz. 40.)

Zie 1° **Friesche steen** : bakklinker, klinkermop, straatklinker.

2° **Geldersche IJselsteen** : gevelklinker, paardenklinker, putklinker, regenbakklinker.

3°, 4°, 5° **Hollandsche IJselsteen, Rijnsteen** en **Waalsteen**.

Groote **klinker** = Mop. (N.-Nederl.)

*** De Belgische klinkaard is groot :

0,180 × 0,087 × 0,047.

Hij is de sterkste, aangezien hij beter gebakken is dan papesteen en klampsteen. Ook is de prijs hooger. Klinkaard is best geschikt voor waterwerken, voetpaden of -wegen, het bevloeren van speelplaatsen, stallingen enz.

*** « Tot **klinkerwegen** bezigt men (in N.-Nederl.) « de voor huisbouw te **weinig vlakke** ofwel **getrokken** klinkers, doch altijd slechts tot zekere grenzen; de minst gave komen gemeenlijk in de drie « trapswijze naar buiten afglooiende kantlagen op « kant of kop, terwijl de overigen steeds in behoorlijk verband- en overdwars op kant gestraat worden « in zand, op eene met zorg toegereede aarden baan. « Van de gewone soorten gaan er 90 tot 120 van de « kleinere IJselklinkers ruim 150, doch van de grootere « bovenlandsche moppen slechts 45 in den m^2. »

(De Ingenieur, blz. 1014.)

*** In N.-Nederl. worden **gele Friesche klinkers**, in sterk tras, gebruikt voor vloeren.

Vlakke klinkers dienen er tot het beklampen van putmuren, tot het metselen van wanden, bodems, halzen van beerputten, aschkuilen voor machinen, het optrekken van trasramen, binnen- en buitenmuren, het vloeren van droogkamers, het ommetselen van smeltovens en schoorsteenen, het metselen van wanden, treden en vloeren van stelputten, wanden van steenkolenhokken, het ondermetselen van trappen, het bestraten van loodsen.

In trasramen worden binnenmuren tot op bepaalde hoogte opgetrokken van **harde miskleurige Waalklinkers** en de voorzijde der buitenmuren van **harde vlakke blauwe Waalklinkers.**

Rookkanalen, binnendaks van best rooden waalsteen en buitendaks, van **Waalklinkers**. Rijwegen worden bestraat met **Waalstraatklinkers**, ten hoogste 85 op kant voor 1 M^2 goed gesloten bestrating zonder tusschenvoeging van zand.

*** « De harde, doch eenigszins getrokkene klin-
« kersoorten worden meest gebruikt tot het bevloeren
« van gangen of galerijen in groote of openbare
« gebouwen, alsmede in pakhuizen, tot gemetselde
« klinkerpaden, en die van eene meer kromme en
« harde soort tot de gewone straatwerken, stallen enz.

« De beste of vlakke klinkersoorten gebruikt
« men tot al die werken, welke veel aan het water
« en de lucht zijn blootgesteld en tevens net en
« sterk bewerkt moeten worden. »

(Handl. tot de Burgerl. Bouwk., blz. 42.)

*** **Grijze klinkers.** (Zie **Grijze.**)

*** De **beste kleine klinkers**, welke aan de **Waal, Maas** en **Lek** gebakken worden, verdeelt men doorgaans in : **beste vlakke** klinkers, **ondervoets** vlakke klinkers, **beste harde grauwe, ondervoets** harde grauwe, **beste roode** en **gemeene roode.**

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 37.)

Klinkermop, v. — Zie **Friesche steen**.

Klinkerpad, o. — Zie **Voetpad**.

Klinkertje, o. — De Boomsche (**kleine**) **blauwe klinkertjes** worden tot fijn metselwerk gebruikt; ook keukens worden daarmede bevloerd.

Kinkerweg, m. — Een straat- of rijweg van op hun kant gezette klinkers.

Klinke trappelen, b. w. — Den voet stellen op de voeg van samengeschoven einden van twee planken, die op schragen of kortelingen los liggen.

De metselaars op hunne stelling moeten opletten om geene planken klinke te leggen. (W.-Vl.)

Klip, v. — Zie **Stiep**.

Klisklesoor, o. — Zie **Klesoor**.

Kloet, m. **Kloetstok**, m. — Zie **Kalkhouw**.

Klokgat, o. — Zie **Galmgat** en **Gootgat**.

Klokpan, v. — Fr. *Tuile chatière*. — Groote breede dakpan, wier onderste middendeel oprijst op de wijze van eene paterskap of halve klok, zoodanig dat er langs daar eene opening is waardoor de lucht op den zolder vernieuwd wordt, zonder dat het er kunne in regenen. De **kleine klokpan** heet hier en daar in Z.-Nederl. **Bouwette**, in W.-Vl. **Bowette**, **Buwette**, volgens De Bo, naar het oud Fransch woord *Bouète* dat beteekende **gat**, **opening**.

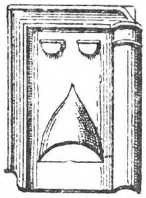

Sch. 144.

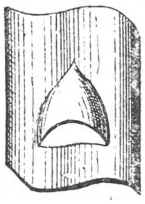

Sch. 145.

Te Brugge wordt eene kleine klokpan ook **Duivenpan** genaamd.

Sch. 145 verbeeldt eene S vormige klokpan, Fr. *Chatière bombée*, terwijl sch. 144 eene ineensluitende klokpan voorstelt. Fr. *Chatière à emboîtement*.

Klompje, o. — Zie **Klompsteen**.

Klompsteen, gewoonlijk geheeten **Klompen**. (Zie **Papesteen**.) Men zegt te Gent **klompkens**. Is de kleine, zeer harde kareel, onder deze benaming overal in België bekend.

Klompje, o. (W.-Vl. Idiot. van De Bo, blz. 470):

« Kleine blauwe brike omtrent 25 cent. lang, 10 breed « en 5 dik. Eene schouw met klompjes bemetselen. »

In het Hageland : **Klumke.**

Klompkens staat in het Alg. Vl. Idiot. van L. W. Schuermans, blz. 256 aangeteekend als volgt :

« Soort van kleine blauwe steenen, meest in « Holland gebakken en in België veel verbruikt om « haardsteden, komfooren en ander binnenwerk te « metsen (O.-Vl.)

Klompsteen = Fr. : *Briquettes.*

Blauwe Boomsche klompjes (Fr.: *Briquettes bleues de Boom*) meten doorgaans 0,135 × 0,06 × 0,035 en worden veel gebruikt voor banden van gebouwen.

Kloostergewelf, o. — Gewelf dat ontstaat door het overdekken van eene vierkante ruimte met vier stukken van cylindergewelven, welke hunne dracht op de insluitende muren hebben. — Fr. *Voûte en arc de cloître.* — Hgd. *Klostergewölbe.*

Is die ruimte langwerpig, dan ontstaat een **langwerpig kloostergewelf**; is zij daarentegen veelhoekig, dan noemt men het gewelf een **veelhoekig kloostergewelf**, welke naam voor de dekking van regelmatige veelhoeken doorgaans in **stergewelf** veranderd wordt.

Kloostermoef, v. — Zie **Reuzenmop.**

Kloppen, b. w. — Bij het metselen moet men de steenen in den mortel **wrijven** zonder er op te **kloppen,** omdat door het kloppen de onder- en naastgelegen steenen weder losgemaakt worden, de kalk weder uit de poriën gaat en de steenen zelve dikwijls breken.

Kluis, v. - Zie **Keldergewelf.**

Kluitkalk, v. — Zie **Steenkalk.**

Knikkerbuis, v. — Zie **Potbuis**.

Knopje, o. — Zie **Neus**.

Knorren, v. mv. — Zie **Oostendsche steen.**

Koe, v. — Zie **Kaapstander.**

Koekoek, m. — Zie **Vallicht.**

Koepelgewelf, o. — Men kan den koepel beschouwen als een kloostergewelf, dat over eene ruimte, die door eene kromme lijn ingesloten wordt, gesla-

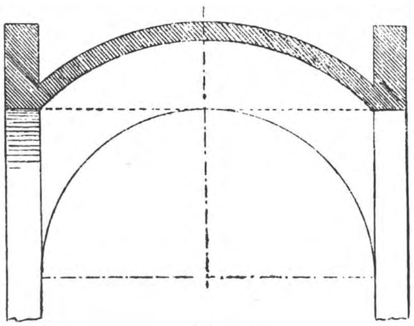

Sch. 146.

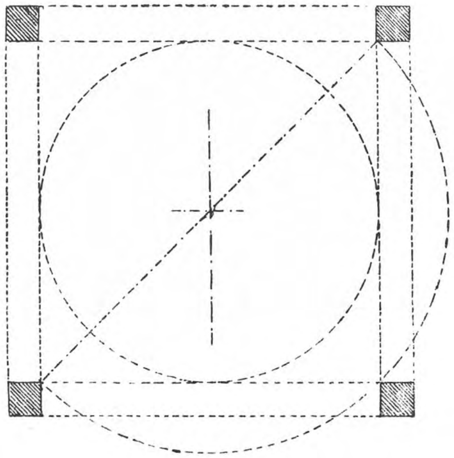

Sch. 147.

gen is. Men kan zich de vorming van een koepelgewelf ook op andere wijze voorstellen; namelijk als ontstaande door de omwenteling van een halven cirkel, een cirkelsegment, eene halve ellips, een korfboog en dergelijken, om de vertikale as. — Fr. *Voûte en dôme, voûte sphérique.* — Eng. *Spherical voulting* — Hgd. *Kuppelgewölbe.*

Sch. 146 stelt de doorsnede en sch. 147 de plattegrond van een koepelgewelf voor.

Naar het beloop van de welflijn wordt het gewelf cirkelvormig, ellipsvormig enz. genaamd en in het geval dat de omwentelende lijn een halve cirkel is, noemt men het gewelf kogelvormig.

Koevoet, m. — Zie **Handboom.**

Kogelvormig gewelf, o. — Zie **Koepelgewelf.**

Koker, m. — Ten einde groote riolen te kunnen schoonmaken, worden er in het gewelf openingen gelaten, waarboven men **kokers** metselt, welke met een luik gedekt worden.

Kokkenhaneverband, o. — Zie **Spaansch verband.**

Kolom. v. — Zie **Zuil.**

Kombuis, o. (klemt. op **buis**). — Zie **Kavejong.**

Kommel, v. — Zie **Reep.**

Konduit, v. — Zie **Riool.**

Kookhaard, m. — In houtrijke streken wordt nog door vele huisgezinnen boven een open vuur gestookt; in den haard, die van baksteen, en in vele gevallen slechts van breuksteen gemetseld en waarvan de bovenzijde door gebakken steenen of tegels gedekt

is, vindt men eene eenvoudige verdieping of inzinking, waarin het vuur onderhouden wordt en waarboven de ketel hangt. In vele gevallen is dit lagere gedeelte van den haard met een rooster en aschgat voorzien. Dergelijke open vuren leveren veel bezwaren op en verslinden veel brandstof; om deze reden heeft men meer doelmatige toestellen uitgedacht.

Men geeft den naam van **spaarhaarden**, Fr. *Fourneaux économiques*, aan die haarden, waarvan het vuur voor het koken der spijzen in eene afzonderlijke vuurruimte met rooster en aschgat brandt. De kookketels worden in de openingen van de gegoten ijzeren dekplaten gesteld, zoodat zoowel de bodem als de zijwanden door het vuur bestreken worden; somtijds plaatst men de ketels op de plaat, maar dan moet deze laatste over hare gansche oppervlakte door het vuur kunnen bestreken worden; aan deze laatste inrichting wordt den naam van **plaathaard** gegeven.

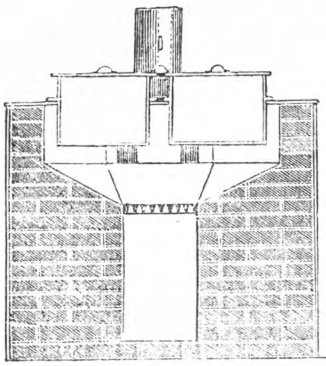
Sch. 148.

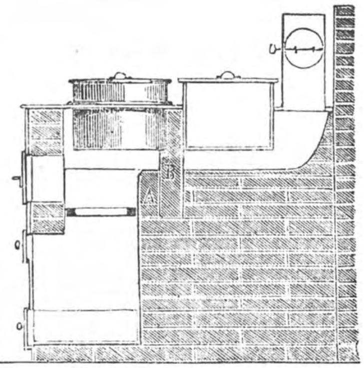
Sch. 149.

De schetsen 148 tot 152 stellen een kleinen kookhaard met drie verzonken ketels of potten in eene klaverbladvormige plaat voor. Sch. 148 is de loodrechte doorsnede over *a b*, volgens sch. 150 over den

rooster en in het midden der beide voorste ketels of potten genomen, terwijl laatstgenoemde schets den plattegrond onder de haardplaat aangeeft. Sch. 149 is de loodrechte doorsnede volgens de lijn *c d* van

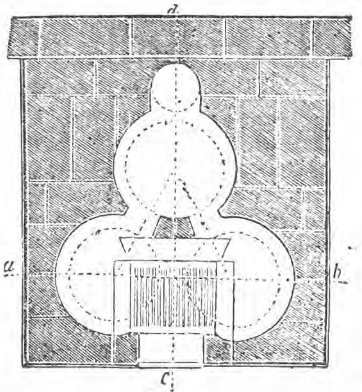

Sch. 150.

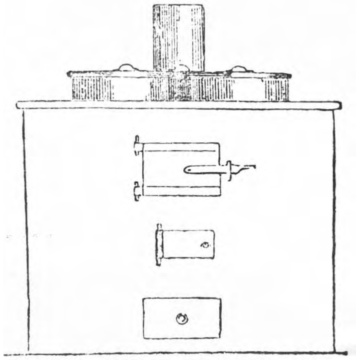

Sch. 151.

sch. 150 over het midden van den rooster en de lengte van de vuurruimte genomen, en sch. 151 is het vooraanzicht. De plattegrond volgens sch. 152

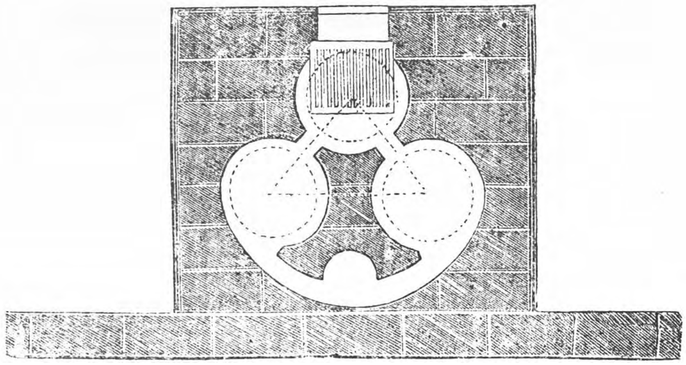

Sch. 152.

is een dergelijk klaverblad als in sch. 150, doch de plaats:ng der potten of ketels verschilt. De eene pot is or.middellijk boven den rooster en de twee overige zijn, op gelijke afstanden van den eersten, daarachter geplaatst. (Behandeling der Metselwerken, blz. 328.)

Koolbak, m. — Gemetselde bak van omtrent een meter vierkant, al onder met een deurtje en al boven met een deksel afgesloten, in groote keukens, waschplaatsen enz. om er de kolen in te bergen, tot het verbruik benoodigd.

Kooten, v. mvd. — Zie **Afbraak**.

Kop, m. — De koppen (Fr.: *Bouts*) zijn de kleinste zijden van de steenen. De **kanten** (Fr.: *Champs*) zijn de lange smalle zijden en de **platten** of **vlakken** (Fr.: *Plats*) de lange breede zijden.

Koplaag, v. — Zie **Patijtsche laag**.

Koppelingsteen, m. — Zie **Tand** en **Bindsteen**.

Koppelkeper, m — De twee of vier aan elkander gekoppelde kepers, op het einde van een gevel- of Mansardedak aangebracht, ten einde den geveltop naar het beloop dier hellende kepers op te metselen. — Fr. *Rivet.* — Hgd. *Rand eines Sattel- oder Mansardedaches.* (Geh. te Brugge.)

Bij De Bo **Ooreboom, noorboom.**

⁂ Volgens de hoogte, de wijdte of helling der koppelkepers worden de geveltoppen afgewerkt. 't Zijn de koppelkepers, die den aard en den vorm van het dak aanduiden.

Kopstuk, o. — Zie **Klesoor**.

Kordewagen, Kortewagen, m. — Zie **Kruiwagen**.

Korfboog, m. — De korfboog bestaat uit de vereeniging van een oneven aantal cirkelbogen, en is veelal uit drie middelpunten getrokken, hoewel dit getal vermeerderd kan worden, zooals dit

gebeurt bij het maken van vlakke groote gewelven voor bruggen, wanneer de verhouding tusschen de hoogte en spanwijdte van den boog minder dan

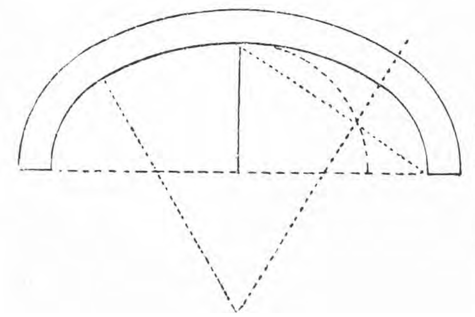

Sch. 153.

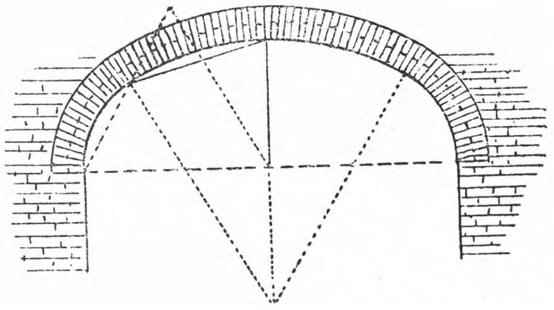

Sch. 154.

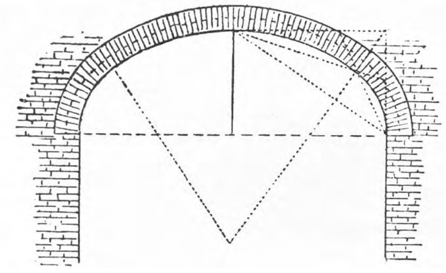

Sch. 155.

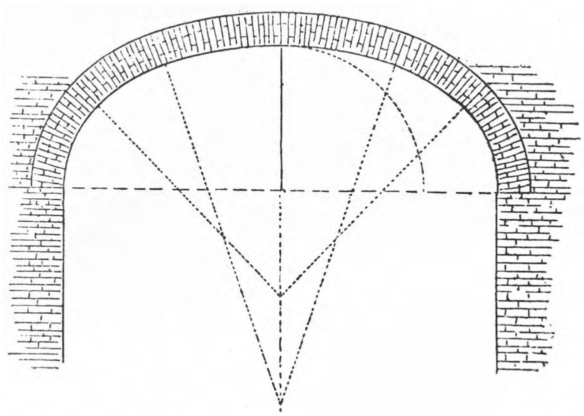

Sch. 156.

3 tot 8 is. (Sch. 153, 154, 155 en 156.) — Fr. *Arc en anse de panier.* — Eng. *Basket handle arch.* — Hgd. *Korbhenkelbogen.*

In W.-Vl. **Paanderboog, panderboge** en **penderboge.**

Kornis, v. — Zie **Kroonlijst.**

Korrewagen, m. — Zie **Kruiwagen.**

Korteling, m. — Dwarshout, dat de planken van

een steiger ondersteunt, met het eene einde in den muur steekt en met het andere aan een staak (**steigerpaal**) vast ligt. — Fr. *Boulin.* — Eng. *Putlog.* — Hgd. *Rüstholz.*

In N.-Nederl. ook **Bunsem.**

In W.-Vl. **Bulsterhout, maashout** en **kulter.**

Te Gent **Scheerhout.**

In Brabant **Stelhout.**

— Zie **Steiger.**

Kortkarstig, b. nw. — Hier en daar in Zuid-Nederl. gezegd voor **broos :** kortkarstige baksteenen = broze, rottige baksteenen.

Kot, o. — Opening, gat, hol. Een kot in den muur kappen. (Kempen.)

— Hok, bijv. Hondekot, verkenskot enz.

— Zie **Putkuip.**

Kraag, v. — Zie onder **Potbuis.**

— Overslag van de nokpan.

Kraagsteen, m. — Zie **Draagsteen.**

Kraailaag, v. — Eene laag steenen, die een duim of twee uit den muur springt, op wijze van een boord of eene lijst. (W.-Vl.) — Fr. *Assise saillante.*

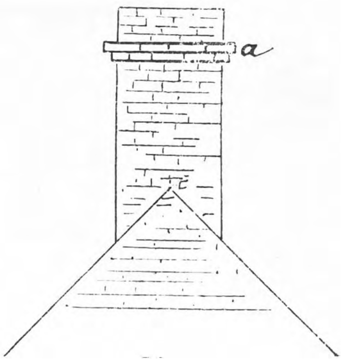

Sch. 157.

Eene kraailaag rond den bovenrand van eene schoorsteenpijp. (Sch. 157*a*.)

Kraan, v. — Een werktuig bestaande uit de vereeniging van de katrol en het windas, dat dient om zware lasten op te lichten,

en die op eene bepaalde plaats in de onmiddellijke nabijheid van het werktuig over te brengen. — Fr. *Grue.* — Eng. *Crane.* — Hgd. *Krahne.*

Men heeft vaste en beweegbare kranen.

Krachtige waterkalk, v. — Zie **Waterkalk**.

Kransboog, m. — Ook **Gordel** geheeten.

De uitsparing voor eene lichtopening in een gewelf, die later in gebakken steen overkluisd wordt, is aan de bovenzijde door een boog in breuksteen afgedekt.

Deze bogen worden **kransbogen** of **gordels** genoemd en hebben eene dikte, die in overeenstemming is met het bovendeel van het gewelf, dat zij dragen moeten en waarvan zij de rechtstanden vervangen. (N.-Nederl.)

Kranslijst, v. — Zie **Kroonlijst**.

Kremalie, v. **Kremalje**, v. **Kremeldje**, v. — Zie **Dommekracht**.

Kreugel, m. — Zie **Kruiwagen**.

Krik, Krikke, v. — Zie **Trekbuis**.

Krimpeling, m. — Ineengekrompen, verbakken, verbrand baksteen. (Geh. te Brugge.)

Deze soort van baksteen wordt meest gebruikt bij het maken van fundamenten.

Kromgetrokken steenen. — Steenen die, blootgesteld aan te felle hitte, in den oven scheefgetrokken zijn.

— Zie o. a. **Klinker**.

Kromte, v. — Zie **Boogronding**.

Kroonlijst, v. — In 't algemeen, ieder deel hetwelk dekt en vooruitspringt.

— In 't bijzonder, het bovenste uitstekende gedeelte aan het kroonwerk eener zuil. — Fr. *Corniche.* — Eng. *Cornice.* — Hgd. *Karnisz.*

Ook **Kornis, kranslijst, lijstkrans** en **lijstwerk.**

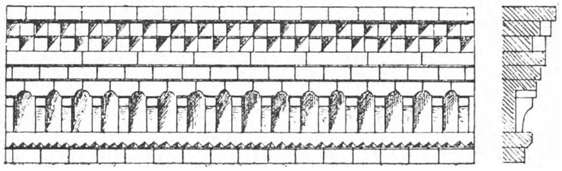

Sch. 158.

— De gemetselde kroonlijsten aan muren van gebouwen zijn versieringen, die met baksteenen zijn gevormd aan het boveneinde van den muur en waar onmiddellijk de houten bakgoot op rust. (Sch. 158.)

Kroonlijst van een schoorsteen. — Fr. *Larmier d'une cheminée.*

Kruim, v. — Mortel, plak, die men gebruikt om muren te rotsen. (W.-Vl.) (Zie **Rotsen**.)

In 't N. van W.-Vl. en te Rousselare **Zwaluwplak.**

Kruin, v. — Zie **Ovengewelf.**

Kruinpan, v. — Fr. *Crête.*

259 × 465 × 12.

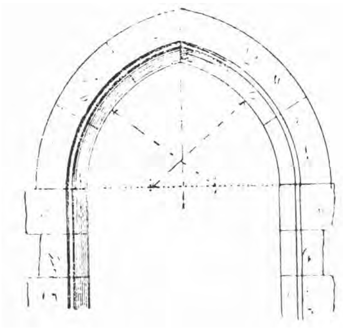

Sch. 159.

Kruis, o. — Eene kalkmaat van vijftien zakken of tien hectoliters. — Een kruis kalk. (De Bo.)

Kruisboog, m. — Ogief in een gothisch gewelf. (Sch. 159.) — Fr. *Ogive, arc en ogive, arc pointu ou gothique.* — Eng. *Ogive.* — Hgd. *Kreuzbogen.*

Ook **Ogief, Ogiefboog** en **Spitsboog.**

In W.-Vl. **Puntboog.**

*** Kruisboog met een gelijkzijdigen driehoek. — Fr. *Ogive équilatérale.*

Hoefijzerkruisboog. — Fr. *Ogive outrepassée.*

Lage kruisboog. — Fr. *Ogive surbaissée, ogive obtuse.*

Verhoogde kruisboog. — Fr. *Ogive surhaussée.*

Kleine kruisboog. — Fr. *Ogivette.*

Kruisgewelf, o. — Wanneer twee cylindervormige gewelven, waarvan de aanvang en top der richtlijn op dezelfde hoogte liggen, elkander ontmoeten, dan ontstaat er een kruisgewelf boven dat gedeelte van

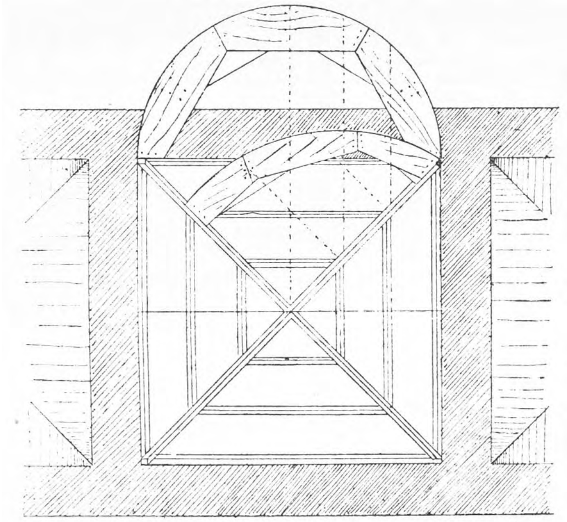

Sch. 160.

het grondvlak, hetwelk beide genoemde gewelven gemeen hebben. (Sch. 160.) — Fr. *Voûte d'arête.* — Eng. *Cross-vaulting.* — Hgd. *Kreuzgewölbe.*

Te Brugge **Kruisvaute, kruisvoute.**

Heeft de ontmoeting niet onder een rechten

hoek plaats, dan ontstaat er een **scheef kruisgewelf**; vallen meer dan twee cylindergewelven op hetzelfde punt in elkander, dan heeft men een **veelhoekig kruisgewelf.**

Kruisvaute, kruisvoute, v. — Zie **Kruisgewelf.**

Kruisverband, o. — Het kruisverband bestaat uit streksche en patijtsche lagen, doch verschilt van het **staand verband** hierin : dat de voegen van de eerste streklaag passen op die van de derde, vijfde

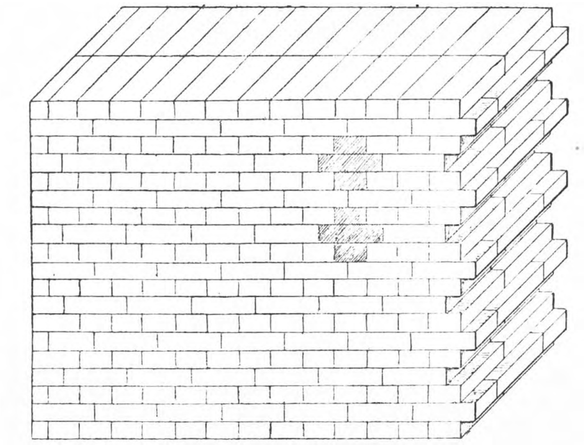

Sch. 161.

enz., maar niet op die van de tweede, vierde enz., zoodanig dat een muur, in kruisverband gemetseld, de schikking zijner voegen aanbiedt in de gedaante van kruisen. (Sch. 161.) — Fr. *Appareil en croix.* — Eng. *Cross-bond.*

Kruiwagen, m. — Laag handvoertuig met één wiel en twee tramen, dienende om steen, mortel, zand enz. te vervoeren. — Fr. *Brouette.* — Eng. *Wheel barrow.* — Hgd. *Schubkarn.*

In Vl. ook **Kordewagen** en **kortewagen.**

Bij De Bo **Karlewei** en **stetwagen**.

In de omstr. van Antwerpen ook **Korrewagen** en **kurrewagen**.

In de Kempen **Kreugel**.

In Holl., Limb., Roermond **Schurg** en **schurgsken**.

Te Veurne en elders ook nog **pupegaal**, **puipegaal**, **piepegaal** en **puppegaal**.

Te Petegem bij Oudenaarde **Piepenwaal**.

Bij Kiliaan **Pijpenwaal**.

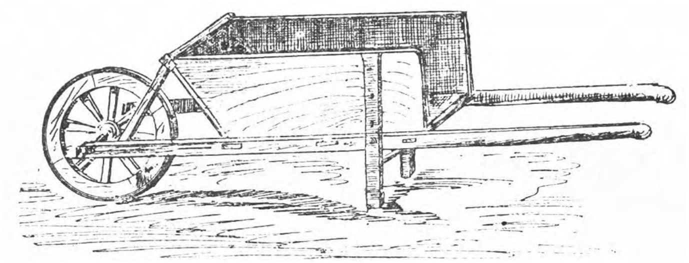

Sch. 162.

— De metselaar gebruikt voornamelijk drij soorten van kruiwagens : 1° de **gewone kruiwagen**. (Sch. 162.) Deze kruiwagen heeft twee losse kaak- of zijberrels en dient meest om zand, cement, kalk enz. te vervoeren.

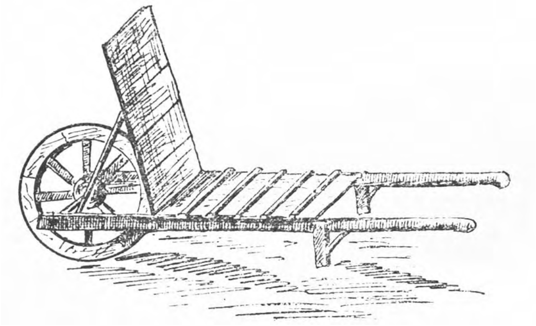

Sch. 163.

2° Een kruiwagen zonder voor- of zijberrels. (Sch. 163.) Hij wordt meest gebruikt om steen te

vervoeren; hierom wordt hij te Brugge ook **steenwagen** genoemd.

3° Een **bakwagen**. — Fr. *Brouette à bac*. De bakwagen heeft twee zijberrels en een voorberrel.

Hij wordt meest gebruikt om mortel te vervoeren.

⁂ Een kleine kruiwagen heet in W.-Vl. **scheierwagen**, in Limb. **schurgwagen**. Bij Kiliaan **schorchwagen**.

Kruizeel, o. — Eene koord, riem of gevlochten band, dien de metselaars gebruiken wanneer zij met den kruiwagen of met de berrie zware lasten te vervoeren hebben. — Fr. *Bretelle, sangle*. — Eng *Strap*. — Hgd. *Tragband*.

Ook **Draagband, halsband, hangzeel, helpzeel, schouderband** en in W.-Vl. **schoerband**.

Kruk, v. — Zie **Trekbuis**.

Kuip, v. — Zie **Mortelkuip, Romp** en **Rad**.

— De kuip van een windmolen is het ronde torenachtig metselwerk, waar bovenop de kop rust met de as en de zeilen en waarbinnen het graan gemalen of de olie geperst wordt. — Fr. *Tour d'un moulin*. — Hgd. *Windmühlenthurm*.

Kuipstuk, o. — Zie **Trapwang**.

Kuischen, b. w. — Het afkappen van de aanklevende mortel en witsel aan oude steenen, pannen enz. — Fr. *Nettoyer*.

Dit geschiedt door middel van bijl of truweel.

⁂ Vooraleer oud steen, oude pannen of tegels te verwerken, moeten zij gekuischt worden.

Kulter, m. — Zie **Korteling**.

Kunstcement, o. — Zekere soort van metsel-

specie, die kunstmatig verkregen wordt door het branden van klei. — Fr. *Ciment artificiel.*

Kunstmatige watermortel, v. — Fr. *Chaux hydraulique artificielle.*

Zie **Mortel** en **Watermortel**.

Kunststeen is in tegenstelling met **natuursteen**. De hoofdsoorten van **kunststeen** zijn : **baksteen** en **leemsteen**. — Ook **mekanieksteen** geheeten.

Kunstwaterkalk, v. — Kalk, die kunstmatig verkregen wordt door eene menging van onderscheidene bestanddeelen aan eene sterke gloeihitte bloot te stellen. — Fr. *Chaux hydraulique artificielle.* — Eng. *Artificial hydraulic lime.* — Hgd. *Künstwasserkalk.*

Kunstwatermortel, v. — Zie **Mortel** en **Watermortel**.

Kussen, o. **Draagkussen**, o. — Fr. *Coussinet.* — Eng. *Small Cushion.* — Hgd. *Kisschen.*

Wanneer de metserdiener mortel of steenen op den schouder te verdragen heeft, dan bindt hij aan dezen schouder een **kussen met** hooi of stroo gevuld; doch meestal is dit kussen zelf onder aan mortelbak of steenplank vastgemaakt. (Zie schetsen 180 en 299.)

Kussenstuk, o. — Bovenste steen van den schoormuur eens gewelfs. (Sch. 164 *a*.) — Fr. *Coussinet d'une voûte.* — Eng. *Coussinet.* — Hgd. *Kissen.*

Kwast, m. — Zie **Witkwast.**

Kwelm, m. zonder mv. — Weeke grond, waaruit water welt.

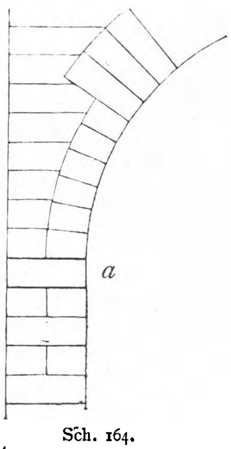

Sch. 164.

De kwelm is het laagst in September en begint wederom te rijzen met October.

Kwelmput, m. — Zie **Put**.

La, v. — Zie **Laag**.

Laag, v. — Horizontaal of waterpas gelegde rij steenen in een muur. — Fr. *Assise.* — Eng. *Course.* — Hgd. *Schichte.*

Bij De Bo ook **La**.

— Zie **Dek-**, **droge-**, **dwars-**, **eeuwige-**, **euzie-**, **grond-**, **kant-**, **klamp-**, **kop-**, **kraai-**, **pas-**, **patijtsche** , **ring-**, **rol-**, **slijk-**, **steen-**, **strek-**, **streksche-**, **stroom-** en **welflaag**.

Laagstok, m. — Bij het opzetten van hoeken in een metselwerk is het wenschelijk de verdeeling der lagen op een stok of eene lat af te teekenen, om door middel dezer verdeeling de lagen van het metselwerk op eene gelijke hoogte te houden.

Deze lat of stok wordt **laagstok** en ook **profiel** genaamd. — Fr. *Règle divisée en assises, profil.*

De laagstok wordt ook gebruikt bij een schuinsch metselwerk, om de lagen op de verschillige uiteinden af te teekenen.

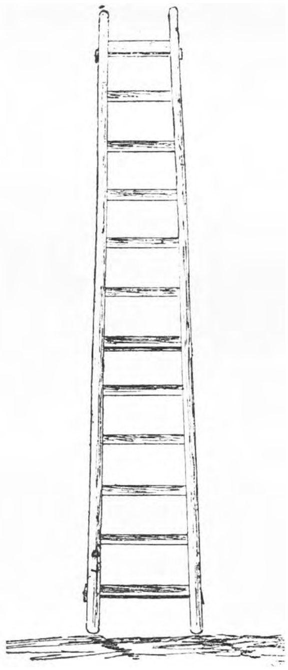

Sch. 165.

Ladder, v. — Werktuig tot opklimmen, bestaande uit twee boomen of staanders, waar

van afstand tot afstand sporten in bevestigd zijn. (Sch. 165.) — Fr. *Echelle.* — Eng. *Ladder.* — Hgd. *Leiter.*

In W.-Vl. en te Gent **Leêre.** In Limb. **Ludder, Leider** of **Leier.** In Br. en Antw. ook **Leeder.**

Landhoofd, o. — Zie **Rechtstandsmuur** en **Bruggenhoofd.**

Lang stuk, o. — Zie **Klesoor.**

Langzaam bindend cement, o. — Zie **Cement.**

Langzaam verhardend cement, o. — Zie **Cement.**

Leeder, v. — Zie **Ladder.**

Leem, v. — Zie **Klei.**

Leemen, b. w. — Met leem of klei bestrijken. — Fr. *Bousiller, glaiser.*

Leer, v. — Zie **Ladder.**

Leggen, b. w. — Fr. *Poser.* — Eng. *To lay.* — Hgd. *Legen, setzen.*

— Den eersten steen van een gebouw leggen. — Fr. *Poser, asseoir la première pierre d'un édifice.*

Het fundament, den grondslag van een gebouw leggen. — Fr. *Faire, poser ou jeter les fondements d'un édifice.*

Een nieuwen vloer in eene kamer leggen. — Fr. *Carreler un pavement à neuf.*

De steenen in verband leggen (met overdekte voegen). — Fr. *Poser les pierres plein sur joint.*

Droog, zonder metselspecie leggen. — Fr. *Poser à sec.*

Leiblok, o. — Wanneer men een gewicht moet ophijschen, gebeurt het dikwijls dat de reep van het windas niet rechtstreeks naar het bovenste katrolblok loopt, maar eerst een hoek maakt, in welken hoek eene katrol gevestigd is, waar de reep over glijdt. Deze katrol heet een **leiblok**. — Fr. *Poulie de conduite.*

In W.-Vl. **Leidshoofd.**

Leider, Leier, v. — Zie **Ladder.**

Leidshoofd, o. — Zie **Leiblok.**

Lemen, v. mvd. — Zie **Scheef.**

Lengtouw, o. — Wanneer balken, stukken arduin of andere zware gewichten langs vensters en muren opgeheschen worden, knoopt men soms aan dit gewicht een touw, waarmede dit gewicht langs beneden verwijderd wordt van de vensters en muren, die aldus ongeschonden blijven.

Dit touw heet in N. Nederl. **lengtouw, keertouw, stuurtouw** en **tuiertouw**, in W. Vl. **teetouw** en **teekoord**. — Fr. *Écharpe, verboquet, vingtaine.* — Eng. *Rope.* — Hgd. *Lenkseil.*

— Zie onder **Trekhei.**

Lesschen, b. w. — Zie **Blusschen.**

Leugen, m. — Zie **Portaal.**

Leugenzwee, v. — Zie **Zwei.**

Leunmuur, m. — Zie **Borstwering.**

Levendige kalk, v. — Zie **Ongebluschte kalk**.

Lier, v. — IJzeren windboom, die door een rad, in stede van door handspaken, bewogen wordt en dient om den reep van een schalk of windas op te winden. (Sch. 166 en 167.)

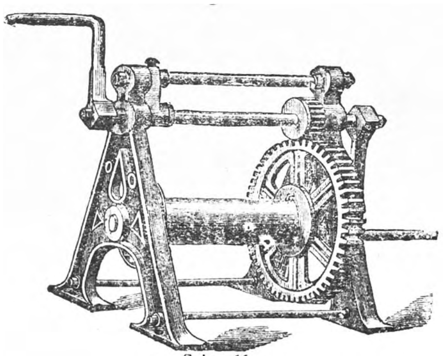
Sch. 166.

— Fr. *Treuil à roue.* — Eng. *Axletree.* — Hgd. *Radwelle.*

In W.-Vl. **Capestran, capistran.** (Verbastering van 't Fr. *Cabestan.*) Sch. 166 verbeeldt eene lier

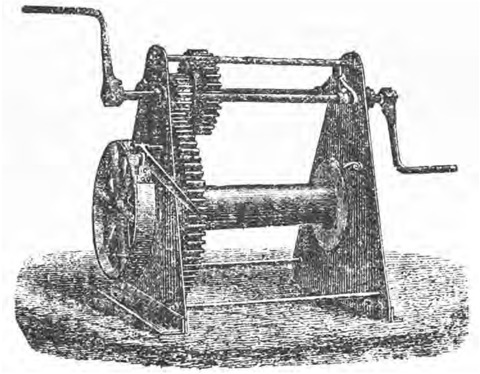
Sch. 167.

met enkel tandwerk (Fr. *à simple engrenage*), terwijl sch. 167 eene lier met dubbel tandwerk (Fr. *à double engrenage*) voorstelt. — Vergel. **Kaapstander**.

Liggend roosterwerk, o. — Zie **Houten fundeering**.

Liggende voeg, v. — Zie **Streksche voeg.**

Lijn, v. — Zie **Draad.**

Lijstkrans, m. — Zie **Kroonlijst.**

Lijststeen, m. — Zie **Kantsteen.**

Lijstwerk, o. — Zie **Kroonlijst.**

Linksche dakpan, v. — Is de pan, die de bolle zijde of de wellen aan de linkerhand heeft.

. **Lokgat**, o. — Zie **Watergat.**

Lood, o. — Zie **Schietlood.**

— Loodrechte stand, rechtstandigheid. — Fr. *Aplomb.* — Eng. *Plumb, perpendicular.* — Hgd. *Bleirechter-, Senkrechter stand.*

— bijw. — Loodrecht, rechtstandig, in loodrechten stand. Fr. *A plomb.* — Eng. *Perpendiculary.* — Hgd. *Senkrecht, Bleirecht, Lotrecht.*

In N. Nederl. **Te lood.**

Die muur staat niet in het lood (niet behoorlijk recht). — Fr. *Cette muraille n'est pas à plomb.*

Een muur in het lood brengen. — Fr. *Mettre une muraille à plomb.*

Looden, b. w. — Den loodrechten stand van een vlak onderzoeken, door middel van het schietlood. — Fr. *Plomber, prendre l'aplomb.* — Eng. *To plumb.* — Hgd. *Den Stand mit dem Senkloth untersuchen.*

In W.-Vl. ook **Aflooden.**

Een muur looden. — Fr. *Plomber une muraille.*

Loods, v. — Planken hut, tijdelijke bergplaats van metselaarsgereedschap, veelal opgeslagen ter plaats van groote werken. — Fr. *Hangar.* — Eng. *Shed.* — Hgd. *Schuppe.*

Ook **Boei.**

— Zie ook **Kalkloods.**

Loop, m. — De loop van den hommelast (hop-eest) is een gewelfd fornuis of oven, waarin men vuur maakt om den hommel (de hop) te drogen. (De Bo.)

Loopende voeg, v. — Zie **Streksche voeg.**

Loopend(e) vuur, o. — Zie **Loopvuur.**

Loopverband, o. — Zie **Verband voor vloeren van gebakken steen.**

Loopvuur, o. — De opening, die tegen een ketel in het metselwerk is aangebracht om er de hitte in op te vangen en den ketel langs al zijne zijden te verwarmen.

In W.-Vl. **Loopende vuur.**

Men onderscheidt :

Het **eenvoudige loopvuur.**

Het **eenvoudig verdeelde loopvuur.**

Het **dubbel onverdeelde** »

Het **dubbel verdeelde** »

Bij het **eenvoudige loopvuur** vormt het vuurkanaal om de zijwanden van den ketel eene onaf-

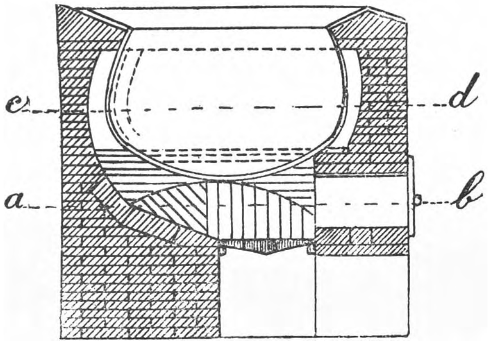

Sch. 168.

gebrokene ruimte, en de warmte, die daarin door de vuurmonden treedt, wordt door een ter zijde van de opening gemetselden scheidingsmuur of tong, genoodzaakt het geheele vuurkanaal in ééne richting over de volle hoogte te doortrekken. Aan de andere zijde van de tong is eene opening, waardoor de warmte in den schoorsteen ontwijkt, zoodra zij het geheele kanaal doorloopen heeft.

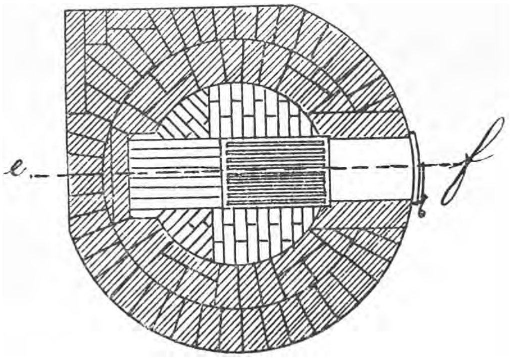

Sch. 169.

Door de schetsen 168 tot 171 worden de plattegronden en doorsneden voorgesteld, die tot de verklaring van een eenvoudigen ketel met enkel loopvuur gevorderd worden. Sch. 168 is de langdoorsnede over de lijn *e f* van sch. 169 en 171, over het midden

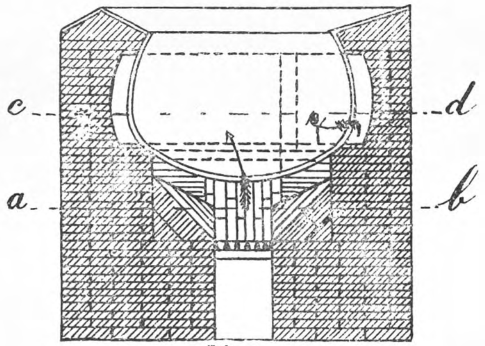

Sch. 170

van den ketel genomen, terwijl de dwarsdoorsnede volgens de lijn *g h* der laatsgenoemde schetsen door sch. 170 wordt voorgesteld; deze laatste gaat mede over het midden van den ketel. Van dezen ketel worden door de schetsen 169 en 171 twee plattegronden gegeven; de eerste, ter hoogte van de lijn *a b* der sch. 168 en 170 is tusschen den rooster en den bodem van den ketel, en de tweede op de halve hoogte van den ketel genomen. De laatste is de horizontale doorsnede over de lijn *c d* der schetsen 168 en 170 en men heeft hierbij ondersteld, dat de ketel niet ingehangen is.

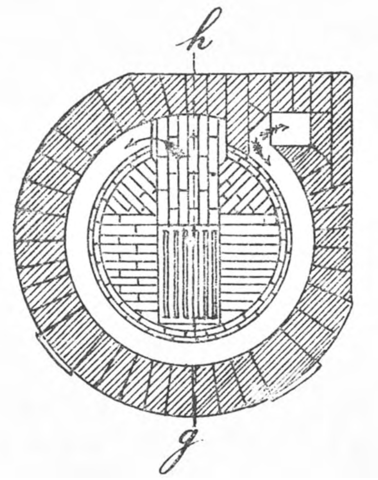

Sch. 171.

Het **dubbele onverdeelde loopvuur** onderscheidt zich van het eerstgenoemde hierdoor, dat er tot verwarming der zijwanden van den ketel twee kanalen boven elkander liggen, waardoor de warmte in éene richting strijkt. De hitte of rook doorloopt het benedenkanaal evenals bij het eenvoudige loopvuur, komt door eene opening, die in de horizontale afscheiding of dekking van het benedenkanaal aangebracht is, in het bovenliggende kanaal, en strijkt hierdoor in dezelfde richting, tot zij op de plaats, waar de loodrechte tong van het eerste kanaal gemetseld is, door den schoorsteen ontwijkt.

Bij het **eenvoudig verdeelde loopvuur** (in W.-Vl. **spletvier, spletvuur**) is slechts één vuurkanaal over de gansche hoogte der ketelwanden aangelegd. De

warmte, die door de afgescheiden of gespleten vuurmonden in het kanaal komt, verdeelt zich in twee helften, om zich aan de zijde, tegenovergesteld aan die van de vuurmonden, weder te vereenigen en door den schoorsteen afgevoerd te worden. Wordt **het dubbel verdeelde loopvuur** toegepast, dan bevinden zich twee vuurkanalen boven elkander. De warmte komt, evenals bij het eenvoudig verdeelde loopvuur, in het beneden vuurkanaal en strijkt in tegengestelde richting om de ketelwanden. Aan de tegenovergestelde zijde bevinden zich in de dekking van het kanaal eenige openingen, waardoor de beneden zijkanalen met de boven liggende in gemeenschap staan. De warmte wordt dan weder verdeeld, om op gelijke wijze, als voren, de bovenkanalen door te trekken en door den schoorsteen, die aan de tegenovergestelde zijde van het stookgat gelegen is, afgevoerd te worden.

De plattegrond en doorsneden van een ketel met dubbel verdeeld loopvuur worden door de schetsen 172 tot 175 voorgesteld.

Sch. 172 is eene langdoorsnede over de lijn *a b*

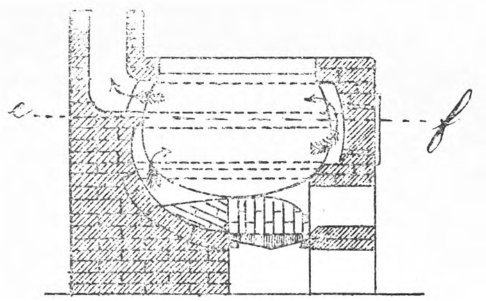

Sch. 172.

van sch. 174, over het midden van den ketel; de dwarsdoorsnede over de lijn *c d* van dezelfde schets wordt door sch. 173 voorgesteld. Sch. 174 is de

plattegrond, ter hoogte van de lijn *e f* der schetsen

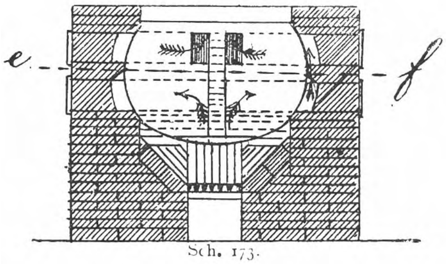

Sch. 173.

172, 173 en 175, onmiddellijk onder de horizontale afscheiding der twee boven elkander liggende kanalen. Eene tweede dwarsdoorsnede, over de lijn *c d* van schets 174, wordt door schets 175 voorgesteld, en het onderscheid tusschen de doorsneden, volgens schetsen 173 en 175, ligt alleen daarin, dat zij in het eerste geval van de achterzijde en in het tweede van de voorzijde gedacht is. Men heeft in de twee laatste schetsen den ketel niet aangegeven en ondersteld, dat hij uitgenomen is.

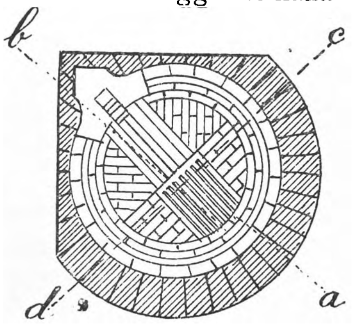

Sch. 174.

(Behandeling der Metselwerken, blz. 335, 336, 337, 338, 339 en 340.)

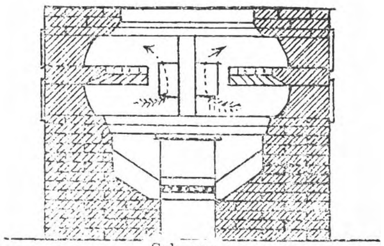

Sch. 175.

Looze arcade, v. — Zie **Arcade.**

Looze nis, v. — Zie **Nis.**

Looze pijp, v. — Holle pijp, die gevormd wordt

om de gelijkheid in een muurvlak aan te brengen of om het metselwerk in eene breede schoorsteenpijp te besparen, met er holle onbruikbare pijpen in te metselen. (Geh. te Brugge.)

Losse katrol, v. — Zie **Katrol**.

Losse muur, m. — Zie **Binnenmuur**.

Lossen, b. w. — Zie **Ontcenteren**.

Luchtgat, o. — Zie **Windgat**.
— aan een regenbak. — Fr. *Ventouse de citerne.*

Luchtgeleider, m. — Zie **Luchtleider**.

Luchtkalk, v. — Fr. *Chaux aérienne.* — Deze kalk is het best geschikt voor werken, die steeds aan de lucht zijn blootgesteld, maar niet voor die, welke dadelijk onder water komen, omdat zij in het water niet verhardt.

Luchtleider, m. — Holle pijp, die binnen in een muur is ingelaten, om de versche lucht te laten binnendringen. — Fr. *Aériducte, aérifère, évent.* — Eng. *Air-holes.* — Hgd. *Luftloch.*

Ook **Luchtgeleider** en **Trekpijp**.

In Vl. **Luchtpijp**.

Aan 't begin of aan 't einde van den luchtleider is het **windgat**.

Luchtmortel, v. gmv. — Een mengsel van kalkbrij en zand, aan de lucht blootgesteld, wordt langzamerhand steenachtig; vandaar de naam **luchtmortel**. — Fr. *Mortier aérien.*

Luchtoven, m. — Zie **Mouteest**.

Luchtpan, v. — Gaatpan. (Zie dit woord.)

Luchtpijp, v. — Zie **Luchtleider**.

Ludder, v. — Zie **Ladder**.

Luif, v. — Zie **Voetpad**.

Maagdenzwee, v. — Zie **Zwei**.

Maashout, o. — Zie **Korteling**.

Maat, v. — Fr. *Mesure*. — Eng. *Measure*. — Hgd. *Maass*.

Bij het nemen der maat van de verschillende deelen van eenig bouwwerk gebruikt men gemeenlijk een stok of eene lat. Deze maat heet men in W.-Vl. **Staande maat**. Zij wordt verkozen boven de **metermaat** omdat zij juist en onveranderlijk is.

Maatstok, m. — Zie **Regel**.

Machiensteen, nr 1 : 0,220 × 0,100 × 0,052,
nr 2 : 0,185 × 0,080 × 0,048.

⁂ In N.-Nederl. zegt men voor steen, met de machien gemaakt : **machinale steen** : **machinale roode Friesche gevelsteen** enz.

Magere kalk, v. — Zie **Vette kalk**.

Magere mortel, v. — Zie **Vette mortel**.

Mallejan, m. — Zie **Blokwagen**.

Mand, v. — Fr. *Panier*. — Eng. *Basket*. — Hgd. *Korb*. — De mand waarin de metselaars steen verdragen of ophijschen wordt in W.-Vl. ook **steenmand(e)** geheeten.

Mantel, m. — Metselwerk rondom den vorm der klokgieters. — Fr. *Meule.*

Mast, m. — Zie **Steigerpaal.**

Mazegat, o. — Zie **Asem-**, **Goot-** en **Steigergat.**

Mazier, o. — Opening, gat in eene poort of walmuur.

Zie **Maziergat.**

Maziergat, o. **Mazuur-**, **Muzuur-** en **Maizier-**. — Een meest drij- of vijfhoekig gat, opening, kapelleken of nis in zeer veel boerenhuizen te zien, naast den haard in den muur gemetseld, waar men pijpen, solferstekken en andere kleinigheden legt. (Brab., Antw., Kemp. waar men **mazielgat** uitspreekt.)

Bij De Bo **Mazier.**

Te Eindhoven **Verziergat.**

In de Kempen **Vizierkot.**

In 't Hageland **Zielegat.**

Te Brecht **Voster.**

In 't Hageland, omstr. van Diest en elders **Vuister.**

Te Loven noemt men **mazielegat** het kapelleken of drijhoekige holte, die men in gemetselde scheidsmuren bemerkt en welke aanduidt, dat de muur gemeen is.

Kiliaan heeft **masier**, **mosier** of **metsiergat.** — Fr. *Trou de masure.*

Men noemt een **kijkgat** soms ook **maziergat.**

Medina-cement, v. — Eene cementsoort van uitmuntende hoedanigheid, in Engeland vervaardigd en welks gebruik aan verscheidene belangrijke waterwerken een schitterenden uitslag heeft opgeleverd.

Meelkalk, v. gmv. — Fijn gestooten kalk. — Fr. *Chaux en poudre, chaux fusée.*

Meesterstuk, o. — Zie **Gildeproef.**

Meetlijn, v. — Zie **Draad.**

Meetsnoer, o. — Zie **Draad.**

Mei, m. — Fr. *Branche feuillue, Mai.* — Wanneer een gebouw onder dak is, steken de metselaars er den **mei** op.

Te lande bestaat de mei uit een tak van een boom; in stad vergenoegt men zich veelal met de vaderlandsche driekleur, hier en daar aan den nokbalk te laten wapperen.

Dit wordt gedaan ter eere van den baas of den eigenaar, die alsdan gemeenlijk eene fooi geeft.

Zie **Fooi.**

Mekanieksteen. — Zie **Kunststeen.**

Melken, b. w. — De koord, die vier a vijf maal rond het kalf (de as) van den kaapstander ligt, aanhalen en intrekken, naarmate men het kalf draait om een gewicht op te hijschen. (W.-Vl.)

Deze die melkt, heet de **melker.**

Melker, m. — Zie **Melken.**

Merelbeeksche, Merelebeeksche steen. — Steen van Merelbeke en omstreken. De groote Rupelmondsche steen wordt ook wel Merelebeeksche steen genoemd.

Mergelblok, m. — In N.-Ndl. is **blok** o. — Groote leemsteen, doorgaans, tot meer samenhang of vastheid, met gehakt stroo of hooi vermengd. Zulke

leemsteen is bestand tegen het vuur. Bij het metselen wordt hij gelegd in **leem** en niet in mortel; doch met gewone mortel volgezet en opgevoegd.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 44.)

In onze streken wordt hij weinig of niet voor buitenmuren gebruikt; maar veelal voor ovens, schoorsteenen, brandmuren enz.

Mergelkalk, v. — De mergelkalk bestaat grootendeels uit kalkaarde met een weinig klei vermengd. — Fr. *Chaux marneuse.*

De mergelkalk heet ook **leemmergel**, als er veel leem in aanwezig is.

Om hare mindere deugd, in vergelijking van andere kalksoorten, wordt zij weinig of niet gebruikt.

Mestkuil, m. — Gemetselde put, waarin de mest vergaard wordt. — Fr. *Fosse à fumier.*

Ook **Mestpoel** en **Mestput.**

Mestpoel, m. — Zie **Mestkuil.**

Mestput, m. — Zie **Mestkuil.**

Metermaat, v. — Zie **Maat.**

Metselaar, m. — Ambachtsman, die het metselaarsvak uitoefent. — Fr. *Maçon.* — Eng. *Mason.* — Hgd. *Maurer.*

In W.-Vl. ook **Metser** en **Metsenaar.**

Metselaarsambacht, o. — Ambacht van den metselaar. — Fr. *Métier du maçon.*

Metselaarsbaas, m. — Metselaar, die met knechten werkt. — Fr. *Maître maçon.* — Eng. *Master mason.* — Hgd. *Maurermeister.*

In W.-Vl. ook **Metsenaarsbaas** en **Metsersbaas.**

Metselaarsbak, m. -- Bak waarin men de gereedschappen en bouwstoffen ophijscht. (Sch. 176.) — Fr. *Bourrique.* — Fr. *Maurerkasten.*

In W.-Vl. **Bak** en **ophaalbak.**

Deze bak wordt slechts gebruikt bij heel hooge bouwwerken.

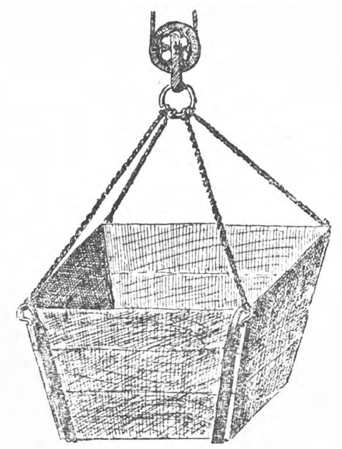

Sch. 176.

Metselaarsgereedschap, o. — Al het gereedschap dat een metselaar noodig heeft om zijn werk behoorlijk te verrichten. — Fr. *Outils du maçon.*

In W.-Vl. **Metsersalaam.**

Metselaarshamer, m. — Zie **Bikhamer.**

Metselaarsknecht, m. — Metselaar, bij een metselaarsbaas arbeidende. — Fr. *Compagnon maçon.* — Eng. *Journeyman mason.*

Metselaarsstreng, v. — Zie **Steigertouw.**

Metselaarstruweel, o. — Zie **Truweel.**

Metselaarswaterpas, o. — Zie **Waterpas.**

Metselaarswerk, o. gmv. — Werk van den metselaar, metselwerk, metselarij. — Fr. *Travail, ouvrage du maçon, maçonnage, maçonnerie.* — Eng. *Mason's work.* — Hgd. *Maurerarbeit.*

Metselarij, v. — Metselwerk, het metselen, metselaarsambacht. — Fr. *Maçonnerie, métier de maçon.* — Eng. *Masonry.* — Hgd. *Maurerwerk.*

Metseldeeg, o. gmv. — Metseltras, pleister- en gipskalk, deegvormig samenstel uit fijn gemaakte stoffen. — Fr. *Impastation.* — Eng. *Impastation.* — Hgd. *Mörtelteig.*

Metselen, b. w. — Metselen is eigenlijk de kunst om de steenen naar de regelen van het verband in de mortel te leggen. — Fr. *Maçonner.* — Eng. *To build.* — Hgd. *Mauern.*

In W.-Vl. ook **Metsen.**

— Ruw metselen. — Fr. *Hourder.* — Eng. *To rough-work.* — Hgd. *Rauh bewerfen.*

— **Af-, dicht-, droog-, her-, op-, toe-, uit-** en **vermetselen.**

Metselhamer, m. — Zie **Bikhamer.**

Metselmortel, v. — Mortel, waar geen koehaar in gemengd is, heet men metsel-, metsmortel, ter onderscheiding van **haarmortel,** die niet gebruikt wordt om te metselen.

Metselplavei, v. — Zie **Hollandsche IJselsteen.**

Metselspecie, v. — Zie **Mortel.**

Metselsteen. — Steen voor de metselarij. De gewone metselsteen van Vlaanderen is groot :

0,220 × 0,110 × 0,055.

Metselwerk, o, gmv. — Metselarbeid, metselarij. — Fr. *Maçonnage, maçonnerie.* — Eng. *Masonry.* — Hgd. *Maurer-arbeit.*

Ook **Gemetsel.**

In W.-Vl. **Metsewerk.**

Te Brugge zegt men ook **Metserij.**

Metselwerk in gehouwen steen. — Fr. *Maçonnerie en pierre de taille, maçonnerie vive.*

Metselwerk in verband. — Fr. *Maçonnerie en liaison.* — Eng. *Bound masonry.*

Ruitvormig metselwerk met schuine voegen. — Fr. *Maçonnerie en* (of) *à échiquier.*

Ruw metselwerk. — Fr. *Hourdage.* — Eng. *Rough masonry-work.* — Hgd. *Rauhes mauerwerk.*

Metsen, b. w. — Zie **Metselen.**

Metsenaar, m. — Zie **Metselaar.**

Metsenaarsbaas, m. — Zie **Metselaarsbaas.**

Metsenaarsdiender, m. — Zie **Metserdiener.**

Metser, m. — Zie **Metselaar.**

Metserdiener, m. — Metselaarsknecht, die de mortel bereidt en alles bijhaalt wat de metselaar noodig heeft. — Fr. *Porte-auge, aide-maçon, manœuvre de maçon.* — Eng. *Hod-man, mason's labourer.* — Hgd. *Hand-langer.*

Te Brugge **Metsenaarsdiender.**
In N.-Nederl. **Handlanger** en **opperman.**
Bij Schm. **Operknecht** en **opperknecht.**
In N.-Limburg **Oberjong.**
Te Gent en in Brab. **Metsersknaap.**

Metserij, v. — Zie **Metselwerk.**

Metsersalaam, o. – Zie **Metselaarsgereedschap.**

Metsersbaas, m. — Zie **Metselaarsbaas.**

Metselaarshaar, Metsershaar, o. — Schertsende gezegd om eene merkelijke onjuistheid te beduiden als men iets afmeet. Is de maat een voet of eene vuist te lang of te breed, men zegt : het schilt maar een metsershaar, d. i. eene vuist of twee.

— Deze zegswijze spruit hieruit voort : dat de metsers, als zij iets afmeten, dikwijls zeggen : Het schilt geen haar! hoewel het verschil soms groot is. (W.-Vl.)

Metsersknoop, m. **Metsenaarsknoop**, m. — Soort van knoop, die niet lost, anders ook **dijselnok** en **galgestrop** geheeten. (W.-Vl.)

Metsersmalde, **Metsenaarsmaalde**, v. — Malde (mal), die de metsers en muurbezetters bezigen om met de hand lijsten te trekken. (W.-Vl.) — Fr. *Gouge*.

Metsersrij, v. — Zie **Regel**.

Metstruweel, o. — Zie **Truweel**.

Middelmuur, m. — Scheidsmuur, gemeene muur. — Fr. *Mur de refend, mur mitoyen.* — Eng. *Partition-wall.* — Hgd. *Mittelmauer.*
Bij De Bo ook **Heltemuur** en **hiltemuur**.
In Antwerpen **Helftmuur**.

Middelstaander, m. — Zie onder **Venster**.

Middenpost, m. — Zie **Vensterpijler**.

Middensteen. — (Fr. *Briques bien cuites.*) — Zie **Grauw**.

Middensteen ligt in het midden van den oven; is aan de geschiktste hitte blootgesteld en derhalve volkomen gaar en goed doorbakken. Is de meest doelmatige steen voor metselwerk.

Misbak, m. — Zie **Wanbak**.

Moef, **Moefe**, **Mof**, v. — Groote klinker, groote metselsteen. Bij Kiliaan : **Moffe** ; bij Weiland : **Mop**.

Mop bestaat nog in N. Nederl. (Zie **Mop, Friesche steen, Geldersche steen, Klinker, Utrechtsche** of **Vechtsche steen**.)

Moerboog, m. — Gemetselde boog of band die, op twee pilaren rustende, tot scheiding dient tusschen twee gewelven van een kerkbeuk, enz. (Sch. 177 AB en CD.) — Fr. *Arc-doubleau*. — Eng. *Projecting arch*. — Hgd. *Pfeilerbogen*.

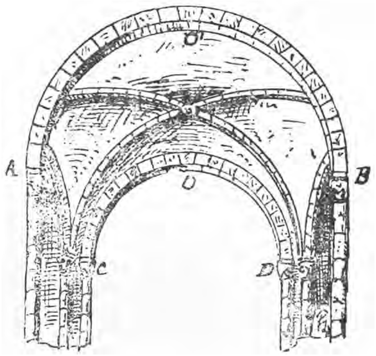

Sch. 177.

Moêrbuis, v. — Zie **Moerriool**.

Moêrkaaf, v. — Het bovenste deel van eene kaaf (schoorsteen), van aan 't kavejong tot boven toe.
(Geh. te Zwevegem.)

Moêrmuur, m. — Zware binnenmuur in een gebouw. (W.-Vl.) — Fr. *Mur de soutien, gros mur*. — Eng. *Out-wall*. — Hgd. *Dicke mauer*.

Moerpilaar, m. — Zware steunpilaar. De moerpilaren in eene kerk zijn de vier zware pilaren, waar de kloktoren op gebouwd is en rust. (W.-Vl.)

Moerriool, v. — De onderaardsche hoofdriool, waar de zijriolen zich in ontlasten. — Fr. *Egout collecteur*. In W.-Vl. **Moerbuis**.

Moesegat, o. — Zie **Gootgat**.

Moezegat, o. — Zie **Gootgat**.

Moker, m. — Zware vierkante ijzeren hamer met zeer korten steel, dien de metselaars gebruiken.

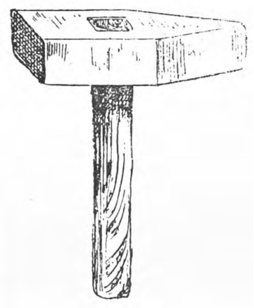

Sch. 178.

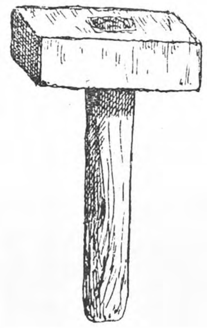

Sch. 179.

(Sch. 178 en 179.) — Fr. *Grelet, gurlet, têtu.* — Eng. *Mason's hammer.* — Hgd. *Brechhammer.*

In N. Nederl. ook **Breekhamer** en **Mookhamer**.

Te Avelgem **Vuist**, te Antwerpen **Wulle**.

De moker wordt gebruikt bij het kappen van gaten, leggen van vloeren enz.

Mollegrauw, o. — Aschkleurig poeder, dat de metselaars gebruiken om in mortel of cement te mengen, ten einde de voegen, die zij tusschen twee stukken arduin willen dichtstoppen daaromtrent de kleur van den arduin te geven. — Fr. *Gris de more, gris cendré.* (Overal in W.-Vl.)

Moluursteen. — Zie **Papesteen**.
— (Fr. *Briques moulurées.*)

Montei, v. (Klemt. op tei.) — Zie **Veurster**.

Mookhamer, m. — Zie **Moker**.

Moortel, v. — Zie **Mortel**.

Moosbank, m. — Zie **Beurbank**.

Moosgat, o. — Zie **Gootgat**.

Mop, v. Mvd.; moppen. Verkleinw.; mopjes. — Zie **Moef**.

⁂ « De steenen, in de provintie Utrecht gebak-
« ken wordende, zijn meest bekend onder den naam
« van **moppen**, hebben eene lengte van ongeveer
« 23 duim, de breedte van 12 $^1/_2$ en de dikte van
« 5 $^1/_4$ duim. »

⁂ **Boerengrauwe moppen** zijn zeer rood, donkerrood. De **moppen**, welke langs de Waal gebakken worden, zijn doorgaans **bruinachtig** grijs; die van de **Lek** meer paars, de **Leedsche** of **Rijnsche** zijn **rood** en die van den **Hollandschen IJsel** zijn **geel**.

(Vak- en Kunstwoorden n^r 1, *Steenbakkerij*, bl. 46.)

Mortel, v. — Fr. *Mortier*. — Eng. *Mortar*. — Hgd. *Mörtel*. Men verstaat onder deze benaming eene als deeg samenhangende verbinding van gebluschte kalk met zand of andere steenachtige zelfstandigheden, die de eigenschap heeft zelf als steen te verharden, zich met steenen of steenachtige lichamen verbindt, daarop als eene steenlijm werkt en eene enkele vaste en duurzame massa vormt.

Wanneer men kalk, die alleen met water tot een deeg of dikke brij gebracht is, als metselspecie gebruikte, zou deze bij het opdrogen zoodanig inkrimpen en scheuren of bersten, dat er geen voldoende samenhang tusschen de steenen werd te weeg gebracht, tenzij men de voegen zoo dun kon maken, dat deze inkrimping geen invloed uitoefent, hetgeen door de ruwheid der steenen veelal onmogelijk is.

Om dit te verhoeden wordt de kalk eene andere stof toegevoegd, die daarmede gelijkmatig moet ver-

mengd worden en waarvan de hoeveelheid voldoende is om schadelijke uitwerking van die inkrimping te voorkomen. In den regel wordt hiertoe **zand** gebruikt en ook wel stoffen, die aan de kalksoort de eigenschap geven om onder water te kunnen verharden en in het algemeen **cementen** worden genaamd.

(HARRES en VAN GENDT : De Behandeling en Samenstelling der voornaamste Metselwerken, blz. 63 en 64.)

Mortel wordt in W.-V. **Moortel**, te St-Truiden **Mortier**, in Haspegouw **Badder**, en bij Kiliaan ook **Morter** genaamd.

De mortel wordt onderscheiden in **Gewone mortel** en in **Watermortel**.

Eerstgenoemde mortel wordt ook **Kalkmortel** genoemd.

Watermortel wordt verdeeld in **Kunstmatige** watermortel en **Natuurlijke** watermortel.

Zie ook **Asch-**, **bezet-**, **cement-**, **gips-**, **grauwe-**, **grijze-**, **haar-**, **hoelie-**, **lucht-**, **magere-**, **metsel-**, **plak-**, **pleister-**, **steen-**, **tras-**, **vette-** en **witte mortel**.

Mortelbak, m. — Houten bak, soms langs binnen met blik of zink belegd, waar mede de metserdiener mortel op den schouder verdraagt, (sch. 180, 181, 182 en 183.) — Fr. *Auge à mortier, oiseau.* — Eng. *Hod, trug.* — Hgd. *Maurertrog, Kübel.*

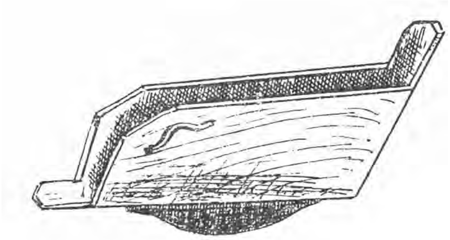

Sch. 180

In Vlaanderen gebruikt men meest den mortelbak volgens schets 180. In Oostende gebruikt men ook denzelfden mortelbak op een stok. (Sch. 181.) IJzeren

mortelbakken (sch. 182), worden er ook gebruikt. In de Walenstreken gebruikt men een mortelbak volgens

Scb. 181.

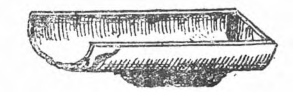

Sch. 182.

sch. 183. Hij rust op beide schouders.

In den mortelbak blijven. — Wanneer, bij het bouwen van een huis enz. de eigenaar, uit oorzaak van geldgebrek, dit huis niet kan opbouwen, voltrekken, zegt men schertsende: Hij is in den mortelbak gebleven. (Geh. te Brugge.)

— Ook de bak, zijnde daaromtrent een vierkante meter groot, waarin men de cement-

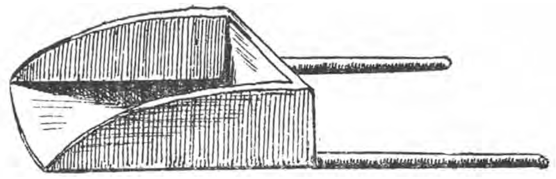

Scb. 183.

mortel gereedmaakt bij het leggen van vloeren. Die bak heeft drij sponden, eene langs achter en twee aan zijds.

Mortelberd, o. — Twee of drij berdels of planken van omtrent een meter lang, langs onder aan elkander verbonden door middel van klampen. Op dit berd stort de metserdiener de mortel, welke de metselaar verbruikt.

In plaats van mortelberden gebruikt men ook mortelkuipen.

Mortelbereiding. v. — Fr. *Confection du mortier.* — Om goede **Kalkmortel** te bereiden (in W.-Vl. **maken**) neemt men zooveel maten kalk, als het beslag kalkdeelen en tevens zooveel maten zand, als het beslag zanddeelen moet bevatten. Deze stoffen worden alsdan goed door elkander gemengd. Daarna maakt men in het midden van den hoop een kuil, om daarin het noodige water te doen en steekt den kalkhoop met de schop rondom af, werpe dit zoolang in den kuil met water, totdat het water bedekt is en werkt dan alles door elkaar. Bij het omzetten van dit mengsel moet telkens, naarmate het water in de kalk trekt, nieuw water bijgegoten worden, doch vooral weinig te gelijk, waarom besproeiing in vele gevallen de voorkeur verdient. Bij elke besproeiing wordt de hoop omgezet, **doorbouwd,** en met het plat van de schop geslagen, ten einde de korrels fijn te maken, waarna men het mengsel op een langwerpigen hoop plaatst en bij kleine gedeelten met de **kalkhouw** over den vloer wrijft of, zooals de werklieden zeggen, **vlijmt** of **klemt.**

(Burgerlijke bouwkunde, blz. 86.)

Mortelgieter, m. — Die de mortel bereidt om muren te plakken enz.

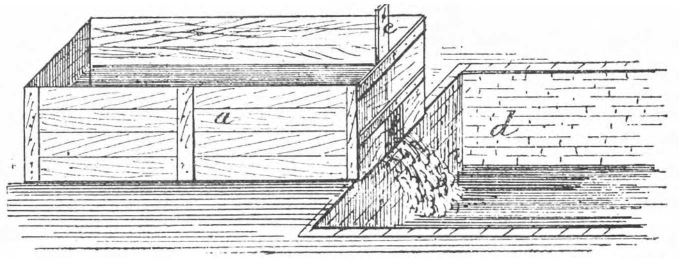

Sch. 184.

Dit geschiedt aldus :

Men blluscht levende kalk met water in een

houten bak (**kalkbad**) (Sch. 184 *a*); aan dezen bak is een uitlaat met een rooster *b*, die met een schof *c* open- of toegesloten wordt; als de kalk nu geheel gebluscht en wel in 't water doortrokken is, hijscht men het schof op en het kalkwitsel vloeit er uit in een tweeden bak of put *d*, waar het met zand en haar vermengd en doorweekt moet worden.

Het gruis, dat in den eersten bak overblijft, heet men de **keesten.**

Mortelhouw, v. — Zie **Kalkhouw.**

Mortelkot, o. — Zie **Kalkloods.**

Mortelkuip, v. — Een vat (veelal eene doorgezaagde petrolieton), waarin de metselaar de mortel vervoert, of ze daaruit verwerkt.

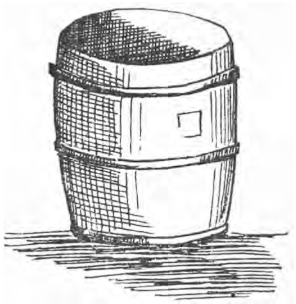

Sch. 185.

Sch. 186.

(Sch. 185 en 186.) — Fr. *Cuve à mortier, à chaux.* Ook **Kuip** en in N.-Nederl. **kalktob**(**be**).

Mortelmaker, m. — Die de mortel maakt om te metselen. Hij bluscht eerst de kalk, mengt het dan met zand en water en beslaat alles dooreen tot een deeg, die dient om te metselen. (Zie **Mortelbereiding.**)

Mortelmolen, m. — Molen, waarmeê metselspecie toebereidt wordt. — Fr. *Mélangeur, broyeur, malaxeur,*

turbine. — Eng. *Mortar-mill.* — Hgd. *Mortelmühle.*

Er bestaan verscheidene soorten van mortelmo-

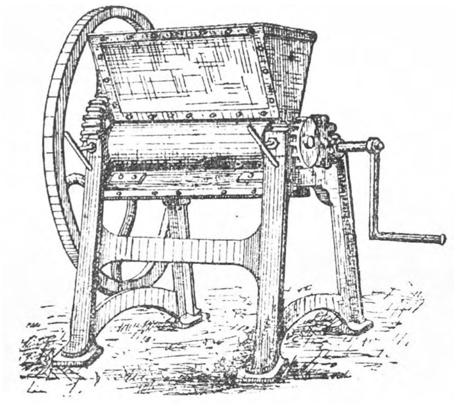

Sch. 187.

lens; men heeft er die met de hand, en door middel van stoom- of paardenkracht bewogen worden.

Bij kleine bouwwerken gebruikt men vooral de

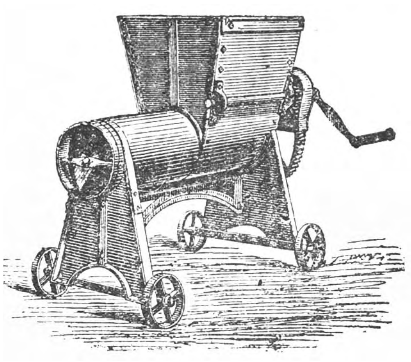

Sch. 188.

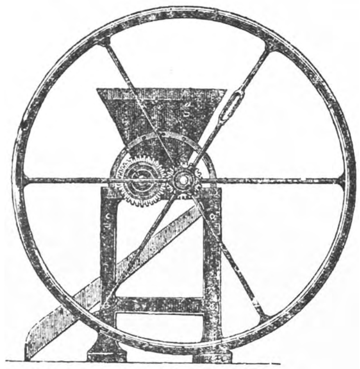

Sch. 189.

molens volgens sch. 187, 188, Fr. *Broyeurs à 2 cylindres* en 189, Fr. *Malaxeur à hélice.*

Bij groote bouwwerken gebruikt men zoogenaamde **pletmolens**, sch. 190 Fr. *Broyeur à traverse supérieure,* sch. 191 een verbeterd stelsel van sch. 190

Fr. *Broyeur à meules indépendantes* en sch. 192, ook **rosmolen** genaamd. Fr. *Manège.*

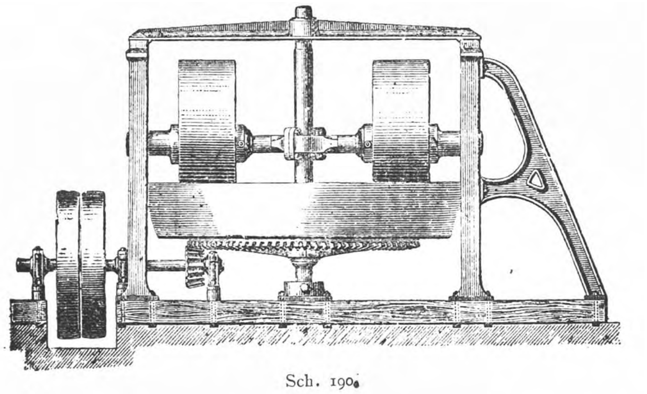

Sch. 190.

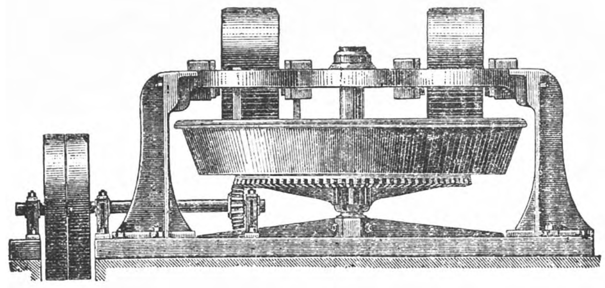

Sch. 191.

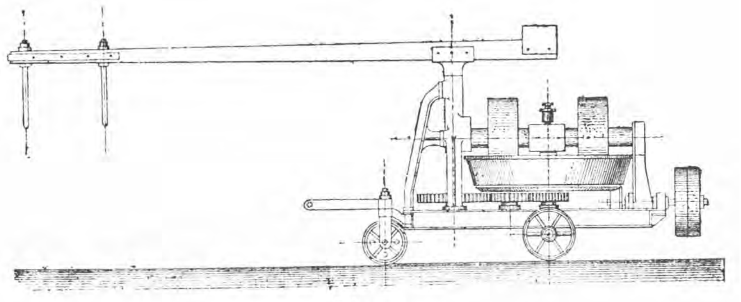

Sch. 192.

Sch. 193 stelt ons eene **mortelton** voor. — Fr. *Turbine à mortier.*

Dit werktuig dient enkel om de onderscheidene bestanddeelen der mortel goed dooreen te mengen.

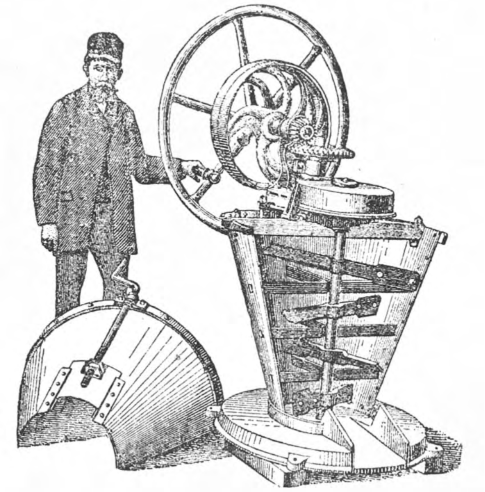

Sch. 193.

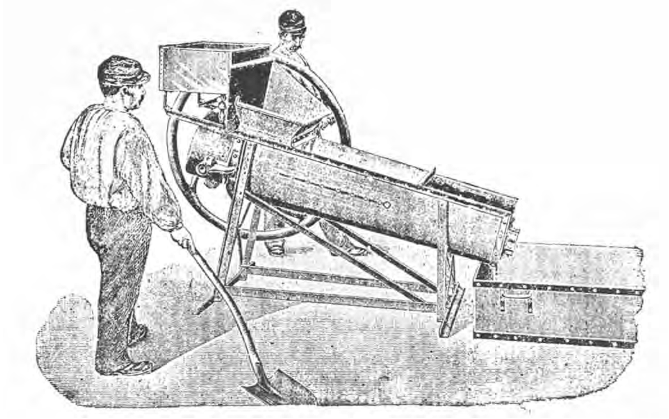

Sch. 194.

De mortelmolen volgens sch. 194, Fr. *Malaxeur à auge inclinée*, wordt meest benuttigd om mortel te bereiden, die weinig water moet bevatten, of waarin vet zand of klei gebruikt wordt.

Mortelpaard, o. **Mortelpeerd**, o. — Soort van houten steunsel, waarop de metserdiener zijn mortel-

Sch. 195.

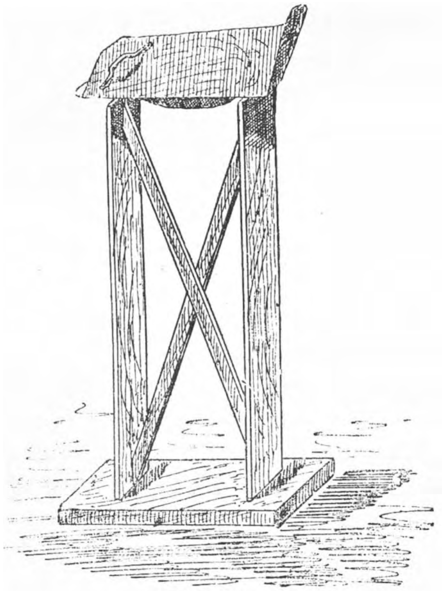

Sch. 196.

telbak stelt, om hem te vullen en dan gemakkelijk op den schouder te nemen. (Sch. 195 en 196.)

Ook **Paard** en **peerd** geheeten.

Het mortelpaard, volgens sch. 196, wordt ook wel **steenpaard**, **steenpeerd** genaamd, omdat het dient om de steenplank op te stellen.

Mortelput, m. — Put in den grond gedolven en met een halfsteensmuurtje bekleed om mortel in te gieten.

Mortelschop, v. — Zie **Kalkschop**.

Mortelstamper, m. — Zie **Stamper**.

Mortelton, v. — Zie **Mortelmolen**.

Mortier, v. — Zie **Mortel**.

Mottige steenen. — **Regensteenen**, d. z. steenen, die vóór het drogen aan regen zijn blootgesteld geweest en daardoor vele kleine gaatjes in de oppervlakte hebben. (Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 47.)

Mouteest of **Moutoven**, m. — Fr. *Touraille*. — Eng. *Malt-kiln*. — Hgd. *Maltdarre*. — Deze ovens worden in twee soorten onderscheiden : De **vuur-** of **rookovens** en de **buis-** of **luchtovens**.

De inrichting van de **vuur-** of **rookovens** is gewoonlijk zoodanig, dat van den onder den mouteest aangelegden vuurhaard de warmte en de rook in een horizontaal kanaal gevoerd worden, waarboven het te drogen mout wordt gelegd. In sch. 197 is eene dwarsdoorsnede en in sch. 198 eene langdoorsnede van zulk een eest voorgesteld. De hitte stroomt van den vuurhaard, in het horizontale kanaal, van waar zij, door de aan de zijden aangebrachte ope-

ningen in de ruimte onder het mout komt. De ommetseling is hooger opgetrokken, ten einde te verhinderen, dat het mout er niet afvallen kan. Het vuur-

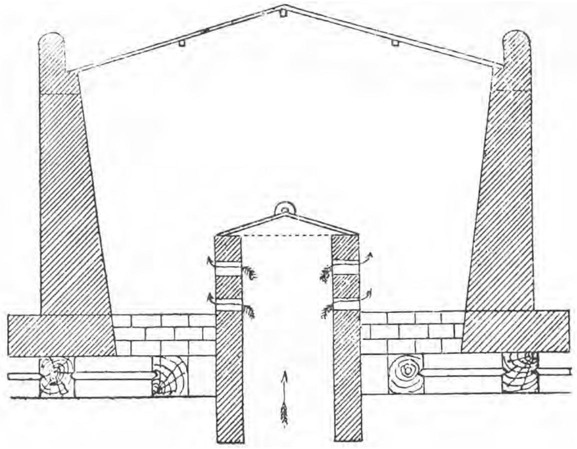

Sch. 197.

kanaal is door dakpannen schuin afgedekt, om het aanbranden van de doorvallende moutdeelen te verhinderen.

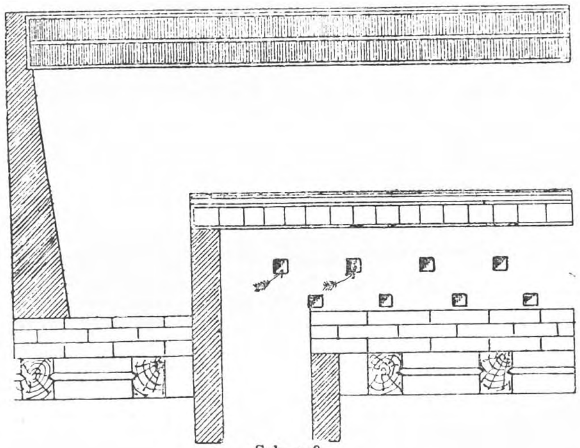

Sch. 198.

De **buis-** of **luchtovens** zijn óf zoodanig ingericht, dat de op bijzondere wijze aangelegde stook-

kamer de van buiten aangevoerde lucht verwarmt en dan naar den eest gevoerd wordt, óf wel dat de eest, door verwarmingsbuizen van een vuurhaard, rechtstreeks verwarmd wordt. Ook wordt wel eens de warmte van een ketelvuur tegelijk tot verwarming van den eest gebruikt. In dit geval is het raadzaam

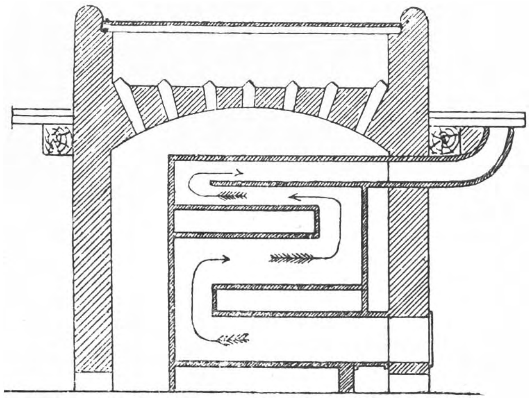

Sch. 199.

om nog eene bijzondere stookplaats voor het drogen aan te leggen, voor het geval dat het ketelvuur niet behoeft aangestookt te worden.

Schets 199 stelt eene dwarsdoorsnede van den eerstgenoemden aanleg voor.

(Behandeling der Metselw., blz. 348 en 349.)

Mozebank, v. — Zie **Beurbank.**

Mozegat, o. — Zie **Gootgat.**

Mozekot, o. — Zie **Gootgat.**

Muil, v. — Zie **Ovenmond.**

Muis, v. — Klontje haar dat, in de mortel geroerd, niet opengegaan is. (W.-Vl.) — Fr. *Souris.*

Te Gent zegt men **Kalkluis.**

Muizen, o. w. — Bij de werklieden is dit woord

bedrijvend gebruikt voor : werpen en opvangen, sprekende van steenen en pannen, die door een werkman achtereenvolgend geworpen worden naar een anderen, die ze opvangt.

Te Brugge zegt men ook **Schieten.**

De metserdieners muizen de steenen wanneer de metselaars op twee, tot drie stellinghoogten zijn.

Muraalpijler, m. — Zie **Pilaster.**

Murage, v. — Zie **Muurwerk.**

Muren, b. w. — Zie **Bemuren.**

Muur, m. — Eene van steen en kalk opgetrokkene afscheiding tusschen huizen, kamers, tuinen enz. — Fr. *Mur, muraille.* — Eng. *Wall.* — Hgd. *Mauer.*

— Zie **Anderhalfsteens-, bekleedings-, binnen-, blinde-, borstwering-, buiten-, dwars-, eensteens-, gevel-, grond-, fundeerings-, halfsteens-, helft-, helte-, hilte-, hoek-, hoofd-, kaai-, leun-, losse-, middel-, moer-, opgaande-, rechtstands-, ring-, schee-, scheids-, schild-, schoone-, schoor-, sluit-, spouw-, steun-, stut-, tegen-, trap-, tusschen-, tweesteens- en voetmuur.**

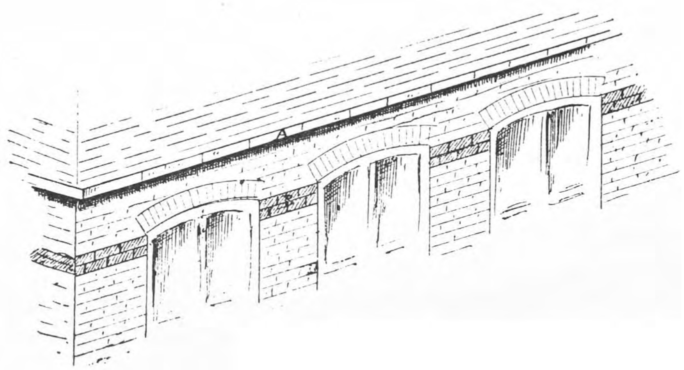

Sch. 200.

Muurband, m. — Uitspringende of platte band aan een muur. (Sch. 200 A en B) — Fr. *Cordon.* — Eng. *Edging.* — Hgd. *Mauerband.*

In W.-Vl. **Cordon.**

Muurboor, v. — Groote stalen dril met scherpen of schroefvormigen punt, waarmede men gaten in metselwerk boort om er iets in te plaatsen enz. (Sch. 201, 202 en 203.) — Fr. *Tarière.* — Eng. *Augur, auger.* — Hgd. *Hohlbohrer, Shecken, Tagbohrer.*

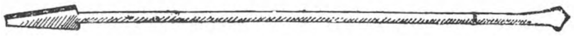

Sch. 201.

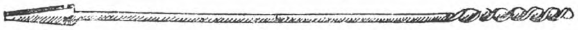

Sch. 202.

Sch. 203.

De muurboor met kruk (sch. 203) wordt **tastijzer** genaamd, te Brugge ook **plugijzer.**

· **Schroefmuurboor.** Fr. *Tarière chantournée.* — Eng. *Screw-auger.* — Hgd. *Schraubenbohrer.* (Sch. 202.)

Scherpe muurboor of **tastijzer.** Fr. *Tarière conique.* — Eng. *Taper auger.* — Hgd. *Konische Hohlbohrer.* (Sch. 203.)

Muurdikte, v. — Dikte van een muur in de opening van een venster, deur enz. — Fr. *Jouée.* — Eng. *Cheek.* — Hgd. *Flucht.*

In N.-Nederl. ook **Vlucht.**

— Dikte of zwaarte van den muur. — Fr. *Epaisseur du mur.* — Eng. *Thickness.* — Hgd. *Stärke, Dicke.*

De dikte of zwaarte der muren is zeer gewichtig in de bouwkunde; want ter berekening hiervan

komen vele factoren in aanmerking : de aard van den grond, de hoogte van den muur, of van het gebouw, de aard van den steen, de drukking van den wind of van de aanaarding, enz. enz.

« In de **verordening op het bouwen te Amsterdam** komen de volgende bepalingen omtrent dikte of zwaarte van buitenmuren voor :

Niet balkdragende muren

van o tot	12 M.	beneden	den	onderkant-gootbodem				22	cM.
» 12 »	21 »	»	»	»			»	33	»

Balkdragende muren

van	o tot	12 M.	beneden	dien	onderkant		22	cM.
»	12 »	18 »	»	»	»		33	»
»	18 »	21 »	»	»	»		44	»

Op uitbouwingen voor trappen, privaten, enz. is deze bepaling niet toepasselijk. Bij het verhoogen van bestaande muren, tot hoogstens 12 M. wordt toegestaan dat deze eene dikte van 18 cM. verkrijgen.

Voor pakhuizen gelden de volgende afmetingen :

Niet balkdragende muren

van o tot	10 M.	beneden	den	onderkant-gootbodem		22	cM.
» 10 »	21 M.	»	»	»	»	33	cM.

Balkdragende muren

van	o tot	15 M.	beneden	dien	onderkant	33	cM.
»	15 »	21 M.	»	»	»	44	cM.

Balkdragende scheiding- of gemeene muren

van	o tot	6 M.	beneden	dien	onderkant	33	cM.
»	6 »	21 M.	»	»	»	44	cM. »

(Behandeling der Metselwerken, blz. 192.)

Muurgat, o. — Opening in een muur. — Fr. *Trou dans une muraille.*

Muurgeel, o. — Gele of grijze waterverf ter bestrijking van een muurwerk. — Fr. *Badigeon.*

Muurindieping, v. — Insprong in een metsel-, werk, bijv. voor een blind venster, eene nis, een paneel enz. — Fr. *Renfoncement.* — Eng. *Hollow, deepening.* — Hgd. *Vertiefung.*

Muurkap, v. — De muurkap is het bovendeel, de bedekking van een muur. — Fr. *Chaperon, couverture de mur.* — Eng. *Coping.* — Hgd. *Mauerkappe.*

De muurkap wordt op verschillige wijzen gemaakt, onder andere van gewone vorstpannen en dektegelen, van deksteenen, van vorstpannen met overslag en platte pannen (Sch. 204),

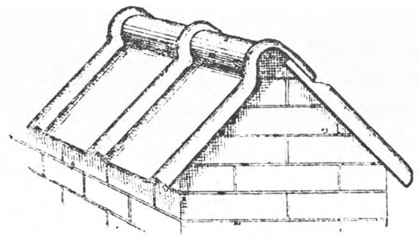

Sch. 204.

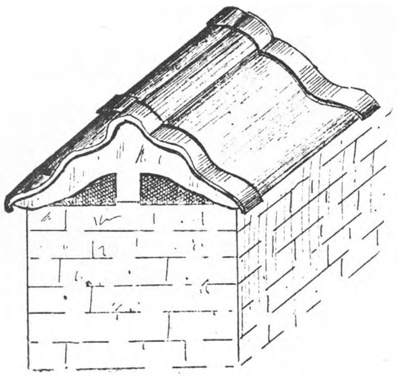

Sch. 205.

van pannen, uitsluitelijk hiertoe dienende (Sch. 205), Fr. *Couverture de mur;* van dektegelen, van cement enz.

Wordt de muurkap uit baksteen gemaakt, dan krijgt zij verschillende namen. Zie **Afloop, Ezelsrug** en **Schoot.**

Muurkeel, v. — Einde van een dak tegen een hoogeren muur. — Fr. *Ruellée.* - Hgd. *Mauerkehle.*

Muurkrans, m. — Zie **Muurband.**

Muurpilaar, m. -- Zie **Pilaster.**

Muurvak, o. — Een vak of afdeeling in een muur. — Fr. *Pan.*

In W.-Vl. **Pand** en **Pandsel.**

Muurvoet, m. — Schuinte aan een muur tot meerdere stevigheid. — Fr. *Empatement.* — Eng. *Footing of a wall.*

Muurwerk, o. — Metselwerk, al de muren van een gebouw. — Fr. *Maçonnage, maçonnerie, les murs, les murailles.*

In N.-Nederl. en in **W.-Vl.** ook **Murage.**

Naald, v. — De naald van een gevel. — Fr. *Pignon d'une façade.* — Eng. *Gable.* — Hgd. *Giebel.* (Zie **Gevel**)

De naald (spits) van een toren. (Sch. 206.) — Fr. *L'aiguille, la flèche d'une tour.* — Eng. *Spire.* — Hgd. *Spitze.*

Ook **Torennaald en -spits** genaamd.

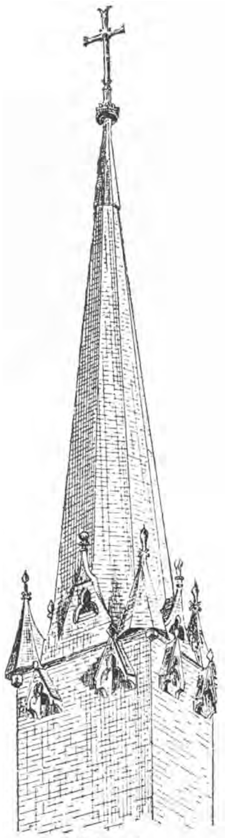

Sch. 206.

Nacht, m. — Zie **Dag.**

Natuurlijke watermortel, v. — Fr. *Mortier hydraulique naturel.*

Door natuurlijke watermortels verstaat men alle gebrande kalksteenen, die zonder eenige verdere toegeving de eigenschap hebben om onder water te versteenen. Zij verschillen van de vroeger vermelde waterkalken daarin, dat zij eene nog grootere hoeveelheid klei bevatten.

Tot de natuurlijke watermortels behooren het **Romeinsch cement**, ook cement van **Parker** genaamd, het **Medina-cement** en het **Portlandsch cement.**

Natuursteen, natuurlijke steen, in tegenstelling met **kunststeen**, komt in natuurlijken staat voor in rotsen, groeven en wordt op de vereischte afmetingen behakt of behouwen.

Tot den **natuurlijken steen** behooren o. a. de steensoorten : **breuksteen, kalksteen, zandsteen, graniet, marmer** enz.

« De gehouwen steen, zijnde **rots**- of **mijnsteen**,
« wordt door eene kunstbewerking uit de rotsen of
« mijnen gehouwen en draagt verschillende bena-
« mingen, naar de plaatsen, van waar zij afkomstig
« zijn; gelijk hoofdzakelijk de **Ecausijnsche, Namen-**
« **sche, Maffelsche, Doorniksche, Luiksche, Bremer-,**
« **Bentheimer-** en **Zweedsche steen**, als ook het
« **marmer**, waarvan mede verschillende soorten zijn. »

(Handl. tot de Burgerl. Bouwk., blz. 38.)

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 47.)

Negge, v. — Zie **Eg.**

Neringhuis, o. — Zie **Ambachtshuis**.

Netwerk, o. — Fr. *Réseau.* — Netvormig met-

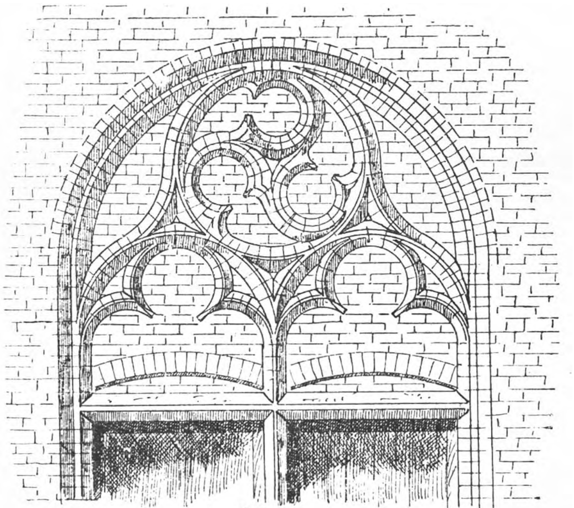

Sch. 207.

selwerk, aangebracht tot versiering aan borstweringen (sch. 207), boven poortopeningen of aan gevelspitsen (sch. 208), ook aan blinde gevels (meest trap- of topgevels) (sch. 209).

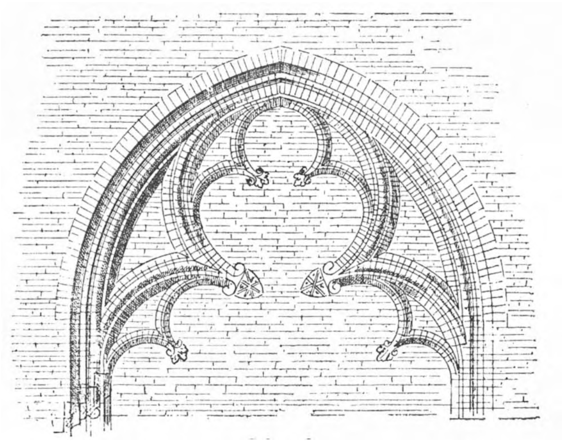

Sch. 208.

Neus, m. — Omgebogen gedeelte, klamp van de dakpan om ze vast te leggen of vast te zetten op de panlatten. (Fr. *Crochet.*) In N.-Nederl. ook genaamd **knopje**, met dit onderscheid dat men daar gewoonlijk **knopje** zegt voor den klamp van gebakken pannen en **neus** voor dien van glazen pannen.

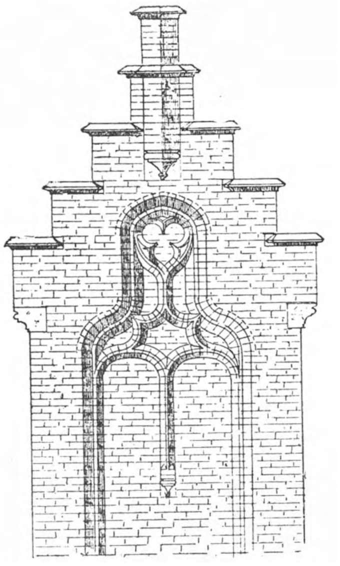

Sch. 209.

Neut(e) v. — Zie **Noot**.

Nis, v. — Holligheid in een muur. — Muurvak om daarin een beeld, eene groep beelden of eenig

ander voorwerp in te zetten. (Sch. 210.) — Fr. *Niche*. — Eng. *Niche*. — Hgd. *Blende, Nische.*

Eene kleine nis wordt ook **kapelleken** genaamd. — Eene **blinde** of **looze** nis is zulk eene, welke weinig of geene indieping heeft. — Fr. *Niche feinte.* — Hgd. *Blinde nische.*

Nivelleeren, b. w. — Zie **Waterpassen**.

Nivelleerwerktuig, o. — Zie **Waterpas**.

Nok, m. — Zie **Vorst**.

Nokpan, v. in 't Fr. *Tuile faîtière,* van **nok** = *faîte.* — Eng. *Ridge-tile.* — Hgd. *Firstenziegel.*

Er zijn **dubbele nokpannen** (Sch. 211) (Fr. *Grand format*) en **kleine nokpannen** (Sch. 212) (Fr. *Petit format*), **nokpannen** met **kragen** of **overslagen**. (Sch. 213.) (Fr. *A rebords.*)

Sch. 210.

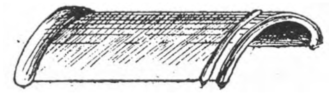

Sch. 211.

Sch. 212.

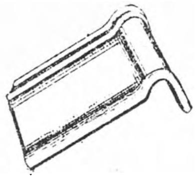

Sch. 213.

Sch. 214.

Met deze pannen worden afzonderlijk platte pannen gebruikt. (Sch. 214.) (Zie **Platte pan** en **Muurkap**.)

Verder versierde nokpannen, (Sch. 215) Fr. *Faîtières à fleuron,* nokpannen voor **schoorsteenen** en **riolen**, voor **schaliën** en andere, die zelfs in 't Fransch niet anders gekend zijn tenzij onder de benaming **Vlugtpannen**.

Sch. 215.

Noodvloer, m. — Zie onder **Steiger**.

Noot, note, neut, neute, v. — Bolvormig klompje gebakken aarde, dat zich in een baksteen bevindt en heel dikwijls, bij het kappen van den steen, daaruit valt. De noten ontstaan doorgaans door schelpjes, die zich binnen in de te verwerken aarde bevinden en door het branden, tot schelpkalk overgaan. De gebakken aarde, binnen deze schelpjes, is eene noot.

(Geh. te Brugge.)

Oberjong, m. — Zie **Metserdiener.**

Ogief, Ojief, o. — Zie **Kruisboog.**

Ojiefboog, m. — Zie **Kruisboog.**

Ojiefgewelf, o. — Gewelf, gevormd door uitspringende armen, welfsribben of graten, die elkander diagonaalsgewijze in den top kruisen, alwaar ze in één punt samenloopen of uitloopen. — Fr. *Ogive, voûte en ogive.* — Hgd. *Spitzbogengewölbe.*

Okseling(e), v. — Zie **Gewelfshoek.**

Omgang, m. — Rondloopende galerij aan de buitenzijde van een gebouw, vooral gezegd van den trans eens torens. — Fr. *Galerie.*

Ook **Omloop** en **trans.**

In W.-Vl. **Vooi(e).**

Omgekeerde aardboog, m. — Zie **Aardboog**.

Omgekeerd gewelf, o. — Een omgekeerd gewelf is een gewelf, dat in den grond gemetseld is met de geboorte en de holte naar boven gekeerd. — Fr. *Voûte renversée.* — Eng. *Inverted vault, counter vault.* — Hgd. *Verkehrte Gewölbe.*

Bij De Bo **Keeraafsche vaute.**

Te Brugge ook **Contervaute.**

De grond van den kelder is een omgekeerd gewelf ten einde den kwelm te dwingen. (Zie **Keldergewelf.**)

Omloop, m. — Zie **Omgang**.

Ommuren, b. w. — Met een muur omgeven. — Fr. *Emmurer, entourer ou enceindre de murailles.* — Hgd. *Mit Mauern umgeben, einmauern.*

Ommuring, v. gmv. — De daad van ommuren, het ommuren; — het middel om te ommuren, datgene waarmede eene ruimte is ommuurd, — het muurwerk om zekere ruimte. — Fr. *Action d'emmurer, clôture au moyen de murs.*

Omwelven, b. w. — Iets aan alle kanten met een gewelf bedekken. — Fr. *Voûter, couvrir d'une voûte.* — Eng. *To vault.* — Hgd. *Wölben.*

Afl. **Omwelving.**

Omwitten, b. en o. w. — 1° *b)* Van voorwerpen die gewit moeten worden, ze aan alle kanten witten, inzonderheid met wit kalk bestrijken.

2° *o)* Op iets aanwitten, te weten op eene oppervlakte, die gewit moet worden. Er her- en derwaarts op witten, er herhaaldelijk en aanhoudend met wit kalk op strijken.

Omwreken, b. w. — (Van metselwerk, inz. van de muren van een gebouw.) Ze door wreken omhalen, ze omverhalen door ze gedurig heen en weder te rukken. — Fr. *Renverser à force d'ébranler.*
Ook **Omwrikken.**

Omwrikken, b. w. — Zie **Omwreken.**

Omzetten, b. w. — Zie **Versteken.**

Onderbaas, v. — Onderzetsel van een pilaar of grondvest. — Fr. *Soubasement.* — Eng. *Basement.* — Hgd. *Unterlage.*

Onderband, m. — Eene lagere rollaag, die als een band om het metselwerk heen loopt.
Een muur met een onderband bemetselen.

Onderbonte, m. — Zie **Friesche steen.**

Onderbouw, m. — Algemeene benaming van een bouwwerk, dat onder een ander geplaatst wordt, ten einde daaraan tot steun te verstrekken; inz. in den bruggenbouw, van de gezamenlijke pijlers en landhoofden, waarop de brug gelegd wordt. — Fr. *Construction souterraine, construction inférieure, soubassement, substruction, fondement.* — Eng. *Substruction.* — Hgd. *Unterbau.*

Onderbouwen, b. w. — (Van bouwwerken.) Ze steunen door er van onderen metselwerk tegen aan te brengen, ze van onderen steviger bevestigen. — Fr. *Soutenir par un ouvrage de maçonnerie, travailler sous-œuvre, reprendre sous-œuvre ou en sous-œuvre.* — Eng. *To repair the foot of a wal.* — Hgd. *Aussesseren des Fusses einer Mauer.*
In W.-Vl. **Ondermetselen, ondermetsen.**

Onderdorpel, m. — De dorpel, geplaatst onder de beide opstaande stijlen van een kozijn. — Fr. *Seuil.* — Eng. *Sill.* — Hgd. *Schwelle.*

In N.-Nederl. ook **weldorpel** en **onderdrempel** (doch weinig in gebruik), in W.-Vl. **onderzulle.**

— Zie onder **Venster.**

Onderdrempel, m. — Zie **Onderdorpel.**

Ondergele, m. — Zie **Friesche steen.**

Ondergrauw, o. — Grauwachtige en harde soort grauw. (Zie **Grauw**, **Rijnsteen** en **Utrechtsche** of **Vechtsche** steen.)

Onderkappen, b. w. — Zie **Onderkelderen.**

Onderkelderen, b. w. — Een of meer kelders maken onder een gebouw. (W.-Vl.)

— Eene holte of ruimte maken onder iets. (W.-Vl.)

In deze laatste beteekenis zegt men te Brugge ook **onderkappen.**

Ondermetselen, b. w. — Zie **Onderbouwen.**

Ondermetsen, b. w. — Zie **Onderbouwen.**

Ondermuren, b. w. — Aan aardewerken, ze steunen door een gemetseld fundament, of door er aan de benedenzijde een muur tegen aan te brengen, ze van onder met muurwerk bevestigen en daardoor tegen instorten of afschuinen behoeden. Fr. *Fortifier ou supporter par une muraille, donner un fondement ou un empâtement de maçonnerie.* — Hgd. *Untermauern.* — **Ondermuurd zijn.** Fr. *Porter, reposer sur une substruction ou sur un fondement de maçonnerie.* — **Opnieuw ondermuren.** Fr. *Reprendre sous-œuvre, par sous-œuvre.*

Ondermuring, v. — De daad van ondermuren. — Fr. *Action de supporter par, de faire reposer sur une muraille, sur une maçonnerie.*

Ondermuur, m. — Het onderste gedeelte van een muur, in tegenstelling van den bovenmuur. — Fr. *Partie inférieure d'une muraille, bas du mur.*

Onderschoren, Onderschragen, b. w. — Een muur, een gewelf ondersteunen door middel van een steunmuur of schoorpijler. — Fr. *Buter un mur, une voûte.* — Eng. *To prop a wall, shore.* — Hgd. *Stützen.*

Onderschragen, b. w. — Zie **Onderschoren.**

Onderslag, m. — Zie **Binnenmuur.**

Ondervouten, b. w. — Zie **Onderwelven** en **Overwelven.**

Ondervlakte, v. — Zie **Binnenwelving.**

Ondervloer, m. — Zie **Keldervloer.**

Onderwelven, b. w. — Van onder met welfwerk opmetselen, met een gewelfd metselwerk iets ondersteunen. — Fr. *Voûter par dessous.*

In W.-Vl. **Ondervouten.**

Onderwerk, o. — Zie **Fundament.**

Onderzetsel, o. — Stut, schoor, onderste gedeelte van het voetstuk eener zuil. — Fr. *Etaie, étançon, appui, soutien.* — Eng. *Prop, shore.* — Hgd. *Stütze.*

Onderzetten, b.w. — Ondersteunen, onderschoren. — Fr. *Etayer, appuyer, soutenir.* — Eng. *To prop, to shore.* — Hgd. *Stützen.*

Onderzille, Onderzulle, v. — Zie **Onderdorpel.**

Onderzoek van den bouwgrond. — Fr. *Sondage du terrain.* — Eng. *Sounding, boring.* — Hgd. *Untersuchung.* — Als de bouwgrond droog is, kan het onderzoek naar de geschiktheid en de dikte der verschillende lagen het eenvoudigst geschieden door het graven van putten. Deze worden op de belangrijkste punten van het te maken gebouw, zooals de voorname hoekpunten, tot dusdanige diepte gemaakt, zooals voor de juiste beoordeeling van den bouwgrond noodzakelijk is.

Bij waterachtige gronden wordt het afgraven tot den waterspiegel gedaan en het onderzoek van den grond door middel van boren voortgezet.

Onderzullen, b. w. — Zullen leggen, zullen metsen. Een muur **onderzullen,** d. i. : een steenen muur, die onder in of tegen den grond verrot is, herstellen door nieuwe metserij. (Brabant, Loven.)

Onderzullen is eigenlijk **ondermetsen.**

Ongebluscht, b. n. — Van kalk, niet gebluscht, watervrij, in tegenstelling met het kalkhydraat, dat gebluschte kalk heet.

Ongebluschte of **levendige kalk.** — Fr. *Chaux non éteinte, vive.* — Eng. *Quick-lime.* — Hgd. *Ungelöschter gebrannter Kalk.*

Onpatjuistig, ook **onpetsuistig,** doch meest **onpetjuistig,** b. nw. — Verkeerde uitspraak van **onbesuistig.** — Fr. *Raboteux.* — Onpetjuistige steen. — Steen die slecht gebakken is en vele oneffenheden aanbiedt. (W.-Vl.)

Ontcenteren, b. w. — Het formeel uit een gewelf wegnemen, nadat ditzelfde afgewerkt is. Navolging

van 't Fransch *Décintrer.* — Eng. *To take away the centres from an arch.* — Hgd. *Das Bogengerüst eines gewölbes wegnehmen.*

Men zegt ook **Lossen.**

Ontlastingsboog, m. — Boog, die boven eene opening is aangebracht om de drukking van den

Sch. 216.

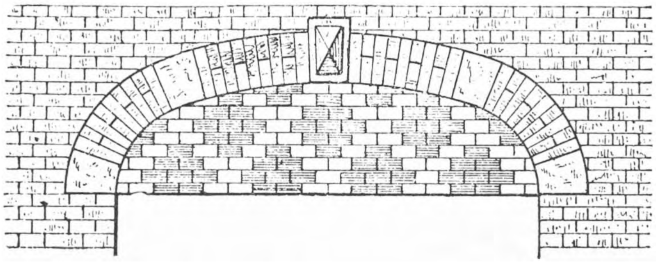

Sch. 217.

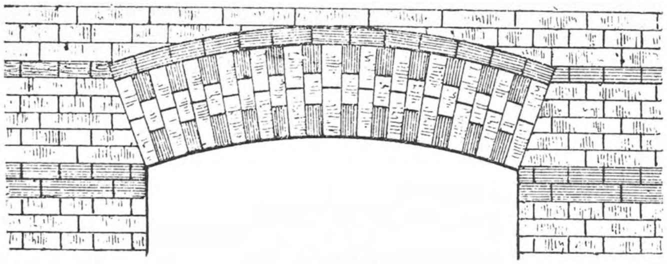

Sch. 218.

daaropvolgenden last te dragen. (Sch. 216, 217 en 218.) — Fr. *Arc, remenée de décharge.* — Eng. *Relieving-arch.* — Hgd. *Entlastungsbogen.*

Ook **Ontlossingsboog** geheeten.

Ontlossingsboog, m. — Zie **Ontlastingsboog.**

Ontmetselen, b. w. — Wat vastgemetseld is, losmaken.

Ontmuren, b. w. — Van muren ontblooten. — Fr. *Démurer, démanteler.* — Eng. *To unwall, to dismantle.*

Ontpleisteren, b. w. — De pleister afhalen, wegnemen. — Fr. *Déplâtrer, enlever le plâtre.* — Eng. *To unplaster.* — Hgd. *Den gips abnehmen.*

Ontvloeren, b. w. — Een vloer uitbreken, d. i. de tichels uitheffen en wegnemen. — Fr. *Décarreler.* — Eng. *To unpave.* — Hgd. *Die Flur-stein aufnehmen.*

Oorboom, Ooreboom, m. — Zie **Hoekspar** en **Koppelkeper.**

Oostendsche steen. — De witte baksteen van Oostende wordt in 't Fr. genoemd : *Ostende blanche.*

Men onderscheidt drie soorten van Oostendschen steen :

1° **Geheelbak.**

2° **Zenders, branders, knorren, krimpeling** = verbrand steen.

3° **Drieling** = halven bak.

Opbikken, b. w. — Een muur opbikken, d. i. aan de steenen een beter aanzien geven. — Fr. *Regratter.* — Eng. *To scrape.* — Hgd. *Frisch abputzen.*

Ook **Opschrabben** en **opschrappen.**

Opening, v. — Open vak in een opgetrokken metselwerk, ter plaatsing van een venster of deur. — Fr. *Baie.* — Eng. *Opening aperture.* — Hgd. *Offnung.*

Ook **Gat.**

— Zie **Deur-** en **Vensteropening.**

Open voeg, v. — Voeg die toegepast wordt wanneer de muur eenigen tijd na het opmetselen ingevoegd wordt. Aan de buitenzijde, ongeveer ter diepte

van 2 cM., komt er geene specie, ten einde daarin later de voeg te plaatsen. — Fr. *Joint ouvert.* — Eng. *Open joint.* — Hgd. *Offene Fuge.*

Ook **Holle voeg.**

In W.-Vl. **IJdele voeg.**

— Zie **IJdel werken.**

Operknecht, m. — Zie **Metserdiener.**

Opgaande muur, m. — Is dat gedeelte van een muur, welk boven den beganen grond is opgericht. — Fr. *Mur en élévation.* — Dit woord wordt meestal in de bestekken aangeduid om deze muren van de overige te onderscheiden.

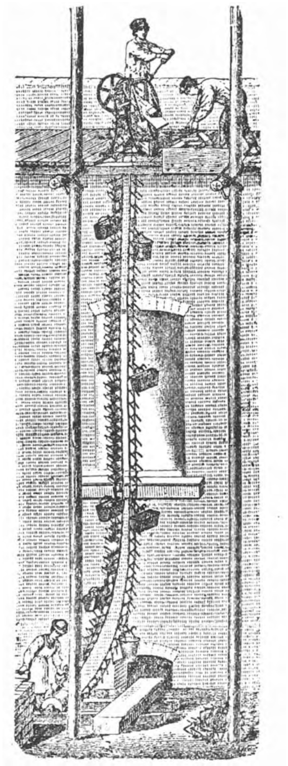

Sch. 219.

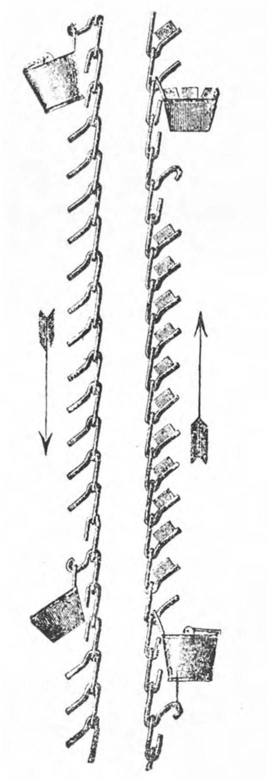

Sch. 220.

Ophaalbak, m. — Zie **Metselaarsbak**.

Ophalen, b. w. — Zie **Verhoogen**.

Ophaler, m. — Nieuwsoortig werktuig, dienende om mortel en steenen op te halen. (Sch. 219 en 220.) — Fr. *Elévateur pour maçonneries.*

Dit werktuig is onlangs aangekocht door het Ministerie van Arbeid en was te zien op de laatste tentoonstelling van Brussel, in de afdeeling voorbehouden aan de Belgische nijveraars tot studie en uitbreiding der werktuigen en behoedmiddelen, dienende om de arbeiders tegen werkongevallen te vrijwaren.

Opkisting, v. — Zie **Vallicht**.

Oplanger, m. — Zie onder **Steiger**.

Opmetselen, b. w. — In de hoogte metselen, opwaarts metselen, al metselend gebruiken. — Fr. *Elever, monter en maçonnant, consommer en maçonnant.*

In Z.-Nederl. **Opmetsen**.

Opmetsen, b. w. — Zie **Opmetselen**.

Opperen, b. w. — Als opperman werkzaam zijn; kalk en steenen aanbrengen. — Fr. *Faire le métier d'aide-maçon, de manœuvre.*

Opperknecht, m. — Zie **Metserdiener**.

Opperman, m. — Zie **Metserdiener**

Opplakken, b. w. — In behoorlijken toestand

brengen, b. v.: Dat huis is schoon opgeplakt en opgewit. (Haspegouw.)

Opscheren, b. w. — Met geschoren touwwerk ophijschen. (W.-Vl.) — Fr. *Hisser avec un système de poulies ou de moufles.*

Opschrabben, Opschrappen, b. w. — Zie **Opbikken.**

Opslaan, b. w. — Zie **Steigeren.**

Opspringen, o. w. ook **Opsteken.** — Bij het steken van een omgekeerd gewelf is het zeer wenschelijk daaraan eene aanzienlijke spanning te geven, ten einde het opspringen te beletten.

Bij platte gewelven en onder groote waterdrukking zal de vloer doorgaans opspringen, openbersten en zoo het water doorlaten.

Opstampen, b. w. — Zie **Aanstampen.**

Opstand, m. — Teekening van een gebouw, zooals 't zich in zijne verhoudingen aan 't oog vertoont. — Fr. *Elévation.* — Eng. *Elevation.* — Hgd. *Aufriss.* — Zie **Doorsnede** en **Plattegrond.**

Opsteken, o. w. — Zie **Opspringen.**

Opstijven, o. w. — Zie **Stijven.**

Opstoppen, b. w. — Openingen in muren enz., met metselwerk aanvullen.

Stellinggaten, balkgaten enz. opstoppen. (W.-Vl.)

Optoppen, b. w. — Zie onder **Steiger.**

Optrede, v. — De hoogte der treden eener trap. — Fr. *Hauteur des marches d'un escalier.*

Optrekken, b. w. — Zie **Verboogen** en **Winden**.

Opvoegen, b. w. — Zie **Hervoegen.**

Opwitten, b. w. — Door witten in een behoorlijken toestand brengen.

Opzetten, b. w. — Bij eenvoudige kleine werken zet de metselaar in den regel eerst de hoeken op. Dit geschiedt meestendeels met vallenden tand. Deze hoeken worden doorgaans op stellinghoogte afgewerkt; het opmetselen van de muren, tusschen deze opgezette hoeken, geschiedt dan weer langs den draad, die met spijkers in de voegen der opgezette hoeken wordt bevestigd.

Opzuigen, o. w. — Zegt men van de steenen, welke, de eene beter dan de andere, de mortel inzuigen en zoo vastgemaakt worden. — Fr. *Absorber.* — Eng. *To absorb.* — Hgd. *Absorbiren.*

Oude steen, m. — Baksteen, voortkomende van eenige afbraak, b. v. van oude huizen, muren enz. — Fr *Vieilles briques.*

Oude steen moet goed gekuischt worden, vooraleer dien te verwerken.

Hedendaags wordt er in Brugge veel oude steen verbruikt om oude en merkwaardige gevels in hunnen oorspronkelijken staat te herstellen.

Oven, m. — Beslotene ruimte, door een vlammend vuur van hout, turf enz. heet gemaakt en

dienende om er brood enz. in te bakken. — Fr. *Four.* — Eng. *Oven.* — Hgd. *Ofen, Backofen.*

Ook **Bakoven** en **bakkersoven** geheeten.

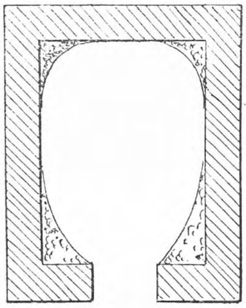

Sch. 221.

Schetsen 221 tot 223 stellen een eenvoudige bakoven voor. Sch. 221 is de plattegrond, sch. 222 het vooraanzicht en sch. 223 de overlangsche doorsnede.

— Een **banketbakkersoven**, Fr. *Four de confiseur,* wordt voorgesteld door de sch. 224 en 225. Sch. 224 is de dwarsche doorsnede en sch. 225 de overlangsche doorsnede.

— De oven voor het drogen van vruchten, Fr.

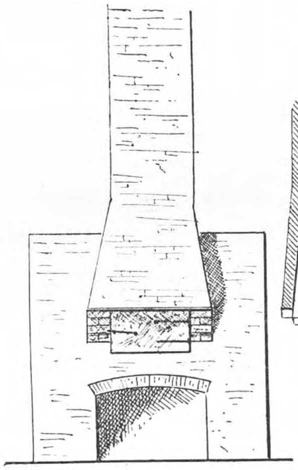

Sch. 222.

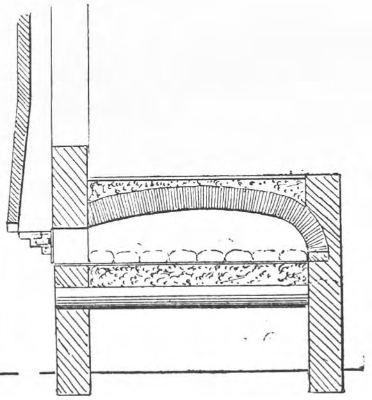

Sch. 223.

Four à sécher des fruits. — Hgd. *Obstdarre, Obstdörre,* door de schetsen 226 tot 227 voorgesteld, heeft in 't algemeen eene dergelijke inrichting als de banketbakkersoven hier voornoemd. Hier moet vooral op gelet worden, dat de droogruimte eene zoo

mogelijk gelijkmatige warmte ontvangt en niet aan te sterke verhitting blootstaat, waardoor de vruchten

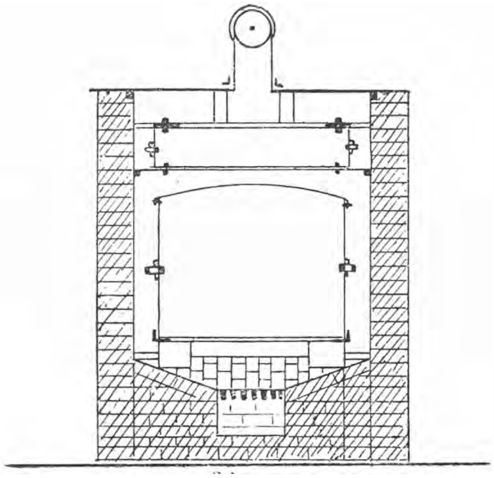

Sch. 224.

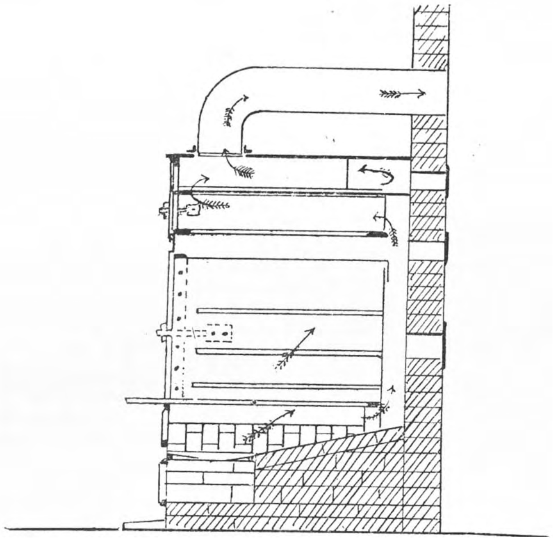

Sch. 225.

zouden kunnen aanbranden. Daarom worden de muren van de droogruimte steeds van metselwerk of wel

van gebrande steenen vervaardigd, welke dan met leem en baksteenen achtermetseld worden.

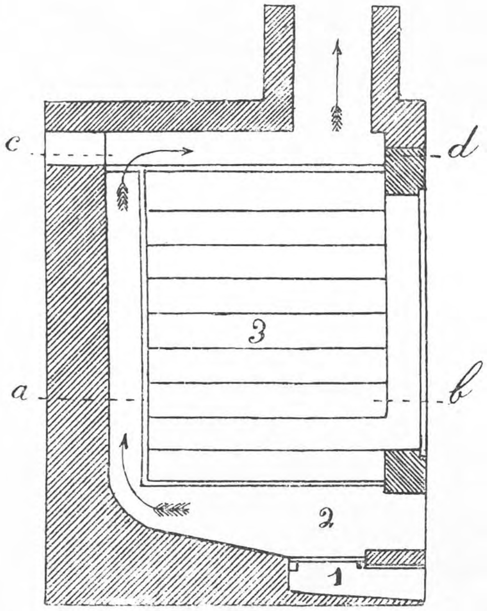

Sch. 226.

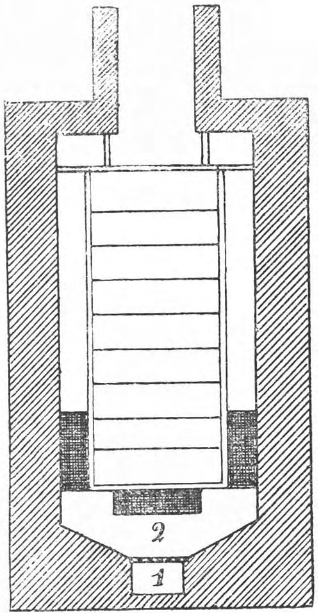

Sch. 227.

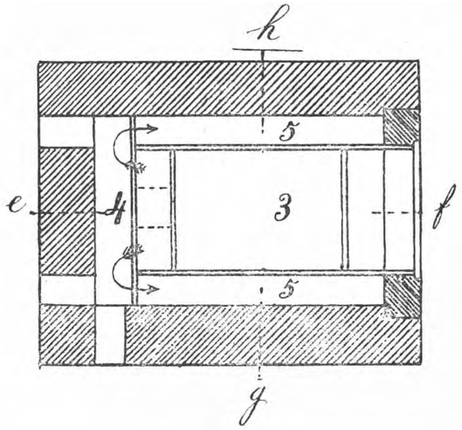

Sch. 228.

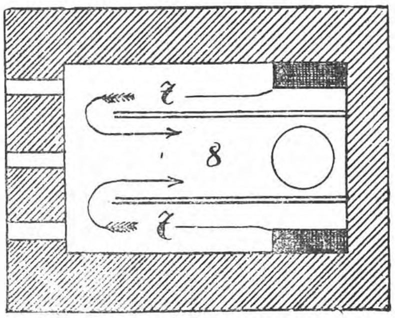

Sch. 229.

Sch. 226 stelt de overlangsche doorsnede van den oven, volgens de lijn *e f* voor; sch. 227 de dwarsche doorsnede, volgens de lijn *g h* van den plattegrond van sch. 228. Sch. 228 is de plattegrond van de droogruimte, volgens de lijn *a b* van sch. 226, en sch. 229 is een plattegrond, boven de droogruimte, volgens de lijn *c d* van sch. 226. Uit deze schetsen is de aanleg van den droogoven genoegzaam te zien.

In de schetsen wordt de aschbak met 1, de vuurruimte met 2, de droogruimte met 3 en de vuurgangen met 4, 5, 6, 7 en 8 aangegeven.

Ovenbuur, o. — Zie **Ovenhuis.**

Ovengat, o. — Zie **Ovenmond.**

Ovengewelf, o. — Het gewelf van den oven. — Fr. *Chapelle, cul-de-four.* — Eng. *Cul-de-four, ovenlike.* — Hgd. *Kappe des Backofens.*

Ook **Ovenkap.**

Te Brugge en omstreken **Kruin.**

Ovenhuis, o. — Bakhuis op hoeven of in boerenwoningen. — Fr. *Fournil.* — Eng. *Bake-house.* — Hgd. *Backhaus.*

Ook **Bakkeet, bakkot, bakhuis, ovenbuur** en **ovenkot.**

Ovenkap, v. — Zie **Ovengewelf.**

Ovenkot, o. — Zie **Ovenhuis.**

Ovenmond, m. — Opening van een oven, langswaar alles in- en uitgehaald wordt. — Fr. *Bouche, gueule de four.* — Eng. *Mouth of an oven.* — Hgd. *Backofenloch, Mündung des Backofens.*

Ook **Ovengat,** te Brugge en omstr. **muil.**

Bij De Bo ook **Mondgat.**

Ovensteen, m. -- Algemeene benaming van de steenen, waarmede het gewelf en de hoeken van het gewelf van broodbakkersovens gemetseld worden in vuurvaste mortel. — Fr. *Briques de four.*

Oventegel, m. -- Fr. *Carreau de four.* — Met de oventegels legt men den vloer van den oven.

Ovenvloer, m. — Vloer van den oven.

Overkluizen, b. w. — Zie **Overwelven.**

Overlangsche doorsnede, v. — Zie **Doorsnede.**

Overmetselen, b. w. — Opnieuw metselen; boven de bepaalde hoeveelheid metselen. — Fr. *Maçonner de nouveau, remaçonner.* — Hgd. *Von neuem mauern.*

Overslegen steen, m. — Baksteen, waarvan een of meer kanten niet « in den haak » zijn met de overige deelen van den steen. (Geh. te Avelgem.)

Overvloeren, b. w. — Opnieuw vloeren, eene tweede maal vloeren. — Fr. *Paver de nouveau, paver une seconde fois.*

— Hetzelfde als vloeren, d. i. met een vloer bedekken. — Fr. *Couvrir d'un pavé.*

Overvouten, b. w. — Zie **Overwelven.**

Overwelfsel, o. — Zie **Gewelf.**

Overwelven, b. w. — Met een gewelf overdekken, van een gewelf voorzien. — Fr. *Couvrir d'une voûte, voûter.*

Ook **Overkluizen, overwulven, verwelven** en **verwulven.**

In W.-Vl. **Ondervouten** en **overvouten.**

Overwelving, v. — De daad van overwelven. — Fr. *Action de voûter.*

— Zie **Gewelf.**

Overwulven, b. w. — Zie **Overwelven**

Paalfundeering, v. — Zie **Houten fundeering.**

Paalroosterwerk, o. — Zie **Houten fundeering.**

Paanderboog, Panderboge, Penderboge, m. — Zie **Korfboog.**

Paandervout(e), v. — Een gewelf, wiens formeel een paanderboog (korfboog) is. — Fr. *Voûte en anse de panier.* (W.-Vl.)

Paard, Peerd, o. — Een kloek winkelhaakvormig raam, dat met een haak of met koorden langs den muur gevestigd is, in uitspringende richting gelijk eene console en dient, bij een hangende steiger, om den planken vloer te dragen. (Zie **Steiger.**)

— Zie **Mortelpaard, Ezelsrug** en **Schoor.**

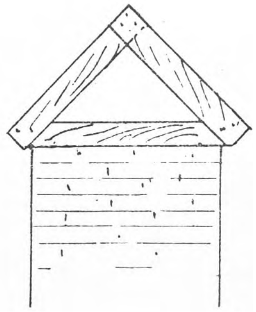

Sch. 230.

Paardeken, Peerdeken, o. —Mal, dat de metselaar gebruikt bij het maken van een paard (ezelsrug) op een muur. (W.-Vl.) (Sch. 230.)

Paardenklinker, m. — Klinker voor rij- of straatwegen. (Zie **Geldersche ijselsteen.**)

Paddesteen. — Kortheidshalve **Padde, Padden.** Zie **Papesteen.**)

Pajeul, Pajul, Pajuil, m. — Beplaasterd latwerk of vak tusschen twee stijlen van een plakweeg (beplakte wand). (De Bo.)

Pakken, o. w. — Zie **Harden**.

Palier, m. — Zie **Bordes**.

Paliertrap, v. — Zie **Bordestrap**.

Pan, v. — Fr. *Tuile*. — Eng. *Tile*. — Hgd. *Ziegel*.
De pannen worden hoofdzakelijk onderscheiden in : **beste** pannen, **gemeene** pannen, **lange** pannen, **halve** pannen en **vorsten**. Goede pannen moeten eene heldere roode kleur hebben; door het gebruik worden ze schielijk bruin-groen.

Blauwe of **gesmoorde pannen** zijn deze, die de bewerking ondergaan hebben van het **smoren**.

(Beknopt Handb. v. Burgerl. Bouwk., blz. 40.)

⁂ **Verglaasde pannen** heeten in Z.-Nederl. ook **vergleisde** pannen, **gleisachtige** pannen. (Kiliaan : **gleysen**, **gleyssen**.) (Weiland : **gleisen**.) — Fr. *Tuiles vernissées*. — Eng. *Glazed tiles*.

De pannen worden onderscheiden in **linksche** en **rechtsche** pannen. (Zie die twee woorden.)

Blauwe pannen worden onderscheiden in **bestblauwe** en **bonte**, waarvan de laatste lichter van kleur zijn.

Pand, m. — Zie **Muurvak**.

Pandsel, o. — Zie **Muurvak**.

Paneel, o. — Vlak, dat in een muurwerk is aangebracht en zich door zijne verhevenheid, indieping of omlijsting van het overige muurwerk onder-

scheidt. (Sch. 231.) — Fr. *Panneau.* — Eng. *Fannel.* — Hgd. *Feld, Fach.*

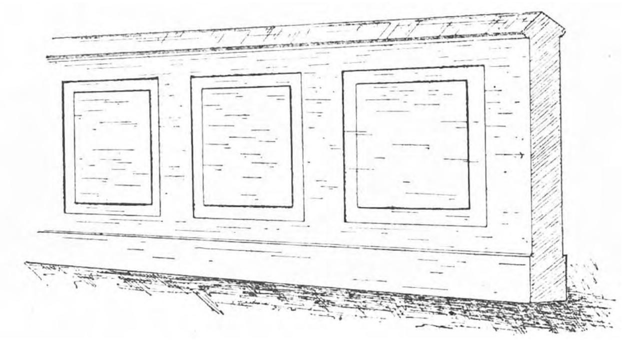

Sch. 231.

Bij De Bo **Spiegel, spegel.**
Een muur met paneelen.

Pannebakkersoven, m. — Oven, die met dikke muren omsloten is en die gewoonlijk van 12 tot 15000 pannen kan bevatten.

Pannendak, o. — Een met pannen bedekt dak. — Fr. *Toit couvert de tuiles, toit tuilé.*

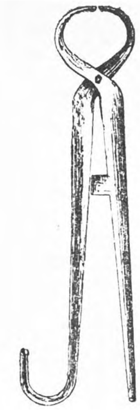

Sch. 232.

Pannendekker, m. — Ambachtsman, die de daken met pannen dekt. — Fr. *Couvreur en tuiles.* — Eng. *Tiler.* — Hgd. *Ziegeldecker.*

In sommige streken, b.v. in Z.-W.-Vl., vormt het pannendekken een afzonderlijk ambacht; in andere streken daarentegen, als in N.-W.-Vl., gaat dit gepaard met het metselaarsambacht.

Pannen steken, b. w. — Zie **Steken.**

Panneschaar, v. — Lange nijptang, waarmede de metselaar stukken van eene pan afknijpt, vooral bij het leggen van ooreboomen

(hoeksparren) of slapers (dakkelen), wanneer de pannen aan het ondereinde eene schuine richting moeten hebben. (Sch. 232.) (Geh. te Brugge.)

Vergel. **Tegeltang.**

Pannestrijker, m. — Een truweel, omtrent twee vingers breed en eene span lang, om tusschen de dakpannen mortel in te strijken. (W.-Vl.) (Sch. 233.)

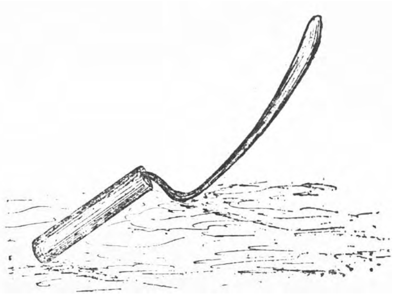

Sch. 233.

Pannestuk, o. — Zie **Dakpanscherf.**

Papesteen, papensteen is, met **klampsteen**, de hoofdbenaming der steenen, welke te Boom en in de omstreken dezer gemeente gebakken worden voor de behoeften van den gewonen bouw. De soorten **Papesteen,** gebakken in geslotene ovens of houtovens zijn : (Sch. 234.)

0,180 + 0,085 + 0,045.

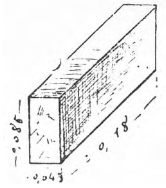

Sch. 234.

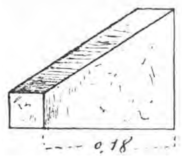

Sch. 235

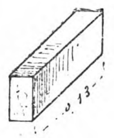

Sch. 236.

Papesteen.

1° **Bleeke papesteen,**

2° **Papesteen-padde,** anders gezegd : **harde steen** of alleen **padde,**

3° **Putsteen** of **schouwsteen** (Sch. 235),

4° **Dubbele papesteen,**

5° **Derdeling,**

6° **Klompsteen,** gewoonlijk genaamd **Klompen,** (Sch. 236),

7° **Moluursteen, profielsteen** (Sch. 253, 254, 255),
8° **Spiesteen** of **welfselsteen** (Sch. 237),
9° **Hollesteen** (Sch. 238),
10° **Roostersteen** (Sch. 239),
11° **Kerksteen** (dubbele en enkele breedte),
12° **Plavei**.

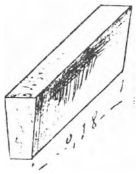

Sch. 237.

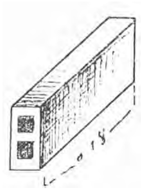

Sch. 238.

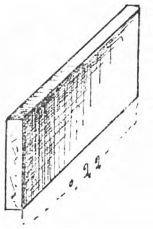

Sch. 239.

*** **Roode papesteenen** zijn de beste; zij worden gebruikt voor alle werken; zij zijn bestand tegen vorst, water, lucht, regen, zonnehitte; zij worden aanzien als de best gebakkene, zijn ijzersterk en klinken als metaal; zij worden gewoonlijk en bij voorkeur verwerkt in voorgevels en snijwerken, bijzonder in den **Vlaamschen bouwtrant.**

*** **Blauwe papesteenen** zijn minder van baksel, bijgevolg van geringer hoedanigheid. Zij kosten niet zooveel als de roode papesteenen. Zij zijn zeer goed van klank en sterkte en worden meest gebruikt tot versiering van gebouwen.

*** **Bleeke papesteenen** zijn sterk en effen, maar zijn niet zoo goed bestand tegen regen en vorst omdat zij minder van **bak** zijn. Zij worden meest gebruikt voor binnenwerk, droge binnenmuren.

*** Een m^3 papesteen weegt 1650 k. en bevat 1080 steenen.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 58, 59 en 60.)

Parementsteen, o. — Schoon, uitgelezen en gelijk-

kleurig baksteen om parementwerk mede te metselen. — Fr. *Briques de parement.* (Geh. te Avelgem.)

Ook **Façadesteen.**

Parementwerk, o. — Metselwerk, bestaande uit schoon uitgelezen en gelijkkleurig baksteen, (parementsteen) zuiver in 't verband gewerkt en zindelijk gevoegd. — Fr. *Parement de maçonnerie.*

Wordt meest toegepast bij het metselen van voorgevels, die niet beplakt moeten worden.

Parijsch cement, o. — Eene vermenging van 54 deelen kalkaarde, 31 deelen kiezelhoudende kleiaarde en 15 deelen ijzeroxide. — Fr. *Ciment de Paris.* — Dit cement wordt gebrand van de steenen, die op de Fransche kust nabij Boulogne gevonden worden.

Parpijn, Perpijn, Purpijn, m. — Zie **Vensterpijler.**

Pas, o. — Zie **Waterpas.**

— bijw. — Zie **Waterpas.**

Paslaag, v. — De bovenste waterpas gelegde laag der grondslagen van een metselwerk.

't Is van op de paslaag, dat al de hoogten van deur- en vensteropeningen, roosteringen enz. genomen worden. — Fr. *Assise de niveau.*

(Geh. te Brugge.)

(Zie ook **Zwijn.**)

Paslood, o. — Zie **Waterpas.**

Pasregel, m. — Zie **Regel.**

Passeetje, Passetje, o. — Kleine stelling van steen, gemeenlijk vierkantig, dienende b. v. tot voetstuk van eene stoof. (W.-Vl.)

Passen, b. w. — Zie **Waterpassen.**

Patijtsche laag, v. — Laag van patijtsche- of kopsteenen. — Fr. *Assise de boutisses.* — Eng. *Heading course.*

Ook **Koplaag** geheeten.

In W.-Vl. **Potietsche laag.**

Patijtsche steenen, ook **Koppen** geheeten, zijn steenen, die met hunne kortste zijden in het buitenvlak van den muur komen. — Fr. *Boutisses, pierres boutisses.*

In W.-Vl. **Potietsche steenen.**

Patroon, m. — Fr. *Patron.* — Eng. *Patron.* — Hgd. *Patron.* — De metselaars hebben voor patroons de vier **Gekroonden.** — Fr. *Les quatre Couronnés.* — Zij worden gevierd den 8n November.

Pedestal, o. — Zie **Voetstuk.**

Peerd, o. — Zie **Paard, Mortelpaard, Ezelsrug** en **Schoor.**

Peerdeken, o. — Zie **Paardeken.**

Pegel, m. — Zie **Bed.**

Peie, v. — Zie **Horde.**

Pekel, m. — Zie **Bed.**

Penant, m. — Zie **Vensterpijler.**

Penseelen, b. w. — Door middel van een penseel de voegen van versch metselwerk (die gevoegd zijn met dezelfde mortel als dit metselwerk met witsel bestrijken.

Dit witsel bestaat uit zuivere Doorniksche kalk. Zulk werk noemt men **Gepenseeld werk.** (Omstr. van Avelgem, Moschroen, Oudenaarde.)

Perpijn, m. — Zie **Vensterpijler.**

Pers, v. — Zie **Steigerpaal.**

Peuring, v. — Zie **Porring.**

Piepegaal, v. — Zie **Kruiwagen.**

Pijkenhaneverband, o. — Zie **Spaansch verband.**

Pijkhouweel, o. — Zie **Pikhouweel.**

Pijler, m. — Zie **Pilaar.**

Pijp, v. — Zie **Regenwaterbak** en **Put.**
— **Lucht-, rook-, schoorsteen-, schouw-** en **trekpijp.**

Pikhouweel, o. — Werktuig bestaande uit een zwaren houten steel, gevat in een kloeken ijzeren tand die, een weinig omgebogen, puntig afloopt en

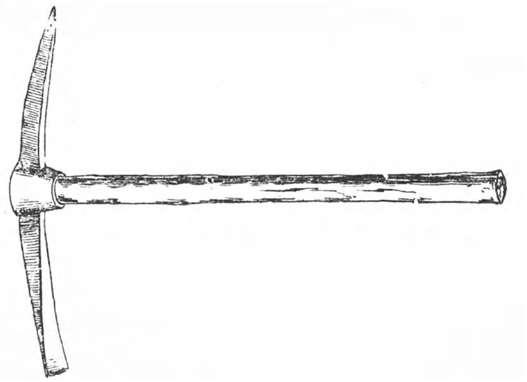

Sch. 240.

dient om steenachtigen grond, rotsen en oude grondvesten los te breken. (Sch. 240.) — Fr. *Pic, pioche.* — Eng. *Pick.* — Hgd. *Hacke.*

Ook **Houweel** en **punthouweel.** Bij De Bo **pijkhouweel.** Te Avelgem **piosse.**

Bij Schm. **Biggel, bikkel** en **bikker.**

Het ijzer van het pikhouweel is spits; is het plat, dan draagt dit werktuig den naam van **hak.** De metselaar gebruikt meest het pikhouweel waarvan het eene deel scherp, het andere deel plat is. (Sch. 240.)

In de werkingen gebruikt men gemeenlijk het pikhouweel vóór de hak.

Een houweel met één of twee scherpe pinnen heet bij De Bo **Brietse** en ook **Brootse.**

Pilaar, m. — Pijler, zuil (rond of vierkant) van steen, welke, hetzij gansch en al op zich zelven staande, hetzij grootendeels in een wand betrokken,

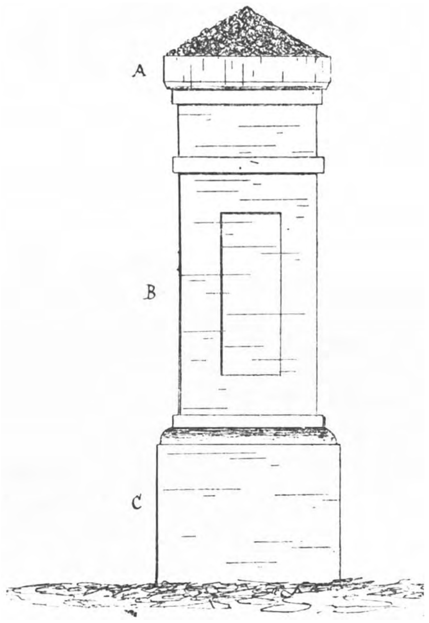

Sch. 241.

voor het bovendeel of de zoldering van een gebouw tot steun verstrekt. (Sch. 241.) — Fr. *Pilier.* — Eng. *Pillar.* — Hgd. *Pfeiler.*

Pilaarkap, v. — Dekstuk van een pilaar. (Sch. 241 A.) — Fr. *Chapiteau.* — Eng. *Chapiter, head, top of a pillar.* — Hgd. *Knauf, Capital.*

Pilaarschacht, Pilaarschaft, v. — Zuil zonder den voet of den kop. (Sch. 241 B.) — Fr. *Fût, tronc de colonne, de pilier.* — Eng. *Shaft of a column.* — Hgd. *Schaft, Säulenschaft.*

Pilaarvoet, m. — Basis eener zuil. (Sch. 241 C.) — Fr. *Pied, base d'une colonne, d'un pilier.* — Eng. *Base of a column.* — Hgd. *Basis, Fusz, Säulenfusz.*

Pilaster, m. — Muurpilaar, muraalpijler, die minder dan zijne breedte voorspringt inz. als hij van een kapiteel en basement is voorzien; kantige of hoekige zuil. — Fr. *Pilastre.* — Eng. *Pilaster.* — Hgd. *Viereckiger Pfeiler, Wandpfeiler.*

Hoekpilaster. Fr. *Pilastre cornier* ou *angulaire.* — Hgd. *Eck-Pfeiler.*

Attissche pilaster (die in verhouding tot de breedte te hoog is). Fr. *Pilastre attique.*

Halve pilaster, wandpilaster. Fr. *Pilastre engagé.*

Tusschen 2 andere staande pilaster. Fr. *Pilastre flanqué.*

Pilaster, die van boven dikker is dan van onder. Fr. *Pilastre en gaîne de terme.*

Achter eene zuil (met welke hij van gelijke dikte is), **staande pilaster.** Fr. *Pilastre grêle.*

Gebroken, een inspringenden hoek makende, pilaster. Fr. *Pilastre plié.* — Hgd. *Gebrochener Pfeiler.*

Uitspringende pilaster. Fr. *Pilastre ébrasé.*

Boogpilaster. Fr. *Pilastre cintré.*

Verbonden pilaster. Fr. *Pilastre lié.*

Pilaster waar een hek aan hangt. Fr. *Chardonnet.* — Steunsel van een schoorsteenmantel.

Pingel, m. — Lange dunne reep van een vinger dik, die bij het gewand gebezigd wordt, inzonderlijk om de pooten van een schalk vast te binden. — Fr. *Hauban.*

Ook **Pinkel.** (W.-Vl.)

Te Brugge **Teetouw,** bij De Bo **teekoord.**

In N.-Nederl. **Lengtouw** en **tuiertouw.**

De pingels worden vastgemaakt aan **bakstaken,** die stevig in den grond zitten. (Zie **Bakstaak.**)

De pingel wordt hedendaags, evenals de reep, veel van gevlochten stalen draad gemaakt.

Pingelen, b. w. — Zie onder **Draad.**

Pinkel, m. — Zie **Pingel.**

Piosse, v. — Zie **Pikhouweel.**

Piosteren, b. w, — Met de piosse (pikhouweel) arbeiden. (Schm.) — Fr. *Piocher.* — Hgd. *Hacken.*

Plaaster, v. — Zie **Gips.**

Plaat, v. — Haardvloer, gelegd tusschen de twee zijmuren van een schoorsteen. — Fr. *Foyer.* — Eng. *Hearth-stone.* — Hgd. *Heerdplatten.*

Te Brugge **Foyer.**

— Afzonderlijk gebakkene steen, die voor het metselen van vuurhaarden bijzonder geschikt is.

Plaathaard, m. — Zie **Kookhaard.**

Plak, m. — Zie **Beraapwerk.**

Plakberd, o. — Zie **Plakbord.**

Plakbord, o. — Klein plankje met handvat, in vorm

van sch. 242, waarop de metselaar de mortel legt, die hij moet gebruiken bijv. bij het volzetten (voegen), plat volzetten, aansmeren van pannen enz.

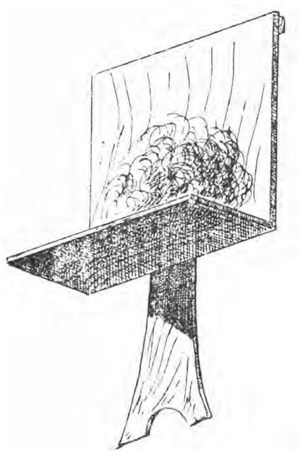

Sch. 242.

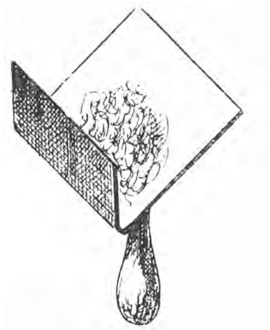

Sch. 243.

Voor het eigenlijk voegen gebruikt hij meest een zinken plakbord volgens sch. 243. Hiermede kan hij, door dit bord tegen den muur vóór de voegen te houden, er gemakkelijker met den voegspijker de mortel in strijken. — Fr. *Palette.*

In N.-Nederl. **Raapbord,** in W.-Vl. **plakberd,** bij Schm. **bezetbard.**

Plakken, b. w. — Zie **Berapen.**

Plakmes, o. — IJzeren plaktruweel met houten handvat. — Met het plakmes wordt de mortel, die met de plakspa is aangestreken, effengestreken. (W.-Vl.)

Plakmortel, v. gmv. — Mortel, die in een mortelput door een kalkbad is gegoten en dient om er mede te plakken. — Fr. *Mortier de plafonneur.*

Te Antwerpen **Bezetmortel.**

De plakmortel wordt onderscheiden in **grauwe** en **witte.**

De grauwe plakmortel, Fr. *Mortier gris,* ook **grijze mortel** genaamd, wordt gemaakt van gebluschte kalk, zand en grauw koeihaar of leemen.

De metselaars gebruiken de grauwe plakmortel bijzonderlijk voor het bepleisteren van gedrevene dakpannen.

De witte plakmortel, Fr. *Mortier blanc,* bestaat uit zuivere gebluschte Namensche kalk, vermengd met wit koehaar.

Plaksel, o. — Zie **Beraapwerk.**

Plakspa, v. — Houten truweel, waarmede de mortel aan den muur overstreken wordt. (W.-Vl.) — Fr. *Planoir.*

In 't Hageland **Plakspaan**.

Plakspaan, o. — Zie **Plakspa.**

Plakwerk, o, — Zie **Beraapwerk.**

Plankier, o. — Zie **Voetpad.**

Plat, o. — **Vlak,** lange breede zijde van de steenen. — Fr. *Plat.*

Plat gewelf, o. — Zie **Gedrukt gewelf.**

Platte boog, m. — Boog, die geene spanning heeft; waterpasse boog. (Sch. 244 en 245.)

In N.-Nederl. ook **Strek** en **streksche boog.**

Bij groote openingen wordt er doorgaans een ontlastingsboog boven den platten boog gemetseld, ten einde het doorhangen te voorkomen en het daarboven gelegen muurwerk goed te kunnen dragen. Veelal worden dan deze bogen door een anker gekoppeld.

Plattegrond, m. — Afbeelding van alles wat men aantreft wanneer men een gebouw op eene bepaalde

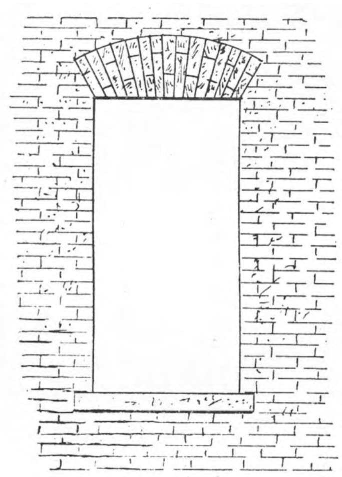

Sch. 244.

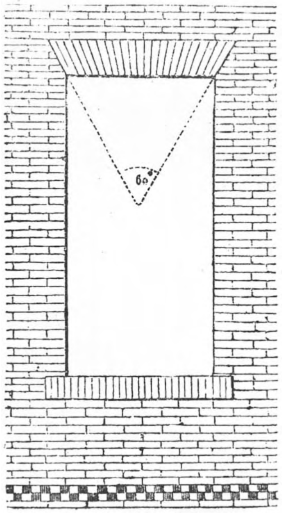

Sch. 245.

hoogte waterpas doorsnijdt. — Fr. *Plan*. — Eng. *Plan*.

— Zie **Doorsnede** en **Opstand**.

Platte pan, v. — (Sch. 246.) Fr. *Tuile plate*. — Eng. *Flat tile*. — Hgd. *Flach-Ziegel*.

Deze pan wordt vooral gebruikt in Duitschland. Met de **platte** pannen worden afzonderlijke **vorstpannen** gebruikt om de nok te dekken en **S-vormige gootpannen**. (Zie **Nokpan**.)

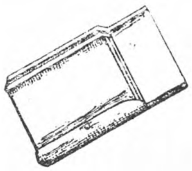

Sch. 246.

Zijn die pannen zóó gemaakt, dat zij niet onder elkaar schuiven, maar enkel aansluiten, dan moet men de aansluitingslijnen met eene rij **C-vormige** pannen dekken.

(A. Winkler Prins, deel VI, blz. 27.)

Plat volzetten, b. w. (Volzetten = voegen.) —

Met den pannestrijker de voegen van een metselwerk toe en vol strijken en dan kaleien, zoodanig, dat geheel het muurvlak met eene dunne kalklaag overstreken is. (Geh. te Brugge.)

Plat volzetten is gauwer gedaan dan **volzetten.**

Plavei, v. in N.-Nederl.; in Z.-Nederl. v. en meest m. — (Zie **Papesteen**) = vloersteen. — Fr. *Carreau.*

⁂ **Plavei** is algemeen Nederlandsch.

⁂ Groote platte Boomsche plaveien worden ook gebruikt voor de bevloering van haarden, ovens enz.

⁂ **Geschuurde plaveien** = geslepen plaveien.

⁂ **Kerkplavei.** — Zie **Kerksteen.**

⁂ **Metselplavei** (Zie **Hollandsche IJselsteen.**)

Plaveien, b. w. — Vloeren met plaveien.

Plaveier, m. — Bevloerder.

Plaveiing, v. — Het plaveien. — De bevloering.

Plaveisel, o. — Bevloering, vloersteenen.

Plavuis, m., (mvd. **Plavuizen**) — (W.-Vl. en Limburg : **Plavuus**) zijn vloertegels van leem of magere klei; zij zijn doorgaans rood of blauw.

Pleister, o. — Zie **Gips.**

Pleisteren, b. w. — Met fijne kalk of gips (ook met klei) bestrijken. — Fr. *Crépir, plâtrer.*

Pleisterkalk, v. — Pleisterkalk van gips, kalk, zand en cement. — Fr. *Gâchis.*

In W.-Vl. **Kalei(e)**.

Pleisterkalk van leem en gekapt stroo of hooi, ofwel uit leem, met of zonder haar, — Fr. *Bauge,*

torchis. — Eng. *Mud, loam and straw.* — Hgd. *Strohlehm, Kleiberlehm.*

In W.-Vl. **Kalei(e)** en **Kaleisel.**

Pleistermortel, v. — Zie **Gipsmortel.**

Piets, v. — Zie **Voetpad.**

Plint, v. — Steenen bekleeding aan den voet van een muur. — Fr. *Plinthe.*

Plooiboom, m. — Zie **Borstweringmuur.**

Plugijzer, o. — Zie **Muurboor.**

Poksteenen, m. mvd. — Steenen waar het op geregend heeft toen zij te drogen lagen en waardoor ze putten en hoogten hebben.

Poliertruweel, o. — Klein truweel, dat de metse-

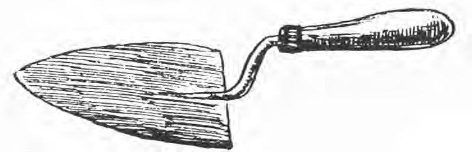

Sch. 247.

laar gebruikt om te pleisteren en te vermaken op plaatsen waarvoor het metstruweel te groot is. (Sch. 247.) (Geh. te Brugge.)

Pomp, v. — Werktuig in metaal, dat uit eene buis bestaat, in welke een welpassend lichaam wordt op en neer bewogen, ten einde in het naar boven schuiven het water mede in de hoogte te voeren. — Fr. *Pompe.* — Eng. *Pumpe.* — Hgd. *Pumpe.*

De zinken pomp (sch. 248), **hoos-** of **zuigpomp** geheeten, wordt gebruikt tot het drooghouden van fundeeringssleuven met weinig aanvoer van water, dat bij tusschenpoozen moet verwijderd worden.

Deze pomp wordt doorgaans aan een houten paal bevestigd en op de geschikte plaats gesteld. Men maakt daarvoor in den bodem van de sleuf een gat, plaatst

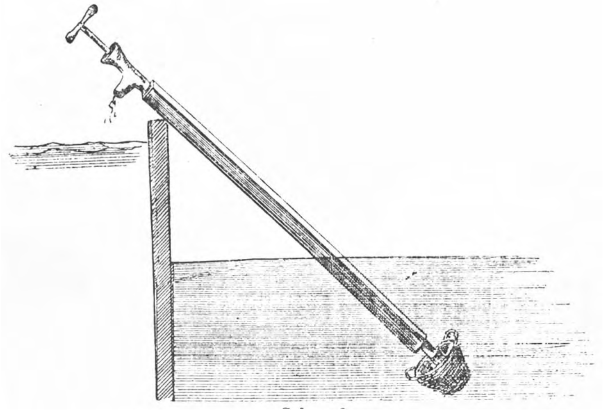

Sch. 248.

daarin een mandje, waarin dan de zuigbuis komt te staan; de pomp wordt loodrecht geplaatst, of, als de uitloop hierdoor te hoog mocht komen, ook wel in een hellenden stand. De afvoer van het opgepompte water geschiedt doorgaans door eene goot, uit twee planken samengesteld.

— Zie ook **Centrifugaalpomp** en **Schroefpomp**.

Pompelijf, o. — Zie **Bemetseling.**

Pooiweeg, m. — Zie **Horde,**

Poolsch verband, o. — Zie **Vlaamsch verband.**

Pop, v. — Zie **Stroopop.**

Por, v. — Zie **Stiep.**

Porring, v. – Onder porring verstaat men in het algemeen de schuine richting der voegen of de valling van de welfsteenen.

Te Antwerpen **Peuring.**

— Zie **Stiep.**

Portaal, o. — Eene afgeslotene ruimte aan den ingang van een gebouw, met eene of meer deuren, welke den toegang openen tot dit gebouw. — Fr. *Portail.* — Eng. *Front.* — Hgd. *Portal.*

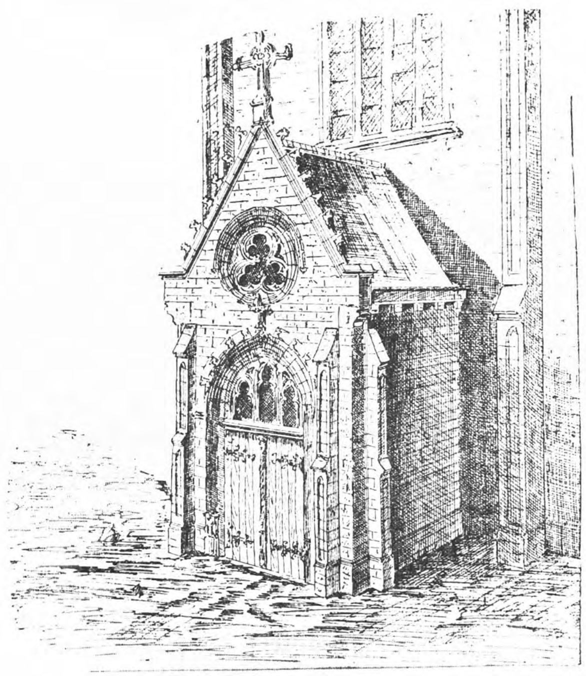

Sch. 249.

— De overdekte plaats vóór een gebouw, meest buiten aan den ingang eener **kerk** (sch. 249), heet in N.-Nederl. **Voorhuis** en **Voorportaal.** In W.-Vl. **Leugen.** — Fr. *Porche.*

Portlandsch cement, o. — Het Portlandsch cement wordt als het voortreffelijkste aanzien. Het

heeft eene donkerblauwe kleur en blijft in de lucht bij vorst en warmte onveranderd, terwijl het niet, als het meerendeel der andere cementsoorten, dadelijk moet verwerkt worden. — Fr. *Ciment Portland.* — Eng. *Portland cement.* — Hgd. *Portland-cement.*

Bij het gebruik van Portlandsch cement moet men zorgen, dat het cement op droge plaatsen bewaard worde, daar de vochtigheid nadeelig op de verhardende eigenschappen werkt.

Scheikundig onderzocht, bevat dit cement de volgende grondstoffen :

54,11	deelen	kalk
0,75	»	bitteraarde
1,10	»	kali
1,66	»	natron
7,75	»	kleiaarde
5,30	»	ijzeraarde
22,23	»	kiezelaarde
2,15	»	koolzuur
0,75	»	phosphoorzuur
1,00	»	zwavelzuur
2,20	»	zand
1,00	»	water.
100,00	deelen.	

Potbuis, v. — Korte buis van gebakken aarde, meest gebruikt voor onderaardsche riolen. (Sch. 250.) — Fr. *Tuyau en terre cuite.*

Eene gewone potbuis heeft doorgaans een meter lengte. Op het eene eind is er een rand van vier a vijf cM. lengte, die zoo ver vooruitspringt dat er eene andere gelijke buis kan ingeschoven worden.

Die rand wordt **kraag** geheeten. — Fr. *Collet.*

Eene verlakte potbuis wordt te Brugge ook **knikkerbuis** genaamd.

Bij De Bo wordt eene groote potbuis **Potgoot** geheeten.

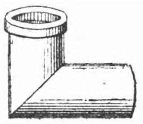
Sch. 251

Gebogene potbuizen, sch. 251 en 252, zoogenaamde **ellebogen**, Fr. *Coudes*, dienen meest om bij eene in rechte lijn loopende riool, de richting plotseling te veranderen. — Zie **Trekbuis**.

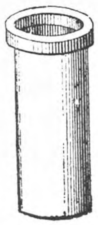
Sch. 250.

Potgoot, v. — Zie **Potbuis**.

Potietsche laag, v. — Zie **Patijtsche laag**.

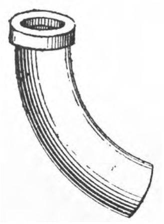
Sch. 252.

Potietsche steenen, m. mvd. — Zie **Patijtsche steenen**.

Pouzzolaanaarde, v. — Trassteen van vulkanischen oorsprong, van aschgrauwe, soms geelachtig bruine of zwarte kleur. — Fr. *Pouzzolane*.

Deze aarde, welker naam van het dorp Pozzuolo, nabij den Vesuvius ontleend is, is, met kalk vermengd, eene voortreffelijke metselspecie; wordt veel in Frankrijk maar weinig in 't Vlaamsche land gebruikt.

Preufsteen, m. — Zie **Proeftegel.**

Priem, m. — Zie onder **Draad**.

Privaatput, m. — Zie **Beerput.**

Proefsteen, m. — Zie **Proeftegel.**

Proefstuk, o. — Zie **Gildeproef.**

Proeftegel, m. — Tegel voor schoorsteenpijpen. — Fr. *Chantignole.* Men zegt ook **proefsteen**, vroeger

hoofdzakelijk toegepast op alle goed verzorgde, zachte, licht snijdbare steenen, waarmede de mannen van het metserlaars-ambacht hun **proefstuk** maakten.

Proefsteen = W.- en O.-Vl. **preufsteen.**

Profiel, m. — Zie **Laagstok.**

Profielsteen, Moluursteen. — Fr. *Brique moulurée.*

Profielsteenen worden gebruikt tot het vormen van lijstwerken. Er zijn er van verschillende vormen.

Sch. 253.

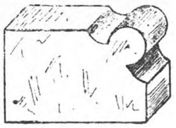

Sch. 254.

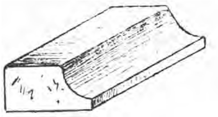

Sch. 255.

(Sch. 253, 254 en 255.) Veelal worden ze naar vooraf opgegeven modellen vervaardigd.

Pui, Puie, v. -- Ondergevel, benedendeel van den gevel. — Fr. *Frontispice.*

— Zie **Horde.**

Puipegale, v. — Zie **Kruiwagen.**

Pulfer, m. — Een lang formeel, dat buikvormig ligt gelijk een wel opgevuld kussen, en dient tot bedding om daarop het gewelf van een langen kelder, van een duiker enz. te metselen. (Sch. 256.) — Fr. *Cintre de charpente.* (W.-Vl.)

Pulferen, b. w. — Een pulfer maken.

Die een gewelf wil metselen, begint met te pulferen.

Om te pulferen bepaalt men eerst den vorm van den gewelfboog door middel van den **bast** en de **breeknagels**; dan legt men boven in de lengte van

het ontworpen gewelf eene rib of balk, **vorstbalk** geheeten (sch. 256 A); aan beide zijden van dezen vorstbalk stelt men korte kepers, **pulferhouten** genaamd B, die, op de muren (waar het gewelf op te

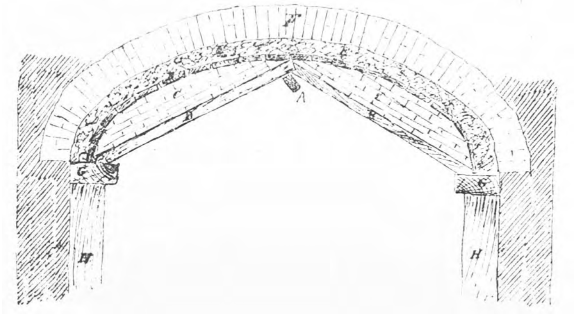

Sch. 256.

metselen is) steunende, geheel de gedaante vertoonen van de kap van een huisdak; boven op de pulferhouten legt men steenen, **pulfersteenen** geheeten C, zoodanig dat zij een formeel uitmaken, dat men bedekt met planken D en dan met zand E, en boven dit zand metselt men eindelijk het gewelf F. Als het gewelf voltrokken en gedroogd is, dan lost men de pulfering waar het op gemetseld is. In de pulfering van een gewelf gebruikt men **gordingen** G (zijnde kloeke stukken hout) om de pulferhouten te ondersteunen als het gewelf zeer groot is. Die gordingen worden dan ondersteund door staanders H. (W.-Vl.)

⁂ Het pulferen is maar weinig meer in gebruik.

Pulfergat, o. — Zoo heet ieder gat of opening in den muur, waar het onderdeel van een pulferhout in rust.

Pulferhout, o. — Ieder van de stukken hout of korte kepers, die met het ondereinde in de pulfergaten steunen en met het boveneinde op den vorstbalk rusten.

Pulfering, v. — Het pulferen. — Het pulferwerk, de pulfer.

Pulfersteen, m. — De pulfersteenen liggen op de pulferhouten derwijze geschikt, dat zij een formeel of boogrond uitmaken.

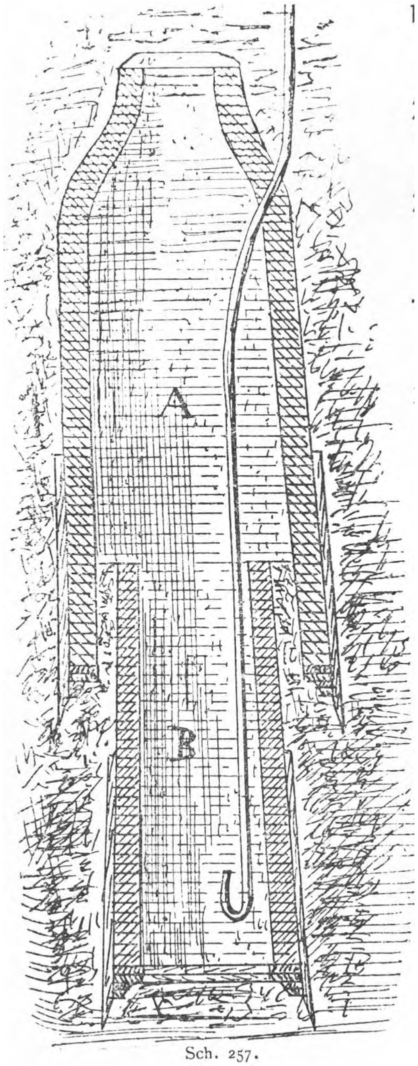

Sch. 257.

Puntboog, m. — Zie **Kruisboog**

Puntgevel, m. — Zie **Spitsgevel.**

Punthouweel, o. — Zie **Pikhouweel.**

Puntlood, o. — Zie **Schietlood.**

Put, m. — In 't bijzonder. — Min of meer diepe, ronde opening in de aarde gedolven en langs binnen met metselwerk bekleed, dienende om water uit te trekken, door middel van eene pomp, een putrad of eene putgalg. (Sch. 257 A.) — Fr. *Puits.*

In N.-Nederl. ook **Kwelmput, waterput** en **welput.**

In de omstr. van Antw. **Bornput.**

In O.- en W.-Vl. **Steenput**, te Poperinge ook **pijp(e)**.

***. Wanneer de put den noodigen voorraad water niet meer kan geven, maakt men er een nieuwen put in, die zoo diep gemaakt wordt als 't noodig is. (Sch. 257 B.)

Deze nieuwe put heet men te Avelgem **Steenputjong**.

(Zie ook **Rad.**)

— Zie **Aal-, beer-, bold-, bolt-, born-, bouwd-, gemak-, kwelm-, mest-, mortel-, privaat-, regen-, regenwater-, steen-, sterf-, stook-, teer-, water-, wel-, zak-, zimper-, zink-** en **Zopput.**

— Zie **Bult.**

Putkap, v. — Zie **Putkuip.**

Putkuip, v. — Gemetseld schutsel rond de opening eens puts.

Te Brugge **Keel**, in Haspegouw **putkap.**

Te Schilde bij Antwerpen **Bornputkuip.**

Te Hove bij Antwerpen **Bornputkeef.**

Omtrent Mechelen **Keef**, rond Aalst **kot.**

Putrad, o. — Zie **Rad.**

Putsteen, m. — Zie **Papesteen**. (Zie ook **Putklinkers** bij Geldersche IJselsteen, Utrechtsche of Vechtsche steen.)

« **Putsteenen** zijn, evenals de **welfsteenen**, aan
« de eene zijde breeder dan aan de andere, zoodat
« men met deze **ringvormige** steenen, volgens eene
« cirkelvormige of andere kromme lijn, in gesloten
« rijen kan doorwerken. »

(Beknopt Handb. voor Burgerl. Bouwk., blz. 39.)

Putwiel, o. — Zie **Rad.**

Ra, v. — Zie **Regel.**

Raa, v. — Zie **Regel**.

Raapbord, o. — Zie **Plakbord**.

Raapwerk, o. — Zie **Beraapwerk**.

Rad, o. — Houten cirkel op den bodem van een put, waarop het metselwerk staat. (Sch. 258.) — Fr. *Rouet*. — Eng. *Curbs*. — Hgd. *Kranz*.

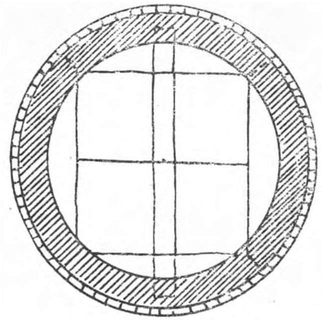

Sch. 258.

In 't Hageland **Putrad**.

In W.-Vl. **Ring**, **wiel**, **putwiel** en **steenputwiel**.

⁂ Wanneer men een put wil metselen in slechten grond, dan worden er twee raderen gemaakt, die men langs den buitenkant geheel dicht beslaat met latten of smalle planken,

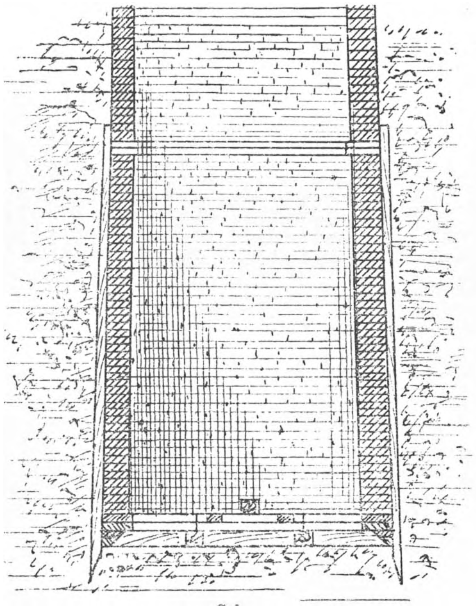

Sch. 259.

zoodanig, dat de raderen te zamen met de latten een vat vormen. Dit vat noemt men **kuip.** (Sch. 259.)

(Zie ook **Put.**)

Rammelaars, altijd in 't mv. gebruikt. — Gebarsten, gespleten steenen. — Fr. *Briques fêlées.* — De steenen moeten zijn zonder **rammelaars.** — Fr. *Les briques doivent être sans fêlures.*

Rammelschijf, v. — Zie **Katrolschijf.**

Rand, m. — Steenlaag rondom een put om er een deksel te doen op sluiten. — Fr. *Margelle.*

In W.-Vl. **Kasijn, kasijne, kassijn.**

Ratelaars, altijd in 't mv. gebruikt. — Steenen met stukjes uit op de kanten, met schaarden in. — Fr. *Ebrêchures.*

— De steenen moeten zijn zonder ratelaars. — *Les briques doivent être sans ébrêchures.*

Ravegat, o. — Zie **Vaangat.**

Rechten, b. w. — Eene zware ladder rechtstaande brengen. — Fr. *Dresser.*

— Zie ook **Voeten.**

Rechte trap, v. — Zie **Steektrap.**

Rechtsche dakpan, v. — Is de pan, die de bolle zijde of de wellen aan de rechterhand heeft.

Rechtstandsmuur, m. — Rechtopgaande muur, die een boog of gewelf draagt en een weerstandsvermogen moet bezitten, dat aan den druk van het gewelf evenredig is. (Sch. 260.) — Fr. *Pied droit d'une voûte.* — Eng. *Piedroit, vertical wall supporting an arch.* — Hgd. *Gewölbepfeiler.*

Ook **Landhoofd** geheeten.

Reep, m. — Lang dik touw, dat gebruikt wordt vooral bij het gewand, om zware gewichten op te hijschen. — Fr. *Combleau.*

In W.-Vl. ook **Greep, kabel** en **kommel.**

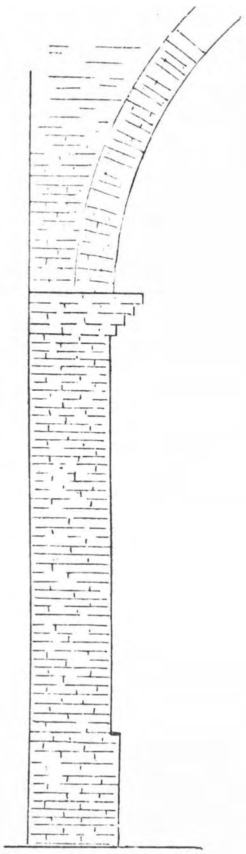

Sch. 260.

Regel, m. — De regel der metselaars is tevens eene lengtemaat van vier voet. (De Brugsche voet is elf duim, de Kortrijksche twaalf duim.) — Fr. *Echasse.*

In N.-Nederl. ook **Duimstok** en **maatstok.**

In Brabant **Ra, raa** en **rij.**

In Limburg **Riel** en **rijl.**

Omstr. Loven **Metsersrij.**

In 't Hageland **Rijg** en **rijl.**

Hedendaags heeft de meter meest overal den regel als maatstok vervangen.

*** De regel is nog enkel een recht, dun en smal stuk hout van onbepaalde lengte, dat de metselaar gebruikt om daarlangs eene rechte lijn af te teekenen, een vlak waterpas of loodrecht af te werken enz.

In W.-Vl. ook **Pasregel.** — Fr. *Latte, règle de maçon.*

Regenbak, m. — Zie **Regenwaterput.**

Regenbakklinker, bakklinker, m. — Deze soort van klinkers wordt gebruikt tot het metselen van alle waterdichte werken, als regenbakken, oliebakken enz.

Regenput, m. — Zie **Regenwaterput.**

Regensteenen, m. mvd. — Zie **Mottige steenen.**

Regenwaterbak, m. — Zie **Regenwaterput.**

Regenwaterput, m. — Regenwaterputten zijn in den grond gemetselde, waterdicht gemaakte putten, bestemd om het regenwater (van de daken afvloeiende) op te vangen en te bewaren. — Fr. *Citerne.* — Eng. *Sistern.* — Hgd. *Sistern.*

Ook **Regenbak** en **regenwaterbak.**

Te Gent **Regenput.** In W.-Vl. **Citerne.**

In Fr.-Vl. **Pijp.** (De Bo.)

Reutel, m. — Zie **Roerspaan.**

Reuzenmop, v. (**-pen**) werden vroeger in N.-Nederl. gebakken voor groote gebouwen. Heden niet meer. In vorige eeuwen waren zij 30, soms 40 duim lang. — In Vlaanderen noemde men en noemt men heden nog dergelijke maar kleinere steenen **kloostermoefen.**

Reveltande, Reveltandig, b. w. — Ruw, oneffen. — Fr. *Raboteux, inégal.*

Sprekende van den kant van een muur, waar de steenen of briken geen effenvlak uitmaken, maar onregelmatig uit en in zitten. Aan een muur is de buitenkant gemeenlijk effen en vlak, de binnenkant integendeel reveltandig. (W.-Vl.)

Te Avelgem **Bijtende.**

Rib, v. — Fr. *Nervure.* — Eng. *Nerve.* — Hgd. *Rippe.*

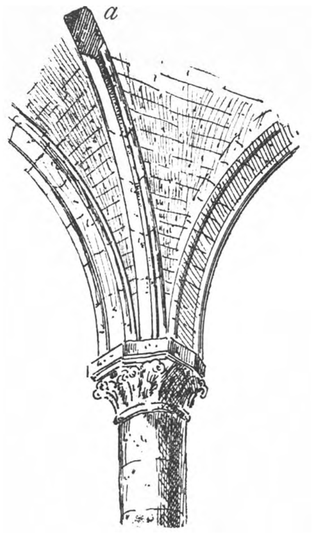

Sch. 261.

De ribben van een kruisgewelf (sch. 261 *a*) worden ook **graten** genaamd.

Richtlijn, v. — Zie **Draad.**

Richtsnoer, o. — Zie **Draad.**

Ridane, Redane, v. — Zie **Dwarsmuur.**

Riel, m. — Zie **Regel.**

Riep, m. — Zie **Voetpad.**

Rietvorst, v. — Zie **Vorstpan.** — « De riet-« vorsten zijn grooter dan de vorstpannen en worden « bij rieten daken ook tot bedekking van schoor-« steenen gebruikt. »

Rigole, v. — Zie **Riool.**

Rij, v. — Zie **Regel.**

Rijg, v. — Zie **Regel.**

Rijl, v. — Zie **Regel.**

Rijnsteen wordt gebakken aan den Ouden Rijn, nabij Leiden en Woerden (N.-Nederl.).

Hij is lang :... ongeveer 18 duim tot 19 $^1/_2$.
breed :... 9 $^1/_2$ duim tot 9 $^3/_4$.
dik :... 4 duim.

Er zijn :
straatklinkers,
beste vlakke klinkers,
smalle klinkers.
beste grauwe,
boerengrauwe,
roode hardsteen,
harde mondsteen,
slappe mondsteen,
welboord.

Al die soorten hebben denzelden vorm.
(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 66.)

Ring, m. — Zie **Rad**.

— Metselwerk in den vorm van een ring.

Een ring wordt meestal met eene rollaag overkant gemetseid.

Een ring metselen bijv. op den rand van een brouwketel om te beletten, dat het vocht bij het koken overloope.

Ringlaag, v. — Laag steenen in een ringvormig metselwerk. — Fr. *Assise arquée.*

Ringmuur, m. — Vrijstaande muur, dienende ter omsluiting of omheining van eenig terrein. Deze muur wordt gewoonlijk met eene rollaag, ook wel door een ezelsrug en somtijds door hardsteenen dekstukken afgedekt. — Fr. *Mur d'enceinte circulaire.* — Hgd. *Ringmauer.*

⁂ De muur van een waterput wordt ook **ringmuur** genaamd.

Ringsteen. — « In W.-Vl., algemeene benaming « van de steenen uit de kant- of buitenlagen van « den oven. »

Ringvormige steen. — Zie **Putsteen**.

Riool, v. — Goot onder den grond, langs waar het vuil water en de onreine stoffen wegvloeien. — Fr. *Egout, rigolle, goulotte, cloaque.* — Eng. *Sewer.* — Hgd. *Rinne.*

In O. en W.-Vl. **Riole, duwiere, driwiere, druwiere** en **wiere**. In Haspegouw ook **konduit**; in 't land van Waas **rigole**; in 't Meetjesland **slamiete**; te Ninove **schaveie.**

De eenvoudigste riolen zijn deze, gemaakt uit aarden buizen (**potbuizen**). Zie aldaar.

Gemetselde riolen worden meestal vervaardigd uit harden baksteen in trasmortel ofwel in portlandsch cement en dan overdekt met Doorniksche schorren. (Sch. 262.)

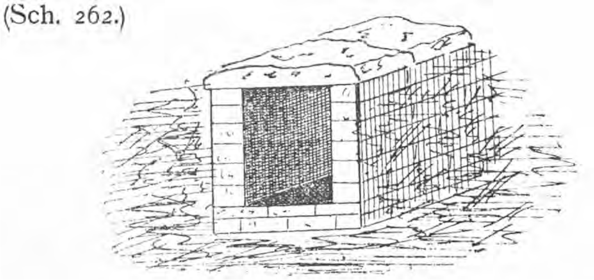

Sch. 262

De doorsnede van sommige riolen is dikwijls eivormig. (Sch. 263.) Deze vorm wordt vooral toegepast bij spoelriolen. — Zie **Moerriool, spoelriool, zijriool** en **spruit.**

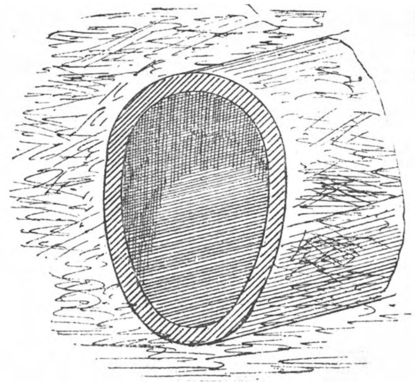

Sch. 263.

Rivierzand, o. — Zie **Zand.**

Roefel, m. — Zie **Ruifel.**

Roerspaan, v. — Een stok met een dwarsplankje aan 't einde, waarmede de mortelgieter het zand en het

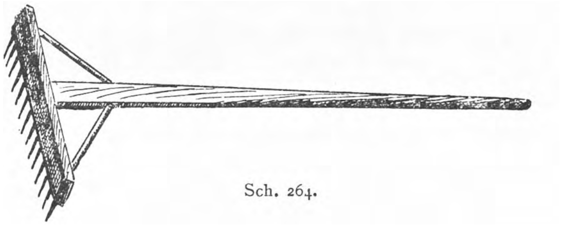

Sch. 264.

haar met het gegoten kalkwit in het kalkbad dooreenroert. (Sch. 264.) — Fr. *Rabot, rable.* — Hgd. *Krücke.*

In N.-Nederl. ook **Roerstang** en **roerstok; in** W.-Vl. **reutel.**

⁎*⁎ Als de roerspaan breekt, loopt men gevaar dat de mortel zal **aanbranden**. (Zie dit woord.)

Roerstang, v. — Zie **Roerspaan**.

Roerstok, m. — Zie **Roerspaan**.

Rok, m. — Kap of overdekking van pleisterkalk op een gewelf, of tegen eene grondvest, ter wering van de vochtigheid. — Fr. *Chape*. — Eng. *Mortar-bed*. — Hgd. *Mortelaufguss*.

Rol, v. — Rond stuk hout, dat de metselaar gebruikt om onder zware bloksteenen enz. te leggen, ten einde deze op hunne bestemde plaats te rollen. — Fr. *Rouleau*. — Eng. *Roller*. — Hgd. *Rolle*.

— De rol verschilt van lengte en dikte, ingevolge de grootte en zwaarte der bloksteenen.

Rolboog, m. — Zie **Aardboog**.

Rollaag, v. — Ook **Deklaag**. — Metselwerk, aangebracht om ander metselwerk af te dekken. Dit metselwerk bestaat uit steenen, welke op hun kant of op hun kop geplaatst worden, naarmate de aard van het werk of het verband van het metselwerk zulks vorderen.

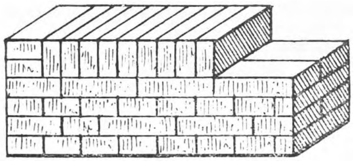

Sch. 265.

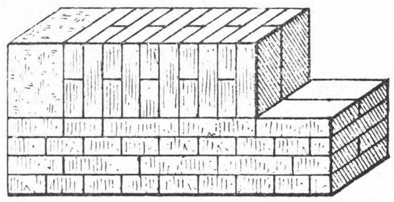

Sch. 266.

Eene rollaag waarvan de steenen op hun kant geplaatst zijn (sch. 265), heet in W.-Vl. **kantlaag**.

Evenals bij muren onderscheidt men ook de rollagen naar hunne hoogte, in **halfsteensrollagen** (sch. 265), **éénsteensrollagen** (sch. 266) en **anderhalfsteensrollagen** (sch. 267).

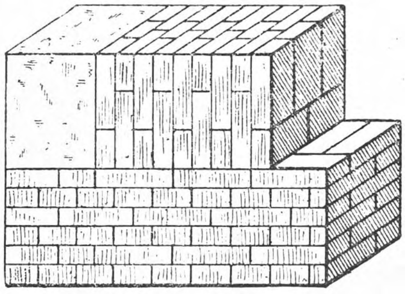

Sch. 267.

Dient eene rollaag tot afdekking van een muur, dan moet zij iets afwaterend gemetseld worden. Op de einden plaatst men best **sluitsteenen** van natuurlijken steen, die met ankers in het muurwerk bevestigd worden. (Zie de sch. 266 en 267.)

Rolwagen, m. — Kloeke wagen zonder zijplanken, (schalieren) met twee wielen en een dissel, dienstig

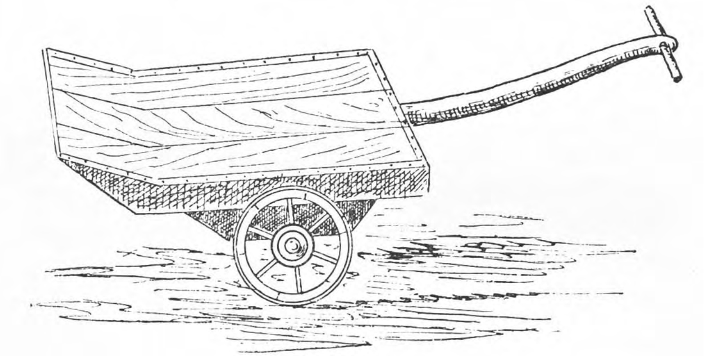

Sch. 268.

om arduin en andere zware gewichten te vervoeren. (Sch. 268.) — Fr. *Diable.* — Eng. *Truck.* — Hgd. *Rollwagen.*

In W.-Vl. **Duivel.**

Romeinsch cement, o. — Ook **cement van Parker** genaamd.

— De kalksteenen van het eiland Sheppy en van de oevers van de Theems dienen tot vervaardiging van het **Romeinsch cement**. — Fr. *Ciment Romain*. — Eng. *Roman cement*. — Hgd. *Römische cement*.

Het Romeinsch cement bestaat volgens Berthier, **ongebrand**, uit :

65,70	deelen	koolzure kalk
18,00	»	kiezelaarde
6,60	»	aluinaarde
6,00	»	koolzuur ijzeroxyde
0,50	»	koolzure magnesia
1,90	»	koolzure mangaanoxyde
1,30	»	water

en de ontleding van **gebrand** cement geeft :

	Volgens Berthier.	Volgens Davy.
Kalk	55,40	55,00
Klei	36,00	38,00
IJzeroxyde	8,60	13,00

Romp, v. — De romp van een huis zijn de vier hoofdmuren. — Fr. *La cage*.

In W.-Vl. **Kuip**.

— Gemetseld brugsken over eene gracht. (Limburg-Venloo.)

Rondboog, m. — Zie **Cirkelboog**.

Rond dakvenster, o. — Zie **Dakvenster**.

Rondeel, o. — Vierkante gleisen tegel, waarop een huisje, een molen, een visscher of zoo iets, met blauwe of roode kleuren in een cirkel verbeeld staat. Een muur bedekken met rondeelen. (W.-Vl.)

Ronde steenoven, m. — Zie **Steenoven**.

Ronding, v. — Zie **Welving**.

Rondmetsen, b. w. — Rondom metsen, of in eene ronde metsen.

Rood, o. (Zie **Roode steen**, Waalsteen). — In N.-Nederl. lastkohieren :

— Metselwerk van 1e soort **rood**.

— Metselwerk van **rood** en basterdtras.

— **Best rood** voor binnenmuren van putten of kolken.

— M³ metselwerk van **machinaal rood** : machinale roode Friesche gevelsteen.

Roode steen, m. — Soorten 1° **keurrood**, 2° **walrood**, 3° **best rood**, 4° **appelbloesem**.

Naarmate **roode steen** hard is, wordt hij hooger van kleur.

Men heeft ook **gemeen rood** en **slecht rood**.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 67.)

Rookbuis, v. — Zie **Schoorsteenpijp**.

Rookgang, m. — Holle pijp of buis, die onder of rond een ketel gemetseld is en waar de vlam en de hitte van de vuring rond loopt, eer zij in de schoorsteenpijp uitwijkt. — Fr. *Conduit de la fumée*.

In N.-Nederl. ook **Rookkanaal**.

In W.-Vl. **Slokpijp**.

Rookgat, o. — Zie **Snuiver**.

Rookkanaal, o. — Zie **Rookgang**.

Rookleider, m. — Zie **Schoorsteenpijp**.

Rookoven, m. — Zie **Mouteest**.

Rookpijp, v. — Zie **Schoorsteenpijp**.

Rookvang, m. — Zie **Schoorsteenboezem.**

Rookvanger, m. — Zie **Schoorsteenboezem.**

Rooster, m. — Fr. *Radier.* — Eng. *Apron.* — Hgd. *Boden, Bettung.* — Kunstmatige vloer voor een groot waterwerk.

Ook **Bedding.**

Een in steen gemetselde rooster, waar het water doorspoelt, dient aan bruggen en sluizen om te beletten, dat de kracht van 't water de grondvesten beschadige.

Roosteringgat, o. — Zie **Balkgat.**

Roostersteen, m. — Zie **Papesteen.**

Rotseeren, b. w. — Zie **Rotsen.**

Rotsen, b. w. — De briken of het pleisterwerk van den buitenkant eens muurs zoo hobbelig maken, dat die muur op zekeren afstand gevormd schijnt van veldsteenen of van sintels. — Fr. *Rustiquer.* — Eng. *To make rustic-like.*

Ook **Rotseeren.**

Men rotst den gevel van een huis om hem tegen de vochtigheid van den regen te bevrijden. (W.-Vl.)

(Zie ook **Kruime.**)

Rotten, o. w. — De mortel van schelpkalk en zand wordt zelden dadelijk verwerkt, en veelal wordt in de bestekken voorgeschreven, dat de mortel een paar dagen oud moet zijn en dagelijks opnieuw moet worden omgezet; hierdoor is de mortel in de gelegenheid te **rotten,** waaronder men het lesschen der ongebluschte deelen verstaat, en het dagelijksch omzetten maakt de specie meer gelijkelijk vermengd

en herstelt het vochtgehalte der bovendeelen, die door uitwaseming soms verdroogd zijn.

(Behandeling der Metselwerken, blz. 82.)

Rotte steen, m. — Zeer slechte steen, die in stukken valt.

Ruifel, m. — Eene groote kromme schop, die gebruikt wordt om kalk, zand enz. op te scheppen. (Sch. 269.) (W.-Vl.)

Ook **Ruifelschup** geheeten.

In 't land van Aalst **roefel**; in de Kempen en in Kl.-Brab. **troefel**.

Ruifelschup, v. — Zie **Ruifel**.

Ruimgat, o. — De opening, die in een beerput, regenwaterput enz. is ingelaten om langs daar in den put te dalen of dezen te ruimen. (Sch. 270 *a b c d*.) — Fr. *Entrée*. — Eng. *Mouth*.

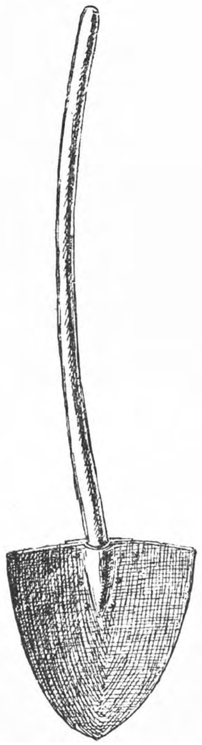

Sch. 269.

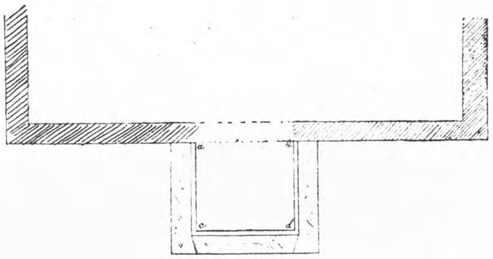

Sch. 270.

Te Brugge ook **Schep**.

Ruimsteen, m. — Zie **Deksteen**.

Ruitverband, o. — Zie **Verband voor vloeren van gebakken steen.**

Rupelmondsche steen. — Algemeene benaming van de steenen, welke in deze gemeente en in het omliggende vervaardigd worden.

Groot : « 0,190 × 0,090 × 0,047 of 0,050.

De metselsteenen van Rupelmonde behooren met die van Boom, tot de harde soorten.

Naar hunne grootte worden zij onderscheiden in **groote, middelsoort** en **kleine Rupelmondsche steenen.** (Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 68.)

De **Rupelmondsche steen,** wel doorbakken zijnde, is hard en zeer geschikt voor gewelven en waterwerken; doch in het algemeen is het noodzakelijk, aan de metselwerken een geruimen tijd tot opdroging te geven, alvorens men ze opvoege of bepleistere.

(Handl. tot de Burgerl. Bouwk., blz. 44.)

Russische schoorsteen, m. — Zie **Zweedsche schoorsteen.**

Schaaf, v. — Gereedschap dienende bij het herstellen van oude gevels enz. om het witsel en andere vuiligheid van de steenen weg te nemen en ze tezelfdertijd effen en glad te schaven. — Fr. *Rabot.* — Eng *Plane.* — Hgd. *Hobel.*

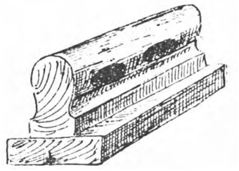

Sch. 271.

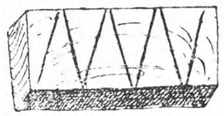

Sch. 272.

Sch. 271 verbeeldt de schaaf van boven gezien; door sch. 272 wordt het ondervlak voorgesteld. Hierin worden in schuine en soms ook in waterpasse richting kleine zaagjes goed vastgezet.

Schacht, m. — Zie **Trapwang.**

Schalier, v. — Zie **Trapwang**.

Schalievorst, v. — Zie **Vorstpan**.

Schalk, o. — Eenvoudig werktuig om zware balken, arduinsteenen enz. op te hijschen. (Sch. 273.) — Fr. *Ecoperche*.

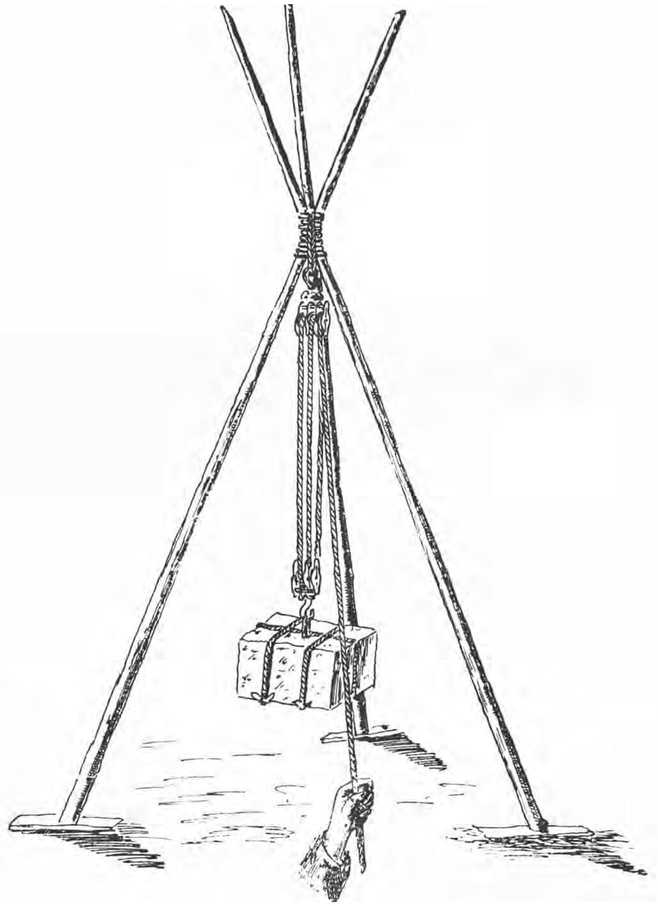

Sch. 273.

— Het schalk bestaat uit twee of drie stukken hout die, van boven te zamen gebonden, gescher-

reld staan gelijk een openen passer of driepoot. In de spriet van boven hangt een katrol, waarmede men 't gewicht ophijscht.

— Zie **Trekhei.**

De reep van een schalk of van een windas wordt veelal met de lier opgewonden, wanneer het gewicht op eene aanzienlijke hoogte moet geheschen worden.

*** Het schalk is geen windas.

Schalmgat, o. — Zie **Trap** en **Trapgat.**

Schaveie, v. — Zie **Riool.**

Schaven, b. w. — Met de schaaf werkzaam zijn. — Fr. *Raboter.* — Eng. *To plane.* — Hgd. *Hobeln.*

Zie **Schaaf.**

Scheef, v. (zachtl. ee). — Houtachtige afval van vlas, die men in de plakmortel doet (in stede van haar). — Fr. *Faille de lin.*

In W.-Vl. **Schif** en **lemen, vr. m.**

Bij Schm. **Schef.**

In Haspegouw **Echels.**

— bijv. nw. (scherpl. ee). — Overhellend, niet loodrecht, uit het lood, uit den haak. — Fr. *Dévers.* — Eng. *Bending, jutting out.*

Die muur staat scheef, helt over, hangt over, staat uit het lood. — Fr. *Ce mur est dévers.*

Scheefheid, v. — De hoedanigheid van scheef te zijn. — Fr. *Déversement.*

Scheef kruisgewelf, o. — Zie **Kruisgewelf.**

Scheel, o. — Zie **Winkelhaak.**

Scheemuur, m. — Zie **Scheidsmuur.**

Scheerhout, o. — Zie **Korteling** en **Steigerbalk.**

Scheeve trap, v. – Zie **Steektrap.**

Schef, o. — Zie **Scheef.**

Scheidsmuur, m. — Tusschenmuur, middelmuur. — Fr. *Mur de refend, de séparation.* — Eng. *Partitionwall.* — Hgd. *Scheidemauer.*

In W.-Vl. **Scheemuur.**

Scheidsmuur in een schoorsteen, beerput. — Fr. *Languette.* — Eng. *Partition.* — Hgd. *Zunglein.*

Scheidsmuren van een smeltoven. — Fr. *Morts murs.*

Scheierwagen, m. — Zie **Kruiwagen.**

Scheldesteen, m. — Steensoort groot :

0,220 × 0,107 × 0,055.

— Fr. *Briques de l'Escaut.*

Schelpgewelf, o. — Gewelf, dat ontstaat door het overwelven eener lange rechthoekige ruimte. — Fr. *Voûte en forme d'écaille.*

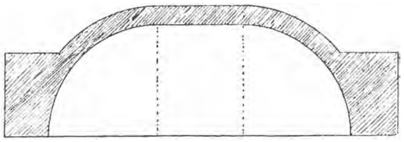

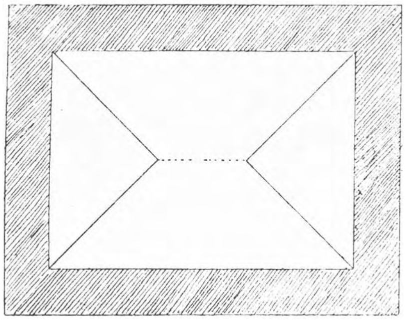

Sch. 275.

Sch. 274 stelt de doorsnede en sch. 275 den plattegrond van zulk een gewelf voor.

Het middengedeelte van een schelpgewelf is een vlak tongewelf, dat aan beide zijden door twee halve kloostergewelven afgesloten wordt, welke laatste met het tongewelf eene booglijn maken.

Schelpkalk, v. — De schelpkalk wordt in N.-Nederl. gebrand uit schelpen, die door de Noordzee aan hare oevers worden opgeworpen. — Fr. *Chaux de coquillages.* — Eng. *Shell-lime.* — Hgd. *Muschelkalk.*

De meest bekende soorten van schelpkalk zijn: de **Zwartsluische, Friesche** en **Leidsche** kalk.

Veelal wordt de bloem of het fijne van de kalk door zeefden afgezonderd en onder den naam van **Stuif-** of **Witkalk** verkocht. — Fr. *Chaux en poudre, chaux à blanchir.* — Eng. *Lime-powder.* — Hgd. *Kalkmehl.*

Scheluwe trap, v. — Zie **Steektrap.**

Schep, m. — Zie **Ruimgat.**

Scheplicht, o. — Zie **Vallicht.**

Scheren, b. w. — Een touw of eene koord scheren, d. i. ze op een toestel van katrollen schikken en spannen om zware gewichten op te hijschen. — Fr. *Tendre une corde.*

Men zegt scheren met eene **twee** (d. i. met twee schijven of katrollen, 't een omhoog en 't ander omlaag), — met eene **vier**, met eene **zes** (twee, drie omhoog en twee, drie omlaag) en dan ligt of hangt het touw, dat over de schijven loopt, in twee, of vier, of zes paralleelen, van boven naar onder.

— Men scheert ook zonder katrollen, wanneer men het touw doet glijden over twee dwarsstokken, die vast zijn, de eene omhoog aan eene galg, en de andere omlaag aan het gewicht; in dit geval zegt men **tweedik** of **tweedubbel** scheren, **vierdik** of **vierdubbel** scheren, **zesdik** of **zesdubbel** scheren, naar gelang dat het touw twee, vier of zes paralleelen maakt.

Scheren, ook o. w. — Dit touw scheert met eene

twee. Men hijscht dat op met een reep, die vierdubbel scheert.

— Den reep scheren : Het hijschtouw aan het windas vastmaken en over de katrollen brengen.

— Het gewand scheren : Geheel het hijschtuig gereed maken om een gewicht op te trekken, met windas, reepen en katrollen. (W.-Vl.)

Scheur, v. — Zie **Barst**.

Scheuren, o. w. — Zie **Barsten**.

— bed., ow., zw. — Vaneenrijten. **Gescheurde steen** = Fr. *Brique crevassée.*

Scheute, v. — Zie **Helling**.

Schicht, m. — In eenige muren, bijz. in de puntgevels, ziet men somwijlen de regelmatige lijnen van het verband gebroken door eenige lagen steenen

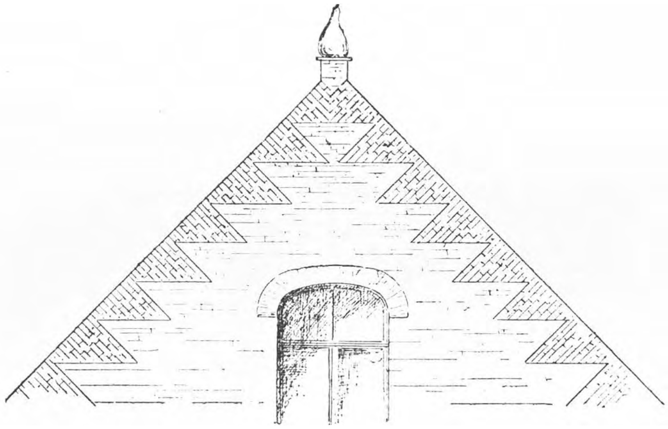

Sch. 276.

die te zamen de schets weergeven van eene **wig** of **spie**. (Sch. 276, 277 en 278.)

In W.-Vl. heet dit een **schicht** en in N.-Nederl. **vlechting**.

Bij het maken van schichten moeten de steenen rechthoekig op de schuine lijn geplaatst worden; ieder afzonderlijke tand moet tot eene zelfde horizontale laag doorgaan, terwijl het onderste stuk van elken tand niet kleiner dan een drieklezoor behoort te zijn.

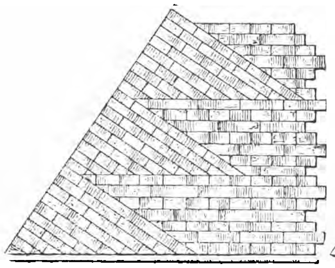

Sch. 277

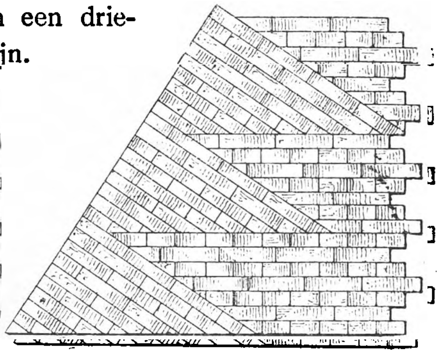

Sch. 278.

De grootte der schichten regelt zich naar den muur, terwijl de hoogte van elken tand doorgaans van zeven tot tien lagen genomen wordt. De schicht volgens sch. 277 is in kruisverband en die volgens sch. 278 in halfsteensverband voorgesteld.

Schieten, b. w. — Zie **Muizen.**
— o. w. — Zie **Hellen.**

Schietlood, o. — Het schietlood dient om een loodrechten stand te bepalen. — Fr. *Plomb, niveau à plomb.* — Eng. *Plumb-rule, plummet-rule.* — Hgd. *Blei-loth.* — In W.-Vl. bij verkorting **Lood.**

Het schietlood bestaat uit een langwerpig houten blokje, waar in 't midden een gat is geboord om er eene koord te laten doorslieren, waaraan langs onder een metalen bol is vastgemaakt. (Sch. 279 en 280.)

Een schietlood, waarvan de metalen bol aan het ondervlak puntig is afgerond, heet in W.-Vl. **Puntlood.** (Sch. 280.)

*** Het schietlood is geen **paslood.**

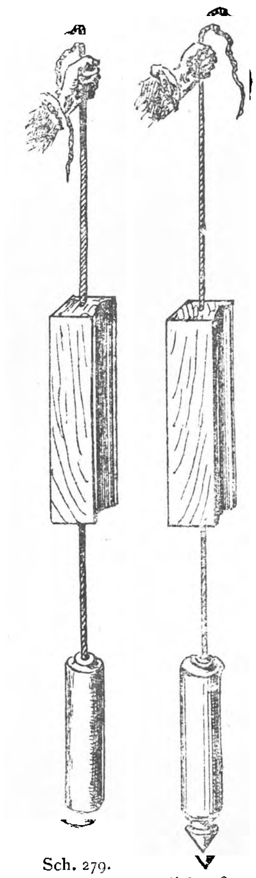

Sch. 279. Sch. 280.

Schietloodleider, m. — Houten blokje, waardoor de koord van het schietlood sliert. — Fr. *Chat.* — Hgd. *Blei-waage.*

Schif, o. — Zie **Scheef.**

Schijfblok, o. — Zie **Katrolblok.**

Schijfhoofd, o. — Zie **Katrolblok.**

Schild, o. — Dakvlak in een schilddak. — Fr. *Croupe.* — Eng. *Hip-roof.*

— Men heeft lange of **zijschilden** en **eindschilden.** De eerste sluiten zich aan de lange zijde van het gebouw, de eindschilden aan de korte zijden.

Een zijschild heet in W.-Vl. **keuvel.** Een eindschild wordt er **keuveleinde** genaamd, in N.-Nederl. ook **aankapping.**

Schild, o. — Zie **Wapen.**

Schildmuur, m. — Muur, die eene gewelfopening aan een der einden afsluit.

Schildpadtegel, m. — Zie **Verglaasde tegel.**

Schilferige steen. — Zie **Afbladeren.**

Schoerband, m. — Zie **Kruizeel.**

Schoone muur, m. — Buitenmuur van een gebouw, gerekend van den bovenkant der fundeering af. — Fr. *Mur de parement.*

Schoor, v. — Zie **Gewelfpijler.**

— Bij Kramers **zachtlang**, bij De Bo **scherplang**. Steun, stijl, stut, staak, om een huis, een muur enz. tijdelijk te ondersteunen en tegen het invallen of doorzakken te vrijwaren. — Fr. *Etai, étançon.* — Eng. *Prop, stay, supporter, shore.* — Hgd. *Stütze, Strebe, Schore.*

De schoren, die men onder een voorgevel zet, om er het muurwerk van onder te nemen en door eene winkelbetimmering te vervangen, heet men in W.-Vl. **peerden**, vermoedelijk van 't Fr. *Chevalement.*

Schooren, b. w. — Zie **Schoren.**

Schoorhoek, m. — Gemetselde hoek tot steun. — Fr. *Angle d'appui.*

Schoormuur, m. — Muur ter ondersteuning van een gewelf enz. — Fr. *Contre-fort, boutée.* — Eng. *Counter-fort, buttres.* — Hgd. *Strebemauer.*

— Schoormuur tegen een aarddam. — Fr. *Epaulement.* — Eng. *Epaulment.* — Hgd. *Schulterwehr.*

— Zie **Steunmuur.**

Schoorpijler, m. — Zie **Steekschoor.**

Schoorpilaar, m. — Zie **Steekschoor.**

Schoorsteen, m. — 1° Oorspronkelijk een gemetselde haard, waarop het vuur werd gestookt, (thans) langwerpige vierkante hooge pijp tot doorlating en uitleiding van rook. (Sch. 281.) — Fr. *Cheminée.* — Eng. *Chimney.* — Hgd. *Schorstein.*

In W.-Vl. **Schouw, kaaf, kave, kafkoen, kafoor,**

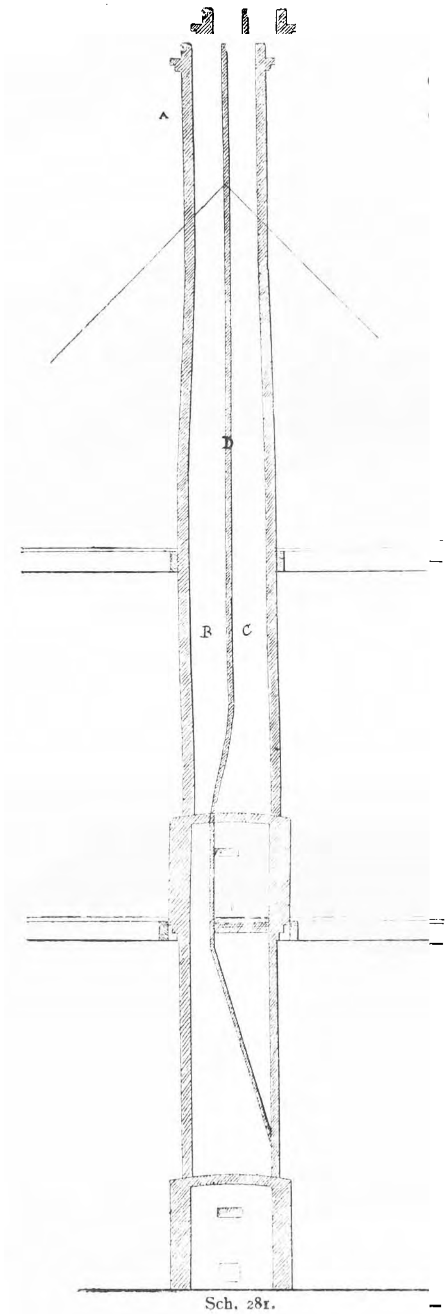

Sch. 281.

en **vierpijp(e)**. In Br., Antw. en elders **schou**, **schoude**.

2° Gedeelte van den schoorsteen binnen het vertrek. — Fr. *Cheminée.*

De schoorsteen eener fabriek heet in N.-Ned. **fabriekschoorsteen**, in O.- en W.-Vl. **fabriekschouw**.—Fr. *Cheminée d'usine.* — Zie ook **Zweedsche schoorsteen**.

Schoorsteenboezem, m. — Het voorvlak van een schoor-

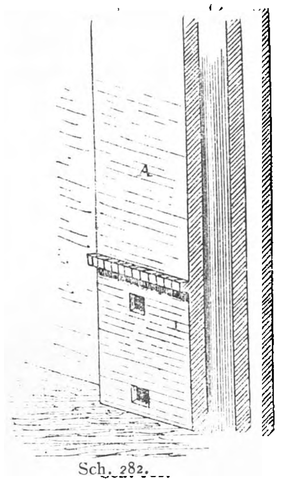

Sch. 282.

steen, van aan den mantel tot aan de zoldering. (Sch. 282 A.) — Fr. *Hotte de cheminée.* — Eng. *Funnel.* — Hgd. *Rauchfaug.*

In N.-Nederl. ook **Rookvang** en **rookvanger**.

In W.-Vl. **Boezem**, **boesem**.

Te Brugge **Spiegel**.

In Haspegouw **Schouwspiegel**.

Schoorsteenkap, v. — Het bovengedeelte van een schoorsteen, dat men erop stelt ten einde den schoorsteen goed te doen trekken. (Sch. 283, 284, 285.) — Fr. *Chape, chaperon de cheminée.* — Eng. *Chimney-hot.* — Hgd. *Essenkappe.*

Ook enkel **kap** geheeten.

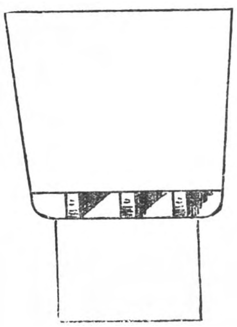

Sch. 283.

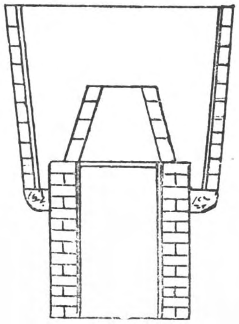

Sch. 284.

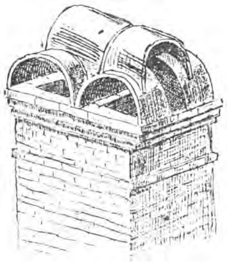

Sch. 285.

Sch. 284 stelt de doorsnede voor van de opene schoorsteenkap, sch. 283.

Deze kap is van baksteen vervaardigd en rust op draagsteenen, die in de wanden van den schoorsteen zijn uitgemetseld.

Tegen eene schoorsteenkap, bestaande uit vorstpannen, de eene boven de andere gemetseld (sch. 285), zegt men in W.-Vl.: een schoorsteen op 2, 4 of meer **winden**, naar gelang het getal openingen, waar de rook uitkomt.

Het gemetseld gestel boven op eene schoorsteenpijp, overdekt met twee vorstpannen en eenigszins gelijkende aan zekere houten hondenhokken, heet in W.-Vl. **hondekot.**

Schoorsteenmantel, m. — Het gemetselde onderdeel van een schoorsteen beneden de zoldering, rustende op het mantelhout en ook op de zijmuren,

als er zijn. — Fr. *Manteau de cheminée.* — Eng. *Mantel-piece.* — Hgd. *Kaminmantel.*

In W.-Vl. ook **Schouwmantel** en **Kaafmantel**.

Schoorsteenmonding, v. — Het gedeelte van den schoorsteen, dat boven het dak uitsteekt. (Sch. 281 A.) — Fr. *Souche de cheminée.* – Hgd. *Schornsteinmündung.*

Schoorsteenpijp, v. — De pijp van een schoorsteen is het hol gemetselde bovendeel van een schoorsteen, langswaar de rook opwaarts naar buiten trekt. (Sch. 281 B en C.) — Fr. *Tuyau ou conduit de cheminée.* — Eng. *Tunnel.* — Hgd. *Kamin-, Schornsteinröhre.*

In N.-Nederl. ook **Rookbuis, rookleider** en **rookpijp.**

In W.-Vl. **Pijp** en **schouwpijp.**

— Schuin opgetrokken schoorsteenpijp. — Fr. *Tuyau dévoyé.* — Hgd. *Geschleifte, schief geführte Kaminröhre.*

Schoorsteenplaat, v. – Zie **Haardplaat.**

Schoorsteentong, v. — Gemetselde scheiding **in** een schoorsteen tusschen twee of meer schoorsteenpijpen. (Sch. 281 D.) — Fr. *Lançoir, languette.* — Eng. *Chimney-tongue.* — Hgd. *Essenzunge.*

Ook **Tong.**

Schoot, m. (scherpl. **oo.**) — Een muur met een schoot is een muur, welks bovendeel schuinsch afgemetseld is, op wijze van 't schuinsch muzeel van een beitel. (Sch. 286.) (W.-Vl.)

— Dichtwerking van het deel eens pannendaks, gelegen rondom de uit het dak stekende zijden van een schoorsteen. (Geh. te Brugge.)

— Zie **Afzaat, glooiing** en **haardplaat.**

Schop, v. — Fr. *Pelle.* — Eng. *Shovel.* — Hgd. *Schaufel.*

Ook **Schup.**

De metselaar gebruikt velerlei soorten van schoppen.

Zie **Bak-**, **kalk-** of **mortel-** en **ruifelschop.**

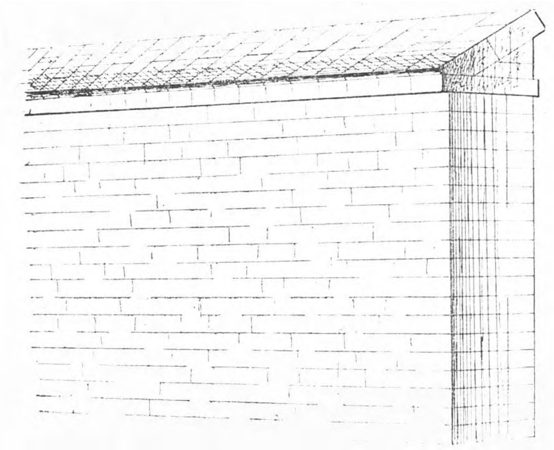

Sch. 286.

Schoren, b. w. — Met eene stut of schoor een muur enz. onderschragen, ondersteunen. — Fr. *Etayer, étançonner.* — Eng. *To prop, to shore.* — Hgd. *Stützen.*

In N.-Nederl. ook **Stutten.**

In W.-Vl. **Schooren**, in 't Hageland **schoeren**, in Holl.-Limburg **stiepen** of **stijpen.**

Schorre, v. — Soort van kalk- of arduinsteen, waar men den vloer van eene kerk enz. mede legt. — Fr. *Dalle.*

Schorrien, b. w. (klemtoon op **schor.**) — Een muur vladen, afschrepen, d. i. een nieuw vel geven met er het oude af te schrabben. (W.-Vl.)

Schort, v. — Lijnwaden voorschoot, dien de metselaars dragen ten einde bij het werk de kleederen niet te bevuilen of te beschadigen. — Fr. *Tablier*. — Eng. *Apron*. — Hgd. *Schürze*.

Schote, scheute, v. — Zie **Helling**.

— Bij het opschieten van pannen op het dak van een gebouw staat men soms met vijf, zes achter malkaar om de pannen over te geven of te schieten; gebeurt het, dat deze, die de pannen op het dak legt, op zeker oogenblik de aangegeven pannen niet meer kan grijpen, doordat hij de handen vol heeft, dan roept hij: « **schote** »; dit wil zeggen, dat elk der mannen de pannen moet bijhouden, totdat de legger wederom gereed zij om ze aan te nemen.

(Geh. te Brugge.)

Wordt ook gezegd bij 't laden en lossen van baksteen enz.

Schou, Schoude, v. — Zie **Schoorsteen**.

Schouderband, m. — Zie **Kruizeel**.

Schouw, v. — Zie **Schoorsteen**.

Schouwbeen, o. — Zie **Zijmuur**.

Schouwbuis, v. — Zie **Trekbuis**.

Schouwmantel, m. — Zie **Schoorsteenmantel**.

Schouwpijp, v. — Zie **Schoorsteenpijp**.

Schouwspiegel, m. — Zie **Schoorsteenboezem**.

Schouwsteen of **Putsteen**. (Zie Papesteen). — Fr. *Briques pour cheminées et puits*.

Schraag, v. — Kruisvormige ineengewerkte houten verbinding om eene stelling enz. te dragen. — Fr. *Tréteau.* — Eng. *Trestle.* — Hgd. *Gestell, Böck.*

Ook **Schrank.**

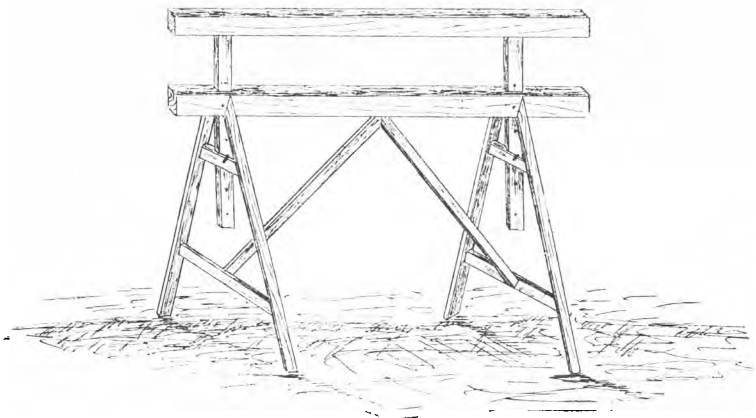

Sch. 287.

— Sommige schragen, vooral deze bij metselaars, zijn zoo gemaakt dat zij kunnen hoog en laag geschoven worden. (Sch. 287.)

Schrank, v. — Zie **Schraag.**

Schroef van Archimèdes. — Zie **Waterschroef.**

Schroefmolen, m. - Zie **Waterschroef.**

Schroefmuurboor, v. — Zie **Muurboor.**

Schroefpomp, v. — Zie **Waterschroef.**

Schuinsch keldervenster. — Zie **Vallicht.**

Schup, v. — Zie **Schop.**

Schurg, m. — Zie **Kruiwagen.**

Schurgwagen, m. — Zie **Kruiwagen.**

Schutgatgewelf, o. — Zie **Trompetgewelf**.

Sefrein, m. — Zie **Afschuining**.

Secreet, o. — Zie **Gemak**.

Secreetbuis, v. — Zie **Keel**.

Secreetpijp, v. — Zie **Keel**.

Secreetput, m. — Zie **Beerput**.

Semier, Simier, Somier, o. — Zie **Formeel**,

Seule, v. — Zie **Emmer**.

Sindel, m. — Zie **Sintel**.

Sintel, m. — IJzerachtig en halfverglaasd stuk, dat in 't branden van steenkolen gevormd wordt uit eene samenstelling van vreemde stoffen. — Fr. *Escarbille, fraisil,* eigenl. *mâchefer.* — Eng. *Coal-cinder, cinder, scoria.* — Hgd. *Lösche, Kohlenstaub.*

In N.-Nederl. ook **Sindel**. In O.- en W.-Vl. **zender, zinder, zeinder**.

*** De sintels worden bij de metselaars gebruikt tot droogmaking van bouwgrond, om tot asch te malen en in de mortel te mengen, om pilaarkappen mede te metselen, rotswerk mede te verbeelden enz.

Slaan, b. w. — Zie **Beslaan**.

Slag, m. — Eene rij van een stapel gerangschikte bouwsteenen. (W.-Vl.) Die steenen liggen in een hoop gestapeld van dertien slagen.

— o. — Indieping, die in een metselwerk is ingelaten, om er iets in te schuiven of tegen te plaatsen. (Geh. te Brugge.)

— Zie **Aanslag**.

Slamiete, v. — Zie **Riool.**

Slangenverband, o. — Zie **Verband voor vloeren van gebakken steen.**

Slapbak, o. in sommige gewesten van Z.-Nederl. **m.** — **Slapbakken**, **slapgebakken** steen of tegel.

Slaper, m. — Zie **Dakkeel.**

Slap maken, b. w. — Bij het bereiden der mortel moet men zorgen, dat de mortel niet te stijf, maar vooral ook niet te dun beslagen worde. Wanneer de bewerkte mortel, vooraleer ze te gebruiken, nog te stijf is, dan wordt zij door toevoeging van water verdund, **slap gemaakt.**

Slappe basterd-tras, o. — Zie **Trasmortel.**

Slek, Slekke, v. — Zie **Waterschroef.**

Slepen, o. w. — Achterwaarts overhellen. Wordt gezegd van een metselwerk dat niet loodrecht opgaat, maar eene afwijkende richting heeft ten opzichte van den kant, waarlangs men het schietlood houdt, zoodanig dat het schietlood er langs sleept en hapert. Een muur, die **sleept** langs den eenen kant, **vliegt** gemeenlijk langs den anderen.
— Zie **Vliegen.**

Sleuf, v. — Zie **Fundeeringsput.**

Sleutel, m. — Zie **Sluitsteen.**

Sleutelsteen, m. — Zie **Sluitsteen**.

Slijklaag, v. — De eerste laag, die op den grond wordt gelegd bij het aanleggen van grondvesten,

keldervloeren enz. 't Gebeurt soms dat de grond, waarop de eerste laag gelegd wordt, nat en slijkachtig is, vandaar slijklaag. (Geh. te Brugge.)

Slijpen, b. w. — De vloertegelen in gebakken aarde zijn doorgaans niet geheel plat, noch rechthoekig, noch scherpkantig. Vooraleer ze te gebruiken zal men de zichtbare zijde effen maken door de tegels te slijpen. Dit doet men op volgende wijze : op twee schragen legt men eene dikke plank van omtrent 2 M. lengte. Op deze plank wordt er eene rij tegelen gelegd, zooveel als er op kunnen, met den te slijpen kant langsboven. Deze rij tegelen wordt langs het eene einde opgespied en dan begint men met een tegel zoolang op de vastgelegde tegels over en weder te wrijven totdat zij effen en glad geslepen zijn.

Slingertrap, v. — Zie **Wenteltrap**.

Slokgat, o. – Het mondgat van eene **slokpijp**. (Rookgang.) (W.-Vl.)

Slokpijp, v. — Zie **Rookgang**.

Slotsteen, m. — Zie **Sluitsteen**.

Slotstuk, o. — Zie **Sluitsteen**.

Sluis, v. – Te Amsterdam, steenen brug.

Sluisbedding, v. — Zie **Sluisvloer**.

Sluisvloer, m. – Gemetselde bodem eener schutsluis. — Fr. *Radier d'écluse.* — Eng. *Bottom, bed of a sluice.* — Hgd. *Schleusenboden.*

Ook **Sluisbedding**.

Sluiten, b. w. — Een gewelf sluiten : den slotsteen aanbrengen. — Fr. *Bander une voûte.*

Sluitmuur, m. — De gewelven, dienende tot het overdekken van de ruimte tusschen twee muren, zijn in het algemeen door cylindervlakken begrensd, die door de binnen- en buitenwelflijnen bepaald worden; de muren, waardoor zulk een lokaal aan de uiteinden gesloten wordt, noemt men **sluitmuren**.

Sluitsteen, m. — Middensteen die 't gewelf sluit. — Fr. *Clef de voûte.* — Eng. *Kei-stone.* — Hgd. *Schluszstein.*

Ook **Sleutel**, **gewelfsleutel**, **sleutelsteen**, **slotsteen** en **slotstuk** genaamd.

Vooruitstekende sluitsteen. = Fr. *Clef saillante ou en bossage.* — Eng. *Vorspringender Schluszstein.* — Hgd. *Häugender Schluszstein.*

Afhangende sluitsteen. = Fr. *Clef pendante.*

— Zie onder **Rollaag.**

Smeren, b. w. — Zie **Aansmeren.**

Smoorpan, v. — Gesmoorde pan, dof-blauwe pan.

Sneedje, o. — Zie **Steeksteen.**

Snel bindend cement, o. — Zie **Cement**.

Snel verhardend cement, o. — Zie **Cement.**

Snuiver, m. — Schuin luchtgat. Een snuiver in den schoorsteen is eene daarin bevestigde opening of pijp, welke den rook als het ware opsnuift. — Fr. *Ventouse d'une cheminée.* — Eng. *Air-hole.* — Hgd. *Zugloch an einem Kamine.*

Ook **Rook-** en **tochtgat.**

Sofrein, m. — Zie **Afschuining**.

Sokkel, m. — Zuilvoet, vierkant stuk, meer breed dan hoog, dat tot basis voor onderscheidene voorwerpen dient, — klein voetstuk voor borstbeelden. — Fr. *Socle*. — Eng. *Socle*. — Hgd. *Sochel*.

Solement, o. — Zie **Fundament**.

Sorteeren, b. w. — Zie **Uitzoeken**.

Spa, v. — Zie **Spade**.

Spaak, v. — Zie **Handboom**.

Spaansche gevel, m. — Zie **Trapgevel**.

Spaansche schouw, v. — Kleine schoorsteen, die tegenwoordig meest in gebruik is en die de plaats inneemt van de groote oude Vlaamsche heerden. (Hageland.)

Te Brugge **Fransche schouw**.

Spaansch verband, o. — Dit verband, welk eigenlijk hetzelfde is als het Vlaamsche, wordt bij De Bo ook **kokkenhane-**, **pijkenhane-** en **tijkenhaneverband** geheeten; te Avelgem en omstr. **hoereverband**.

(Zie **Vlaamsch verband**.)

Spaarboog, m. — Zie **Aardboog**.

Spaarhaard, m. — Zie **Kookhaard**.

Spaarwulf, m. — Zie **Aardboog**.

Spade, Spa, v. — De metselaar gebruikt eene spade bij het delven van grondvesten, regenbakken, waterputten enz. (Sch. 288.) — Fr. *Bêche*. — Eng. *Spade*. — Hgd. *Spaten*.

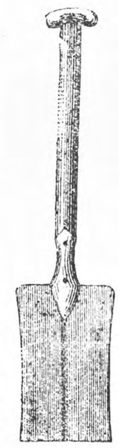

Sch. 288.

Spanlat, v. — Fr. *Latte de soutien.*

Klein houten steunsel, dat gebruikt wordt om uitspringende stukken hardsteen enz. te ondersteunen, totdat het metselwerk volkomen droog is. (Sch. 289.)

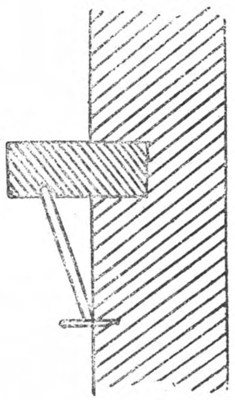

Sch. 289.

Spannen, o. w. — Meer of min gebogen zijn, meer of min spanning hebben, sprekende van een formeel of gewelf.

Gij moet dit gewelf drie voet doen spannen. — De boog boven de deur spant te veel.

Spanning, v. — De hoogte van een gewelf of boog, de lengte van eene loodlijn, die van 't hoogste van den boog neerdaalt te midden der koord, die van de eene geboorte zou gespannen zijn naar de andere. (W.-Vl.). — Fr. *Montée, flèche d'un arc.* - Eng. *Height, hight.* — Hgd. *Höhe.*

Vier voet spanning geven aan een gewelf. — Een halven voet spanning aan den boog boven een deurgat. — Het formeel moet de hoogte hebben van de spanning, die men wil geven aan den te metselen boog. (W.-Vl.)

*** In sommige streken wordt **spanning** genomen voor **boogwijdte**, **spanwijdte**.

Spanwijdte, v. — Zie **Boogwijdte**.

Spatten, o. w. — Fr. *Pousser.* — Bij het bepalen van de zwaarte der rechtstandsmuren moet nauwkeurig rekening worden gehouden met de drukking des gewelfs. Door de waterpasse schuiving of zijdelingsche drukking van de welven kunnen de recht-

standsmuren verschoven of wel omgeworpen worden. In de practijk is men gewoon hieraan den naam van het spatten van het gewelf te geven.

(Behand. der Metselw., blz. 235.)

Speek, v. – Zie **Handboom.**

Speitwee, m. — Zie **Horde.**

Spie, o. – Bij 't plaatsen van arduin gebruiken de metselaars spietjes van zacht hout. Deze steken zij tusschen de voegen om de onderscheidene stukken op gelijkmatige hoogte en breedte te houden.

Spiegel, m. — Zie **Paneel** en **Schoorsteenboezem.**

Spiegelgewelf, o. — Wanneer de gewelfwangen, die uit de rechtstandsmuren opgaan, niet in eene toplijn samenvallen, maar zich in de kruin tegen een horizontaal vlak aansluiten, dan wordt het daardoor gevormde gewelf **spiegelgewelf** genaamd. — Fr. *Voûte en arc de cloître tronquée.*

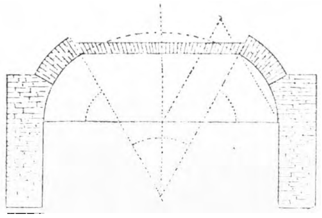

Sch. 290.

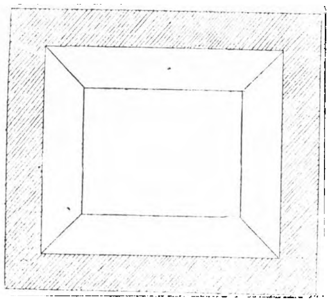

Sch. 291.

Sch. 290 geeft de doorsnede, en sch. 291 den plattegrond van zulk een gewelf aan.

Spiesteen, m. – Zie **Papesteen** en **Steeksteen.**

Spijker, m. — Zie **Draad.**

Spijzen, b. w. – Zie **Aansmeren** en **Voegen.**

Spijzer, m. — Zie **Voegijzer**.

Spil, v. — De loodstaande trapwang van eene spiltrap. — Fr. *Noyau, vis*. — Eng. *Newel or spindle of winding staircase*. — Hgd. *Spindel*.

Ook **Trapspil**; in de omstreken van Brugge ook **Standaard**.

Spiltrap, v. — Zie **Wenteltrap**.

Spinnen, b. w. — Den reep van een gewand, waarmede men een last ophaalt, een of twee maal rond een staak, een boom enz. winden en dan stevig in de hand vasthouden, om, na iederen ruk, den reep toe te halen, zoodanig dat hij goed spanne en de vracht langzaam, doch zeker, ophale.

Men spint den reep ook bij het omverhalen van muren, gebouwen enz. (Geb. te Brugge en omstr.)

Spitsboog, m. — Zie **Kruisboog**.

Spitsgevel, m. — Gevel waarvan het bovendeel in een driehoek uitloopt. — Fr. *Pignon*.

Ook **Punt- en topgevel** genaamd.

De spitsgevel, die op de straat geeft, schikt goed voor huizen, welke een smallen voorgevel hebben en zeer diep loopen.

De spitsgevels zijn vooral in zwang geweest in de middeleeuwen.

Sch. 292 verbeeldt een spitsgevel staande op den hoek der Wolstraat en Eekhoutbrug, te Brugge. Dit gebouw, dagteekenende van 1480, is niet alleen merkwaardig door zijne zuiverheid van stijl, maar ook om zijne geschiedkundige herinneringen; 't is daar, dat de kostelijke reliquie van het Heilig Bloed verborgen werd, in den tijd dat Brugge onder de

heerschappij der Geuzen was, in 't laatste vierde der XVIe eeuw.

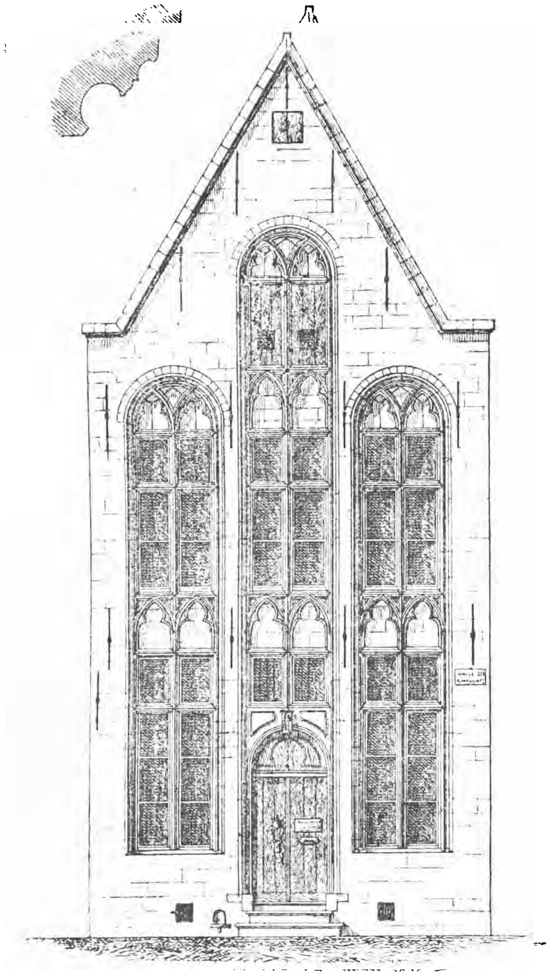

Sch. 292.

Spitszuil, v. — Zuil, die overhoeks tegen een muurvlak is aangebracht, 't zij om dit te schoren, 't zij om een gewelf of een boog enz. te dragen. — Fr. *Pinacle*.

Sch. 293 verbeeldt eene spitszuil aan het onlangs hersteld sluisgebouw aan 't Minnewater te Brugge.

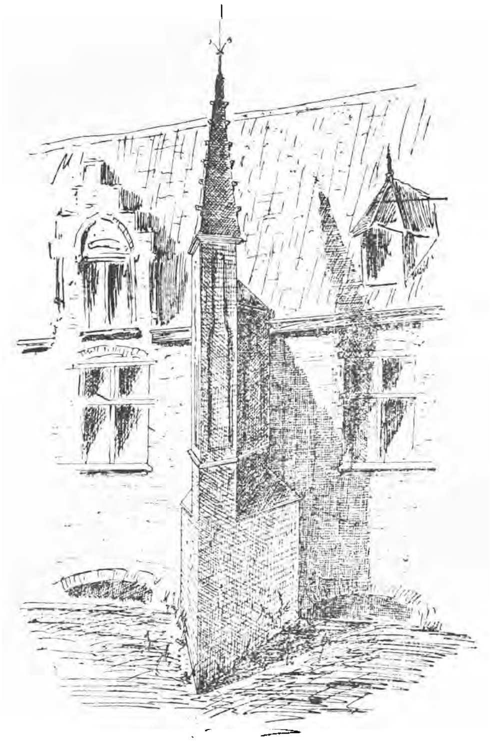

Sch. 293.

Spletvuur, Spletvier, o. — Zie **Loopvuur.**

Spoelriool, v. — Riool dienende om daarop afgevoerde stoffen door stroomend water voort te drijven.

Somwijlen wordt aan zulke riool een boogvormige bodem, ofwel wordt aan het geheel een elliptische vorm gegeven.

— Zie **Riool.**

Spondeeren, b. w. — Zie **Aanrazeeren.**

Spondeering, v. — Zie **Aanrazeering.**

Spouw, v. — Opening, ruimte van 0,05 tot 0,08 m. in een spouwmuur, ten einde het vocht van den muur af te weren.

Spouwmuur, m. — Muur, die gemetseld is met een spouw in het midden, ten einde in een vochtig klimaat, het vocht ook aan de binnenzijde van den muur te weren. — Fr. *Double mur, mur gouttereau.*

Gewoonlijk bestaat zulke muur uit een **éénsteens-buitenmuur,** dan eene tusschenruimte of **spouw** van 0,05 tot 0,08 M. en dan een **halfsteensmuur** of nog beter weder een **éénsteensmuur.**

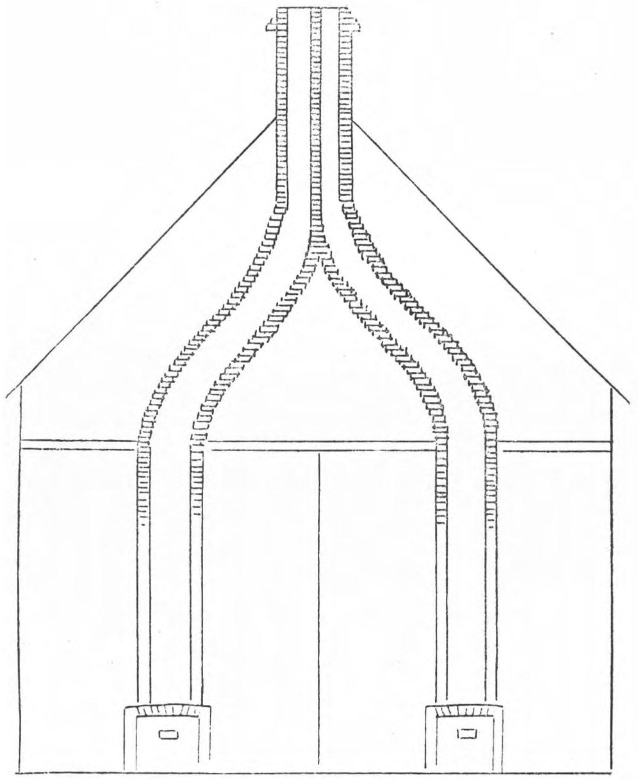

Sch. 294.

De spouwmuren verdienen ook aanbeveling als scheidsmuren, omdat zij meer weerstand bieden tegen het doordringen van het geluid.

Sprietschouw, v. — Schoorsteenpijp die, meest op den zolder, in twee splijt en waarvan elk deel langs eene verschillige richting naar beneden leidt. (Sch. 294.) (W.-Vl.)

Ook **Broekschouw** geheeten.

Spruit, v. — Riolen, welke slechts 0,20 M. wijd zijn, worden **spruiten** genaamd. (N.-Nederl.)

— Zie **Riool.**

Staand dakvenster, o. — Zie **Dakvenster.**

Staande maat, v. — Zie **Maat.**

Staande tand, m. — Zie **Tand.**

Staander, m. — Zie onder **Pulferen, Steigerpaal, Venster** en **Zijmuur.**

Staande voeg, v. — Zie **Stootvoeg.**

Staand verband, o. — Dit verband, waaraan ook de naam van **blokverband** wordt gegeven, bestaat

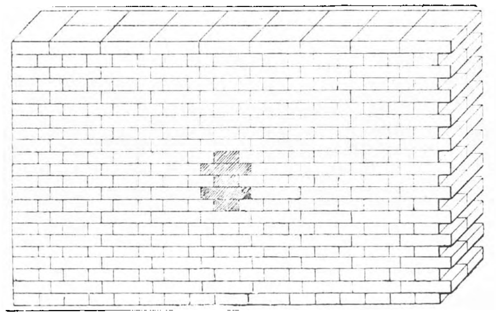

Sch. 295

uit afwisselende lagen van streksche en patijtsche steenen, die zoodanig op elkander geplaatst worden,

dat de stootvoegen der even en oneven lagen boven elkander komen en die der op elkander liggende lagen telkens een klezoor verspringen. (Sch. 295.)

De vallende vertanding geeft bij de streksche lagen een tand van een drieklezoor en bij de patijtsche van één klezoor, terwijl de staande vertanding één klezoor bedraagt.

Stadsvlakke klinker. — Is eigenlijk, in N.-Nederl. een straatklinker. Er zijn er **groote** en **kleine**.

Stafflijke, v. — Zie **Zijmuur.**

Stage, Stagie, v. — Zie **Verdieping.**

Stamfijke, v. — Zie **Zijmuur.**

Stampen, b. w. — Met den stamper werkzaam zijn. — Fr. *Damer.* — Eng. *To ram.* — Hgd. *Stampfen.* — Mortel stampen. — Dit is de mortel los en zacht maken door middel van den stamper. De mortel moet gestampt worden om de harde brokken zand en ongebluschte kalk te brijzelen.

Mortel, die met den mortelmolen bereid is, moet niet gestampt worden.

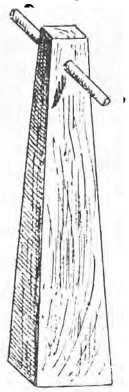

Sch. 296.

Stamper, m. — Houten blok met handvat, dienende om de mortel fijn en zacht te stampen, aanvullingen van aarde, beton, gruis enz. vast te stampen. (Sch. 296.) — Fr. *Dame.* — Eng. *Rammer.* — Hgd. *Handramme.*

Men gebruikt ook wel ijzeren stampers, doch deze vindt men meest bij de kalsijleggers.

De stamper om mortel te stampen heet men in Vlaanderen **mortelstamper.**

Standaard, m. — Zie **Spil.**

Standfijke, v. — Zie **Zijmuur**.

— In de oude kerkrekeningen vindt men dit woord gebruikt in den algem. zin van kleine zuil of stijl, die iets ondersteunt. — Fr. *Colonnette, balustre.*

De gemetselde standfijken van eene gaanderij.

Standflijke, v. — Zie **Zijmuur**.

Standflikke, v. — Zie **Zijmuur**.

Standvenster, o. — Zie **Dakvenster**.

Stapel, m. — Groote hoeveelheid bouwsteenen die in een blok, rond het metselwerk, is aangebracht, om deze steenen met meerder gemak den metselaar aan te geven. — Fr. *Pile.* — *Pile, heap.* — Hgd. *Haufen, Stosz.*

In N.-Nederl. ook **Tas**.

Te Brugge en omstr. **Klas**. Bij De Bo ook **klamp** en **klesse**.

Vergel. **Slag**.

Stapelen, b. w. — Sprekende van bouwstoffen: (baksteenen, tegelen enz.) ze in een **stapel** zetten, in een blok, in een hoop rangschikken. — Fr. *Mettre des matériaux en tas, empiler.* — Eng. *To pile up.* — Hgd. *Aufsetzen, Aufstapeln.*

In N.-Nederl. ook **Tassen**. Te Brugge en omstr. **klassen**.

Stapsel en **Stepsel**, o. — Eene steenen afsluiting van omtrent twee voet hoog, staande in een engen door- of ingang, zoodanig dat er de menschen kunnen overstappen, maar dat er geen vee langs daar weg kan. (W.-Vl.)

Een stapsel nevens de poort van een kerkhof.

— Dit stapsel, dat ook **overstap** heet, is niet te verwarren met **stapsteen**. — Zie **Stechel**.

Stechel, Stichel, Stiggel, m. — Kaai, lage steenen muur langs een water, of aan beide kanten van eene steenen brug. — Fr. *Rebord d'un quai, d'un pont.* — Eng. *Edge of a quay, of a bridge.*

Bij Kiliaan **Stichel, stijghel.**

In Brabant enz. wordt **stichel, stiggel** gebruikt in den zin van hetgeen wij **stapsel** of **overstap** noemen.

Ook de kerkhofmuren worden om hunne laagte hier en daar **stichels** genaamd. (Schm.)

Steefel, m. — Eene rechtstaande stang of staak, dienende om iets te ondersteunen en op te tillen. (W.-Vl.)

— Zie **Steigerpaal.**

Steeger, m. — Zie **Trap.**

Steek, Steke, v. — Zie **Verdieping.**

Steekboog, m. — Zie **Cirkelboog.**

Steekgewelf, o. — Gewelf, dat tot de tongewelven behoort en van de kapgewelven slechts hierin verschilt, dat het niet door steenen bogen, maar door houten of ijzeren leggers gedragen wordt. — Fr. *Voûte sur épontilles.*

Ook **Steekwelf.**

De kelderverdiepingen worden gemeenlijk met steekgewelven overwelfd.

De houten doch meest ijzeren liggers, waartegen de steekgewelven moeten rusten, legt men op afstanden van ongeveer 70 cM.

De gewelfjes worden aangevuld en met eene steenen bevloering overdekt.

Steekkar, v. — Eene kar met twee wielen en

een dissel, waarop de metselaars hun gereedschap vervoeren. (Sch. 297.) (W.-Vl.)

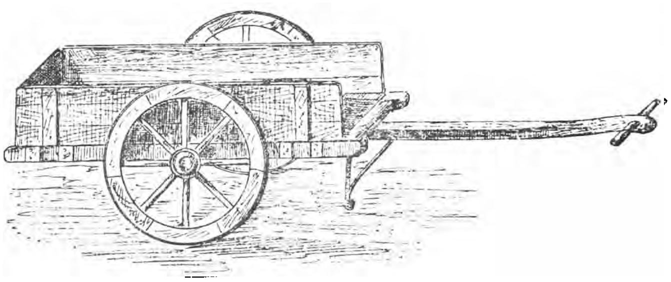

Sch. 297.

Te Antwerpen **Wagen**.

Steekschoor, v. — Steenen beer, scherpe uithoek eener brug, pijler tegen den stroom en het ijs. — Fr. *Eperon, avant-bec.* — Eng. *Starling of a bridgepier.* — Hgd. *Eis-brecher, -bock.*

Ook **Schoorpijler, schoorpilaar** en **ijsbreker**.

Steeksteen, m. — Naam welke hier en daar, in Zuid-Nederl., ook gegeven wordt aan den **spiesteen, welfselsteen**.

In De Bo's West-Vlaamsch Idioticon, blz. 947 :

« **Steeksteen** (W.-Vl. **stiksteen**) en **stekesteen**, m. « Bij metsers. Een steen van gebakken aarde, gelijk « aan een **sneedje**, doch merkelijk breeder. Den ast « van eene brouwerij met steeksteenen vermaken. »

Te Brugge zegt men **Stekelsteen**.

« **Sneedje**. Een steen van gebakken aarde, om- « trent 20 centm. lang, 10 breed en 2 1/2 dik. De « vaute van een oven met sneedjes metselen. »

Steektrap, v. — Trap welker treden in 't algemeen zijn opgesloten door twee rechte (evenwijdige) boomen of wangen. — Fr. *Escalier droit.*

Hiertoe behooren :

a) De **rechte trap**, waarvan de plattegrond een rechthoek is.

b) De **scheeve trap**, waarvan de plattegrond een parallelogram is.

c) De **scheluwe trap**. Hier zijn de treden niet even breed; maar van den eenen naar den anderen boom gelijkmatig versmallend.

Men onderscheidt de **enkel** scheluwe en **dubbel** scheluwe trap.

Steekwelf, o. — Zie **Steekgewelf**.

Steen, m. — Bouwstof tot metselen. — Fr. *Pierre*. — Eng. *Stone*. — Hgd. *Stein*.

De steen wordt verdeeld in natuurlijken steen en kunstmatigen steen. (Zie **Natuur**- en **Baksteen**)

Brokkelige steen. — Fr. *Pierre moulinée*.

Dichte steen. — Fr. *Pierre compacte*.

Droge steen. — Fr. *Pierre sèche*.

Harde, stroeve steen. — Fr. *Pierre fière*.

Zachte steen (die de vorst niet kan weerstaan). — Fr. *Pierre gélive ou gélisse*.

Gezonde, voortreffelijke steen. — Fr. *Pierre fraîche*.

Korrelige steen. — Fr. *Pierre grenue*.

Murwe, brokkelingssteen. — Fr. *Pierre moulinée*.

Afgeschilferde steen. — Fr. *Pierre ébousinée*.

— Zie **Anker-, bak-, beregende-, bind-, bladderige-, bleek-, blok-, boere-, Boomsche-, boven Schelde-, boven-, Brabantsche-, breuk-, brik-, bukke-, draag-, eerste-, end-, Friesche-, gebakken-, Geldersche IJsel-, gesmoorde-, gesteken-, getrokken-, goot-, grauwe-, groene-, Groninger-, handvorm-, hardgebakken-, hard-, helderklinkende-, hoek-, holle-, IJsel-,**

kalk-, kant-, kerk-, kern-, klad-, klamp-, kleine-, klomp-, koppeling-, kraag-, kromgetrokken-, kunst-, lijst-, machien-, Merelbeeksche-, mekaniek-, metsel-, midden-, moluur-, mottige-, natuur-, Oostendsche-, oud-, oven-, overslegen-, padde-, pape-, parement-, patijtsche-, pok-, profiel-, pulfer-, put-, regen-, rijn-, ring-, ringvormige-, roode-, rooster-, rotte-, ruim-, Rupelmondsche-, Schelde-, schilferige-, schouw-, sleutel-, sluit-, slot-, spie-, steek-, stop-, straat-, streksche-, tegel-, Utrechtsche-, Vechtsche-, veld-, vereffenings-, Veurnsche-, vloer-, voet-, vorm-, vul-, vuring-, vuurvaste-, Waal-, water-, welfsel-, winkel-, wulf- en zwemsteen.

— m. — Ongebrande kalksteen, stuk arduin, dat men in de gebluschte kalk aantreft en die bij het bereiden der mortel moet verwijderd worden.

Steenbeitel, m. — Stalen beitel, die de metselaar gebruikt om gaten te slaan in metselwerk; ook om iets uit of af te breken. (Sch. 298.) — Fr. *Pince*.

In Vl. **Breekijzer**.

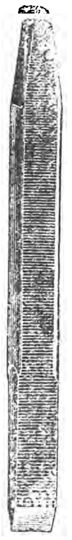

Sch. 298.

Steenbik, o. gmv. — Gebikte steen, steengruis. — Fr. *Grès broyé*.

Steenbrokken, v. mv. — Zie **Steenstukken**.

Steendam, m. — Zie **Voetpad**.

Steengreis, **Steengruis**, o. gmv. — Fijne brokkelingen, fijn gruis van steen. — Fr. *Menues décombres*.

Steenkalk, v. — De steenkalk wordt vervaardigd uit steenen, die men onder de aarde in uitgestrekte lagen aantreft, of wel uit

steenen, die op de oppervlakte der aarde, den bodem der rivieren of langs de stranden gevonden worden. — Fr. *Chaux en roche*.

Ook **Kluitkalk** genaamd.

Men onderscheidt de steenkalk in **Vette, Halfvette** en **Magere kalk**, of beter nog in **Gewone kalk** en **Waterkalk**; deze laatste wordt weerom verdeeld in **Zwakke waterkalk, krachtige waterkalk** en **Zeer krachtige waterkalk**. (Zie ieder dezer woorden.)

Steenlaag, v. — Laag van metselsteenen. — Fr. *Assise de briques*.

Steenmand, v. — Zie **Mand**.

Steenmortel, v. — Mortel van kalk, gestampte steen en kleine brokken pleisterkalk. — Fr. *Repous*. — Hgd. *Anstrichmörtel*.

Steenoven, m. — (Te Rupelmonde, omliggende en elders in Vl.-België) : een vierkant gemetseld gebouw (met dikke muren en voorzien van openingen of gaten aan den onderkant) waarin de steen gebakken wordt.

Eenige zijn enkel met kappen; dit zijn de oude; andere met schouwen en welfsels onder de kap. — Fr. *Four à briques*.

— **Ronde steenovens** treft men vooral aan in Engeland. Zij worden afgedekt met eene kogelvormige gemetselde kap. (Vak- en Kunstwoorden n^r^ 1, *Steenbakkerij*, blz. 50 en 54.)

De zoogenaamde **Kasselsche vlamoven** voor het bakken van steenen onderscheidt zich van den gewonen gewelfden steenoven hierdoor, dat de brandstoffen afgezonderd zijn van de steenen en dat het vuur niet in loodrechte richting, maar in de richting der lengte van den oven, de steenen bestrijkt

en door een schoorsteen, welke zich aan de achterzijde van den oven bevindt, ontwijkt.

(Behandeling der Metselwerken, blz. 372.)

Steenpaard, Steenpeerd, o. — Zie **Mortelpaard.**

Steenplank, v. — Plankje van 50 tot 60 cM. lengte met een handvat voorzien en langs onder met een soort van kussen, om de baksteenen, die op de plank gelegd worden, op den schouder te dragen. (Sch. 299.)

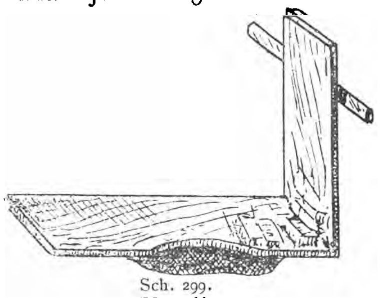

Sch. 299.

Ook **Draagplank** geheeten. — Fr. *Planche servant à porter les briques.*

Steenput, m. — Zie **Put.**

Steenputjong, o. — Zie **Put.**

Steenputwiel, o. — Zie **Rad.**

Steenputwinde, v. — Zie **Winde.**

Steenrood, o. — Slijp- of schuurzand van baktegels dienende om mortel te kleuren.

Vergel. **Tegelslijp.**

Steensponning, v. — Sponning, die in de buitenzijde van het kozijn en in de muurzijde is aangebracht.

De steensponning wordt vooral aangebracht bij een deurkozijn, dat in een buitenmuur moet geplaatst worden en daardoor eene betere en dichtere aansluiting tusschen deur en kozijn vereischt.

Steenstukken, o. mv. — Gebroken steen, stukgesla-

gen steen. — Fr. *Briquaillons.* — Eng. *Rubbish of brieks.* — Hgd. *Backsteinstücke, Baksteinschrott.*

Ook soms **Steenbrokken** genaamd.

Steenstukken worden gebruikt bij het maken van beton, ook om slechte bouwgrond aan te vullen enz.

Steenwagen, m. — Zie **Kruiwagen.**

Steger, m. — Zie **Trap.**

Steiger, m. — Voor het metselen van een hoog opgaanden muur moet een steiger gemaakt worden tot ondersteuning van den vloer, waarop de bouwstoffen geplaatst en de werkzaamheden verricht worden. — Fr. *Echafaudage, échafaud.* — Eng. *Scaffold.* — Hgd. *Gerüst.*

Ook **Stelling** en bij De Bo **Stellagie**.

Men heeft **gewone** en **beweegbare steigers**.

De samenstelling van een gewonen steiger is nagenoeg als volgt (Sch. 300): Op een afstand van 1,25-1,50 M. van den muur en op een onderlingen afstand van gemiddeld 2,50 M. worden **steigerpalen** in den grond geplaatst. Deze palen worden 0,75 à 1 M. diep in den grond gezet en met grond en steenbrokken vastgestampt. Aan deze palen worden, in horizontale richting, dwarshouten — **steigerbalken** genaamd — vastgebonden met **steigertouwen.** Op de hoogte der steigerbalken worden in den muur, gewoonlijk in eene koplaag, **steigergaten** uitgespaard ter grootte van een kop en ter diepte van een halven steen. Hierin worden, met het eene einde, ronde of beslagen stukken hout — **kortelingen** — gestoken, terwijl het andere einde op de **steigerbalken** draagt. Op de kortelingen worden de **steigerplanken** gelegd. De einden dezer planken zijn meestal met bandijzer

beslagen, ten einde het scheuren te beletten. Het is echter beter, aan elk einde een dun eiken dwarsklampje vast te nagelen, waardoor men meer waar-

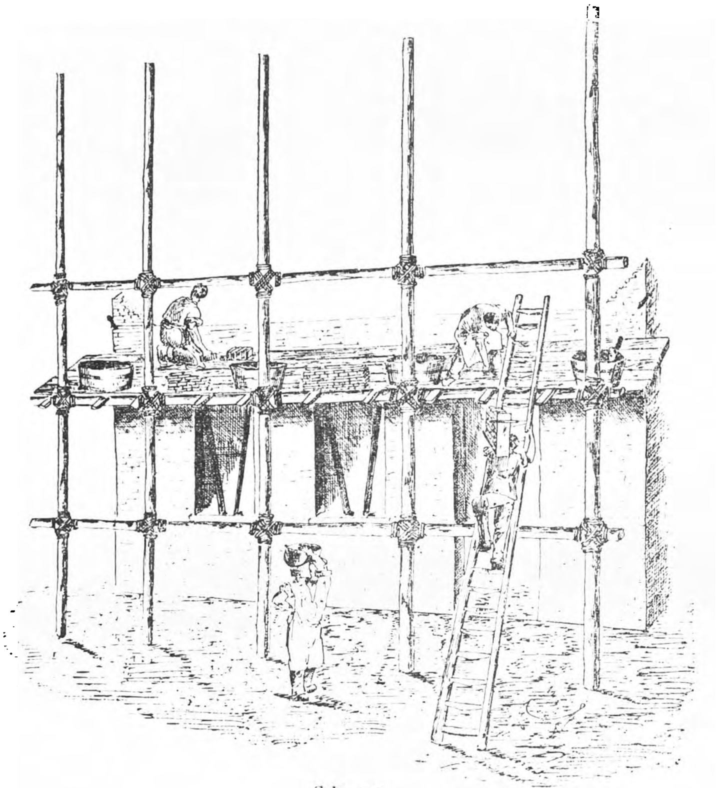

Sch. 300.

borg heeft tegen het kromtrekken en openscheuren.

Ten einde het afvallen van steenen van de stelling te voorkomen, is het goed aan den buitenkant eene steigerplank op haren kant tegen de palen te plaatsen. Bij hooge steigers is het wenschelijk op borstweringshoogte een dwarshout aan de palen te verbinden. Tevens verdient het aanbeveling om, onder den **stellingvloer**, waarop gewerkt wordt, een **noodvloer** te laten liggen, ten einde ongelukken te

voorkomen voor 't geval de werkvloer in 't ongereede mocht geraken.

Sch. 301.

Als voor hooge steigers de steigerpalen te kort zijn, moet men ze verlengen. Dit heet men in N.-Nederl. **optoppen**. Dit geschiedt door tegen den te verlengen paal, op een afstand van 2 a 3 M. uit zijn top, eene klos of kardoes vast te spijkeren en hierop een tweede steigerpaal te plaatsen. (Sch. 301.) Die tweede paal wordt in N.-Nederl. **oplanger**, en in Vlaanderen **ente**, **inte** genaamd. Beide palen worden op drie of meer plaatsen met steigertouwen stevig aan elkaar verbonden. In N.-Nederl. drijft men tusschen de touwen en de wankanten der steigerpalen, afgeronde wiggen, ten einde de touwen sterker te spannen. Hooge steigers worden nog versterkt door kruisschoren. Moet aan het bovengedeelte van bestaande gevels eenig werk verricht worden, waarvoor het maken van een gewonen steiger minder noodzakelijk of wenschelijk is geacht, dan gaat men volgenderwijze te werk : Uit de vensters, of door in den muur te breken gaten, worden lange ribben gestoken, 1,25 a 1,50 M. buiten den muur, tot ondersteuning der steigerplanken. De einden binnen het gebouw, die niet te kort te nemen zijn, worden goed bevestigd, hetzij aan den vloer of door stutten onder de zolderbalken.

Aan zeer hooge gebouwen en vooral aan torens wordt nog gebruik gemaakt van een hangenden steiger, in den vorm van eene schaal of een bak (Sch. 302 *a b*), welke door middel van eene katrol aan eene buiten den gevel stekende rib wordt gehangen en dus op verschillende hoogten gebruikt kan worden.

Eene andere soort van hangenden steiger is deze, voorgesteld door sch. 303. Zoo een steiger bestaat uit kloeke winkelhaakvormige ramen (**paarden** genaamd)

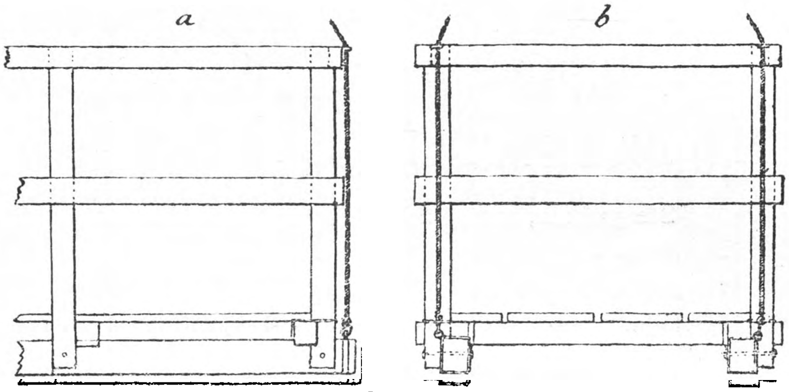

Sch. 302.

in uitspringende richting gelijk eene console, en die door middel van kloeke touwen of haken aan het

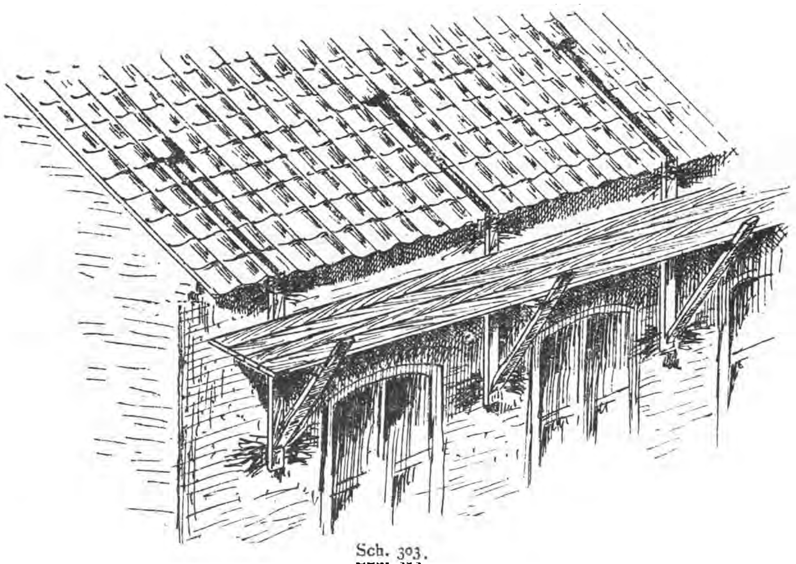

Sch. 303.

dak zijn vastgemaakt. Deze ramen rusten tegen den muur en dragen de planken waarop de metselaar staat.

Deze hangende steiger wordt enkel gebruikt om daken te vermaken aan gebouwen, waar geene bakgoot aanwezig is.

— Daar, waar de hoogte van een gewonen steiger te laag en hij verplicht is nog iets hooger te metselen, maakt de metselaar nog een kleinen steiger van omtrent twee voet hoog.

Deze steiger heet men in W.-Vl. **blokstelling**.

Steigerbalk, m. — Een dikke balk of rib, die horizontaal vastgebonden ligt aan de staanders of steigerpalen, om de kortelingen eens steigers te dragen. — Fr. *Longrine.* — Eng. *Sleeper.* — Hgd. *Streichstange.*

In W.-Vl. **Strijkhout.** In N.-Nederl. **aanbinder** en **scheerhout.**

In Brabant **Stelling.**

Steigerboom, m. — Zie **Steigerpaal.**

Steigerdeel, v. — Zie **Steigerplank.**

Steigeren, b. w. — Een steiger oprichten, opslaan. — Fr. *Echafauder, élever un échafaudage.* — Eng. *To make a scaffold.* — Hgd. *Ein Gerüste aufrichten.*

Steigergat, o. — Gat in den muur om een korteling er in te drijven. — Fr. *Trou de boulin, bouloir.* — Eng. *Scaffolding-hole, putlog-hole.* — Hgd. *Rüstloch.*

Ook **Balkgat.**

In Vl. **Mazegat** en **stellinggat.**

In Brabant **Stellegat.**

*** De steigergaten worden gemeenlijk toegemetseld nadat het gebouw voltrokken is.

Steigerhout, o. — Zie **Steigerpaal.**

Steigerpaal, m. — Lange rechtstaande paal waaraan de metselaars, op de hoogte des steigers, de steigerbalken vastbinden om er de kortelingen op te leggen. — Fr. *Ecoperche, échasse d'échafaud.* — Eng. *Scaffolding pole.* — Hgd. *Rüststange, Rüstbaum.*

In N.-Nederl. ook **Steigerhout.**

In W.-Vl. **Per(t)se, stellingper(t)se, mast, iefer** en **steefel.**

Te Gent **Staander.** Bij Schm. **juffer** en **joeffer.**

Steigerplank, v. — Plank, die op de kortelingen rust en waar het werkvolk op staat. — Fr. *Planche d'échafaudage.* — Hgd. *Rüstbrett.*

Ook **Steigerdeel.**

In Vl. **Stellingplank.**

Steigershoogte, v. — Een metselwerk is van steigershoogte, wanneer de metselaar de laatste laag steenen heeft gelegd vooraleer den steiger te verhoogen. — Fr. *Hauteur d'échafaudage.*

⁂ De steigershoogte is gewoonlijk daaromtrent 1,20-1,40 M. en wisselt af naar de grootte der metselaars en naar den aard van het uit te voeren werk.

In Vl. **Stellinghoogte.**

Steigertouw, o. — Sterk touw van ongeveer een vinger dik en daaromtrent 4,80 M. lang, dienende om een steiger op te slaan. — Fr. *Cordage d'échafaud.*

Te Brugge **Streng, Metselaarsstreng.**

Te Avelgem **Zeel.** (Scherpl. **ee.**)

Stek, Stekke, v. — Zie onder **Draad.**

Steken, o. w. — Metselen, in de uitdrukkingen: Een welfsel steken, een boog steken enz.

— b. w. — **Pannen steken.** — Wanneer de pannen langs binnen aangesmeerd zijn, steekt men in

de voeg, tusschen de twee pannen, een gatje in de mortel, om langsdaar het water, dat door zweet, doom, doordringen der pannen enz. ontstaat, naar buiten te doen vloeien.

Sch. 304.

Dit gatje steekt men met een nagel boven den neus der pan. — Dit heet men **pannen steken.** (Geh. te Avelgem.)

In Brussel en omstr. steekt men onder dit gatje nog een stukje schalie, opdat de waterdruppels des te zekerder zouden wegvloeien. (Sch. 304.)

Stelhout, o. — Zie **Korteling.**

Stellagie, v. — Zie **Steiger.**

Stellegat, o. — Zie **Steigergat.**

Stelling, v. — Zie **Steiger** en **Steigerbalk.**

Stellinggat, o. — Zie **Steigergat.**

Stellinghoogte, v. — Zie **Steigershoogte.**

Stellingper(t)se, v — Zie **Steigerpaal.**

Stellingplank, v. — Zie **Steigerplank.**

Stellingvloer, m. — Zie onder **Steiger.**

Sterfput, m. — Gemetselde put aan het uiteinde eener riool of afleider. Door het aanbrengen van een stankafsluiter binnen in den put, wordt men weinig

of geen reuk gewaar. De sterfput ontlast zijn inhoud in eene verder loopende riool. — Fr. *Fosse d'absorption*. — Eng. *Sterfput.*

Sch. 305 verbeeldt den plattegrond, terwijl sch. 306 de doorsnede van een sterfput voorstelt.

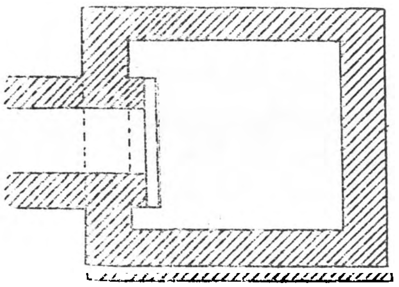

Sch. 305

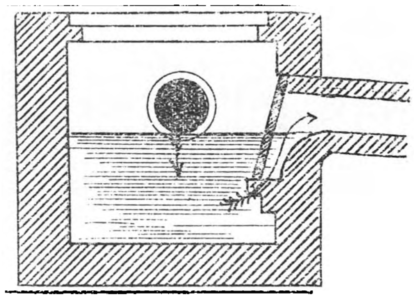

Sch. 306.

⁂ De sterfputten worden tegenwoordig veel uit ijzer vervaardigd.

— Put in een ijskelder, langs waar het water van 't afsmeltend ijs wegvloeit, zonder lucht in den ijsput te laten binnendringen. (Sch. 105 A.) — Fr. *Coupe-air.*

⁂ Te Antwerpen zijn **sterfputten** ongevloerde beerputten, welker vochtigheid in den bodem wegzinkt of wegsterft. Deze zijn van stadswege afgeschaft. (Schm.)

Stergewelf, o. — Geweif waarvan de plattegrond eene stervormige indeeling vormt. Deze indeeling bestaat uit een aantal welfribben, die voor doel hebben het draagvermogen der hoofdgraten door onderlinge koppeling en door de aansluiting van de lange aan de afgeslotene korte lijnen te vermeerderen zonder daartoe de dikte der welven voor eene meerdere spanning te moeten vergrooten. — Fr. *Voûte à liernes et tiercerons.*

Sch. 307 stelt de doorsnede en sch. 308 het gewelfveld van zulk een gewelf voor.

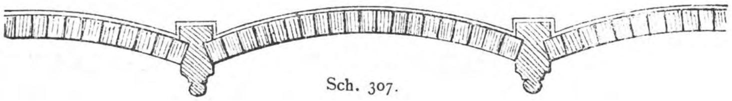

Sch. 307.

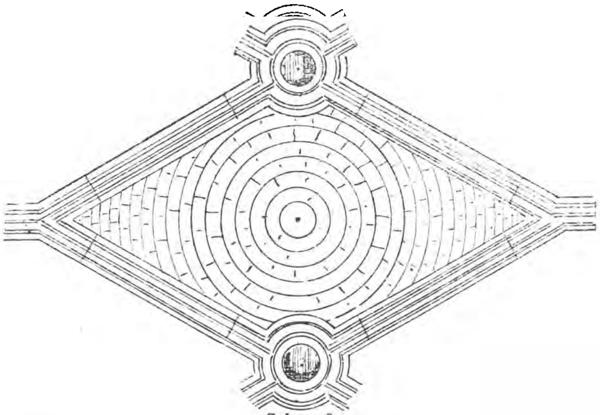

Sch. 308.

Sterke basterd-tras, o. — Zie **Trasmortel.**

Sterke tras, o. — Zie **Trasmortel.**

Stetwagen, m. — Zie **Kruiwagen.**

Steunboog, m. — Boogsgewijs gemetselde steun buiten een gebouw, om 't verzwakken van een gewelf of muur te voorkomen. (Sch. 309.) — Fr. *Arc boutant.* — Eng. *Arc boutant, arched buttress.* — Hgd. *Gewölbepfeiler, Strebepfeiler.*

In N.-Nederl. ook **Boogpijler, boogpilaar** en **gewelfpijler.**

Steunmuur, m. — Een steunmuur wordt tegen een anderen muur aangebracht om dien te versterken. (Sch. 310.) — Fr. *Contrefort.* — Eng. *Counter-fort, buttress.* — Hgd. *Strebemauer.*

Ook **Schoor-** en **tegenmuur.**

In Vl. **Dreumer, drummer, druimer, drommer, droomer** en **hurter.**

Bij Schm. ook **Fraat**, **freit** of **frijt**. — Zie **Borstwering**.

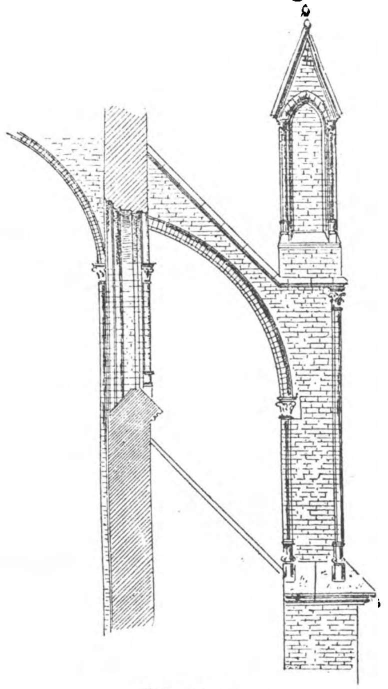

Sch. 309.

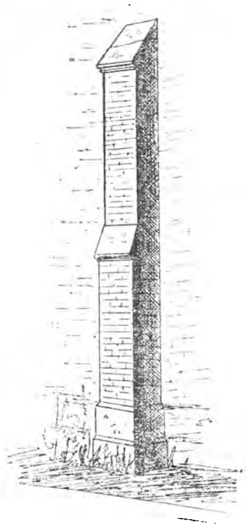

Sch. 310.

— Kleine steunmuurtjes onder houten gebouwen worden in 't Fr. *Ablocs* genaamd.

Stiep, v. — Gedeelte metselwerk, dat op zekeren

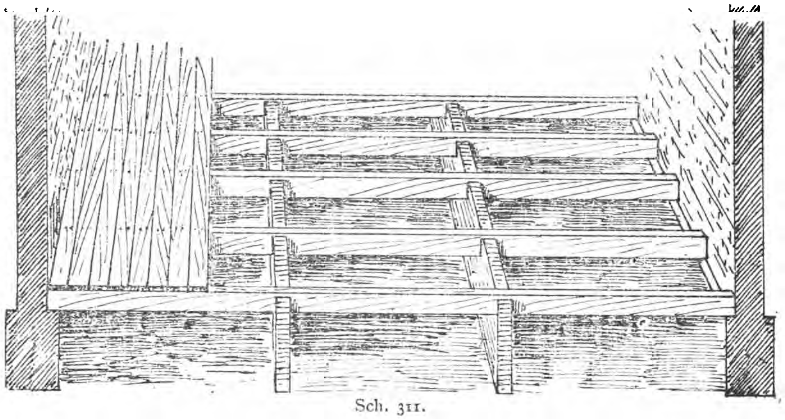

Sch. 311.

afstand onder eene houten bevloering wordt aangebracht, tot ondersteuning der ribben. (Sch. 311.)

Ook **Klip, por** en **porring** geheeten.

Stiepen, b. w. — Zie **Schoren**.

Stijl, m. — Hoofdpost, waar een hek of eene zware deur op draait. — Fr. *Chardonnet.*

Zie ook **Pilaster.**

Stijpen, b. w. — Zie **Schoren**.

Stijven, Opstijven, o. w. — Door het opzuigen van een groot gedeelte van het water der mortel door de steenen en het verdampen daarvan kan de mortel in korten tijd **opstijven**.

(Niet te verwarren met **Versteenen**.)

Stoel, m. — De stoel van een altaar is de gemetselde grondslag, waar het altaar op rust. (W.-Vl.)

— (van een toren) de vier moerpilaren samen genomen. (Geh. te Poperinge.)

Stoep, v. – Zie **Bordes** en **Voetpad**.

Stoffeeren, b. w. — Zie **Voegen**.

Stomp, v. — Kloeke ladder op welker boveneinde eene andere vastgebonden wordt, dienende bij de metselaars om aan hooge gebouwen te werken. (W.-Vl.)

Stookput, m. — Een gemetselde kuil, vóór aan den ketel van een stoomtuig, verwarmingsbuis enz. waar men in daalt om het vuur aan te stoken. (Sch. 312.) (W.-Vl.)

Ook **Graf** geheeten.

Stootbord, o. — Het te lood staande vlak eener trede in eene trap. — Fr. *Contre-marche.* — Eng. *Riser.* — Hgd. *Stossbrett.*

In W.-Vl. **Conter-marche.**

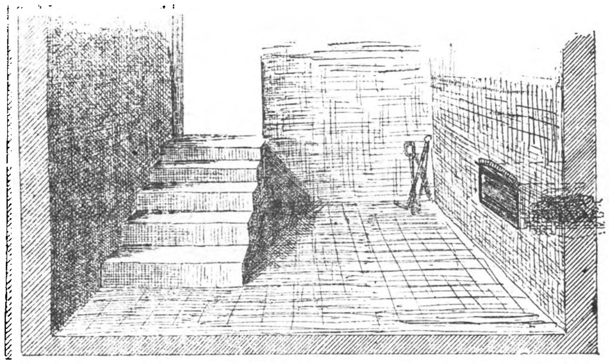

Sch. 312.

Stootvoeg, v. — Ook **Staande voeg** geheeten. — Fr. *Joint vertical, joint montant.*

Zie **Voeg**.

Stopkalk, v. — Pleisterklei, bestaande uit dik kalkwater of dunne mortel om b. v. muren, die niet gevoegd moeten worden, met een kwast aan te strijken. — Fr. *Badigeon.*

In W.-Vl. **Kalei(e)** en **Kaleisel.**

Stopsteen, m. — Steen waarmede men de steigergaten of andere openingen van eenig metselwerk vult, ook **vulsteen** geheeten.

— Stopsteenen of vulsteenen zijn ook nog, grof puin ter aanvulling van ledige ruimten in het binnenste van metselwerk, bijv. in dikke muren, pilaren enz. — Fr. *Blocage, blocaille.* — Eng. *Rugged stones, rubbish.* — Hgd. *Füllsteine.*

Stopstuk, o. — Stuk tegel om de ledige ruimte langs een muur aan te vullen. — Fr. *Gobineau.*

Stortbed, o. **Sturtebed**(de). — De platte onderste wand eener schoorsteenpijp, die schuins gemetseld is. (Geh. te Ieperen.)

Straal, o. — Klein venster boven eene deur. (Sch. 313.) (Geh. te Oostende.)

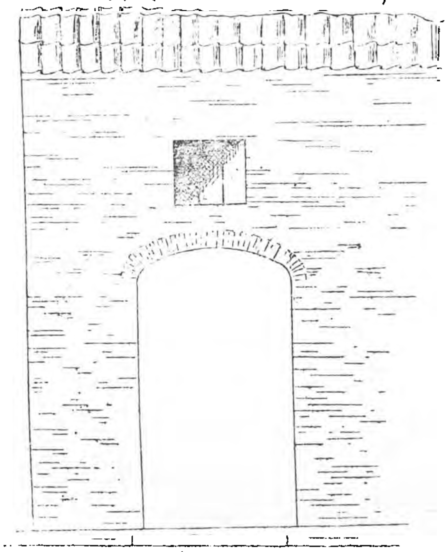
Sch. 313.

— De stralen zijn nog enkel in ouderwetsche woningen, boven lage deuren aanwezig, en worden hedendaags meestal door houten **luwers** of **waaiers** vervangen.

Straatklinker, ook genaamd in N.-Nederl. **mop.** — Groote gebakken metselsteen.

(Zie *Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken,* § 341, blz. 148 en 149.)

« De straatklinkers (**moppen**) moeten zijn van « voldoende hardheid, en hoewel eenigszins getrok- « ken, van de vlakste soort, genoegzaam kantig, taai « en helderklinkend; zonder scheuren, steentjes of « oerdeelen; wordende het gebruik van ratelaars, « mondsteenen en die met verbrande of te zachte « koppen verboden; zij moeten minstens hebben eene « lengte van 0,2 M., eene breedte van 9 a 10 cM., « en eene dikte van nagenoeg 45 mM., in alles aan « de kleur voldoen, en in hardheid en deugdzaam- « heid overeenkomen met de gewaarmerkte monsters, « die vóór de aanbesteding van het werk, den gega-

« digden worden getoond en daarna bij de directie « blijven berusten. »

⁂ Uit : « Bestek en voorwaarden, waarnaar Burgemeester en Wethouders der gemeente Amsterdam in het openbaar zullen doen aanbesteden : het leveren van **straatklinkers**, geschikt voor **voetwegen**. (1888, nr 36) :

§ 1. — De levering bestaat in het gevorderd aantal **straatklinkers** van de 1e soort, voor de bestrating van 35.000 v. m. straatvlak.

§ 2. — De **straatklinkers** moeten zijn hard, goed doorbakken, en niet bladderig, gescheurd of verbrand. »

⁂ **Waalstraatklinkers** worden in N.-Nederl. gebruikt voor het bestraten van **rijwegen**.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 74.)

Straatsteen, m. — Gebakken steen voor straatwerk, bestrating. Meest in N.-Nederl. gebruikt.

Strek, m. — Zie **Platte boog, deur-** en **vensterboog**.

Streklaag, v. — Zie **Streksche laag**.

Streks, bijw. — Streks werken : de steenen zóó leggen, dat hunne lengte de horizontale richting volge van den muur. (W.-Vl.)

Zie **Streksche laag**.

Streksche boog, m. — Zie **Platte boog**.

Streksche laag, v. — Laag van streksche steenen. — Fr. *Assise de panneresses*. — Eng. *Stretching-course*. — Hgd. *Lauferschicht*.

In Vl. **Streklaag**.

Streksche steenen of **Strekken** zijn steenen, die met hunne lange zijden in het **buitenvlak** van den muur komen. — Fr. *Panneresses.*
In Vl. **Streksteenen.**

Streksche voeg, v. ook **Liggende** en **loopende voeg** geheeten. — Fr. *Joint horizontal, joint de lit.*
Zie **Voeg.**

Streksch gewelf, o. — Zie **Gedrukt gewelf.**

Streksteen, m. — Zie **Streksche steenen.**

Streng, v. — Zie **Steigertouw.**

Strijken, o. w. — Zie **Vellen.**

Strijkhout, o. — Zie **Steigerbalk.**

Stroomlaag, v. — Zie **Klamplaag.**

Stroopop, v. — Langwerpig bondje stroo, dat de metselaars in 't leggen van de pannen onder de voegen steken om ze te dichten. — Fr. *Bouchon de paille qu'on fixe sous une tuile non enduite de chaux.*

Stroovorst, Rietvorst, v. — Zie **Vorstpan.**

Stuifkalk, v. — Zie **Schelpkalk.**

Stuikvuur, o. — Een fornuis of vuring met een rookkanaal, waarlangs de vlam onder den ketel naar den schoorsteen trekt, zonder eerst rond den ketel te varen gelijk een spletvuur of loopend vuur doet. (W.-Vl.)
(Zie **Loopvuur.**)

Stut, v. — Zie **Schoor.**

Stutten, b. w. — Zie **Schoren**.

Stuurtouw, o. — Zie **Lengtouw**.

Sult, Zult, v. — Hoog verheven muurken met zijn glint of staande bind daar boven opgemaakt, tusschen de op stalstaande koeien en de effene plaats, alwaar men haar het voeder of drank voordient. (Kempen.)

S-vormige pan, v. – Fr. *Tuile bombée.* — **S**-vormige pannen zijn de pannen, die elkander gedeeltelijk bedekken. (Sch. 314.)

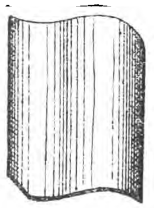
Sch. 314.

C-vormige pannen, daarentegen, zijn dezulke, die niet onder elkander schuiven, maar tegen elkander aansluiten. De gewone dakpan is dus eene **S**-vormige pan, en de vorstpan eene **C**-vormige.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij,* blz. 75.)

Talud, o. — Zie **Glooiing**.

Tand, m. — Uitstekende steen op den kant van een muur, geschikt om greep en slot te geven aan het gedeelte, dat men er later zou willen aan metselen. – Fr. *Pierre d'attente, harpe.*

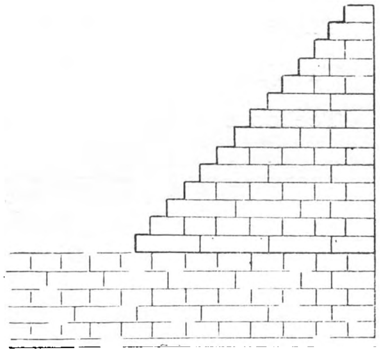
Sch. 315.

In N.-Nederl. ook **Bindsteen, kantsteen** en **koppelingsteen**.

⁂ Deze uitstekende steenen staan ofwel :

1° Trapsgewijs van onder weg naar boven, en dit heet de **vallende tand**. (Sch. 315.)

2° ofwel met uitspringende einden gelijk trapgevels en dit heet een **wulvetand** (Sch. 316.)

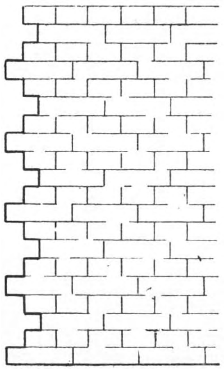

Sch. 316.

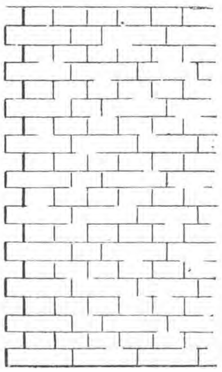

Sch. 317.

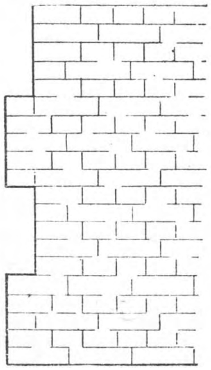

Sch. 318.

3° zoo onregelmatig dat er nooit twee lagen nevens elkaar even ver uitkijken, maar toch ook zonder **wulvetanden** en dit is de **staande tand**. (Sch. 317.)

4° ofwel op wijze van den staanden tand, maar nu en dan met twee, drie of meer lagen, die evenver uitkijken, en als een blok vormen, en dit is de **bloktand**. (Sch. 318.)

Tas, m. — Zie **Stapel**.

Tassen, b. w. — Zie **Stapelen**.

Tastijzer, o. — Zie **Muurboor**.

Teekoord, v. — Zie **Pingel** en **Lengtouw**.

Teerling, m. — Gemetselde blok om een windmolen te onderschragen. — Fr. *Dé*.

Teerput, m. — Zie **Zimperput**.

Teetouw, o. — Zie **Lengtouw** en **Pingel**.

Tegel, m. — Bij Kiliaan : teghel, teghel-steen, Sax., Sicamb. Holl., Fland. j. tichel.

Tegeldak = *Toit couvert de tuiles plates.*

Tegelsteen = *Carreau en terre cuite.*

Tegeltje = *Petit carreau, petite tuile, petit carreau blanc ou peint, pour revêtir les murailles.*

Tegelvloer = *Pavement en carreaux.*

⁂ **Tegelvloer** spreekt men in Z.-Nederl. ook uit : **tichelvloer.**

⁂ Van Dale geeft : **tichel, baksteen, metselsteen, vierkante vloersteen, dakpan.**

In N.-Nederl. beteekent **tegel** algemeen **vloertegel** of **dektegel** in den zin van **muurtegel.**

In de officieele lastkohieren treft men daar aan :

tegel,

vloertegel,

wand- of **muurtegel,**

plinttegel,

dektegel,

dekplaten zijn groote **vloertegels.**

Een **vijfkantige** vloertegel noemt men soms, in Z.-Nederl., een **vijftuitige** vloertegel.

Zie **Vloertegel** en **Plavuis.**

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 76.)

Tegeldak, o. — Dak, welk met daktegels in stede

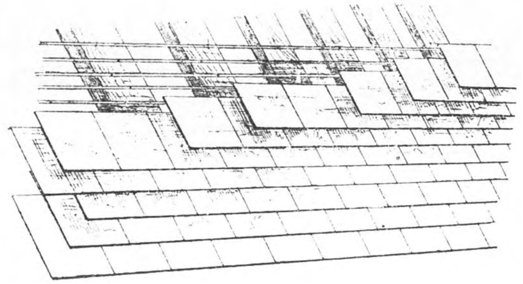

Sch. 319.

van pannen bedekt is. (Sch. 319.) — Fr. *Toit couvert de tuiles plates.*

Tegelen, b. w. — Ook **tiggelen** en **tichelen**. Met tegels beleggen; tegels leggen.

Tegelpoeder, o. gmv. — Afgeslepen poeder van tegels. (Wordt meest gebruikt om mortel te kleuren.)
Ook **Tiggelpoeder** en **tegelslijp** geheeten.

Tegelslijp, o. — Zie **Tegelpoeder**.

Tegeltang, **Tiggeltang(e)**, v. — IJzeren tangvormig getuig, waarmede men een stuk afnijpt van een dektegel. (W.-Vl.)
Vergel. **Panneschaar**.

Tegelvloer, m. — Zie **Vloer**.

Tegenmuur, m. — Zie **Steunmuur**.

Tegensluitsteen, m. — De beide uiterste welfsteenen, die tegen den sluitsteen spannen, heeten **tegensluitsteenen**. — Fr. *Contre-clefs*.

Te lood. — Zie **Lood**.

Terd, m. — Zie **Trede**.

Termeschouw, v. — Schoorsteen welks zijmuren termen zijn, d. i. twee steenen posturen, die van boven een dier of mensch verbeelden en van onder eindigen in een steert of zoo iets. (W.-Vl.) — Fr. *Cheminée à termes*.
Aan oude heerden vindt men somwijlen nog termeschouwen.

Tichel, m.; in Antwerpen, Brabant en elders **v.**, wordt ook nog soms gehoord voor **baksteen** en **tichelsteen** voor **metselsteen**.
⁎*⁎ In Z.-Nederl. wordt **tichel** doorgaans genomen voor **tegel**. Men zegt er ook : **een dak met**

tichels bedekken, d. i. **met vierkante platte pannen.**

In Klein-Brabant is het onderscheid tusschen **tichel** en **steen** scherp afgeteekend : **tichel** is eene **platte dakpan**; **ticheltjes** zijn **witte** of **beschilderde plaveitjes.**

⁂ Bij Kramers staat voor **tichel** = **baksteen** (*Brique*).

Bij Van Dale voor **tichel** = **metselsteen.**

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 76.)

Tichelwerk, o. gmv. — Met tichels gemetseld werk.

Tijkenhaneverband, o. — Zie **Spaansch verband.**

Tinne, v. — Zie **Kanteel.**

Tob(be), v. — Zie **Emmer.**

Tochtgat, o. — Zie **Windgat** en **Snuiver.**

Toemetselen, b. w. — Met metselwerk sluiten. — Fr. *Fermer par un ouvrage de maçonnerie, murer.*

Een deurgat toemetselen. — Fr. *Condamner une porte.*

Ook **Dichtmetselen.**

In W.-Vl. **Toemetsen** en **vermetsen.**

Toemetsen, b. w. — Zie **Toemetselen.**

Toemuren, b. w. — Door middel van een muur afsluiten, stoppen. — Fr. *Murer.*

Eene deur toemuren = Fr. *Murer, maçonner, condamner une porte.*

Toegemuurd venster = Fr. *Fenêtre condamnée.*

Toepleisteren, b. w. — Met pleister of gips toemaken. — Fr. *Boucher, fermer avec du plâtre.*

Toewelven, b. w. — Van boven met een welf sluiten, overwelven. — Fr. *Fermer, couvrir par une voûte.*

Tong, v. — Zie **Schoorsteentong.**

— Scheidsmuur in een beerput. — Fr. *Languette.*

— Uitspringende steenen in eene schoorsteenpijp gemetseld. Deze steenen staan van beide kanten, onregelmatig uit en in, en dienen om den trek in den schoorsteen te belemmeren. (Geh. te Gistel.)

Tongewelf, o. — Gewelf dat kan cirkelvormig, gedrukt of verhoogd zijn en op twee bijna altijd aan elkander evenwijdige rechtstandsmuren rust.

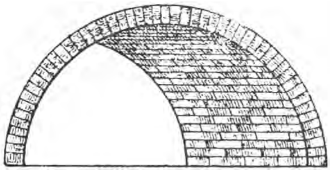

Sch. 320.

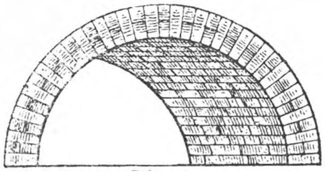

Sch. 321.

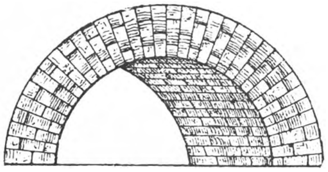

Sch. 322.

Gewoonlijk nochtans is het tongewelf cirkelvormig en heeft zijnen naam ontleend aan de overeenkomst, die het binnenwelfvlak alsdan met eene ton heeft. (Sch. 320, 321 en 322.) — Fr. *Voûte en berceau.* — Eng. *Barrel-vault.* — Hgd, *Tonnengewölbe.*

Tot de tongewelven behooren de zoogenaamde **kapgewelven** en **steekgewelven.**

Tonmolen, m. — Zie **Waterschroef.**

Topgevel, m. — Zie **Spitsgevel.**

Toren, m. — Rond, vierkant of veelkantig ver-

heven gebouw, aan kerken, kasteelen, openbare gebouwen. — Fr. *Tour.* — Eng. *Tower.* – Hgd. *Turm.*

Torennaald, v. — Zie **Naald**.

Torenspits, v. — Zie **Naald**.

Torentje, o. — Kleine toren. — Fr. *Tourelle.* — Eng. *Turret.* — Hgd. *Turmlein.*

Trachter, m. — Trechtervormige holte in een gewelf, langswaar het licht van den dag inkomt. (W.-Vl.)

Trans, m. — Zie **Omgang**.

Trap, v. — Eene reeks van opeenvolgende treden langs welke men ergens opklimt of afdaalt. — Fr. *Escalier.* — Eng. *Stairs.* — Hgd. *Treppe.*

Bij Schm. **Steger, steeger**.

Met betrekking tot de ligging der trappen onderscheiden wij :

1° De trappen, welke in een gebouw geplaatst zijn (**binnentrappen**). — Fr. *Escaliers intérieurs.*

2° Deze welke er buiten liggen (**buitentrappen**). — Fr. *Escaliers extérieurs.*

Naar den vorm kunnen de trappen onderscheiden worden in **steektrappen** en **wenteltrappen**. (Zie deze woorden.)

— m. — Trede, bank, sprong die men bij 't bouwen van een muur op hellenden grond hier en daar moet maken. — Fr. *Redan, redent.*

— Trapje op een muur. — Fr. *Redan, redent.*

Bij Schm. ook **Karteel, kerteel**.

*** In den « Spaanschen tijd » werden de huizen met trapjes opgebouwd. Zulke huizen ziet men nog veel in eenige Vlaamsche steden, bijzonderlijk te Brugge, Gent enz. (Zie **Trapgevel**.)

Traparm, m. — Een aantal, in eene richting op elkander volgende traptreden, die een deel van eene verder doorgaande trap uitmaken. — Fr. *Volée.* — Eng. *Flight.* — Hgd. *Treppenarm.*

Eene bordestrap heeft twee of meer traparms.

Trapboom, m. — Zie **Trapwang**.

Trapgat, o. — De opening, die in een keldervloer of in de roostering van een gebouw is gelaten, om er de trap in te plaatsen.

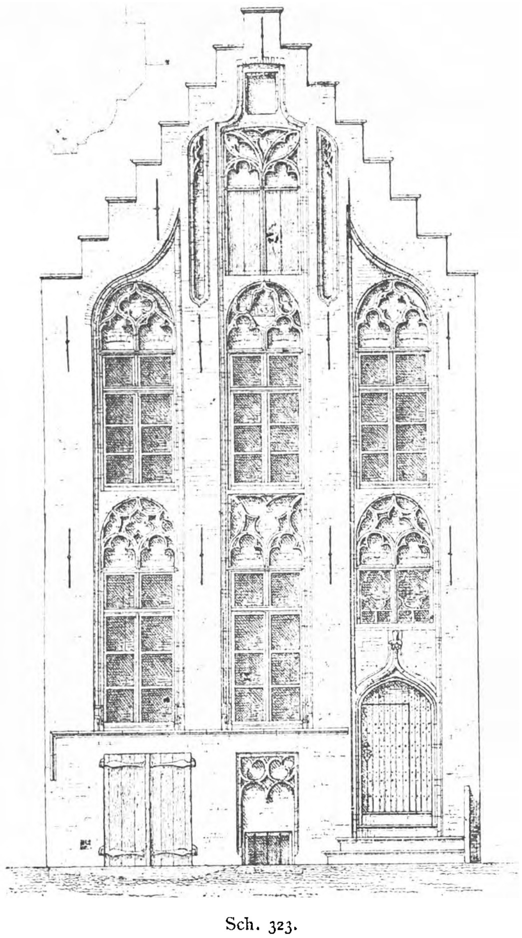

Sch. 323.

— Het trapgat in eene Engelsche of slingertrap wordt **schalmgat** geheeten.

Trapgevel, m. — Gevelmuur, die hooger is dan 't dak en met trappen opgaat. (Sch. 323.) — Fr. *Pignon à redents, pignon à gradins.* — Eng. *Gable with corbysteps.* — Hgd. *Abgetreppte Giebel.*

In W.-Vl. ook **Spaansche gevel**.

Te Breda in Holland **Brandgevel**.

Sch. 323 verbeeldt een trapgevel staande in de Koesteertstraat, F7, te Brugge. Dit gebouw dagteekent van 1530.

Trapmantel, m. — De trapmantel is het deel van een gebouw waarin de trap staat; de muren waarop de trap rust. — Fr. *Cage d'escalier.* — Eng. *Stair-case.*

Trapmuur, m. — De muur in een gebouw waartegen de trapwang sluit. — Fr. *Echiffre, mur de cage.* — Eng. *String-wall.* — Hgd. *Wangenmauer.*

Trapspil, v. — Zie **Spil**.

Traptrede, v. — Zie **Trede**.

Trapwang, v. — Fr. *Limon.* — Eng. *Sling-piece.* — Hgd. *Treppenbaum, Treppenwange.*

De zijstukken, waartusschen de traptreden opgesloten of gedragen worden, noemt men **trapwangen**, **trapboomen** of enkel **wangen**, **boomen**.

In W.-Vl. **Schalieren** en **schachten**.

Zijn de trapwangen volgens huune dikte uit gebogen stukken samengesteld, dan noemt men ze meer bepaald **wrong-** of **kuipstukken**.

In W.-Vl. **Gorgestukken**. — Fr. *Limons courbes.*

Tras, o. — Fr. *Trass.* — Het tras wordt verkregen door het fijnmalen van den tuf- of duifsteen, dien men in de omstreken van Andernach aan den Rijn en wel voornamelijk in het Bröhl-dal vindt.

Volgens Harres en Van Ghendt bestaat het tras uit :

kiezelaarde	48,94
ijzeroxyde	12,52
kleiaarde	18,95
kalkaarde	5,41
bitteraarde	2,42
kalk	0,37
soda	3,56
water met ammoniak	7,65.

Het tras heeft eene gele, grauwe of bruinachtige kleur, die voor enkele soorten zelfs tot het blauwe overgaat.

— Zie ook **Basterdtras**.

Trasmortel, v. — Fr. *Mortier de trass.* — Metselspecie, die gemaakt wordt uit versche gebluschte kalk in zulk een brijachtigen toestand, dat zij met moeite op den troffel blijft hangen.

Hierbij wordt onder het voortdurend stampen, gemalen tras gevoegd. Het stampen wordt zoolang voortgezet totdat het geheel een gelijkmatige en vaste deeg vormt, waarin geene korrels zichtbaar zijn.

Bij deze bewerking mag geen water gebruikt worden en een goed doorwerkte trasmortel is taai en op het gevoel zoo vet als boter.

Men onderscheidt in de practijk vier soorten van trasmortels, naar de verschillende evenredigheid der samenstellende deelen kalk, tras en zand, namelijk : **sterk tras**, Fr. *Trass fort,* **sterk basterd-tras**, Fr. *Trass bâtard fort,* **basterd-tras**, Fr. *Trass bâtard* en **slap basterd-tras**.

Bij gebruik van steenkalk bestaat

	Kalk	Tras	Zand
sterk tras uit	3 deelen	2 deelen	
sterk basterd-tras	3 »	2 »	1 deel
basterd-tras	2 »	1 »	1 »
slap basterd-tras	3 »	1 »	2 »

Wordt er schelpkalk genomen, dan bestaat

	Kalk	Tras	Zand
sterk tras uit	1 deel	1 deel	
sterk basterd-tras	6 »	3 »	1 deel
basterd-tras	4 »	2 »	1 »
slap basterd-tras	6 »	2 »	3 »

Sterk tras wordt gebezigd voor die werken, welke waterdicht moeten wezen. Voor het trasraam, gemetseld van klinkers, neemt men sterk basterd-tras, terwijl basterd- en slappe basterd-tras voor werken boven den grond worden toegepast.

Trasraam, o. — Laag metselwerk van klinkers of hardgrauwen steen in sterk tras, van ongeveer 30 cM. beneden, tot 40 cM. boven den grond.

Het trasraam is in zekere streken eene vereischte, omdat het grondwater anders in het metselwerk opstijgt en alsdan vochtige muren geeft.

Trassen, b. w. — Met tras metselen.

Trede, v. — Horizontaal liggend deel van eene trap of stoep, waarop men treedt. — Fr. *Marche.* — Eng. *Step.* — Hgd. *Stufe.*

Ook **Traptrede.**

In W.-Vl. ook **Stegertrap** en **terd.**

Trek, Trok, Truk, m. — Tocht, trekking van de lucht in een schoorsteen.

Er is geen trek in dien schoorsteen. Die schoorsteen trekt niet.

Wanneer de schoorsteen niet goed trekt, moet men hem verhoogen b. v. met eene trekbuis er bovenop te plaatsen.

Trekbuis, v. — Buis in gebakken aarde, boven op een schoorsteen, ter bevordering der rooktrekking. (Sch. 324, 325 en 326.) — Fr. *Capote.*

Te Brugge ook **Schouwbuis.**

De eenvoudige potbuis wordt veelal gebruikt tot trekbuis.

Wanneer de trekbuis langs boven nauwer is dan langs onder (sch. 324), wordt zij in Vl. **kannebuis** genaamd.

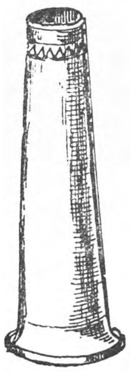

Sch. 324.

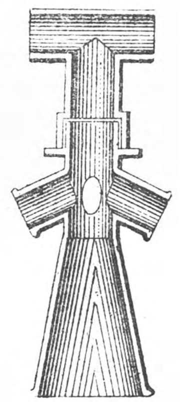

Sch. 325.

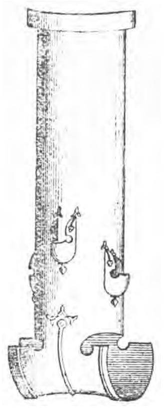

Sch. 326.

De trekbuis op wijze van een **T**, (sch. 325), heet in W.-Vl. **Kruk, krik, krikke.**

De versierde trekbuis, (sch. 326), wordt meest gebruikt aan prachtgebouwen.

Vergel. **Schoorsteenkap.**

Trekgat, o. — Zie **Windgat.**

Trekhei, v. — Ook **Hollandsche hei** en **schalk** genaamd. (Sch. 327.) — Fr. *Sonnette.* — Eng. *Engine to drive piles in.* — Hgd. *Rammgerüst.*

Zij bestaat uit twee zware **beenen** (*a*) waarvan de elkaar kruisende boveneinden door een **strop** (*c*)

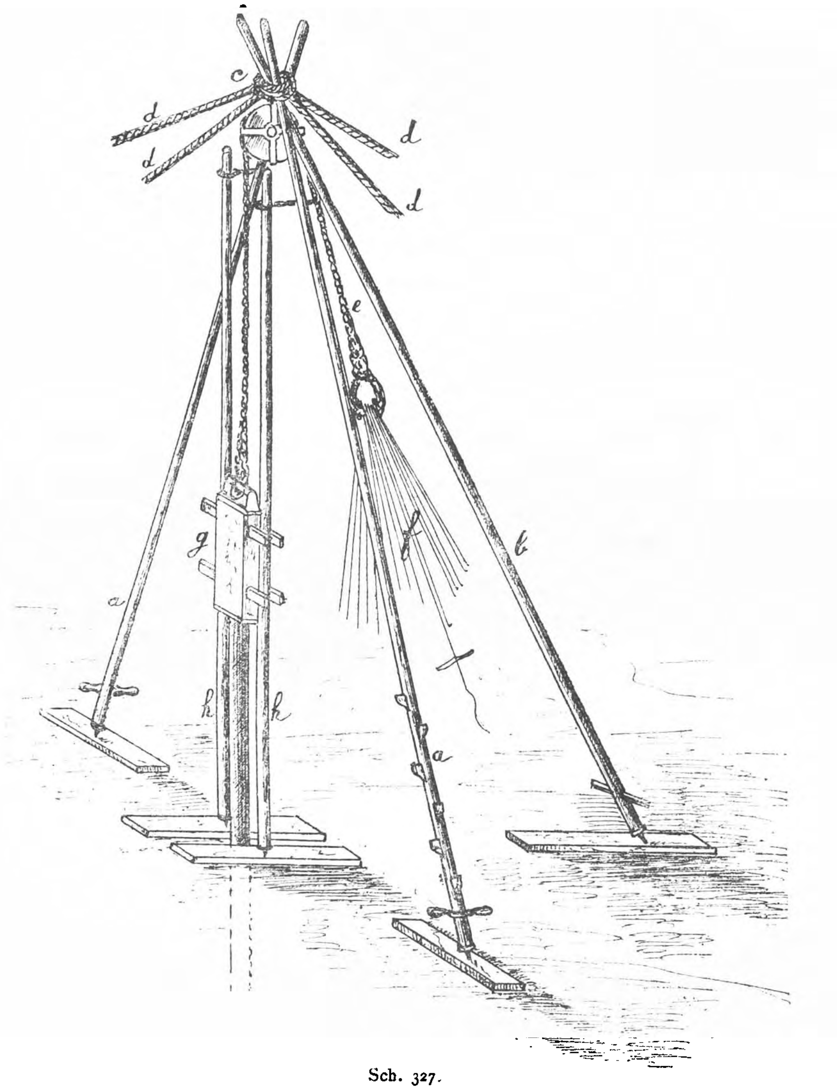

Sch. 327.

worden verbonden. Aan het boveneinde van dezen bok is een « **derde** » been (*b*), hetwelk dient om den

bok te schoren. De bok wordt in den vereischten stand gehouden door middel van lange touwen (*d*) **lengtouwen** genaamd. In den bovenhoek van den bok hangt een ijzeren beugel met eene katrolschijf. Over de schijf loopt de **reep** (*e*), aan het eene einde waarvan het heiblok is vastgebonden, terwijl aan het andere einde een aantal dunne touwen (*f*) **snaren** genaamd, zijn vastgemaakt, waar de arbeiders aan trekken. Het **heiblok** (*g*), Fr. *Hie, mouton,* is een langwerpig stuk hard hout of ijzer met eene vierkante doorsnede. Het heiblok wordt in N.-Nederl. **beer**, bij De Bo **kalf**, te Ieperen **zwijntje** genaamd. Het **blok** wordt in zijnen val geleid door twee rechte rondgeschaafde sparren (*h*), **leiders** geheeten.

Troefel, m. — Zie **Truweel** en **Ruifel**.

Troffel, m. — Zie **Truweel**.

Trok, m. — Zie **Trek**.

Trompetgewelf, o. — Samenstel van vooruitspringende bogen, die den vorm hebben eener schelp, en dienen om een vooruitkomend vlak op een gebroken hoek, of om de rechte voorzijde boven een inspringenden hoek te dragen. (Sch. 328 A B C.) — Fr. *Trompe, voûte en trompette.*

A is de plattegrond, B het vooraanzicht en C de doorsnede,

⁂ Een klein trompetgewelf heet in 't Fr. *Trompillon.*

Trottoir, o. in Vl. m. — Zie **Voetpad**.

Truk, m. — Zie **Trek**.

Trumeau, m. — Zie **Vensterpijler**.

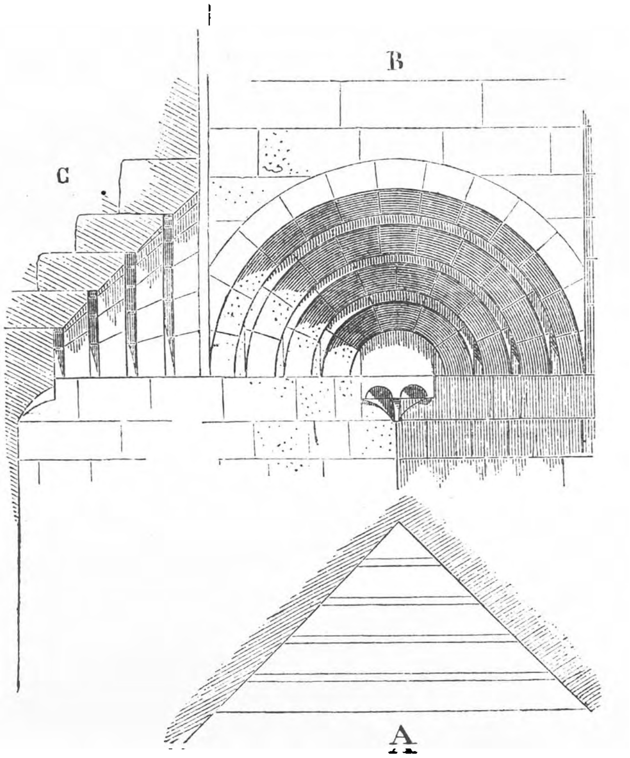

Sch. 328.

Truweel, o. – In N.-Nederl. ook **troffel** en **truffel**. Bij Schm. ook **troefel**. – Fr. *Truelle*. — Eng. *Trowel*. — Hgd. *Kelle*.

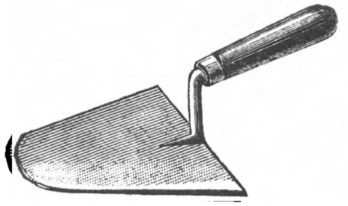

Sch. 329.

Het **metselaarstruweel** (sch. 329), in W.-Vl. **metstruweel**, Fr. *Truelle de maçon*, is een groot truweel, dat de metselaars gebruiken om de mortel tusschen en op de briken te leggen en open te breiden.

Het **daktruweel** is een truweel waarmede men een huisdak belegt in platte tegels (en niet in pannen). Het daktruweel is maar half zoo groot als het metstruweel.

Zie ook **Poliertruweel**.

⁂ Met drij, vier, vijf enz. truweelen werken, wordt te Brugge gezegd voor het getal metselaars, dat een metselaarsbaas onder zijn gebied heeft.

Tuiertouw, o. — Zie **Lengtouw**.

Tuimelaar, m. — Vierkante vloertichel, rood of blauw, omtrent 15 cM. lang en even zoo breed en een duim dik. (De Bo.)

Tunnel, m. — Onderaardsche gemetselde gang, boven een water of door een berg. — Fr. *Tunnel.* — Eng. *Tunnel.* — Hgd. *Tunnel.*

Turfasch, v. — Soort van asch die, gemengeld met vette kalk, deze laatste de hoedanigheid geeft van cement. — Fr. *Cendres de tourbe.*

Tusschenmuur, m. — Gemeene muur, binnenmuur. — Fr. *Mur mitoyen, mur de refend.*

Twee, v. — Zie **Katrol**.

Tweelingvenster, o. — Zie **Venster**.

Tweesteensmuur, m. — Muur waarvan de dikte gelijk is aan de lengte van twee steenen. — Fr. *Mur de deux briques d'épaisseur.*

Tweetand, m. — Zie **Betonhouw**.

Uitbikken, b. w. — Bikkend uithollen, een

muur uitbikken, de kalk uit de voegen halen. — Fr. *Regratter, racler.*

Uitbreken, b. w. — Brekende wegnemen, losmaken. — Fr. *Démolir, abattre en brisant, arracher, emporter.*

Een anker uitbreken, losmaken uit een muur.

Uitbuchelen, o. w. — Zie **Uitzetten**.

Uitbulten, o. w. — Zie **Uitzetten**.

Uit den haak. — Zie **Haakswijs**.

Uitgevrozen, verl. deelw. — Zie **Uitvriezen**.

Uitgraven, b. w. — De hoeveelheid grond tot op eene zekere diepte wegnemen, daar waar men b. v. de fundeering van een gebouw wil aanleggen. — Fr. *Fouiller les fondements d'un édifice.*

In Vl. **Delven.**

Uitgraving, v. — De daad van uitgraven. — Fr. *Fouille.*

Uitkappen, b. w. — Zie **Kappen**.

Uitklinken, b. w. — Zie **Klinken**

Uitleggen, b. w. — Zie **Afleggen**.

Uitmetselen, b. w. — Eene oneffene vlakte, een onregelmatigen stand van een metselwerk effen en plat werken.

Een ouden muur in verband met een nieuwen schuin uitmetselen; — een steunmuur te niet uitmetselen. (Geh. te Brugge.)

Uitpassen, b. w. — Zie **Waterpassen**.

Uitsparing, v. — Indieping, aan de binnenzijde van sommige gewelven gemetseld. — Fr. *Caisson*.
In N.-Nederl. ook **Caisson**.
(Zie **Caissongewelf**.)

Uitvriezen, o. w. — Wanneer het metselwerk, door zware vorst, tijdelijk wordt opgeschorst, zijn de metselaars « **uitgevrozen** ».
(Geh. te Brugge.)

— Wordt ook gezegd van metselwerk, dat vier a zes weken oud is, en waarvan de buitenste mortel in de voegen, bij hooge vorst, merkelijk uitzwelt en bij dooiweder afvalt. (Geh. te Brugge.)

Men mag de voegen van het metselwerk niet voegen gedurende de vorst noch verscheidene weken er vóór, om het uitvriezen te beletten.

Uitwijken, o. w. — Zie **Uitzetten**.

Uitzakken, o. w. — Zie **Uitzetten**.

Uitzanden, b. w. — Het formeel, dat de metselaar zelf gemaakt heeft bij het steken van een gewelf boven een regenbak, aalput enz., met zand overdekken en rondom uitstrijken, zoodanig dat het zand enkel eenige vingers dik op het houten formeel ligge en gansch den vorm van het gewelf aanduide. (W.-Vl.)

Het uitzanden mag slechts gedaan worden onder den grond, omdat de loop van het gewelf natuurlijk niet vloeiend en gelijkmatig is afgeteekend.
(Zie **Pulferen**.)

Uitzetten, o. w. — Uitbuigen, uitwijken van muren enz. — De muur is uitgezet. — Fr. *Le mur fait ventre, fait bosse.*

Ook **Uitzakken**.

In W.-Vl. **Bulten** en **uitbulten**; in 't Hageland **uitbuchelen**.

Afleid. **Uitzetting, uitzakking.**

Uitzoeken, b. w. — **Sorteeren.** — Fr. *Trier.* — Bij het bouwen van een voorgevel moet men de beste, de schoonste en gelijkkleurige baksteenen uitzoeken. De leelijke en min goede steenen worden dan doorgaans gebruikt voor binnenmuren.

Utrechtsche of **Vechtsche steen**, komt van de oevers van den Rijn en de Vecht. (N.-Nederl.)

De **Moppen** zijn
lang : ... 23 tot 24 duim,
breed : ... 11 tot 12 duim,
dik : ... ongeveer 4.25 duim.

De **Drielingen** zijn
lang : ... 20 duim,
breed : ... 10 duim,
dik : ... 4 duim.

De 3de soort zijn de **Putsteenen.**

Buiten de **klinkers** of **regenbakklinkers** (gebruikt in waterdicht werk), worden de steenen hoofdzakelijk verdeeld in :

appelbloesem,
gevelgrauw,
walgrauw,
bovengrauw,
best rood,
boerengrauw,
walrood,
hardgrauw,
ondergrauw.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 78.)

Vaangat, Vanegat, o. — Eene vensteropening in de gemetselde naald van een kerktoren, ver boven den klokstoel, waardoor men soms een vaandel of een groenen mei uitsteekt. (W.-Vl.)

Ook **Ravegat** geheeten.

Val, m. — Zie **Helling**.

Valbuis, v. — Gemetselde buis, binnen in een beerput, onder de keel van het gemak, waardoor de inhoud eerst doorvaart eer hij zich in het overige van den put kan verspreiden. Bijaldien de wind, door de opening van het gemak willende opwellen, door deze buis wordt afgesloten, is de reuk in het gemakhuisje betrekkelijk gering en kan hij verder door een luchtafsnijder onder den bril volkomen vermeden worden. (Sch. 20 A.)

⁂ Eene valbuis is geene **Secreetpijp** of **keel**.

Valkant, m. — Zie **Glooiing**.

Valkantig, Valkantte, bnw. — Schuinsch, afhellend. — Fr. *En pente, en talus*. (W.-Vl.)

— Een muur valkantig opmetselen.

Afl. **Valkantigheid**.

Vallen, b. w. — Fr. *Tomber*.

Welvingswijze metselen, de steenen zóó leggen, dat zij over de voorgaande laag hellen. Als men aan de geboorte gekomen is, begint men te vallen. Om een gewelf van een oven te metselen moet men vallen. (W.-Vl.)

Vallende tand, m. — Zie **Tand**.

Vallicht, o. — Keldervenster met schuine luiken, waarin het licht slechts van boven kan invallen. — Fr. *Abat-jour*. — Eng. *Trunk-light*. — Hgd *Einfallendes Licht*.

In N.-Nederl. ook **Koekoek, opkisting, scheplicht** en **schuinsch keldervenster.**

Vaneel, Vaneele, v. (W.-Vl.) — Gootpan, zeskantige pan, tot afdekking der slapers van een tegeldak. Zij is langer dan breed en, evenals de vorstpan, omgebogen.

Elders **Faneel.**

Vaste katrol, v. — Zie **Katrol.**

Vastmetselen, b. w. — Door eenig metselwerk verbinden, metselende vastmaken. — Fr. *Joindre par quelque ouvrage de maçonnerie, attacher en maçonnant.*

In W.-Vl. **Vastmetsen.**

Vastmetsen, b. w. — Zie **Vastmetselen.**

Vastplaasteren, b. w. — In een muur, door middel van pleister, kalk, cement enz. iets vastmaken, inzetten. — Fr. *Sceller.*

Ook **Inplaasteren** geheeten.

Vaute, Voute, v. — Zie **Gewelf.**

Vauten, Vouten, b. w. — Zie **Welven.**

Vechtsche steen, m. — Zie **Utrechtsche steen.**

Veelhoekig kruisgewelf, o. — Zie **Kruisgewelf.**

Veellobbige boog, m. — Boog, gevormd uit verscheidene lobben of cirkeldeelen, gemeenlijk in oneven getal. — Fr. *Arc multilobé.* — Eng. *Multifoil arch.*

In den spitsbogenstijl gebruikt men nog al veel den **drielobbigen boog** (Sch. 330). Fr. *Arc trilobé.* —

Eng. *Trefoil arch,* doch meestal in eene ogief beschreven.

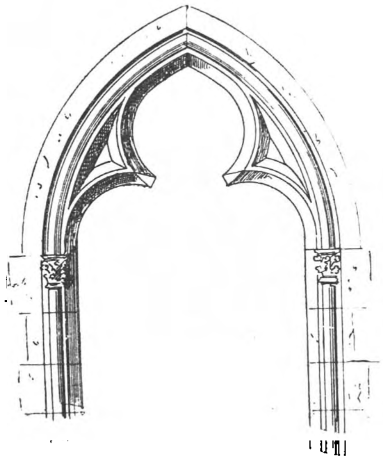

Sch. 330.

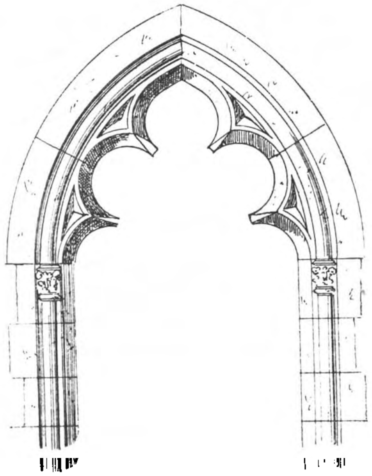

Sch. 331.

De **vijflobbige boog** (Sch. 331), Fr. *Arc quinquélobé,* komt in den hedendaagschen bouwtrant dikwijls voor.

Veelvoudige katrol, v. — Zie **Katrol.**

Veers, v. — Zie **Vorst.**

Veltsteen, o. — Soort van keiachtigen steen, dien men in heiden en velden vindt, waarmede men oulings metselde, als blijkt uit de overblijfsels van onze oudste kerkgebouwen.

Bij De Bo ook **Bukkesteen.**

Vellen, b. w. — Eene ladder vellen, d. i. eene zware lange rechtstaande ladder door middel van twee, drij mannen plat ten gronde leggen.

Ook **Strijken.** (Geh. te Brugge.)

— Zie ook **Voeten.**

Venster, v. en o. — Gemetselde invulling in eene vensteropening, bijzonderlijk in kerken en groote gebouwen. — Fr. *Fenêtre.* — Eng. *Window.* — Hgd. *Fenster.*

— Het venster volgens sch. 332 wordt **tweelingvenster** genaamd. *a* is de **onderdorpel**. — Fr. *Seuil.* — Eng. *Sill.* — Hgd. *Schwelle; b* de **middelstander**. — Fr. *Jambage, pied-droit de milieu; cc* de **kantstanders**. — Fr. *Jambages, pieds-droits de côté; d* de **vensterroos**. Fr. *Rosace.*

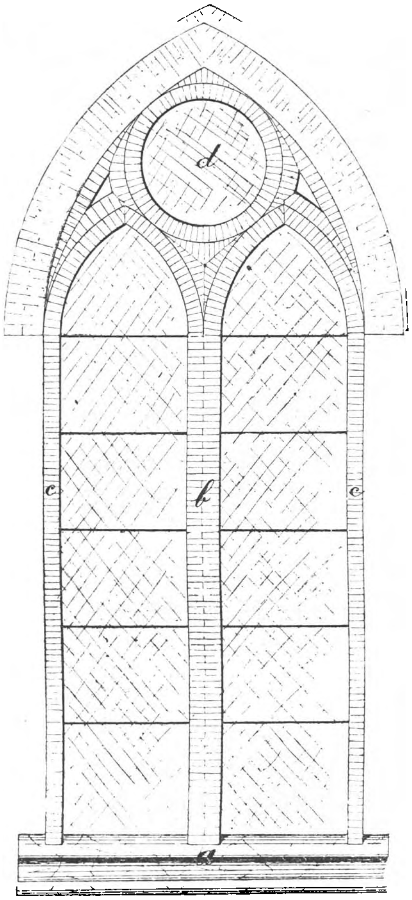

Sch. 332.

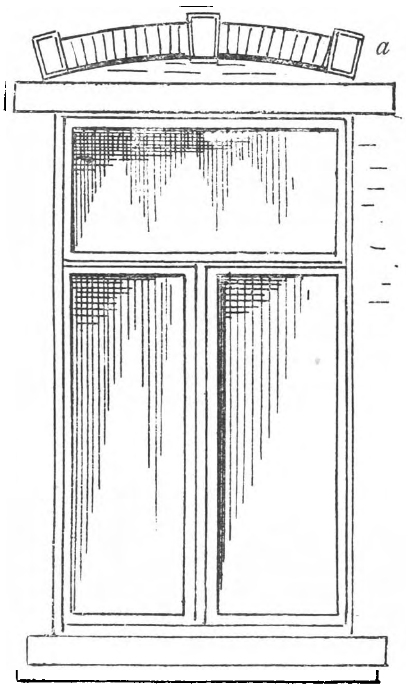

Sch. 333.

Vensterboog, m. — Gewelfboog boven een venster om de drukking van het muurwerk te vermin-

deren. (Sch. 333 *a.*) — Fr. *Remenée.* — Eng. *Window arch.* — Hgd. *Fensterbogen.*

In de omstreken van Oostende en te Gent ook **Strek.** — Zie ook **Ontlastingsboog.**

Venstergat, o. — Zie **Vensteropening.**

Vensterindieping, v. — Schuine verwijding aan

Sch. 334.

eene deur- of vensteropening. (Sch. 334 A B.) — Fr. *Ebrasement, ébrasure, embrasure.*

Vensterlicht, o. — Zie **Vensteropening.**

Vensteromlijsting, v. — Zie **Deuromlijsting.**

Vensteropening, v. — Opening, die men bij 't opmetselen in de muren laat, om er later een venster in te plaatsen. — Fr. *Baie de fenêtre, jour.*

Ook **Vensterlicht** en **venstergat** geheeten.

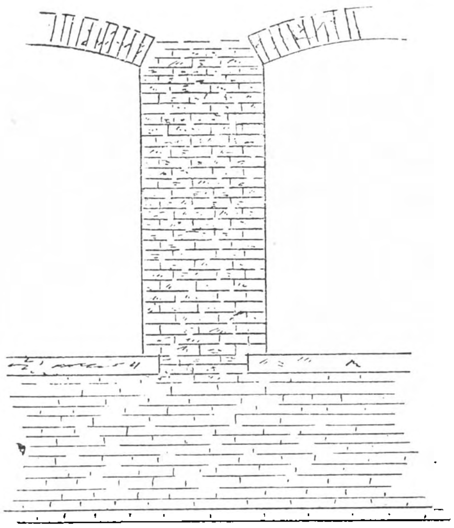

Sch. 335.

Vensterpijler, m. — Breede muurstijl, ruimte tusschen twee vensters of tusschen een venster en eene deur. (Sch. 335.) — Fr. *Trumeau.* — Eng. *Window-pier.* — Hgd. *Fensterschaft.*

Ook **Penant, pijnant, pinant, pinnant** en **trumeau.**

In W.-Vl. ook **Parpijn, perpijn** en **purpijn.**

Te Brugge en omstr. ook **Middenpost.**

Vensterroos, v. — Zie onder **Venster.**

Verankeren, b. w. — Met ankers vastleggen. — Fr. *Affermir avec des ancres.*

Een muur verankeren = Fr. *Mettre des ancres à une muraille.*

Verband, o. — De wijze, waarop men bij het metselen van muren de steenen op en naast elkander legt, om er een regelmatig en sterk geheel van te maken. — Fr. *Appareil.* — Eng. *Bond.* — Hgd. *Verband.*

— **Blok-, dam-, Gothisch-, halfsteens-, hoere-, keper-, kokkenhane-, kruis-, loop-, pijkenhane-, Poolsch-, ruit-, Spaansch-, slangen-, staande-, tijkenhane-, Vlaamsch-** en **vlechtverband.**

De voorwaarden, waaraan een goed verband moet beantwoorden, komen hoofdzakelijk hierop neder :

1° de stootvoegen van de eene laag moeten steeds door de steenen van de volgende laag gedekt worden, niet alleen uitwendig, maar ook in het binnendeel van den muur;

2° Het binnengedeelte van den muur moet hoofdzakelijk uit patijtsche steenen bestaan, die beurtelings over de halve breedte en lengte der onderliggende lagen komen;

3° de stootvoegen moeten rechthoekig over de geheele dikte van den muur doorgaan;

4° het verband moet met de minst mogelijke stukken gemaakt worden;

5° de steenen moeten in waterpasse lagen worden gelegd;

6° de schikking der steenen moet volgens eenvoudige regelen geschieden, opdat de metselaar daarin niet kunne dwalen.

Verband met stroom- of klamplagen. — Om aan zware muren meer sterkte bij te zetten en kelders en regenbakken dicht te maken, brengt men daarin dikwerf zoogenaamde **stroom-** of **klamplagen** aan, onder welke laatste benaming zij meer algemeen bekend zijn, wanneer zij waterpas, rechtstaande of wel in overhoekschen stand tot bekleeding van kelders en regenbakken gebruikt worden. Bij het metselen van meer lagen moet er vooral op gelet worden, dat de voegen der volgende lagen zoo min mogelijk met die der onderliggende overeenkomen, om de dichtheid te bevorderen. (Zie schets 138.)

(Behandeling der Metselw., blz. 154.)

Verband voor holle steenen. — In sch. 336 wordt het verband voor het in elkander werken van een

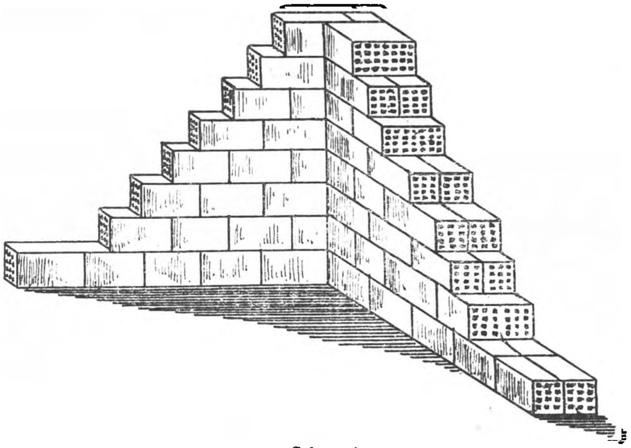

Sch. 336.

muur van één steen zwaarte met een van één halven steen dikte voorgesteld; men ziet hierbij, dat de openingen van eenige steenen in de richting der lengte en van andere in die der breedte loopen, zoodat er twee vormen van steen benoodigd zijn.

Schets 337 geeft het verband voor een muur van anderhalven steen zwaarte, evenals boven uit twee soorten samengesteld.

(Behandeling der Metselw., blz. 162 en 163.)

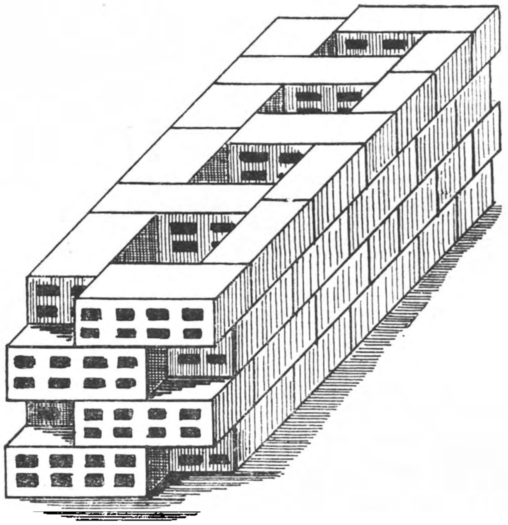

Sch. 337.

Verband voor lijsten van gebakken steen. — In vele plaatsen, alwaar de natuurlijke steen ontbreekt, ofwel te kostbaar is, vervangt men de gehouwen steenen lijsten door lijsten van gebakken steen.

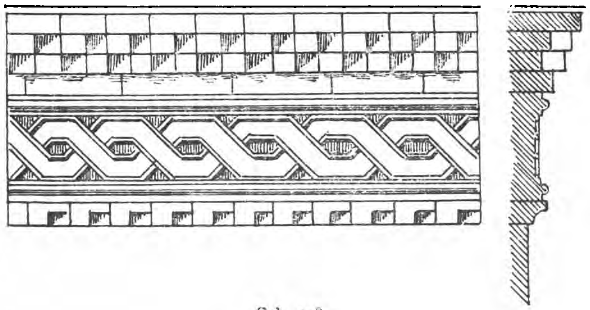

Sch. 338.

Ook in ons land wordt deze manier van werken veel aangewend, en worden vensteromlijstingen, oor-

donbanden en kroonlijsten van profielsteen gemetseld.

De schetsen 158 en 338 geven voorbeelden aan van zulke lijsten, waarbij slechts enkele steenen anders gevormd zijn en de gewone baksteenen, door verschillende plaatsing, een goede uitwerking maken.

Schets 339 ABCDEF geeft eenige gebakken profielsteenen aan, welke meestal de grootte van gewone baksteenen hebben.

(Behandeling der Metselw., blz. 165 en 166.)

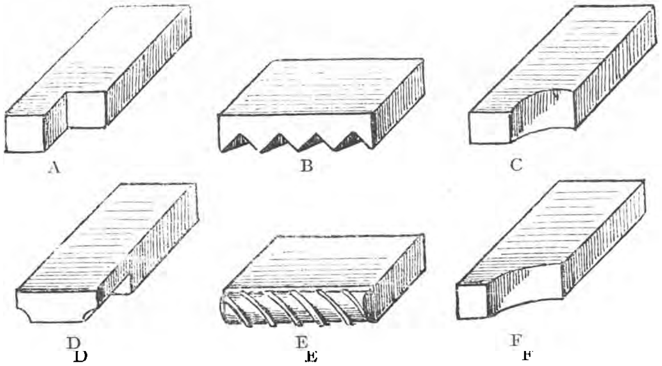

Sch. 339.

Verband voor muren, die rechthoekig tegen elkander komen. — Bij het gebruik van **halfsteens-verband** wordt de verbinding van twee rechthoekig tegen elkander komende muren bewerkt, door de staande vertandingen der beide muren in elkander te doen vatten. (Sch. 340.)

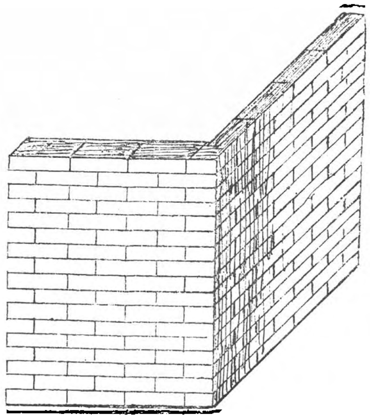
Sch. 340.

Om het einde van zulk een muur te lood op te trekken, vult men de staande ver-

tanding met halve steenen; vergelijk de linker- en rechter helft.

De vereeniging van twee rechthoekig samenkomende muren, of het te lood optrekken van een einde kan bij 't gebruik van **Vlaamsch verband** op tweeërlei wijze geschieden. Men kan daarbij klisklezoren naast de kopsteenen aanbrengen, of wat beter is, nevens den kopsteen op den hoek een drieklezoor in plaats van een kopsteen en klezoor te nemen. In het voorvlak van sch. 341 is deze manier aangeduid.

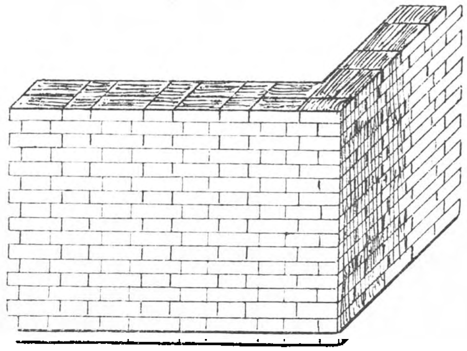

Sch. 341.

De vereeniging van twee muren, die loodrecht op elkander staan, kan bij het **staande verband** evenals bij het vorige verband verkregen worden door het aanbrengen van klezoren in de koplagen, of wat beter is, drieklezoren in plaats van een kopsteen en klezoor. (Sch. 342.)

Om het einde van den muur te lood op te trekken, gebruikt men drieklezoren aan het einde van elke streksche laag.

Wordt er bij de verbinding van twee muren, die rechthoekig op elkander vallen, **kruisverband** gebruikt, dan verkrijgt men bij den hoek in elk der beide muurvlakken eene rangschikking der steenen,

zooals dit in het muurvlak van sch. 343 is aangegeven. Hierbij zijn in een éénsteensmuur telkens twee,

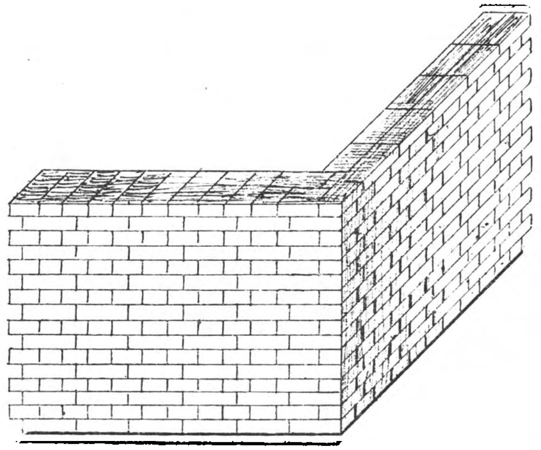

Sch. 342.

in een anderhalfsteensmuur telkens drie, in een tweesteensmuur telkens vier, enz. drieklezoren in de dikte van den muur noodig.

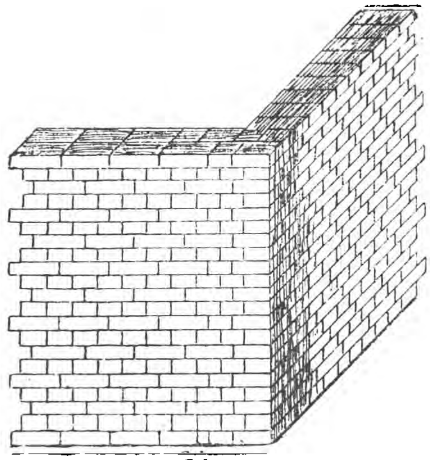

Sch. 343.

In schets 343 is aangegeven, hoe men hier het verband door toepassing van drieklezoren kan verkrijgen met het drieklezoor nevens den kopsteen op

den hoek te plaatsen bij iedere koplaag en een kopsteen nevens den streksteen bij overhandsche streklaag.

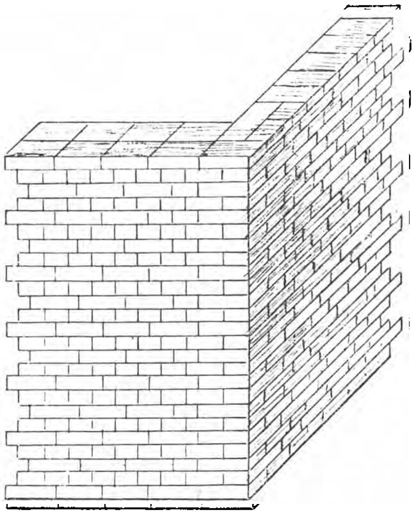

Sch. 344.

In sch. 344 integendeel bestaat de koplaag uit gelijkmatige koppen en is er bij de overhandsche streklaag op den hoek een drieklezoor en daarnevens een kopsteen aangebracht.

Verband voor muren, die onder scherpe of stompe hoeken in elkander vallen. — De schikking van de steenen voor het hoekverband van muren, die onder een scherpen of stompen hoek te zamen komen, geschiedt naar dezelfde regelen, die reeds in het algemeen zijn aangegeven. Men moet hierbij

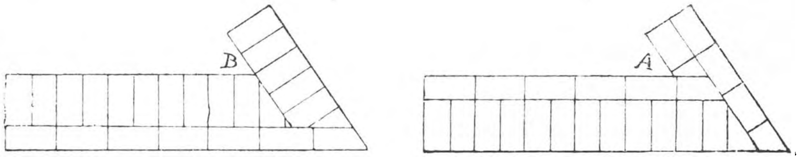

Sch. 345.

vooral letten, de hoeksteenen van elke laag uit geheele steenen te nemen, of, zoo dit niet doenlijk is, daartoe groote stukken te bezigen.

De schetsen 345 en 346 geven het verband voor twee op elkander volgende lagen van twee muren

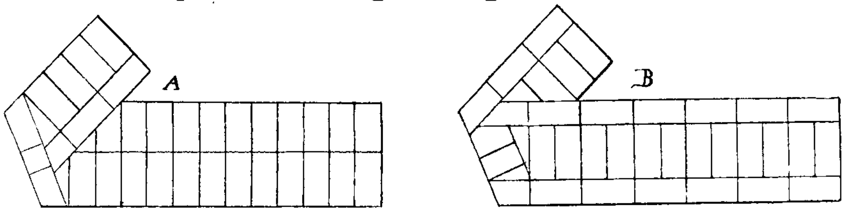

Sch. 346.

van verschillende zwaarten. die onder een scherpen hoek in elkander gewerkt moeten worden.

In sch. 347 is het verband voorgesteld van twee muren, die eene verschillende zwaarte hebben en

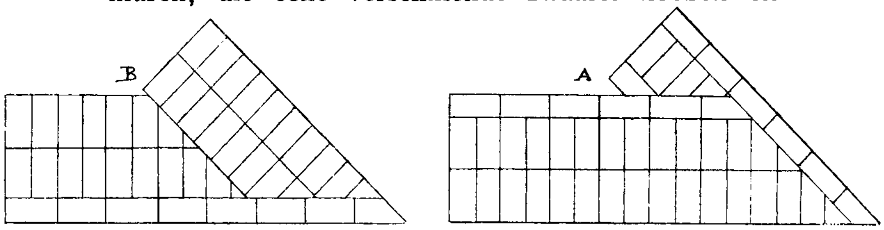

Sch. 347.

onder een scherpen hoek, die afgestompt is, te zamen loopen, terwijl sch. 348 het hoekverband van twee

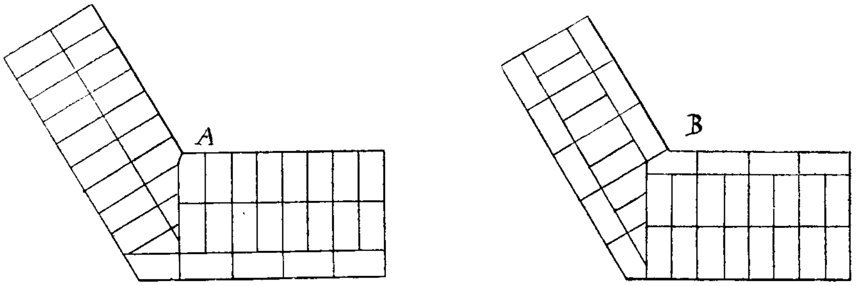

Sch. 348.

muren van uiteenloopende dikten, die onder een stompen hoek in elkander vallen, aangeeft.

(Behandeling der Metselw., blz. 148 en 150.)

Verband voor pijlers van veelhoekigen of ronden vorm. — Dit verband kan willekeurig gemaakt

en moet daaromtrent naar den vorm van den te metselen pijler berekend worden; voor ronde pijlers gebruikt men gewoonlijk steenen, die men daartoe doet bakken.

In sch. 349 is het verband voor vier opvolgende lagen van een achthoekigen pijler voorgesteld, waarbij gewone metselsteenen gebruikt zijn.

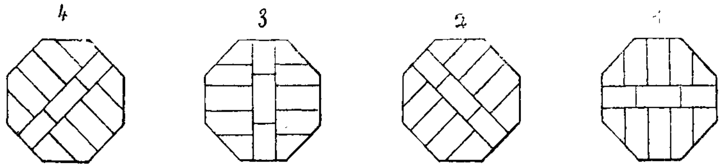

Sch. 349.

In sch. 350 wordt het verband aangegeven voor een achthoekigen pijler, die evenals de vorengenoemde eene middellijn van twee en een halven gewonen steen heeft.

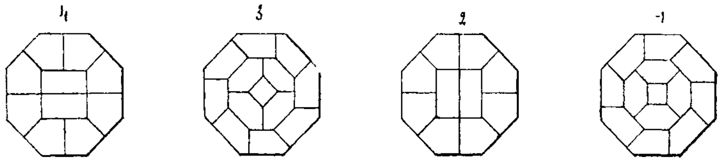

Sch. 350.

Dit verband berust op het kruisverband en de schikking is ten duidelijkste te zien uit de afbeelding der vier opvolgende lagen.

Schets 351 geeft het gedacht van een ronden

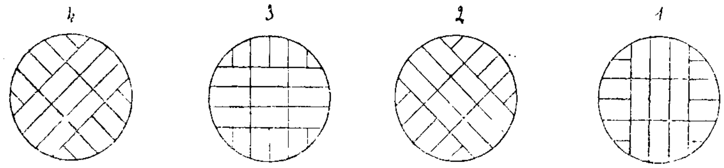

Sch. 351.

pijler van drie steen middellijn, waarvan het verband met gewone baksteenen voor vier opvolgende lagen is voorgesteld; alle lagen zijn hierbij aan elkander

gelijk en het verschil ligt alleen in de ligging der stootvoegen, die elkander onder een hoek van 45 graden snijden.

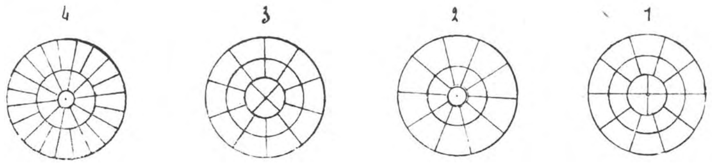

Sch. 352.

In sch. 352 is het verband voor een pijler van gelijke middellijn met vormsteenen afgebeeld; men vindt daarbij, volgens de regelen van het kruisverband, afwisselende lagen van strekche en patijtsche steenen.

(Behandeling der Metselw. blz. 155, 156, 157 en 158.)

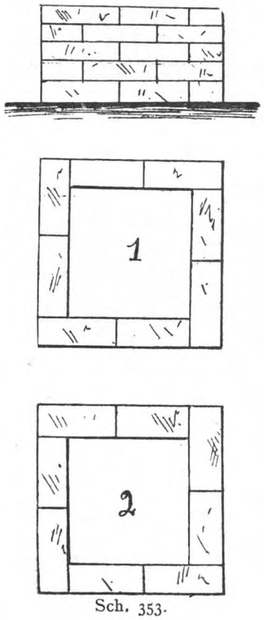

Sch. 353.

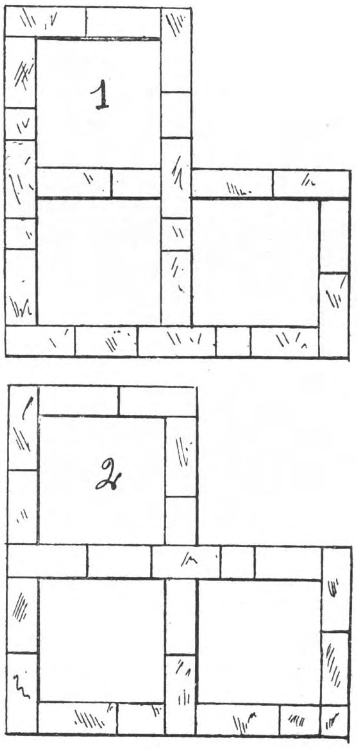

Sch. 354.

Verband voor schoorsteenen. — De gemetselde schoorsteenpijpen worden gewoonlijk uit halfsteensmuren samengesteld. Door de menigvuldige hoeken en verbindingen van de verschillende rookpijpen, die veelal in een schoorsteen gevonden worden, biedt dit verband soms eene strenge opmerkzaamheid aan. Schets 353 stelt een enkelvoudige en sch. 354 een schoorsteen met drie rookpijpen voor; van beiden zijn de platte gronden van twee op elkander liggende lagen door 1 en 2 aangetoond en deze wisselen elkander bij het opmetselen regelmatig af.

(Behandeling der Metselw., blz. 158 en 159.)

Verband voor Zweedsche schoorsteenen. — Deze schoorsteenen worden ook nog Russische schoorsteenen genaamd.

Men maakt onderscheid tusschen vrijstaande schoorsteenen en die, welke in de muren der gebouwen zijn uitgespaard.

Voor vrijstaande schoorsteenen is het eenvoudigste verband in de sch. 355 en 356 aangegeven. Elke laag voor een enkelvoudigen schoorsteen (sch. 355) bestaat uit vier gelijkvormige steenen A, waarvan de stootvoegen naar het middelpunt gericht zijn en in het verlengde van elkander liggen. Aan de buitenzijde van den schoorsteen gemeten,

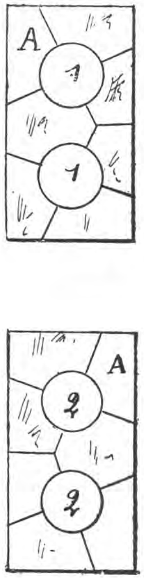

Sch. 355.

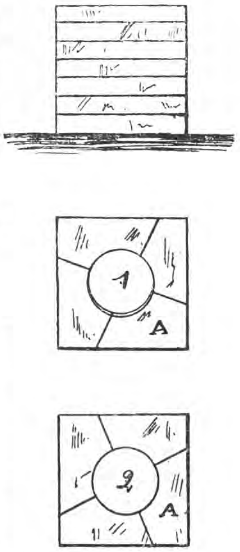

Sch. 356.

bedraagt de lengte der steenen twee derden en de breedte één derde van het buitenvierkant. Door de platte gronden 1 en 2 van dezelfde figuur heeft men de afbeelding van twee op elkander liggende lagen en hierbij merkt men eene afwisseling in de stootvoegen op, die een volledig verband vormt, want alle stootvoegen vallen op het midden van de daarboven en onder liggende steenen.

In sch. 356 vinden wij het verband voor een dubbelen schoorsteen, waartoe op de hoeken dezelfde steenen A, als voor de enkele schoorsteenen beschreven zijn, kunnen gebruikt worden, met dien verstande, dat voor elke lange zijde van den schoorsteen gelijke zijden der hoeksteenen in het gezicht komen; zij liggen aan de eene zijde patijtsch en aan de andere streksch.

(Behandeling der Metselw., blz. 160 en 161.)

Verband voor vloeren van gebakken steen. — Vloeren van gebakken steen worden nog altijd veel

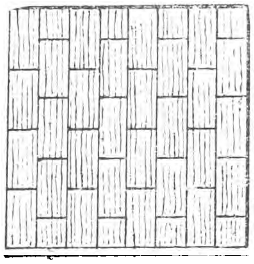

Sch. 357.

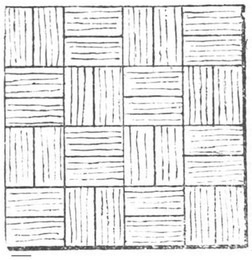

Sch. 358.

toegepast in schuren of gangen van aanzienlijke woonhuizen of nevengebouwen. Zij kunnen in verschillende vormen gelegd worden, waarnaar men ze ook verschillende namen geeft, zooals : **loop-**, **dam-**, of **ruitverband** sch. 357, **blokverband** sch. 358, **slangenverband** sch. 359, **vlecht-** of **keperverband** sch. 360.

De schetsen 361 en 362 toonen door een paar voorbeelden aan, dat men in verschillende kleuren van

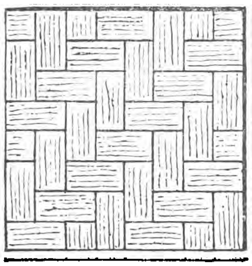

Sch. 359.

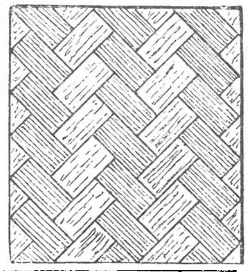

Sch. 360.

gebakken steen verschillende figuren kan aanbrengen. Bij bevloeringen van gebakken steen, binnens-

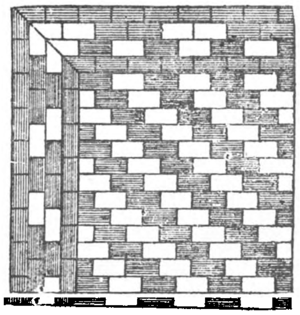

Sch. 361.

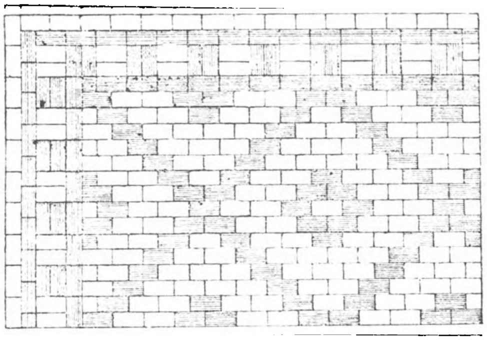

Sch. 362.

huis, worden de steenen meerendeels op hun plat gelegd, terwijl zij voor buiten-bestratingen en op plaatsen, waar zij veel te lijden hebben, paardenstallen enz., op hun kant worden gezet.

Verdekken, b. w. — Zie **Drijven.**

Verdichten, b. w. — Zie **Dichten.**

Verdiep, o. — Zie **Borstweringsmuur** en **Verdieping**.

Verdieping, o. — De ruimte tusschen den vloer en de zoldering. — Fr. *Rez-de-chaussée.*

Ook **Gelijkvloers** en in W.-Vl. **verdiep**, **stage** en **stagie**.

— Ook de ruimte tusschen twee zolderingen. — Fr. *Etage*.

In W.-Vl. **Verdiep**, **stage** en **stagie**. Een huis van eene verdieping. — Fr. *Maison sans étage*. — Een huis van drie verdiepingen. — Fr. *Maison à deux étages*.

— Hoogte van de zoldering. — Fr. *Montée, hauteur d'un appartement*.

In W.-Vl. **Steek**, **steke**.

Een vertrek dat hoog van verdieping is. — Fr. *Un appartement dont le plafond est bien haut*.

— In W.-Vl. beteekent **verdiep** nog de ruimte tusschen twee muren van een huis in zijne lengte. **Een huis van een verdiep** is een dat geen scheidsmuur heeft in zijne lengte, hoewel het in zijne breedte een of meer scheidsmuren hebbe, die het in twee of meer plaatsen of vertrekken verdeelt. **Een huis van twee verdiepen** is een huis dat een scheidsmuur heeft in zijne lengte, zoodanig dat er plaatsen of kamers zijn aan beide kanten van den scheidsmuur en dat het huis als verdubbeld is. **Een huis van drie verdiepen** is een huis, dat twee scheidsmuren heeft in zijne lengte van den eenen gevel tot den anderen. Men zegt : dat huis heeft drie verdiepen, gelijk men zegt : die kerk heeft drie beuken.

Verdrinken, b. w. — Wordt inzonderlijk gezegd van ankers, waarvan de schieter niet aan de buitenzijde zichtbaar is, maar in den muur zelf wordt ingemetseld. — Fr. *Noyer*.

Effene ankers worden veelal aan schoone voorgevels verdronken.

Vereffeningssteen, m. — Zie **Kantsteen**.

Vergaarbak, m. — Waterdicht gemetselde bak, dienende tot het behouden van vochten. — Fr. *Réservoir.*

Vergaarkuil, m. — Kuil, die met een ijzeren rooster bedekt is en hier en daar langs de straten

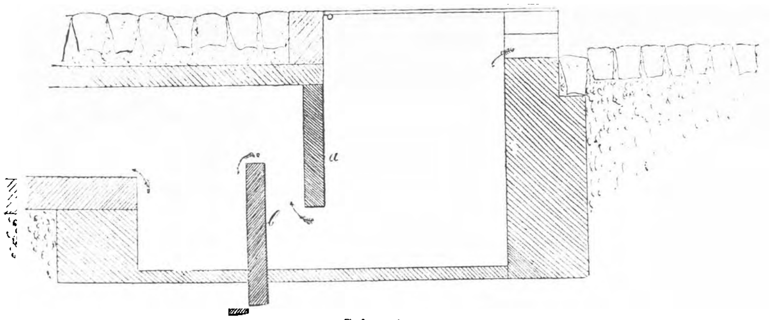

Sch. 363.

gevonden wordt, om het vuil water, uit goten en greppels, op te vangen en langs onderaardsche riolen weg te leiden. (Sch. 363.) — Fr. *Regard d'égoût.*

In W.-Vl. **Driwiere, druwiere, duwiere en ook wiere.**

⁂ *a b* is een **Beer.** (Zie dit woord.)

Verglaasde tegel. — Men heeft **blauwe verglaasde** pannen.

« Nog behooren tot de tegels de fijne witte, « beschilderde en **verglaasde** tegeltjes, waarvan men « de tegenwoordig nog meest in gebruik zijnde tegeltjes « onderscheidt in drie soorten, in **witte, schildpad-** « en **gestrikte** tegels; deze worden enkel thans in « keukens en dergelijke plaatsen, welke aan het « rooken dikwerf onderhevig zijn, gebezigd en ook « tot plinten langs de muren over de vloeren gesteld. « Meestal vindt men deze tegels vierkant, groot « 13 cM.; doch zij zijn ook soms verschillende in « lengte, echter van dezelfde breedte als de overige. »
(Handl. tot de Burgerl. Bouwk., blz. 46.)

Verglaasde tegels worden ook gebruikt tot het bevloeren van kelders, waarin water komt, tot het beleggen van regenbakken, waterputten en riolen.

Zie **Tegel** en **vloertegel.**

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, bl. 79.)

Vergleisde **baksteen.** Fr. *Brique émaillée, fayencée.*

Witte vergleisde steen wordt gebruikt voor wanden en doorgaans gemetseld in cementmortel.

Verhoog, o. — Zie **Verhooging.**

Verhoogde boog, m. — Boog die hooger is dan

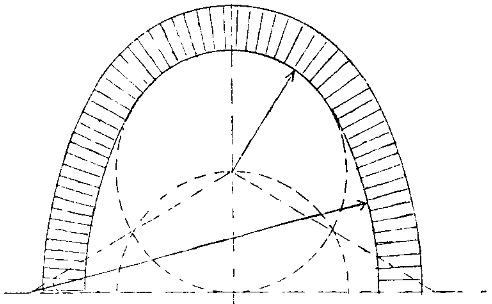

Sch. 364.

de halve basis, met meer hoogte dan breedte. (Sch. 364.) — Fr. *Arc surhaussé.* — Eng. *Stilted arch.*

Verhoogen, b. w. — Een bestaand metselwerk hooger maken. Een gebouw verhoogen : er een of meer verdiepingen bij bouwen. — Een muur verhoogen. — Fr. *Hausser, rehausser, exhausser, élever, relever, monter.*

Ook **Optrekken.** In W.-Vl. ook **ophalen.**

Een gewelf boven den vollen boog verhoogen. — Fr. *Surhausser une voûte.*

Verhoogd gewelf. — Gewelf dat veel bij den bouw van kerken wordt toegepast.

Dit gewelf kan volgens **ellipsen**, **parabolen**, **hyperbolen**, **kettinglijnen** of andere kromme lijnen beschreven worden, of ook uit twee tegen elkander steunende cirkelbogen bestaan, zooals met de gothische gewelven het geval is.

Verhooging, v. — Hetgeen ergens bijgevoegd wordt om het te verhoogen. — De verhooging van een muur. — Fr. *Rehaussement, exhaussement.*

Ook **Verhoogsel**, bij De Bo **verhoog**.

Verhooging van een scheidsmuur ter halve dikte van dien muur. — Fr. *Rôtie.*

Verhooging van een gewelf of boog boven den cirkelvorm. - Fr. *Surhaussement.*

Verhoogsel, o. — Zie **Verhooging**.

Verlaagde boog, m. — Zie **Gedrukte boog**.

Verloop, o. — Het geheele schuin loopend gedeelte eener schoorsteenpijp. (Geh. te Ieper.)

Verloopen, o. w. — Wanneer, in een metselwerk, de koppen niet zuiver te lood boven elkander komen, dan verloopen de stoot- of staande voegen.

Om dit te voorkomen is het goed, voor elke afdeeling, de koplaag op eene rij te verdeelen en deze telkens op de onderliggende streksche laag af te schrijven.

Vermetselen, b. w. — Hermetselen, overmetselen, metselende doorbrengen, gebruiken. — Fr. *Maçonner de nouveau, remaçonner, employer, consommer en maçonnant.*

In Z.-Nederl. **Vermetsen.**

Vermetseling, v. — Het vermetselen. — Fr. *Action de maçonner.*

Vermetsen, b. w. — Zie **Toemetselen** en **Vermetselen.**

Verschoeien, b. w. — Het onderste deel van een muur vernieuwen. (W.-Vl.) Bij De Bo ook **vervoeten.**

Afl. **Verschoeiing** : Het verschoeien.

Verschranzen, b. w. — De steenen van een muur, de tegels van een vloer enz., in verband leggen, zoodanig dat de voegen van de eene rij nooit passen op die van de volgende rij. (W.-Vl). — Fr. *Liaisonner.*

Versnij, o. — Zie **Versnijd.**

Versnijd, o. — Vermindering der dikte van een muur. — Fr. *Retraite, recoupement.* — Eng. *Setting-back.* — Hgd. *Absätze.*

In O.-Vl. **Versnij**. Bij De Bo ook **versnijdsel.**

In N.-Nederl. ook **Intrekking** en **inwerking.**

De versnijdsels maken trapjes in den muur. Een versnijd van een klesoor vermindert de dikte van den muur zooveel als de steen dik is. Een muur van 2 steen dikte wordt door een eerste versnijd gebracht bijv. op een steen en half, en door een tweede versnijd op een steen enz.

— Zie **Bordes.**

Versnijden, b. w. — Een versnijd maken. Een muur versnijden, d. i. zijne dikte verminderen, met bijv. op zekere hoogte den muur, die op twee steenen aangelegd is, op een steen en half te brengen. — Fr. *Donner du fruit à une muraille.*

In N.-Nederl. ook **Intrekken** en **inwerken.**

Versnijdsel, o. — Zie **Versnijd.**

Verspeeken, b. w. — Uitijdelen van den eenen zak in den anderen.

Een zak cement, een zak kalk verspeeken omdat er een gat in is. (W.-Vl.)

Verstek, o. — Half rechthoekig afgewerkt metselwerk, in 't bijzonder toepasselijk op gelijste steenen — Fr. *Onglet.* — Eng. *Mitre.*

— Een verstek is in den haak, als het een hoek maakt van 45 graden (de helft van den rechthoek).

— De verstekken loopen uit den haak (Fr. *Les onglets ne sont pas d'équerre*), als zij grooter of minder zijn dan 45 graden.

Versteken, b. w. — Mortel versteken, d. i. mortel, die men in een hoop liet drogen, weder omwerken en beslaan om ze te vermetselen. (W.-Vl.) — Fr. *Rebattre.* — De mortel, die versteken, is metselt beter dan deze, die versch gemaakt is.

In N.-Nederl. **Omzetten.**

Goede cementmortel mag weinig of niet versteken worden.

— Eene deur, een venster versteken, d. i. deze deur of venster gedeeltelijk of geheel toemetselen, om er eene andere te steken in de onmiddellijke nabijheid.

Versterkingsgordel, m. — Een weinig belast keldergewelf wordt in den regel niet doorgaand van gelijke dikte opgetrokken. Het gewelf heeft de dikte van een halven steen, maar wordt op afstanden van 1.50 tot 2.00 M. versterkt, door naar buiten stekende gordelbogen, die men **versterkingsgordels** noemt.

(Behandeling der Metselw., blz. 253.)

Versterven, o. w. — Zie **Verweeren.**

Verstorvene kalk, v. — Zie **Doode kalk.**

Vertanding, v. — Fr. *Arrachement.* — Eng. *Toothing.* — Zijn de vooruitspringende steenen, die dienen om een nieuw metselwerk aan een oud te verbinden. Wanneer men een voorgevel bouwt, laat men somwijlen steenen uitsteken; die steenen heeten **bindsteenen** (zie **Tand**); maar wanneer men een gevel herstelt, kapt men al het slechte metselwerk weg en somwijlen zelfs eenige goede deelen, om de verbinding aan het nieuwe metselwerk te kunnen geven. Dit noemt men met **vertanding** werken.

Vertert, o. — Zie **Bordes.**

Vertinnen, b. w. — Zie **Kaleien.**

Vertrek, o. — Zie **Gemak.**

Vervallen, o. w. — Zie **Verweeren.**

Vervallene kalk, v. — Zie **Doode kalk.**

Verveêren, o. w. — De nadeelige invloed, die het weder op den steen uitoefent en waardoor het uiterlijke aanzien bedorven wordt, geeft men den naam van **verveêren** van den steen. (N.-Nederl.)

Verveursten, vervorsten, b. w. — Nieuwe vorstpannen leggen. (Brabant-Vl.)

Vervoegen, b. w. — Zie **Hervoegen.**

Vervoeten, b. w. — Zie **Verschoeien.**

Vervouten, b. w. — De voute of het gewelf van een gebouw vernieuwen. Een kelder vervouten, den middenbeuk van eene kerk vervouten.

Afl. **Vervouting, vervoutsel.** (W.-Vl.)

Verwassen, o. w. — Bij het leggen van een vloer of bij het bekleeden van een muur moet men wel in acht nemen dat al de tegelen een gelijk effen vlak vormen; dit wil zeggen, dat de eene tegel niet hooger of lager mag liggen, niet meer mag uitsteken dan de andere. Dit hooger of lager liggen heet men **verwassen**. (W.-Vl.) — Fr. *Se désaffleurer.* — Eng. *To be uneven.* — Hgd. *Ungleich legen.*

Verwassing, v. — De staat van verwassen te zijn : oneffenheid van de verschillige tegelen van een vloer enz. — Fr. *Désaffleurement.*

Verweerde kalk, v. — Zie **Doode kalk.**

Verweeren, o. w. — In stof overgaan (sprekende van kalk). — Fr. *Se décomposer ou perdre sa consistance sous l'influence de l'air, se réduire en poussière.*

Te Gent en te Brugge **Versterven.**

In Haspegouw **Vervallen.**

— Zie **Doode kalk.**

Verwelf, o. — Zie **Gewelf.**

Verwelven, Verwulven, b. w. — Zie **Overwelven.**

Verwulf, o. — Zie **Gewelf.**

Verziergat, o. — Zie **Maziergat.**

Verzuipen, o. w. — Het overtollig mengen met water, bij het blusschen van levendige kalk, waardoor de krachten van de kalk merkelijk verminderen. — Fr. *Noyer.*

Verzullen, b. w. — De zulle of dorpel van eene deur vernieuwen. (W.-Vl.)

Vette kalk. — Gewone steenkalk of kluitkalk wordt **vet** genoemd, als zij door het blusschen 2 $^1/_2$ a 3 maal meer ruimte dan de levendige kalk inneemt. — Fr. *Chaux grasse.* — Eng. *Fat lime.* — Hgd. *Fettkalk.*

Is deze verhouding 2 tot 2 $^1/_2$, dan wordt zij **halfvette kalk** geheeten. — Fr. *Chaux mi-grasse.* — Hgd. *Halbfetter Kalk.*

Men heet de kalk **mager**, als zij $^1/_4$ tot 2 maal vergroot. — Fr. *Chaux maigre.* — Eng. *Poor lime.* — Hgd. *Magerer Kalk.*

Naarmate er minder vreemde bestanddeelen in den kalksteen (die in zuiveren toestand alleen uit kalkaarde en koolzuur bestaat) voorhanden zijn, zal de levendige kalk door het blusschen of lesschen meer uitzetten.

De **vette kalken** geven doorgaans slechts 1 tot 6 ten honderd vreemde stoffen.

De **magere kalken** geven 15 tot 30 % vreemde bestanddeelen.

De **waterkalken** geven 8 tot 24 % en soms meer vreemde bestanddeelen.

Vette mortel. — De vette mortel is hieraan te herkennen, dat zij op het truweel blijft aanhangen, langzaam daaraf valt en een taai kalkhuidje op den gladsten troffel doet zien. — Fr. *Mortier gras.* — Hgd. *Fette Mörtel.*

Magere mortel integendeel glijdt gemakkelijk van den troffel zonder een slijmachtig spoor achter te laten. — Fr. *Mortier maigre.* — Hgd. *Dünne Mörtel.*

Veurnsche steen. — In W.-Vl. wordt voor bevloeringen een gele steen gebruikt, vervaardigd in

de omstreken van Veurne. Die steen is nog al schoon, maar niet sterk.

Veurst, m. — Zie **Vorst**.

Veurstbalk, m. — Zie onder **Pulferen**.

Veursten, b. w. — De veurstpannen van een dak in de mortel vastleggen. (Geh. te Brugge.)

Nadat de pannen gedreven zijn, begint men te veursten.

Veurster, m. — Zie **Haardplaat**.

— Klein steenen gewelf, dat men op de ribben eener houten bevloering metselt om tot bodem te dienen van eene haardstede aldaar. (Sch. 365 *a*.)

Ook een klein steenen gewelf, dat men metselt nevens de keldertrap onder de zoldertrap en waarop men gewoonlijk de dagelijksche eetwaren stelt.

In deze twee beteekenissen zegt men ook **Monteie** in plaats van **Veurster**. (W.-Vl.)

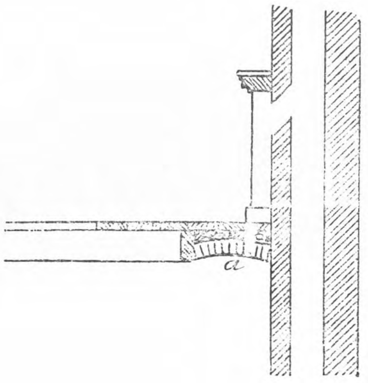

Sch. 365.

Veurstgat, o. — Opening in den muur, waar het uiteinde van 't veursthout (**nokbalk**) in rust. (W.-Vl.)

Viaduct, v. — Boogbrug (over rivieren of dalen). — Fr. *Viaduc*.

Vier, v. — Zie **Katrol**.

Vierdubbele katrol, v. — Zie **Katrol**.

Vieren, b. w. — Wanneer men, met het gewand werkende, den ophalenden last nagenoeg tot op zijne hoogte geheschen heeft, doet men voorzichtig één of twee lengtouwen los om de vracht te doen overhellen naar den kant, waar hij moet geplaatst worden; men roept alsdan dat men moet **vieren** of lossen. Ook als de vracht iets of wat moet nederzinken. — Fr. *Détendre.*

Viering, v. — Zie **Vuring**.

Vierloop, m. — Zie **Katrol**.

Vierpijpe, v. — Zie **Schoorsteen**.

Vierveurster, m. — Zie **Haardplaat**.

Vijflobbige boog, m. — Zie **Veellobbige boog**.

Vijzelmolen, m. — Zie **Waterschroef**.

Vizierkot, o. — Zie **Maziergat**.

Vlaamsche pan, v. — 340 × 240 × 15.
Men heeft er, evenals voor de Fransche en Hollandsche : roode, blauwe, geslepene of geschuurde (Fr. *Recurées*), verglaasde (Fr. *Vernissées*).

Vlaamsch verband, o. — Het Vlaamsch verband bestaat uit gemengde lagen van patijtsche en streksche steenen, den eenen om den anderen, en zoodanig op elkander geplaatst, dat er altijd een patijtsche steen midden op een streksche, of omgekeerd, een streksche midden op een patijtsche komt liggen. Hieraan wordt ook wel de naam van **Poolsch** of **Gothisch verband** gegeven. (Sch. 366.) — Fr. *Appareil flamand.* — Eng. *Flemish-bond.*

Dit verband wordt weinig toegepast en hoofd-

zakelijk gebruikt voor éénsteensmuren, die aan beide zijden moeten vlak gewerkt zijn. Bij de herstelling van muurwerken wordt de buitenbekleeding som-

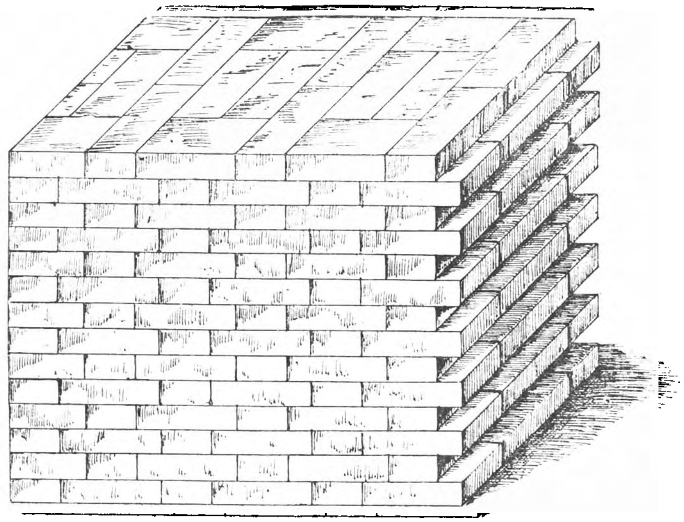

Sch. 366.

wijlen in Vlaamsch verband opgetrokken; de afwisseling van streksche en patijtsche steenen geeft eene goede verbinding met het oude werk.

Bij De Bo ook **Spaansch-**, **kokkenhane-**, **pijkenhane-** en **tijkenhaneverband**; te Avelgem en omstr. **hoereverband.**

Vladen, b. w. — De oppervlakte van een muur of van ander metselwerk gedeeltelijk afhouwen.

Een muur vladen op een halven steen : hem afkappen, zoodat hij een halven steen dunner zij dan te voren. Men vlaadt somtijds oude kerkpilaren om ze dan rondom met nieuwe steenen weder op te metselen. Een deel van een muur vladen, om er bijv. eene kas in te schuiven. (W.-Vl.)

Vlak tongewelf, o. — Zie **Kapgewelf.**

Vlechting, v. — Zie **Schicht**.

Vlechtverband, o. — Zie **Verband voor vloeren van gebakken steen**.

Vliegen, o. w. — Voorwaarts overhellen. — Fr. *Déverser*.

Wordt gezegd van een muur die niet loodrecht opgaat, maar eene hellende richting heeft naar den kant, waar men het schietlood schiet. — Die muur vliegt.

De metselaar moet opletten dat de muur, dien hij maakt, noch vliege noch slepe.

Dit **vliegen** en **slepen** behoort eigenlijk aan het schietlood, maar bij figuur zegt men het van den muur. (W.-Vl.)

Zie ook **Slepen**

Vliegende gevel, m. — Gevel, die een weinig overhelt.

Vlijmen, b. w. — Zie onder **Mortelbereiding**.

Vloeiingwerk, o. — Het metselen van de vloeiing (**glooiing**) van een stroom.

Vloer, m. — De bedekking der begaanbare deelen eener ruimte, met een der veelvuldige voortbrengsels, tot dit doel vervaardigd. — Fr. *Aire, pavement.* — Eng. *Floor.* — Hgd. *Fussboden.*

Cementvloer = vloer gelegd met tegelen, uit cement vervaardigd. — Fr. *Pavement en carreaux de ciment.*

Céramieke vloer = vloer gelegd met tegels, uit natuurlijke gebakken aarde (ceramiek genaamd) — Fr. *Pavement en carreaux céramiques.*

Gegotene vloer = vloer vervaardigd uit vloeibaar cement, en evenals een gewone tegelvloer effen en glad gestreken. — Fr. *Aire en ciment.*

Basècles-vloer = vloer gelegd met marmeren schorren, afkomstig uit de omstreken van Basècles. — Fr. *Pavement en dalles de Basècles.*

Tegelvloer = vloer gelegd met gewone roode of blauwe gebakkene tegels. — Fr. *Pavement en carreaux cuits.*

*** De vloer in een huis wordt in sommige streken ook **eerd** geheeten.

Vloerder, m. — De werkman, die vloeren legt. — Fr. *Carreleur, paveur.*

In W.-Vl. **Vloerlegger.**

In N.-Nederl. ook **Vloerwerker.**

Vloeren, b. w. — Vloeren leggen. — Fr. *Paver, carreler.*

Ook **Bevloeren.**

Vloering, v. — Het vloeren. — Fr. *Pavage, carrelage.*

— De vloer. — Fr. *Pavé.*

Vloerlegger, m. — Zie **Vloerder.**

Vloersteen, m. — Steen waarmede men vloeren legt in keukens, gangen, groote zalen en kerken. — Fr. *Dalle.*

In W.-Vl. ook **Voetsteen** en **schorre.**

*** Deze steenen komen vooral uit Basècles en omstreken.

Vloertegel, m. — In N.-Nederl. meest gebakken aan den Rijn, de Vecht, de Gouwe enz. — In den omtrek van Utrecht, Woerden en Leiden vindt men

de meeste pannen en tegelbakkerijen bij elkander.

Daar worden de vloertegels onderscheiden in blauwe en roode. De **blauwe** in :

beste blauwe,

beste bonte,

gemeene bonte,

blauwe verglaasde.

Deze blauwe tegels, evenals de roode, worden vierkant en van onderscheidene grootte gemaakt. De meest gebruikelijke zijn de **dofroode** en de **blauwe.**

Volgens hunne grootte en doorbakkenheid worden zij ingedeeld als volgt :

de **roode** in **heelbakken, slapbakken** en **halfbakken;**

de **blauwe** in **beste blauwbakken, beste bonte** en **gemeene bonte.**

De grootste, roode en blauwe, noemt men **baantegels.**

Vloertegel. — Fr. *Carreau de pavement.*

Zie **Tegel** en **plavuis.**

*** Zie ook **Cementtegel** en **ceramieke tegel.**
(Vak- en Kunstwoorden n^{r} 1, *Steenbakkerij,* bl. 81.)

Vloerwerker, m. — Zie **Vloerder.**

Vlot werken. — Zie **Vol** en **zat** in de mortel metselen.

Vlucht, v. — Zie **Muurdikte.**

Voeg, v. — De voegen worden gevormd door de metselspecie, die tusschen de steenen gewerkt wordt. — Fr. *Joint.* — Eng. *Joint.* — Hgd. *Fuge.*

Bij De Bo ook **Klinke.**

— Zie **Gesneden-, holle-, liggende-, loopende-, staande , stoot-, streksche-** en **volle voeg.**

Voegen, b. w. — Met mortel de voegen opvullen en effenstrijken tusschen de steenen van een muur. — Fr. *Jointoyer*. — Eng. *To joint*. — Hgd. *Fugen*.

In N.-Nederl. ook **Instrijken, invoegen** en **invullen.**

In W.-Vl. **Bezetten, spijzen, stoffeeren** en **vol zetten.**

— Zie ook **Plat vol zetten.**

— Met het voegijzer (2de beteekenis) de voegen tusschen zware blokken hardsteen vol strijken. — Fr. *Ficher*.

Te Avelgem **Fiseeren**.

Voegijzer, o. — IJzer, waarmede de metselaar de ruimten tusschen de steenen met mortel opvult en effen strijkt. (Sch. 367.) — Fr. *Polissoir*.

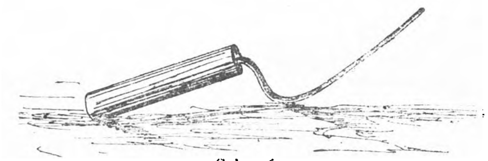

Sch. 367

In N.-Nederl. ook **Voegspijker.**

In W.-Vl. **Volzetter.** (klemt. op **vol.**)

Te Avelgem **Spijzer.**

— Getand metaalblad, van een hecht voorzien, dienende om de voegen tusschen groote blokken

Sch. 368.

hardsteen te vullen. (Sch. 368.) — Fr. *Fiche*. — Eng. *Filling trowel*. — Hgd. *Fugkelle, Fugeisen*.

Te Avelgem **Fiseerzaag.**

Voeging, v. — Het voegen, voegsel. — Fr. *Jointoyement.*

Voegspijker, m. — Zie **Voegijzer.**

Voegvlak, o. — De vlakken, waarmede de welfsteenen aan elkander sluiten, zijn de voegvlakken. — Fr. *Faces de joints.*

Voet, m. — Zie **Fundament** en **geboorte**.

Voeten, b. w. — Rechten, op zulker wijze, dat een man zijne voeten op de onderste sport van de ladder zet, terwijl een of twee andere met beide armen die ladder omhoog steken totdat ze recht staat, waar ze staan moet. (W.-Vl.)

Voeting(e), v. — Zie **Fundament**.

Voetmuurtje, o. — Klein muurtje op de hoogte der plint, waar men het schotwerk op plaatst.

Voetpad, o. — Geplaveid pad om op te gaan langs de huizen. — Fr. *Trottoir.*

Bij De Bo **Dam, steendam** en **voorland.**

Te Brugge en te Gent ook **Plankier** en **trottoor.**

Te Diksmuide ook **Voordam**.

Bij Schm. ook **Brei**.

In Limburg **Plets** en **luif.**

Te Aalst **Bijgang.**

Te Antwerpen **Stoep.**

In de provincie Drente **Riep.**

In de provincie Overrijsel en Groningen **Ripe**.

Het voetpad wordt meest gemaakt uit vloersteenen, briken of ceramieke tegels.

Een voetpad, bestaande uit klinkers op hun kant gezet, heet in N.-Nederl. **klinkerpad.**

Voetstal, m. — Zie **Voetstuk**.

Voetsteen, m. — Zie **Vloersteen**.

Voetstuk, o. — Eenvoudig versierd onderstel, door middel waarvan men aan zuilen, beelden, tropeeën, vazen enz. eene eenigszins hoogere plaats geeft, om die meer te doen uitkomen. — Fr. *Piédestal*. — Eng. *Foot-stool*. — Hgd. *Saulenstuhl*.

Ook **Pedestal** en **voetstal**.

— Hoog smal voetstuk voor een borstbeeld enz. — Fr. *Scabellon*.

Vol en zat in de mortel metselen. — Fr. *Maçonner à bain flottant de mortier*.

De steenen bij het metselen volop in de mortel duwen, zoodanig dat de mortel langs alle kanten uitpuile.

Te Brugge en omstr. **vlot werken.**

⁂ Goed metselwerk moet vol en zat afgewerkt worden.

Volle voeg, v. — Voeg, die wordt toegepast wanneer het metselwerk onmiddellijk na het opmetselen gevoegd wordt. De metselspecie wordt met den voegspijker onder bijvoeging van de noodige specie vastgedrukt, waarbij de voeg gelijk met den voorkant der steenen wordt vol gezet.

Vol zetten, b. w. — Zie **Voegen**.

Volzetten, b. w. (klemtoon op **zetten**). — Ten volle zetten. — Een muur volzetten : gansch opbouwen. (W.-Vl.)

Niet te verwarren met **vol zetten**.

Volzetter, m. — Zie **Voegijzer**.

Vooie, v. — Al wat aan den rand van een hoed gelijkt, zooals de kraag van eene buis enz. (W.-Vl.) — Fr. *Rebord, avance, saillie, encorbellement.*
Zie **Omgang**.

Voordam, m. — Zie **Voetpad.**

Voorgevel, m. — Fr. *Façade principale.*
Zie **Gevel.**

Voorhuis, o. — Zie **Portaal.**

Voorland, o. — Zie **Voetpad.**

Voorportaal, o. — Zie **Portaal.**

Vormsteen, radiale, in N.-Nederl. veelal gebruikt tot de buitenste bemetseling van schoorsteenen voor machienen.

Vorst, m. — Eigenlijk de rij vorstpannen, die gelegd worden aan het bovenste uiteinde van twee samenloopende dakvlakken. — Fr. *Faîte.*

Ook **Nok** en **Dakvorst.**

Bij De Bo **Veurst**. Bij Schm. **Veers** en **Wolf.**

— Het halfrond gemetseld bovendeel van een muur rond een hof enz. — Fr. *Chaperon en bahut.* — Een muur met een vorst. (In O.- en W.-Vl. **veurst** of **vust.**)

Vorstpan, v. — Fr. *Tuile faîtière.* — Eng. *Ridge-tile.* — Hgd. *Hohl-ziegel* = bovenste pan.

In O.-Vl. veelal uitgesproken : **vustpan**, in W.-Vl. **veustpan**. Meestal genoemd **vorst**, mv. : **vorsten.**

Bij Schm. in zijn Idioticon blz. 809 :

« **Veurst** (**veust**), uitspraak van vorst. — Fr. *Faîte,*
« *comble* (Brabant, Vlaanderen). Vanhier : **veurstpan**

« (**veustpan**), ronde pan welke op de veurst of op « de kap van huizen gelegd wordt; **verveursten**, « nieuwe **veurstpannen** leggen. In Brabant en soms « in Vlaanderen zegt men alleen : **veust** voor **vorst-** « **pan**; in Limburg : **vees**, **veespan**, enz. »

In zijn Bijvoegsel :

« **Schalievorst**, - **veurst** : aarden dakpan op de « wijze van Λ en dienende om op den vorst of « nokbalk van een schaliëndak geplaatst te worden· « (Vl. en Brab.) »

De **vorstpan** is gewoonlijk bol gebogen; zij heeft aan de zijden geene wellen; ook geen **knopje** of **neus**; want zij moet niet gehangen worden.

⁂ De **stroovorst** of **-veurst** of **-veust** is de halfronde pan, welke op den nokbalk van een strooien dak geplaatst wordt. In N.-Nederl. noemt men deze **rietvorsten**. Zij zijn grooter dan de anderen. Behalve rieten daken, worden er ook schoorsteenen mede bedekt.

(Vak- en Kunstwoorden n^r^ 1, *Steenbakkerij*, bl. 85.)

Voster, o. — Zie **Maziergat**.

Voute, v. — Zie **Gewelf**.

Vuist, m. — Zie **Moker**.

Vuister, o. — Zie **Maziergat**.

Vulsteen, m. — Zie **Stopsteen**.

Vuring, **Viering**, v. — Bij smeden, brouwers, zeepzieders, zoutzieders, plantenkweekers enz. — Stookplaats, fornuis, vuuroven. — Fr. *Foyer, chauffe, chaufferie, toquerie, fournaise.*

⁂ Sch. 369 stelt eene vuring vóór, die gebruikt wordt bij plantenkweekers. Deze bestaat uit eene

langwerpige rookpijp, langs achter hooger gemetseld dan langs vóór. Zij bezit op bepaalde afstanden,

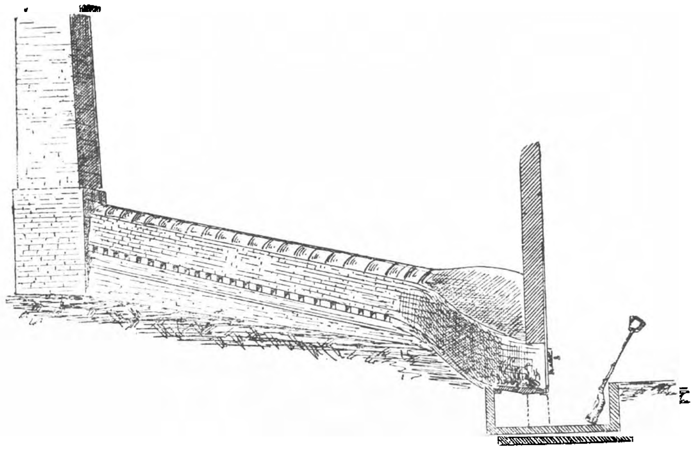

Sch. 369.

kleine openingen om er de hitte door te laten.

Vuringsteen, **Vieringsteen**, m. — In W.-Vl. naar het woord **viering, vuring,** dat men in algemeenen zin aan een haard of oven geeft.

Vuringsteenen zijn allerhande steenen, welke tot het maken van **vuringen** kunnen gebruikt worden.

Vuurhaard, m. — Gemetselde stookplaats, veelal om met hout vuur te maken. (Sch. 370.) — Fr. *Foyer*.

In N.-Nederl. ook **Haardstede** en **vuurstede.**

In W.-Vl. **Heerd**.

— Vuurhaard voor stoomketels : de gemetselde omgeving van een stoomketel.

Vuuroven, m. — Zie **Mouteest.**

Vuurplaat, v. — Zie **Haardplaat.**

Vuurschoot, m. — Zie **Haardplaat**.

Vuurstede, Vuurstee, v. — Zie **Vuurhaard**.

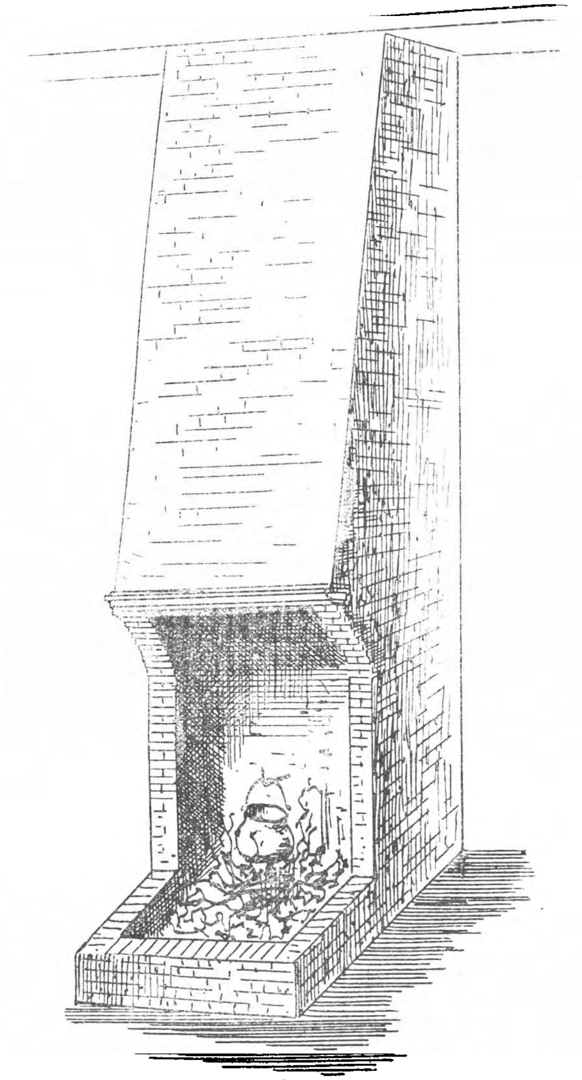

Sch. 370.

Vuurtoren, m. — Rond gemetselde toren langs het zeestrand. — Fr. *Phare.* — Eng. *Phare.* — Hgd. *Seeleuchte.*

Vuurvaste steen = steen bestand tegen het vuur. Wordt gebruikt tot het metselen van haarden, ovens, schoorsteenen, bekleeding van smeltovens, dezer schoorsteenen, rookpijpen en wanden enz. — Fr. *Brique réfractaire*. — Eng. *Firebrick, kilnbrick*. — Hgd. *Feuerfester Stein, Ofenzeigel, Chamotte Stein.*

Groot : 0,230 × 0,110 × 0,060 of
0,200 × 0,110 × 0,050 of
0,205 × 0,120 × 0,060

⁂ De rechtstanden (Fr. *Pieds-droits*) van broodbakkersovens worden met vuurvasten steen gemetst.

⁂ Bemetseling van vuurvasten steen wordt doorgaans platvol gevoegd.

⁂ **Altaarsteen** (Fr. *Brique d'autel*) : groote vierkante steen voor ovenhaarden.

⁂ De vorm van de vuurvaste steenen is niet altijd en overal dezelfde. Men heeft gewone steenen en in N.-Nederl. worden er ook wigvormige gemaakt.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 86.)

Waag, Wage, v. — Zie **Handboom.**

Waalboerengrauw. — Zie **Boerengrauw** en **Waalsteen.**

Waalsteen wordt gebakken aan de oevers van Waal, Boven-Rijn, Lek en Maas. (N.-Nederl.)

Zijne afmetingen zijn :
lengte ... 22,24 duim,
breedte ... 10,46 duim,
dikte ... ongeveer 5 duim.

De soorten zijn :
regenbakklinkers,
vlakke klinkers,
hardgrauw,
boerengrauw,
best rood,

gemeen rood, waarvan eene 1e en 2e soort bestaat.

Voor straatwerk worden gebruikt :

getrokken en **halfgetrokken straatklinkers**.

Voor puinbestortingen :

zwaar getrokken en verglaasde **mondsteenen**.

⁂ **Waalstraatklinkers** worden in N.-Nederl. gebruikt voor het bestraten van rijwegen.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 87.)

Wagen, m. — Zie **Steekkar**.

— b. w. — Met een handboom iets optillen, schuiven en wenden totdat het juist op zijne bestemde plaats staat. (W.-Vl.)

Zware hardsteenen, balken enz. wagen.

Walgrauw, o. — Zie **Grauw** en **Utrechtsche** of **Vechtsche steen**.

Walrood, o. — Zie **Grauw** en **Utrechtsche** of **Vechtsche steen** en **roode steen**.

Wanbak, m. — Slecht gebakken steen.

Ook **misbak** geheeten.

Wang, v. — Zie **Trapwang**.

— Men kan de kloostergewelven op tweederlei wijze voorstellen en uit het tongewelf afleiden; men denke zich daartoe twee loodrechte vlakken, die het tongewelf volgens de diagonalen snijden en het gewelf in vier deelen verdeelen, waarvan twee op de rechtstanden rusten en de beide andere door de schildmuren begrensd worden. De eerstgenoemde deelen worden **wangen** genaamd, Fr. *Parois de la voûte*. — Hgd. *Wangen* of *Walmen* en de laatste **kappen** Fr. *Chapes d'une voûte*. — Hgd. *Kappen*.

Wapen, o. — Ook **Blazoen** en **Schild.**

Het wapen der Metselaars (sch. 371) is ontleend aan het werk : « *De Ambachten en Neringen van Brugge,* door J. GAILLIARD. » (Zie **Geraadpleegde Werken.**)

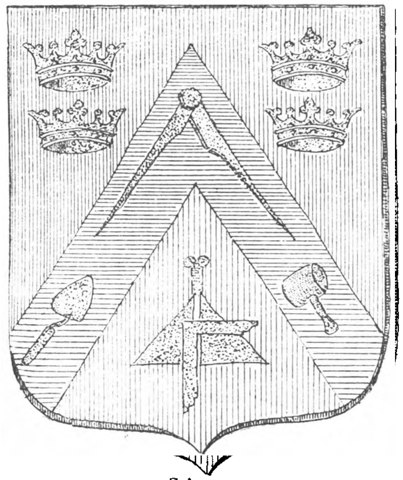

Sch. 371.

*** De wapens van 't een en 't zelfde ambacht verschillen van stad tot stad. (Zie F. DE VIGNE : *Métiers et Corporations de la ville de Gand.*)

Waschsteen, m. — Zie **Gootsteen**.

Wasoening, v. — Zie **Borstweringmuur.**

Water, o. — Fr. *Eau.*

Het water, dat de metselaar gebruikt bij alle kalkbereiding, moet zoo zuiver mogelijk zijn en in elk geval niet zout, dus geen zeewater.

Wateren, b. w. — Bij droog weder moeten de baksteenen met water besproeid worden, om ze des te beter in de mortel te doen vastgrijpen. — Fr. *Arroser.*

(Zie **Winddroog.**)

Bij 't leggen van vloeren moeten de tegels eerst in eene kuip met water nat gemaakt worden ten einde er het stof van te verwijderen en er des te beter de mortel te doen aan vastkleven.

Deze bewerking heet men **wateren.** — Fr. *Mouiller.*

Watergat, o. — Kleine opening in het onderdeel van een steunmuur. — Fr. *Barbacane.*

Sch. 372 geeft den plattegrond, sch. 373 de doorsnede, en sch. 374 het vooraanzicht van een watergat aan.

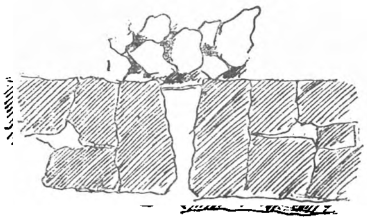

Sch. 372.

Deze openingen dienen om het doorzijpelende water van den bovengrond uitweg te verleenen. Zonder deze voorzorg zou de goede staat der metserij ten langen duur in gevaar verkeeren.

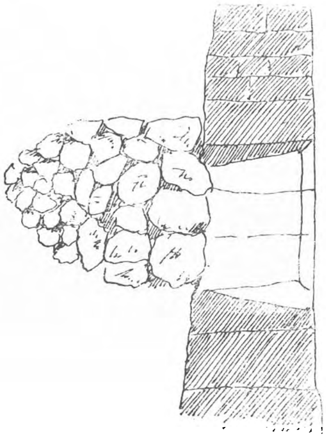

Sch. 373.

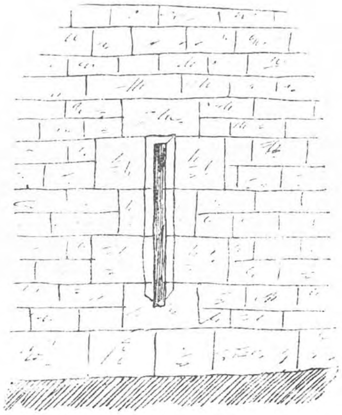

Sch. 374.

*** De watergaten, die men soms in den ringmuur van een waterput laat, heet men in W.-Vl. **lokgaten**.

Waterkalk, v. — Kalk die zonder toevoeging van een vreemd bestanddeel in korten tijd en volkomen onder water verhardt. — Fr. *Chaux hydraulique.* — Eng. *Hydraulic lime.* — Hgd. *Wasserkalk.*

De waterkalk is hierin van de gewone kalk te

onderscheiden, dat de kalkaarde geenszins het hoofdbestanddeel is; maar dat ook kiezelaarde, aluinaarde en oxydenhoudende kleiaarde in groote menigte voorhanden zijn.

De waterkalken worden onderscheiden in **zwakke**, **krachtige** en **zeer krachtige waterkalken**.

Zwakke waterkalken (Fr. *Chaux moyennement hydrauliques*), zijn deze, die eerst na 15 tot 20 dagen onder water gelegen te hebben, versteenen.

Krachtige waterkalken (Fr. *Chaux hydrauliques*), zijn deze, die zulks na 6 of 8 dagen doen.

Zeer krachtige waterkalken (Fr. *Chaux éminemment hydrauliques*), zijn deze, die reeds na 2 a 4 dagen onder water hard beginnen te worden.

Zie ook **Kunstwaterkalk**.

Waterleiding, v. — Kleine of groote steenen buis of brug over eene gracht of waterloop. (Sch. 375.)

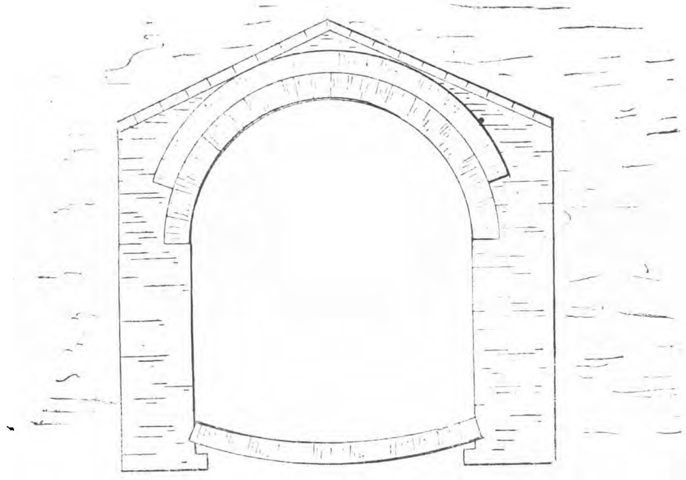

Sch. 375.

— Fr. *Aqueduc*, — Eng. *Aqueduct.* — Hgd. *Wasserleitung.*

In W.-Vl. **Duiker** en **heul(e)**. In N.-Limb. **kal.**

Watermortel, v. — Mortel, die onder het water versteent en daartoe noch den invloed van de lucht, noch droogte noodig heeft. — Fr. *Mortier hydraulique.* — Eng. *Hydraulique mortar.* — Hgd. *Wassermörtel.*

Ook **Hydraulische mortel** genaamd.

Watermortel bestaat uit waterkalk met zand, ofwel uit gewone kalk met toevoeging van zand en cement.

De watermortel wordt onderscheiden in kunstmatige en natuurlijke watermortel.

Zie **Mortel.**

Waterpas, o. — Werktuig om te onderzoeken of een vlak horizontaal of loodrecht is. - Fr. *Niveau.* — Eng. *Level.* — Hgd. *Richtwaage*, *Wasserwaage*, *Wasserpasz.*

In N.-Nederl. ook **Nivelleerwerktuig.**

In W.-Vl. ook **Waterpasser** en **pas.**

De meest gebruikte waterpassen zijn deze volgens schetsen 376, 377, 378 en 379; **waterpas met luchtbelbuis** geheeten. — Fr. *Niveau à bulle d'air.* — Eng. *Spirit level.* — Hgd. *Wasserwaage mit der Luftblase.*

Dit waterpas bestaat uit een luchtdicht gesloten glazen buisje, zoover met water gevuld, dat er zich slechts

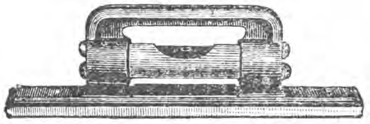

Sch. 376.

eene kleine luchtbel in gevormd heeft; dit glazen buisje is omsloten door een van koper, dat in de boven-

Sch. 377.

zijde in 't midden eene opening heeft ter grootte van de waterbel.

Door middel van het waterpas volgens sch. 378 kan men ook loodrechte richtingen bepalen.

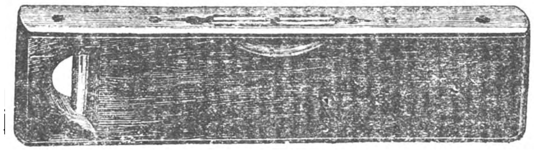

Sch. 378.

Sch. 379 stelt een waterpas voor, met eene schroef verstelbaar, zoodat daarmede verschillende hellingen kunnen aangegeven worden. — Fr. *Niveau régulateur de pente.*

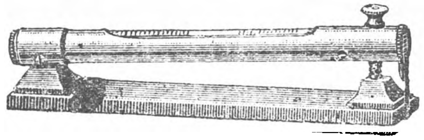

Sch. 379.

— Vierkant plankje van ongeveer 0,30 M. grootte. In 't midden van een der zijvlakken hangt eene koord met looden bolletje, loodrecht vóór eene in 't plankje gesnedene lijn. Wanneer de koord nu loodrecht met de lijn samenvalt, staat het plankje waterpas. (Sch. 380.)

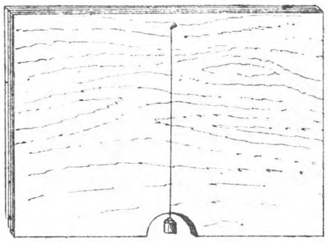

Sch. 380.

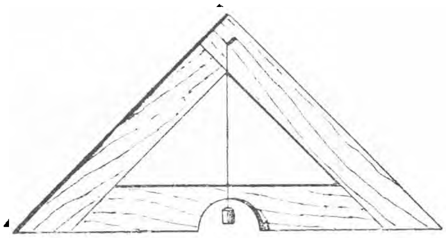

Sch. 381.

— Fr. *Niveau de maçon.* — Eng. *Mason's level.* — Hgd. *Setzwaage.*

In W.-Vl. ook **Paslood.**

— De oude metselaars gebruiken nog een waterpas, bestaande uit drie latjes als een driehoek ineen gewerkt. De langste zijde rust op het af te passen

vlak en verder is het afgewerkt zooals het hierboven beschreven vierkant plankje met looden bol. Deze driehoek heeft het voordeel, dat hij tezelfdertijd als waterpas en als winkelhaak dient. (Sch. 381.) — Fr. *Niveau de maçon.*

In W.-Vl. **Paslood**, in 't Veurne-Ambacht **begel(e)**.

— bijw. — Rechtlijnig, gelijk, effen. — Fr. *De niveau, au niveau.*

In W.-Vl. ook **Pas**.

Waterpassen, b. w. — Met het waterpas afmeten. — Fr. *Niveler.*

In N.-Nederl. ook **Nivelleeren**.

In W.-Vl. **Afpassen, passen** en **uitpassen**.

— Effen, gelijk, waterpas maken, in 't zelfde vlak brengen. — Fr. *Affleurer.*

In W.-Vl. **Van scheelte, van scheluwte** werken.

Waterpasser, m. — Zie **Waterpas**.

Waterput, m. — Zie **Put**.

Waterschroef, v. — Schroefpomp, schroefvormige buis of pijp om 't water af te pompen bij 't droogmaken

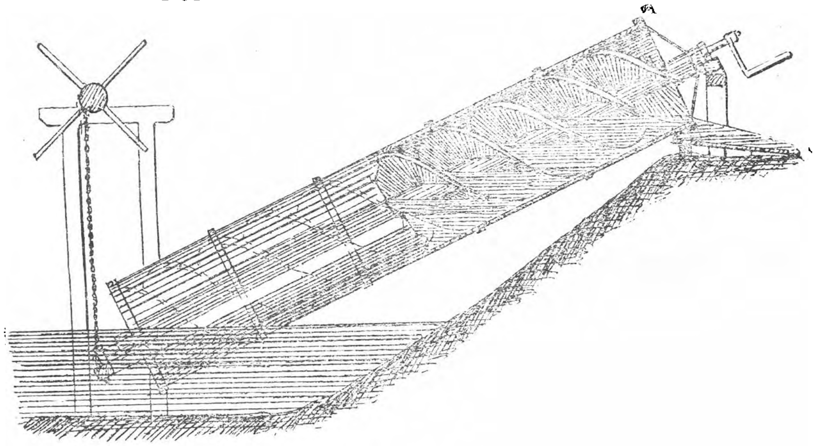

Sch. 382.

van fundeeringsputten enz. (Sch. 382.) — Fr. *Escargot, limace, vis d'Archimède.*

In N.-Nederl. ook **Schroefpomp**, **schroefmolen**, **schroef van Archimede**, **tonmolen**, **vijzelmolen** en **watermolen.**

In W.-Vl. **Slek, slekke.**

— De waterschroef wordt schuin in het water gelegd, zoodat hare as een hoek van 35 a 45° met den waterspiegel maakt. Het ondereinde van het raamwerk hangt aan een touw, loopende over eene winde, boven den put geplaatst. Hiermede kan het ondereinde der waterschroef hooger of lager geplaatst worden in verband met de veranderlijke hoogte van den waterspiegel. Het boveneinde van het raamwerk rust op een stoel, waaraan tevens de goot tot afvoer van het water is bevestigd.

De waterschroef wordt rondgedraaid door eene aan het boveneind van de spil bevestigde kruk, waaraan door middel van een langen boom 2 tot 6 arbeiders werken. Door de schroef rond te draaien loopt het water steeds verder in de schroefgangen, tot het aan het boveneind wegloopt.

Watersteen, m. — Zie **Gootsteen.**

Watervijzel, v. — Zie **Waterschroef.**

Weekkuil, m. — Waterdicht gemetselde kuip, (in de steenbakkerijen) waarin de klei geworpen wordt om ze te bereiden en te zuiveren.

Weerd, m. — In de provincie Antwerpen: kleine muur. (Schm.)

Weerdribbe, v. — De notarissen van Antwerpen gebruiken dit woord in hunne placcaten om 't gemakhuis aan te duiden; het beteekent er ook **sterfput**, **beerput**. (Schm.) In middeleeuwsche Vlaamsche oorkonden : **waarderebbe**, **waarderibbe.**

Wel, v. — De wel eener dakpan is het overslaande deel der pan, door welke de pannen over elkander sluitende gelegd worden.

Te Torhout ook **Werf** geheeten.

Welboord, o. — In N.-Nederl. steen uit de onderste laag. (Zie **Deklaag** en **Waalsteen**)

« **Welboord** wordt er, evenals **slecht rood** en « **bovensteen**, nogal gebruikt voor ovens, haardste- « den en andere werken, welke niet te lijden hebben « van de vochtigheid.

« **Welboord** heeft een zeer geringen graad van « doorbakkenheid. »

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 89.)

Weldorpel, m. — Zie **Onderdorpel**.

Welfaard, m. — Steenen boog of gewelf, dat in sommige huizen de plaats vervangt van 't man-

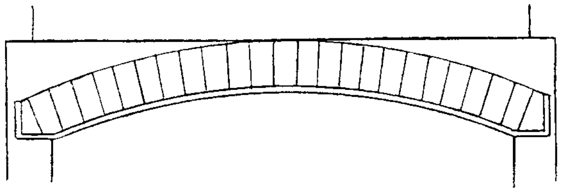

Sch. 383.

telhout eens schoorsteens. (Sch. 383.) (W.-Vl.) Een schoorsteen met een welfaard.

Welflaag, v. - De laag steenen die, de eene op de andere, naar het beloop van den cirkel gemetseld, het gewelf uitmaken.

Welfsel, o. -- Zie **Gewelf**.

Welfselsteen,, **Wulfsteen**, ook genoemd **Spiesteen**. (Zie **Papesteen**.) — Fr. *Briques pour voûtes*.

Welput, m. — Zie **Put.**

Welven, b. w. — Van boven boogsgewijze dichtmetselen. — Fr. *Voûter.* — Eng. *To vault.* — Hgd. *Gewolben.*

In W.-Vl. **Vauten**, **vouten.**

Welving, v. gmv. — Het vormen van een boog, minder dan de halve omtrek. — Fr. *Bombement.*

Ook **Ronding.**

— Daad van te welven. — Fr. *Action de voûter.*

— Zie **Gewelf.**

Welzand o. gmv. — Drijfzand, zandige strook gronds, waaruit het water opwelt of opborrelt en waarin alles wegzinkt.

In O.- en W.-Vl. **Kwelmzand.**

In Hageland **Dreft.**

In Haspegouw **Drefster.**

⁂ De grondvesten, die op het welzand worden aangebracht, kunnen moeilijk aan het onderdeel gemetseld worden.

Als heilzaam middel hiertegen wordt eene breede en stevige laag beton, goed op het welzand vast gestampt en vlak gestreken, met goed gevolg aanbevolen.

Wendeltrap, v. — Zie **Wenteltrap.**

Wenteltrap, v. — Trap waarvan de grondteekening een cirkel, het gedeelte eens cirkels, een vier- of achtkant beschrijft. — Fr. *Escalier tournant.* — Hgd. *Wendeltreppe.*

Ook **Wendeltrap** en in W.-Vl. **draaitrap.**

De wenteltrappen worden hoofdzakelijk onderscheiden in twee groepen : 1° de **spiltrappen**, 2° de **slingertrappen.**

a) **Spiltrappen**, Fr. *Escaliers à vis, à noyau plein.*

Bij deze trappen dragen de treden met het eene uiteinde in een te loodstaanden stijl, **spil** genaamd, en met het andere einde in den muur. (Sch. 384.)

b) **Slingertrappen**, ook **Engelsche trappen** genaamd, Fr. *Escaliers à vis à jour*, zijn wenteltrappen met open trapgaten.

Het trapgat wordt hier **schalmgat** genaamd.

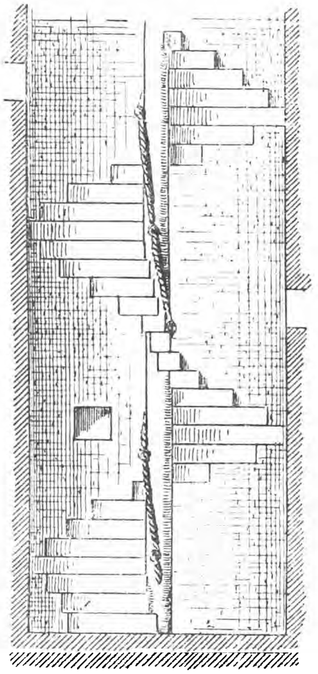

Sch. 384.

Werf, m. — Zie **Wel.**

Werken, b. w. — Zie **Dik-, dun-, ijdel-** en **over de hand** werken.

Wieg, v. — Zie **Formeel.**

Wiel, o. — Zie **Rad.**

Wijnbak, m. — Gemetselde bergplaats voor wijnflesschen in een kelder. (Sch. 385.) — Fr. *Cave aux vins.*

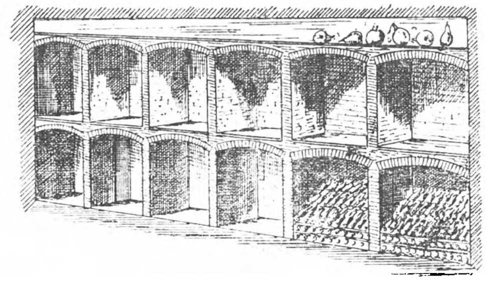

Sch. 385.

Deze bergplaats, ook **wijnkelder** geheeten, is verdeeld in kleine gemetselde afdeelingen van hoogstens

één meter hoogte op een meter breedte; elke dezer afdeelingen is de eigenlijke **wijnbak.**

(Geh. te Brugge.)

Wind, m. — Zie **Schoorsteenkap.**

Windas, o. — Tweepoot, die van onder wijd open is en van boven spiewijze toeloopt. Het kleine

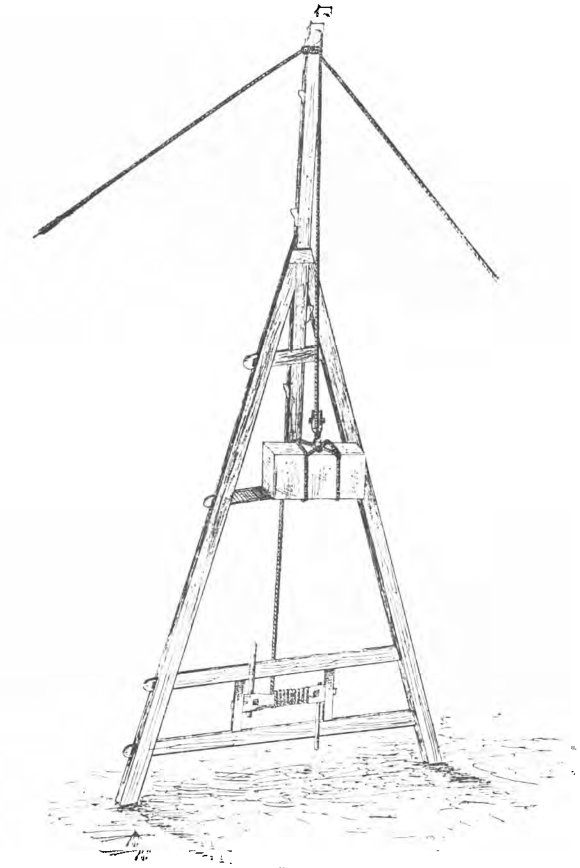

Sch. 386.

windas bij boomzagers, wagenmakers, metselaars enz. heeft een **derden poot** in het midden (Fr. *Bicocq*), die kan open- en toegeschoven worden, en waar-

tusschen de katrol en de reep hangt, die op eene verticale as wordt opgewonden. — Fr. *Vindas.*

In N.-Nederl. ook **Winde.**

— Bij groote bouwwerken is er geen derde poot aanwezig; tusschen de twee pooten is een lange balk vastgemaakt, aan wiens topeinde de katrol hangt. Het windas wordt dan met verscheidene lengtouwen vastgelegd. (Sch. 386.) — Fr. *Chèvre.*

In N.-Nederl. ook **Bok.**

Vergelijk **Schalk.**

Windbalk, v. — Zie **Aandak.**

Windberg, m. — Zie **Aandak.**

Windboom, m. — Vierkante boom, die in de spil van een kaapstander of windas wordt gestoken om deze rond te draaien. — Fr. *Levier ou arbre d'un vindas.*

Winddroog, bijv. nw. — Fr. *Séché au vent.* — Bij het metselen worden de steenen in tassen gezet en vóór en gedurende het werk goed nat gehouden, daar droge steenen in geen geval mogen verwerkt worden. Het beste is ze den dag vóór het verwerken goed nat te maken, zoodat ze des anderendaags zoogenaamd **winddroog** zijn.

Winde, v. — Zie **Katrol, Windas** en **Dommekracht.**

— Houten toestel waarmede men vrachten ophaalt. — Fr. *Treuil, tour.* — Eng. *Wim.* — Hgd. *Winde.*

De winde wordt bij de metselaars meest gebruikt bij het maken van water- of steenputten, om den ondergrond op te hijschen en de metselspecie te

laten nederzinken. In dezen zin zegt men in W.-Vl. ook **steenputwinde.** (Sch. 387.)

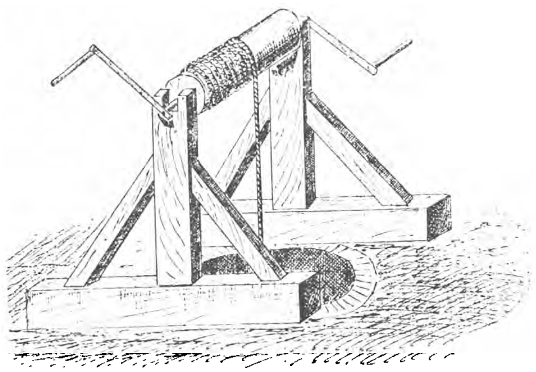

Sch. 387.

Winden, b. w. — De reep op de as eener lier of kaapstander winden. — Fr. *Guinder.* — Eng. *To wind.* — Hgd. *Winden.*

Ook **Opwinden** en **ophijschen.**

— Wanneer men zonder schalk of windas den reep over eene katrol bijhaalt, zegt men **optrekken.**

Windgat, o. — Opening die in een muur enz. is ingelaten om den wind vrijen doortocht te verleenen. — Fr. *Soupirail, ventouse.*

Ook **Luchtgat** en **tochtgat.**

In W.-Vl. **Trekgat.**

*** Onder houten bevloeringen moeten er noodzakelijk **windgaten** worden aangebracht, om het hout- en metselwerk tegen het verderf te vrijwaren.

Windsberg, m. — Zie **Aandak.**

Winkel, m. — Zie **Hoeksteen**

Winkelhaak, m. — Samenstel uit twee vaste, aan elkander verbondene dunne houten bladen, waarvan het eene (de aanslag) langs eene bepaalde zijde

of lijn wordt gelegd, om langs het ander blad te kunnen afschrijven in welke richting de bewerking moet geschieden. (Sch. 388.) -- Fr. *Equerre, réglet.* — Eng. *Square.* — Hgd. *Winkelhaken*, *Winkelmasz.*

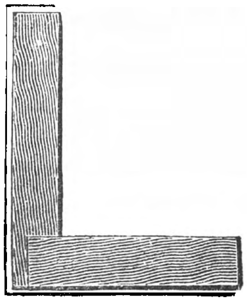
Sch. 388.

De beide bladen eens winkelhaaks maken met elkander hoeken van 90°.

Ook **Winkelmaat** (doch weinig in gebruik).

In W.-Vl. **Haak, haakzwee, zwe** en **zwee.**

In 't Hageland **Scheel.**

Vergl. **Zwei.**

Winkelsteen, m. — Zie **Hoeksteen.**

Witborstel, m. — Z. **Witkwast.**

Witkalk, v. — Zie **Schelpkalk.**

Witkwast, m. — Saamgebonden borstels of groote borstel aan een stokje vastgemaakt, als gereedschap om te witten. — Fr. *Lance.* (Sch. 389.)

Sch. 389.

Ook **Kwast, witter** en in Vl. **witborstel.**

Bij De Bo **Kalei(e).**

Vergel. **Borstel.**

Witsel, o. — Witkalk opgelost in water, waarmede men wit. — Fr. *Badigeon.*

Ook **Kalkmelk.**

⁂ Het witsel geeft men soms eene lichtblauwe of groene kleur; ook doet men er dikwijls een weinig zout bij, opdat het des te minder van den muur zou afgaan, als men er bijv. tegen ligt.

Witte mortel, v. — Zie **Plakmortel**.

Witten, b. w. — Muren, enz. wit maken met witkalk. — Fr. *Badigeonner*.

Witter, m. — Ambachtsman, die muren enz. wit. — Fr. *Badigeonneur*.
— Zie **Witkwast**.

Witte tegel. — Zie **Verglaasde tegel**.

Wolf, m., vr. en o. — Zie **Vorst**.

Wrijven, b. w. — Zie **Kloppen**.

Wrongstuk, o. — Zie **Trapwang**.

Wulfsel, o. — Zie **Gewelf**.

Wulfsteen. — Zie **Welfselsteen**.

Wulle, v. — Zie **Moker**.

Wulvetand, m. — Zie **Tand**.

Zaag, v. — Klein zaagje in een handvat vastgezet, dienende om baksteenen, gleiersche tegeltjes enz. op bepaalde afmeting af te zagen. (Sch. 390.) — Fr. *Scie*.

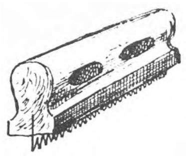

Sch. 390.

Zaat, v. — Muurtje dat onder den bril van 't gemak is aangebracht en waartegen men met de hielen rust. — Fr. *Devanture du siége des lieux*. (Geh. te Brugge.)
— Zie **Zeet**.

Zagen, b. w. — Met de zaag werkzaam zijn. — Fr. *Scier.* — Eng. *To saw.* — Hgd. *Sägen.*

Zakken, o. w. — Door eigene zwaarte zakken. — Fr. *S'affaiser, s'aréner.*

Ook **Zinken**.

Een gebouw dat zakt. Fr. *Un bâtiment qui s'affaisse, s'arène.*

Die muur zakt, zet door. Fr. *Ce mur farde.*

Wanneer een muur zakt, zal hij gemeenlijk scheuren.

(Niet te verwarren met **Zetten**.)

Zakput, m. — Zie **Zinkput**.

Zand, o. — Fr. *Sable.* — Eng. *Sand.* — Hgd. *Sand.* — Eene soort van wit kiezel, dat tot poeder vergaan is. Het zand bestaat grootendeels uit kwarstkorrels.

Het zuivere **rivierzand** wordt als het beste beschouwd; daarop volgt het witte **duinzand**, terwijl het **grindzand** minder geschikt is. Het **zeezand** verdient de minste aanbeveling, omdat de voortdurende beweging der golven de scherpe kanten afslijt en het zand in gladde korrels doet overgaan. Bovendien bevat het zeewater altijd zoutdeelen, welke steeds het vocht aantrekken, waardoor het metselwerk minder uitdroogt en tevens de verbinding tusschen kalk en zand verminderd wordt.

Zandbestorting, v. — Eene bewerking die men met goed gevolg doet bij fundeeringen in moerassige gronden. Zij bestaat hierin, dat men de uitgegravene sleuven met zand wederom vult, zorgvuldig aanstampt en daarop de fundeering metselt.

Zandklad, hier en daar m. en o. — Steen,

gevormd van onderscheidene overblijfsels van steenaarde, die uit den vorm gevallen en waar zand in is. De daarmede gevormde steen is zeer broos.

Zavel, in N.-Nederl. o.; in Z.-Nederl. m. — Rosachtige zandachtige grond. — Grof zand.

Zeef, v. — Houten of metalen toestel, dat in eene koord of haak aan een driepikkel hangt en waar-

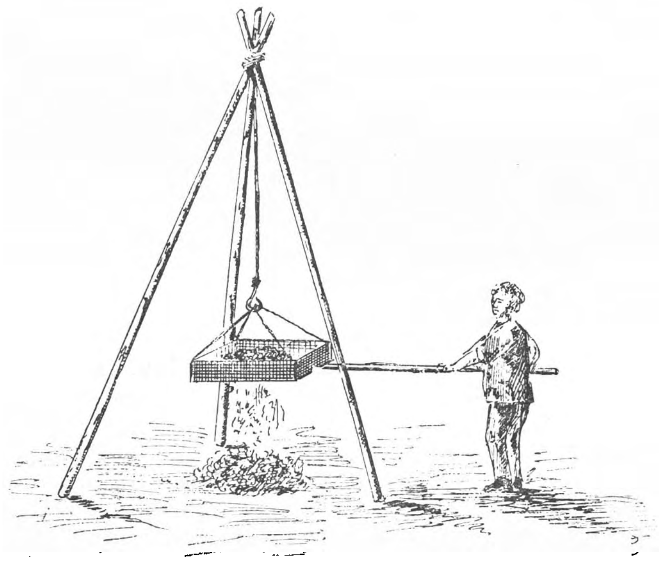

Sch. 391.

door de gebluschte kalk, door weg en weer schommelen, van hare slechte en grove bestanddeelen wordt gezuiverd. (Sch. 391.) — Fr. *Crible*, *tamis*.

In N.-Nederl. ook **Zift**, in W.-Vl. **Zeefde**, **kalkzeefde**.

Zeefde, v. — Zie **Zeef**.

Zeel, v. (scherpl. ee.) — Zie **Steigertouw**.

Zeer krachtige waterkalk, v. — Zie **Waterkalk**.

Zeet, v. — Sprekende van een gebouw, muur enz. — Fr. *Faix*, *tassement*. — Eng. *Settling*. — Hgd. *Senkung*.

Dit gebouw heeft zijne zeet genomen: zal niet meer zakken.

In N.-Nederl. ook **Zetting**.

In West-Vl. **Zaat**, in Haspegauw **Zit**.

Zeezand, o. — Zie **Zand**.

Zender, m. — Zie **Sintel**.

— Zie **Oostendsche steen**.

Zerk, v. — Groote vierkante steen voor stoepen en gangen.

Zep, v. — Zie **Goot**.

Zetten, o. w. — Wordt gezegd van het metselwerk, dat pas afgewerkt zijnde, zich langzamerhand ineensluit en na eenigen tijd merkelijk krimpt. — Fr. *Tasser*.

Dit gebouw zet zich, heeft zich gezet. Fr. *Cet édifice s'affaisse*, *prend son faix*, *s'est tassé*.

Zetting, v. — Zie **Zeet**.

Zichten, b. w. — Zie **Ziften**.

Zift, v. — Zie **Zeef**.

Ziften, b. w. — Wordt vooral gezegd van kalk die, na gebluscht te zijn, door eene zeef van de kalksteenen wordt gezuiverd. — Fr. *Tamiser*, *sasser*.

In West-Vl. **Zichten**.

Als de kalk gezift is, heeft men geen mortelmolen noodig.

Zielegat, o. — Zie **Maziergat**.

Zijgevel, m. — Fr. *Façade latérale.*
Zie **Gevel**.

Zijmuur, m. — Muur ter zijde, nevenmuur. — Fr. *Mur latéral, muraille de côté.*

*** De zijmuren van een schoorsteen zijn de smalle zijmuurkens, die den mantel ondersteunen en de hoeken van den haard uitmaken. — Fr. *Jambages, pieds-droits de cheminée.* — Eng. *Chimney-jambs.* — Hgd. *Kamingewände.*

In West.-Vl. **Staanders**, **stafflijken**, **stamfijken**, **standfijken**, **standflijken** en **standflikken**; eigenlijk **standvinken**.

Te Brugge ook **Schouwbeenen**.

*** De zijmuren eener sluis. Fr. *Les jouières ou jouillères, les ailes d'une écluse.*

Zijriool, v. — Fr. *Égout latéral.*
Zie **Moerriool**.

Zijschild, o. — Zie **Schild**.

Zijwang, v. — Zie **Zijmuur**.

Zille, **Zulle**, v. — Zie **Deurdrempel**.

Zimperput, **zemperput**, **zamperput**, m. — Put in de aarde, waar het water dat er in vloeit, in den grond wegzinkt.

Ook **Teerput**. — Fr. *Puits perdu.*

*** Een **zimperput** is geen **zinkput**.

In vele steden mogen geene zimperputten meer gemaakt worden, omdat zij min of meer nadeelig zijn aan de openbare gezondheid.

Zinder, m. — Zie **Sintel**.
— Zie **Oostendsche steen**.

Zinken, o. w. — Zie **Zakken**.

Zinkput, m. — Put gemetseld aan het uiteinde eener riool, waar zij er haren inhoud in ontlast. De onreine bestanddeelen blijven in den put, terwijl het water langs eene andere riool wegvloeit. — Fr. *Puisard.* — Eng. *Draining-well.* — Hgd. *Wasser-kasten.*

Ook **Zakput.**

Vergel. **Zimperput.**

Zit, m. — Zie **Zeet.**

Zolement, o. — Zie **Fundament.**

Zompe, v. — Eene klomp van 3, 4 of meer aaneenklevende steenen van een afgebroken muur. Met zompen metselt men somwijlen de grondvesten van een gebouw. (West-Vl.)

Zompen, b. w. — Iets met zompen metselen. (Zie **Zompe.**)

Zon, v. — « **In de zon werken.** » — Uitdrukking in gebruik bij den metselaar, meest om de bekwaamheid van den vakman aan te duiden. Een metselwerk, waar de zon op schijnt, vertoont al de gebreken die aan dezes oppervlakte zichtbaar zijn. Vandaar zegt men dat een metselaar, die in de zon kan werken, een goede vakman is. (Geh. te Avelgem.)

Zopput, m. — Bij huidevetters. — Een gemetselde put in de aarde, waarin de boene gemaakt wordt (d. i. waarin het water doortrokken wordt van de run of gemalen eikenschors) om dan in de bovenkuip overgepompt te worden. (De Bo.)

Zouw of **Zauw**, v. — Zie **Goot**.

Zuiger, m. — Kleine opening in eene verdichte

plaats; bijv. regenbak, kelder, beerput enz. — Fr. *Fissure.* (Geh. te Brugge.)

*** De zuigers worden meestal veroorzaakt door kleines tukjes ongebluschte kalk of cement, die later, door open te zwellen, eene kleine opening in het verdichte vlak vormen.

Zuigpomp, v. -- Zie **Pomp**.

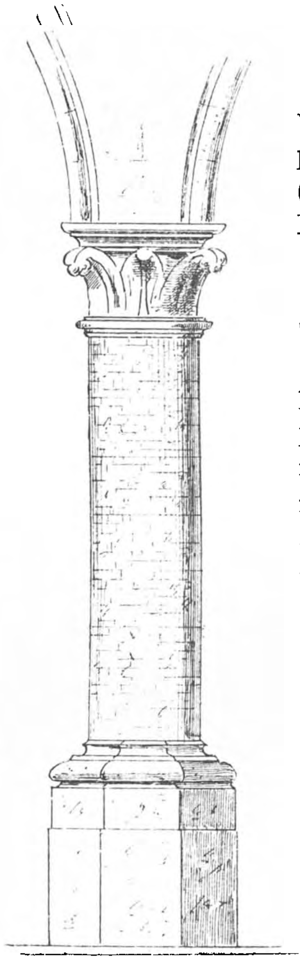
Sch. 392.

Zuil, v. — Een sierlijk bewerkte rechtopstaande ronde pilaar, ook **kolom** geheeten. (Sch. 392.) -- Fr. *Colonne.* — Eng. *Pillar.*

Zul, **Zulle**, v. — Zie **Deurdrempel**.

In Brab., Kl.-Brab., Kempen en ook wel in sommige plaatsen van Oost-Vl. verstaat men door **zul, zulle, zulling**, de fundamenten of grondlagen in steen gemetseld onder een leemen muur.

Ook omstr. Loven, het metselwerk of overwelfsel van een kelder; hiervan de werkw. **onderzullen, overzullen**: zullen **onder** of **boven** leggen.

In Kl.-Brab. is **zul** en in de Kempen **zult** : voorstal, de effen vloer in den koeistal, wat verhevener dan de plaats waar het vee staat, en dient om het voeder voor te werpen.

Zunnebrugge, v. — Brug, boog, welfsel boven of onder een weg. (Geh. te Lombartzijde.)

Zwaaihaak, m. — Zie **Zwei**.

Zwakke waterkalk, v. — Zie **Waterkalk.**

Zwalmsteert, m. — Zie **Zwaluwsteert**.

Zwaluwplak, m. — Zie **Kruime.**

Zwaluwsteert, m. — Soort van kareelsteen breeder aan den eenen kant dan aan den anderen en dienende om cirkelvormige muren te metselen. Een steenput met zwaluwsteerten metselen.

Ook **Zwalmsteert.** (W.-Vl.)

Zweedsche schoorsteen. — Deze schoorsteen verschilt van den gewone enkel hierin, dat hij voor den schoorsteenveger niet te beklimmen is. Deze schoorsteenen zijn in den regel van binnen cirkelvormig, zoowel om de trekking te bevorderen, als om het schoonmaken gemakkelijk te maken.

Ook **Russische schoorsteen** geheeten.

Zwee, v. — Zie **Winkelhaak**.

Zweeten, o. w. — Vochtig worden en uitslaan van metsel- en plakwerk. — Fr. *Suinter.*

Ook **Uitzweeten.**

Zwei, v. — Een winkelhaak wiens beide riggels, niet als de haakzwei in rechthoek vastliggen, maar die, evenals de beenen van een passer, kunnen open- en toegaan, zoodat men naar believe een scherpen of stompen hoek kan maken. (Sch. 393.) — Fr. *Sauterelle, fausse équerre.* — Eng. *Bevel, bivel.* — Hgd. *Beweglicher Winkelhaken.*

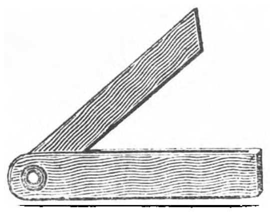

Sch. 393.

Ook **Zwaaihaak, zweihaak, hoekvatter** en **hoekmeter.**

In W.-Vl. **Leugenzwee** en **maagdenzwee.**

Zweihaak, m. — Zie **Zwei.**

Zwemsteen. — De zwemsteen wordt aldus geheeten omdat hij lichter is dan het water. Hij is uitnemend geschikt voor droge binnenmuren en wordt vooral te Waalwijk gebakken.

Afmetingen : 25 × 12 × 10 cM.

(Vak- en Kunstwoorden nr 1, *Steenbakkerij*, blz. 92.)

Zwijn, o. — Een rond mandewerk, lang en buikvormig, gelijk een zwijn, dienende om gebluschte kalk te ziften. (De Bo.)

— Zie **Ezelsrug.**

— De steenlaag in een metselwerk (rondom eene vierkante ruimte) die, door de onachtzaamheid van den metselaar, zoodanig is aangelegd, dat zij niet kan plat gewerkt worden, maar altijd schroefvormig rondloopt. (Geh. te Brugge.)

Te Avelgem heet zoo eene laag, **eeuwige laag.**

Het zwijn komt meest hieruit voort, dat de metselaar met geene paslaag gewerkt heeft. Dit gebrek kan niet anders dan door eene spievormige steenlaag effen gewerkt worden. (Zie **Paslaag.**)

Zwijnenrug, m. — Zie **Ezelsrug.**

Zwijnsneus, v. — Vooruitspringende kant op de diktezijde van den kop eens baksteens.

— Met zwijnsneuzen maakt men reveltandig metselwerk. (Geh. te Jabbeke.)

Zwijntje, o. — Zie onder **Trekhei.**

BIJVOEGSEL.

Hand, o. — **Over de hand werken**, b. w. — Een metselwerk langs de binnenzijde opmetselen. De metselaar, die de muren van een huis over de hand opmetselt, staat niet langs buiten, maar al den binnenkant van het gebouw.

Metselwerk, dat over de hand opgewerkt is, is doorgaans rechter en platter dan dit, welk langs de buitenzijde opgemetseld is. (Geh. te Brugge.)

Kwelmen, b. w. — Zie **Mergelen.**

Mergelen, b. w. — Een waterput mergelen, d. i. de onderste grond van onder den reeds gemetselden put uitgraven om het metselwerk dieper in den grond te doen zinken. Het mergelen van waterputten is verkieslijkst gedurende de maand September, omdat het water dan ten laagste is. (Geh. te Brugge.)

Te Avelgem en omstr. **Kwelmen.**

Over de hand werken, b. w. — Zie onder **Hand.**

LIJST
der Fransche woorden en uitdrukkingen.

A — Bladz.

Abatis 8
Abat-jour 330
Abattis 8
Abattre 8, 327
Abloc 305
Absorber 218
Aériducte 176
Aérifère 176
Affermir avec des ancres 335
Affleurer 377
Aide-maçon 183
Aiguille 203
Aile d'une écluse 390
Aire 360
» en ciment 361
Alligner au cordeau 67
Angle d'appui 269
Ante 109
A plomb 170
Aplomb 170
Appareil 335
» en croix 162
» flamand 358
Appui 41
Aqueduc 374
Arase 129
Arasement 3
Araser 3
Arbre d'un vindas 383
Arc 37
» -boutant 304
» de décharge 62, 213
» doubleau 185
» en accolade 76
» » anse de panier 157
» » fer à cheval 108
» » ogive 160
» » plein cintre 55
» gothique 160
» multilobé 331
» quinquélobé 332

Bladz.

Arc pointu 160
» rampant 107
» renversé 6
» surbaissé 84
» surhaussé 350
» trilobé 331
Arcade 16
» aveugle 16
» feinte 16
Arcature 38
Arceau d'une voûte 37
Arche d'un pont 49
Arête 73
» de poisson 105
Arêtier 109
Arêtière 109
Argile 145
Arrachement 354
Arracher 327
Arrière-voussure 7
Arroser 372
Arrosoir 92
Assise 166
» arquée 253
» de boutisses 230
» » briques 294
» » niveau 229
» » panneresses 309
» » parpaing 71
» diagonale 144
» saillante 158
Auge à mortier 158
Au niveau 377
Avance 366
Avant-bec 291

B

Badigeon 201, 307, 385
Badigeonner 386
Badigeonneur 386
Baie 214

Bladz.

Baie de fenêtre 334
» » porte 63
Bailler 82
Balustre 289
Bander 279
Bar 18
Baraque à mortier 126
Barbacane 373
Bard 18
Barrage 61
Base d'une colonne 233
» d'un pilier 233
Bassin à éteindre la chaux 124
Bâtardeau 61
Bauge 238
Bavres 18
Bêche 280
Béton 27
Binard 32
Biscuits 136
Bitume 121
Blocage 307
Blocaille 307
Bombement 380
Bord saillant d'une façade 2
Bosse 50
Bouche de four 222
Bouète 150
Boulin 159
Bouloir 300
Bourrique 181
Bousiller 167
Boutisses 220
Bouts 156
Bretelle 164
Brique 47
» bien cuite 104, 184
» creuse 111
» crevassée 266
» d'autel 13, 370
» dite « Klinkaard » 147
» émaillée 350
» faïencée 350
» fêlée 249
» moulurée 186, 244
» peu cuite 43
» réfractaire 370
» sonore 106
» trop cuite 104
Briques de couleur uniforme 139
» » four 223
» » l'Escaut 264
» » localité 35
» pour cheminées et puits 274
» » parements 139
» » voûtes 379

Bladz.

Briquaillons 296
Briquettes 151
Briquettes bleues de Boom 151
Brosse 40
Brouette 162
» à bac 164
Broyeur 191
» à 2 cylindres 192
» » traverse supérieure 192
» » meules indépendantes 193

C

Cabestan 122
Cage 115, 257
» d'escalier 319
» saillante ajourée 74
Cailloutage 136
Caisson 328
Capote 322
Carreau 132, 238
» céramique 54
» de ciment 53
» » four 223
» » pavement 362
» en terre cuite 313
» pour toitures 62
Carreiage 361
Carreler 28, 361
Carreleur 361
Carriole 103
Cave 136
» aux vins 381
Caveau funéraire 95
Cendre 16
Cendrier 16
Chambranle de porte ou de fenêtre 63
Chanfrein 11
Chanfreindre 24
Chanfreiner 11, 24
Chantignolle 243
Chape 255
» de cheminée 271
» d'une voûte 129
Chapelle 222
Chaperon 202
» de cheminée 271
» en bahut 366
Chaperonner 24
Chapiteau 233
Chardonnet 233, 306
Charrette à bras 103
Chat 268
Chatière 94, 150
» à emboîtement 150

Bladz.
Chatière bombée 150
Chauffe 367
Chaufferie 367
Chause d'aisances 135
Chaux 124
» à blanchir 265
» aérienne 176
» de coquillages 265
» éminemment hydraulique 374
Chaux en poudre 126, 179, 265
» en roche 294
» éteinte 83
» » à l'air 126
» fusée 65, 179
» grasse 356
» hydraulique 373, 374
» » artificielle 165
» maigre 356
» marneuse 180
» mi-grasse 356
» moyennement hydrauliq. 374
» non éteinte 212
» ordinaire 92
» pulvérisée 86
» vive 212
Champs 156
Chef-d'œuvre de l'apprenti 93
Cheminée 269, 270
» à termes 314
» d'aisances 135
» d'usine 270
Chenil 115
Chevalement 269
Chêvre 283
Ciment 52
» à prise lente 52
» » » rapide 52
» artificiel 165
» de Paris 229
» » Tournai 66
» Portland 242
» Romain 257
Cintre de charpente 77, 244
Citerne 251
Claie 116
Claveau 30
Clef de voûte 279
» » » en bossage 279
» » » pendante 279
» » » saillante 279
Cloaque 253
Clore 25
Collet 242
Colonne 392
» fondamentale 98

Bladz.
Colonnette 289
Combleau 250
Compagnon-maçon 181
Condamner une porte 315
Conduit 85
» de cheminée 272
» » la fumée 258
Confection du mortier 190
Construction inférieure 209
» souterraine 209
Contre-boutant 23
Contre-clef 314
Contre-cœur 100
Contre-fort 23, 269, 304
Contre-marche 307
Cordage d'échafaud 301
Cordeau 66
Cordon 200
Corniche 160
Corroyer du mortier 26
Coude 243
Coupe 66
» longitudinale 66
» transversale 66
Coupe-air 303
Couronnés (les 4) 230
Coussinet 165
» d'une voûte 165
Couverture du mur 202
Couvreur en tuiles 226
Couvrir 61
Créneau 128
Créneler 129
Crépir 25, 238
Crépissage 25
Crête 160
Creuser les fondements 79
Crevasse 22
Crible 388
Cric 65
Crochet 205
Croupe 268
Cul-de-four 222
Culée 109
» de pont 49
Cunette de fondation 81
Cuve à chaux 222
» » mortier 222

D

Dalle 139, 273, 361
Daller 28
Dame 6, 103, 288
Damer 3, 4, 288
Dé 312
Décarreler 11

	Bladz.
Décintrer	213
Délarder	7, 9, 11
Délit	98
Démanteler	214
Demoiselle	103
Démolir	8, 327
Démurer	214
De niveau	377
Déplâtrer	214
D'Equerre	100
Désaffleurement	355
Détendre	358
Détremper	27
Dévers	263
Déversement	263
Déverser	360
Diable	256
Digue	61
Donner du fruit à une muraille	352
Dos d'âne	75
Double mur	286
Douelle extérieure	49
» intérieure	31
Dresser	249
Dresser à l'équerre	100

E

Eau	372
» calcaire	127
Ebrasement	334
Ebrasure	334
Ebrêchures	249
Echafaud	296
Echafaudage	296
Echafauder	300
Echarpe	168
Echasse	250
» d'échafaud	301
Echauguette	110
Echelle	167
Echiffre	319
Ecoinçon	109
Ecoperche	262, 301
Egout	253
» collecteur	185
» latéral	390
Elévateur pour maçonneries	216
Elévation	217
Elever	250
Embrasure	334
Emmurer	208
Empatement	27, 203
Empiler	289
Emporter	327
Enclaver	120
Encoignure	109

	Bladz.
Encorbellement	366
Enduire	3, 4, 5, 24, 25, 125
Enligner	24
En pente	330
En talus	330
Entrée	260
» de la cave	136
Epaisseur du mur	200
Epaulement	269
Eperon	291
Equerre	385
Escalier	317
» à repos	40
» » vis	381
» » » à jours	381
» de cave	137
» droit	291
» extérieur	317
» intérieur	317
» tournant	380
Escarbille	276
Escargot	378
Esselle	91
Etage	348
Etaie	269
Etançon	269
Etançonner	273
Etayer	273
Eteindre	33
Etre à hauteur	116
Event	176
Evier	95
Exhaussement	351
Exhausser	350
Extinction ordinaire	33
» par aspersion	33
» » immersion	33
» spontanée	34
Extrados	49

F

Façade	87
» latérale	390
» postérieure	7
» principale	366
Faces de joints	364
Faire bosse	328
» prise	104
» ventre	328
Faîte	366
Faîtière	206
» à fleuron	207
Faix	389
Fardier	32
Fausse équerre	393
» fenêtre	32

Bladz.
Fausse porte 31
Fêlures 249
Fenêtre 333
» condamnée 315
» dans un pignon 89
Fenêtre d'encoignure 110
Feuillure 3
Fiche 363
Ficher 363
Fiches 67
Fissure 392
Flèche 203
» d'un arc 281
Foisonnement 26
Fondations 80
» sur grillage 116
» » pilotis 116
Fondement 79, 209
Fond de cheminée 100
Fosse à fumier 180
» d'absorption 303
» d'aisances 23
Fouiller les fondements 327
Fouilles de fondations 81
Four 219
» à briques 294
» » chaux 126
» » sécher des fruits 219
» de confiseur 219
Fourneau 78
» économique 154
Fournaise 367
Fournil 222
Foyer 44, 234, 367, 368
Fraisil 276
Frontispice 87, 244
Fronton 88
Fût de colonne 233
» » pilier 233

G

Gabrielle 32
Gâche 127
Gâcher 26
» clair 26
» lache 26
» serré 26
Gâchis 238
Galerie 2.7
Garde-fous d'un pont 44
Giron 4
Glacière 118
Glacis 12
Glaiser 167
Gobineau 307
Gouge 184

Bladz.
Goulotte 253
Grand mur 115
Gratter 10
Grelet 186
Grès 29
Grès broyé 293
Griffe à deux dents 27
Gris cendré 186
» de more 186
Gros mur 115, 185
Grue 159
Gueule de four 222
Guinder 384
Gypse 93

H

Hachette 29
Hangar 170
» à chaux 125
Harpe 15, 30, 311
Hauban 234
Hausser 350
Hauteur d'échafaudage 301
» des marches d'un escalier 218
Hauteur d'un appartement 348
Hie 103, 324
Hier 106, 119
Hisser 217
Hotte de cheminée 270
Houe 125
Hourdage 183
Hourder 182

I

Impastation 182
Imposte 118
Inclinaison 107
Incliner 106
Incuit 34
Intrados 31

J

Jambage de cheminée 390
» » côté 333
» » milieu 333
Janet 34
» rentrant 34
» saillant 34
Jetée 105
Joint 362
» de lit 310
» » rupture 45
» Hollandais 87
» horizontal 310
» montant 307

	Bladz.
Joint ouvert	215
» vertical	307
Jointoyement	364
Jointoyer	363
Jouée	200
Jour	334
» de porte	63
Jouière d'une écluse	390
Jouillère » »	390

L

Laitier	93
Lance	385
Lançoir	272
Languette	264, 272, 316
Larmier d'une cheminée	160
Latte	250
» de soutien	281
Laver	11
Levier	102
» d'un vindas	383
Lézarde	22
Limace	378
Limon	319
» courbe	319
Lit de carrière	98
Longrine	300
Lucarne flamande	59
Lunette de maçon	48

M

Mâchefer	276
Maçon	180
Maçonnage	181, 182, 203
Maçonner	2, 119, 182, 315
» à bain flottant de mortier	365
Maçonnerie	181, 182, 203
» en échiquier	183
» » liaison	183
» » mœllons bruts	45
» » » débrutis	46
» » » piqués	46
» » pierre de taille	182
» vive	182
Maison à deux étages	348
» des maçons	14
» sans étage	348
Maître-maçon	180
Malaseur	191
» à auge inclinée	194
» » hélice	192
Manège	193
Manœuvre de maçon	183
Manteau de cheminée	272
Marche	321
Margelle	249

	Bladz.
Marteau	102
Mélangeur	191
Menues décombres	99, 293
Mesure	177
Métier de maçon	181
Meule	178
Moëllon	45
Môle	23, 105
Montée d'un appartement	348
» » arc	281
Monter	350
Mortier	187
» aérien	176
» blanc	236
» de bourre	100
» » cendrées	17
» » chaux	126
» » ciment	52
» » plafonneur	235
» » plâtre	93
» » trass	310
» gras	356
» gris	236
» hydraulique	375
» » naturel	203
» maigre	356
» ordinaire	92
Morts murs	264
Moufle	134
» à trois poulies	69
Mouiller	372
Mouton	324
Mur	199
» de bâtardeau	71
» » cage	319
» » deux briques d'épaisseur	326
» d'enceinte circulaire	253
» de façade	89
» » fondation	81
» » parement	269
» » refend	184, 264, 326
» » revêtement	24
» » séparation	264
» » soutien	185
» » double	286
» d'une brique d'épaisseur	72
» » » et demie »	14
» » demi-brique	101
» en élévation	215
» » traverse	71
» extérieur	49
» gouttereau	286
» intérieur	30
» latéral	390
» mitoyen	184, 326
» orbe	32

Bladz.
Mur principal 115
Muraille 199
» de dehors 49
Murer 25, 119, 315

N

Naissance d'une voûte 83
Nervure 38, 251
Nettoyer 164
Niche 206
» feinte 206
Niveau 375
» à bulle d'air 375
» » plomb 267
» de maçon 376, 377
» régulateur de pente 376
Niveler 377
Noue 57
Noyau 283
Noyer 348, 355

O

Œil de bœuf 60
» » voûte 91
Œuvre 115
Ogive 160, 207
» équilatérale 161
» obtuse 161
» outrepassée 161
» surbaissée 161
» surhaussée 161
Ogivette 161
Oiseau 188
Onglet 353
Ope 21
Oreille d'âne 75
Ostende blanche 214
Outillage 12
Outils du maçon 181

P

Paille de lin 263
Palier 40
Palette 235
Pan 202
Panier 177
Panneau 226
Panneresses 310
Parapet 41
Parement de maçonnerie 229
Parois de la voûte 371
Pâte de chaux 125
Patron 230
Pavage 361
Pavé 28, 361
» de cave 138

Bladz.
Pavé en carreaux céramiques 360
» » » de ciment 360
» » » unis 361
» » dalles de Basècles 361
Pavement 28, 360
» en carreaux 313
Paver 28, 361
Paveur 361
Pelle 273
Pencher 106
Pendentif 103
Pente 94, 107
Perron 39
» à double rampe 40
» » pans 40
» carré 40
» cintré 40
Petit carreau 313
» granit 105
Petite tuile 313
Phare 369
Pic 231
Pied droit de cheminée 390
» » » côté 333
» » » milieu 333
» » d'une colonne 233
» » d'un pilier 233
» » d'une voûte 249
Piédestal 365
Pierre 292
» angulaire 109
» calcaire 127
» compacte 292
» d'arase 129
» d'attente 30, 311
» de couronnement 61
» » couverture 61
» d'encoignure 109
» de refend 110
» » taille 105
» ébousinée 292
» fière 292
» fraîche 292
» gélive 292
» grenue 292
» moulinée 292
» sèche 292
Pierres boutisses 230
Pieu 106
Pignon 43, 87, 283
» à gradins 319
» » redents 319
» d'une façade 203
Pilastre 233
» angulaire 233
» attique 233

Bladz.
Pilastre cintré 233
» cornier 233
» ébrasé 233
» engagé 233
» en gaîne de terme 233
» flanqué 233
» grêle 233
» lié 233
» plié 233
Pile 289
» de pont 49
Pilier 232
» fondamental 98
» massif de pont 49
Piloter 106, 119
Pilotis 106
Pinacle 284
Pince 102, 293
» en pied de biche 103
Pioche 231
Piocher 234
Plan 237
Planche d'échafaudage 301
Planche servant à porter les briques 295
Planoir 236
Plat 156, 237
Plâtras 127
Plâtre 93
Plâtrer 2, 93, 238
Plein cintre 55
Plinthe 239
Plomb 267
Plomber 170
Poil 100
Pointe de pignon 89
Polissoir 363
Pompe 239
» centrifuge 53
Pont 48
Porche 241
Portail 241
Porte-auge 183
Portée 68
» d'un arc 38
Poser 167
» les fondations 80
Poteau cornier 109
Poulie 132
» courante 133
» de conduite 168
» différentielle de Weston 134
» dormante 133
» double 133
» multiple 133
» quadruple 133

Bladz.
Poulie simple 133
» triple 133
Pousser 281
Pouzzolane 243
Première pierre 72
» assise 98
Prendre l'aplomb 170
Prise 105
Profil 166
Puisard 391
Puits 246
» perdu 390
Pureau 50

Q

Quai 121

R

Rable 254
Rabot 254, 261
Raboter 263
Raboteux 212. 251
Racler 327
Radier 259
» d'écluse 278
Rebattre 353
Reblanchir 108
Rebord 366
» d'un pont 121, 290
» » quai 121, 290
Recoupement 352
Redan 317
Redent 317
Regard d'égoût 349
Règle de maçon 250
» divisée en assises 66
Réglet 385
Regratter 10, 214, 327
Rehaussement 351
Rehausser 350
Rein de voûte 91
Rejointoyage 108
Rejointoyer 108
Relever 350
Remblai 1
Remblayer 1
Remaçonner 107, 223, 351
Remenée 62, 334
» de décharge 213
Renfoncement 202
Repous 294
Reprendre sous-œuvre 209
» en » » 209
» par » » 210
Réseau 204
Retombée d'une voûte 83

Bladz.

Réservoir 349
Retraite 352
Revêtement 25
Revêtir 24
Rez-de-chaussée 347
Rigole 253
Riper 10
Rivet 156
Rôtie 351
Rouet 248
» de poulie 134
Rouleau 255
Ruellée 202
Rustiquer 259

S

Sable 387
Sac à chaux 128
» » ciment 53
» » outils 13
S'affaiser 387
Saillie 366
Saline 136
Sangle 164
S'arêner 387
Sasser 389
Saunerie 393
Sauterelle 393
Scabellon 365
Sceller les tuiles au mortier 331
Scie 386
Scier 387
Seau 73
Séché au vent 383
Se crevasser 22
Se désaffleurer 355
Se fendre 22
Serrer les tuiles d'un toit 69
Seuil 63, 210, 333
Singliot 44
Siphon 71
Smille 29
Socle 280
Sommier 68
Sondage du terrain 212
Sonnette 322
Soubasement 209
Souche de cheminée 272
Soupirail 17, 136, 137, 384
Souillard 95
Substruction 209
Suinter 393
Surhaussement 351

T

Tableau 30

Bladz.

Tablier 274
Talus 94
Tamis 388
Tamiser 389
Tarière 200
» chantournée 200
» conique 200
Tas de charge 68
Tassement 389
Tasser 389
Tendre 265
» le cordeau 67
Terrain à bâtir 42
Terrassement 6
Têtu 186
Tholus 30
Toit 57
» couvert de tuiles plates 313
» tuilé 226
Tomber 330
Toquerie 367
Torchis 239
Tour 317, 383
» d'un moulin 164
Touraille 73, 196
Tourelle 317
Trass 320
» bâtard 320
» » fort 320
» fort 320
Trêteau 275
Treuil 383
» à roue 169
» » à double engrenage 169
Treuil à roue à simple engrenage 169
Tribune 74
Trier 329
Trompe 324
Trompillon 324
Tronc de colonne 233
» » pilier 233
Trop-plein 9
Trottoir 364
Trou de boulin 300
» » masure 178
Truelle 325
» de maçon 325
Trumeau 334
Tuile 225
» à emboitement 56
» arêtière 109
» bombée 311
» chatière 150
» faîtière 206, 366

	Bladz.
Tuile faîtière à rebords	206
» » » fleuron	207
» » grand format	206
» » petit »	206
» forme Hollandaise	111
» plate	62, 237
» recurée	358
» vernissée	225, 358
Tuileau	59
Tunnel	70, 326
Turbine	192
» à mortier	193
Tuyau dévoyé	272
» en terre cuite	272

V

	Bladz.
Ventouse	384
» de citerne	176
» d'une cheminée	279
Verboquet	168
Viaduc	357
Vieilles briques	218
Vindas	383
Vingtaine	168
Vis	283
» d'Archimède	378
Volée	318
Voussoir	91
» engrenant	91
Voussure	38
Voûte	89
» à caissons	50
» » liernes et tiercerons	303
» d'arête	161
» de cave	137
» » décharge	5
» en anse de panier	224
» » arc de cloître	151
» » » » tronquée	282
» » berceau	316
» » berceaux suspendus	129
» » bois	77
» » dôme	153
» » forme d'écaille	264
» » ogive	207
» » plein cintre	38
» » trompette	324
» renversée	208
» sphérique	153
» surbaissée	85
» sur épontilles	290
Voûter	208, 223, 380

Drukfeilen.

Bladz. 29, op den 8^{en} ondersten regel lees : *Afschrabben.*
» 111 » » 2^{en} » » » *brick.*
» 149 » » 5^{en} » » » *Klinkerweg.*
» 165 » » 3^{en} bovensten » staat: *chaux;* moet zijn *mortier.*
» 322, Schets 326 staat het onderste boven gekeerd.

EINDE.